

ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE RESEARCHES

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ, ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ
И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Haziran / June / Июнь

2020

Yıl / Year / Год 3

Sayı / Issue / Выпуск 1

E-ISSN: 2667-4262

udekadjournal@gmail.com

Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD), yılda iki kere yayınlanan uluslararası hakemli ve elektronik bir dergidir. UDEKAD dil, edebiyat ve kültür alanında çalışmaların yayımlandığı bir dergidir. Bu kapsamda özgün bilimsel makaleler, çeviriler, çeviri-yazılar, kitap tanıtma çalışmaları yayımlanır. Ayrıca, sunulduğu yer, toplantı ve tarihin kaydedilmesi ile başka bir yerde yayımlanmamış olması şartıyla sempozyum bildirileri de yayınlanabilir. Ancak bu yayın etkinliğinden kaynaklanması muhtemel herhangi bir sorunun sorumluluğu yazara aittir. UDEKAD’da yayımlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukukî açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları UDEKAD’a aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamamakta serbesttir.

UDEKAD’ın tarandığı dizinler / UDEKAD is indexing by: TÜBİTAK Ulakbim TR Dizin, [Index Copernicus](#), [MLA](#) (Modern Language Association) [International Bibliography](#), [DOAJ](#) (Directory of Open Access Journals), [ISI Database](#) (International Scientific Indexing), [RSCI](#) (Russian Science Citation Index), [CyberLeninka](#), [MIAR](#) (Information Matrix for the Analysis of Journals), [Root Indexing](#), [Research Bible](#) (Academic Resource Index), [Scilit](#), [Asos Index](#), [I2OR](#) (International Institute Of Organized Reserarch), [IdealOnline](#), [İSAM](#), [DRJI](#) (Directory of Research Journals Indexing), [Google Scholar](#), [ESJI](#) (Eurasian Scientific Journal Index), [BASE](#) (Bielefeld Academic Search Engine), [WorldCat](#) (OCLC), [OpenAIRE](#), [EuroPub Database](#).

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Dr. Reşat ŞAKAR

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Esenboğa Kampüsü

06760 Çubuk/ANKARA

İletişim / Contact

Dr. Reşat ŞAKAR 03129061425

E-posta: udekadjournal@gmail.com

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/udekad>

Editörden

Değerli Bilim İnsanları,

2018 yılında yayın hayatına başlayan UDEKAD olarak (*Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*) altı aylık bir aranın ardından dördüncü sayısını sizlerle buluşturmanın mutluluğu içerisindeyiz. UDEKAD olarak amacımız uluslararası standartlarda, bütün dilleri, edebiyatları içine alan ve daha geniş bir çerçevede kültürü de kapsayan bilimin diğer alanlarını okuyucularımızla buluşturarak bilim dünyasına hizmet etmektir. Dergimizin ilk sayısından itibaren olduğu gibi, tarafımıza gelen çalışmalara titiz ve nesnel bir şekilde yaklaşarak, alanında uzman hakemlerin incelemesi sonucunda 8 makaleyi okurlarımızın istifadesine sunmaktayız. Dergimizin 4. sayısının çıkarılma aşamasında önemli desteklerini gördüğümüz dergi yayın kuruluna, editoryal süreci azami dikkatle takip eden editör ekibine, yazarlarımıza, hakem olarak katkıda bulunan değerli akademisyenlerimize ve DergiPark'a, kısacası gayret gösteren, katkı sunan herkese teşekkür eder saygılar sunarım.

Editör

Dr. Reşat ŞAKAR

DERGİ YÖNETİMİ

Editor

Dr. Reşat ŞAKAR

Editör Yardımcısı/Assistant Editor

Dr. Mahmut TUTAM

Yayın Kurulu

Dr. Muhammet HEKİMOĞLU (President of Atatürk Culture, Language and History Higher Institution, Turkey)

Dr. Larisa Viktorovna RATSİBURSKAYA (National Research Lobachevsky State University of Nizhni Novgorod, Russia)

Dr. İsmail ÇAKIR (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey)

Dr. Saeedeh DASTAMOOZ (Alzahra University, Iran)

Dr. Münire Kevser BAŞ (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey)

Dr. Jui-Cheng CHANG (National Chengchi University, Taiwan)

Dr. Yıldız DEVECİ BOZKUŞ (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey)

Dr. Mahmut TUTAM (Erzurum Technical University, Turkey)

Dr. Kübra ÇAĞLIYAN ŞAKAR (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey)

ULUSLARARASI

Cilt / Volume: 3, Sayı / Issue: 1, 2020

DANIŐMA KURULU (ADVISORY BOARD)

- Dr. Derya ÖRS (Ambassador of the Republic of Turkey in Tehran)
- Dr. Musa Kazım ARICAN (Rector of Social Sciences University of Ankara, Turkey)
- Dr. Muhammet HEKİMOĞLU (President of Atatürk Culture, Language and History Higher Institution, Turkey)
- Dr. Larisa Viktorovna RATSİBURSKAYA (National Research Lobachevsky State University of Nizhni Novgorod, Russia)
- Dr. Fedor İvanoviç PANKOV (Moscow State University, Russia)
- Dr. Türkan OLCAY (İstanbul University, Turkey)
- Dr. Olga Viktorovna DEDOVA (Moscow State University, Russia)
- Dr. Funda TOPRAK (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey)
- Dr. Emine İNANIR (Istanbul University, Turkey)
- Dr. Gönül UZELLİ (Istanbul University, Turkey)
- Dr. Irina Sergejevna YUHNova (National Research Lobachevsky State University of Nizhni Novgorod, Russia)
- Dr. İsmail ÇAKIR (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey)
- Dr. Oxana BLASHKİV (Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, Poland)
- Dr. Olga Nikolayevna GRİGORYEVA (Moscow State University, Russia)
- Dr. Muhammet Enes KALA (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey)
- Dr. Bahar DEMİR (Erzurum Atatürk University, Turkey)
- Dr. Olga Klimkina (Taras Shevchenko National University of Kiev, Ukraine)
- Dr. Osman DÜZGÜN (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey)
- Dr. Münire Kevser BAŞ (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey)
- Dr. Mustafa ALTUN (Sakarya University, Turkey)
- Dr. Chang Jue-CHENG (National Chengchi University, Taiwan)
- Dr. Saeedeh DASTAMOOZ (Alzahra University, Iran)
- Dr. Abdullah HACİBEKİROĞLU (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey)
- Dr. Muhammet TAŐKESENLİGİL (Erzurum Atatürk University, Turkey)

BU SAYININ HAKEMLERİ (REFEREES OF THIS ISSUE)

- Dr. Abdulmuttalip IŞIDAN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
- Dr. Adnan KARA (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
- Dr. Ayşe ÇIRÇIR (Erzurum Teknik Üniversitesi)
- Dr. Ensar MACİT (Atatürk Üniversitesi, ERZURUM)
- Dr. Esat AYYILDIZ (Kafkas Üniversitesi, KARS)
- Dr. Haluk ÖNER (Bartın Üniversitesi)
- Dr. Hasan BAKTIR (Erciyes Üniversitesi, KAYSERİ)
- Dr. İsmail BAYER (Artvin Çoruh Üniversitesi)
- Dr. Koray ÜSTÜN (Hacettepe Üniversitesi, ANKARA)
- Dr. Mustafa ALTUN (Sakarya Üniversitesi, SAKARYA)
- Dr. Nurseli Gamze KORKMAZ (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
- Dr. Oğuz ERGENE (Mersin Üniversitesi)
- Dr. Orhan BOZDEMİR (Atatürk Üniversitesi, ERZURUM)
- Dr. Sadık ARMUTLU (İnönü Üniversitesi, MALATYA)
- Dr. Sibel TURHAN TUNA (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
- Dr. Yasemin YAYLALI (Atatürk Üniversitesi, ERZURUM)
- Dr. Yunus ALYAZ (Uludağ Üniversitesi, BURSA)
- Dr. Yusuf ÖZ (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
- Dr. Zeynep TEK (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

I - Araştırma Makaleleri / Research Articles

Fatma KOPUZ ÇETİNKAYA

*KÂSİM-I ENVÂR'IN ENÎSÜ'L-ÂRİFÎN ADLI MESNEVİSİNDE MUM, PERVÂNE VE
ATEŞ ARASINDAKİ MÜNAZARA*

THE DISPUTATION BETWEEN CANDLE, MOTH AND FIRE IN THE MATHNAWI OF ENIS
AL-ARIFIN OF QASEM-E ANWAR

(1-14)

Yunus ARİFOĞLU

ABBASÎLER DÖNEMİNDE YOL VE BERİD (11. YÜZYILA KADAR)

ROAD AND BERID IN THE ABBASIDS PERIOD (UNTIL THE 11TH CENTURY)

(15-25)

Yasemin ŞANAL

*TRANSLATIONS'TA DİL VE KÜLTÜR AÇISINDAN ESKİ-YENİ ÇATIŞMASINA
BİÇEMBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM*

A STYLISTIC APPROACH TO THE CONFLICT BETWEEN THE OLD AND THE NEW IN
TERMS OF LANGUAGE AND CULTURE IN *TRANSLATIONS*

(26-51)

Hüseyin SOYLU

*BÜYÜLÜ GERÇEKÇİ ANLATI FORMU VE TANRISAL KONUM: MARQUEZ'İN
"ÜÇÜNCÜ TESLİMİYET" VE KUTLAR'IN "HADİ" ADLI ÖYKÜLERİ*

MAGICAL REALIST NARRATIVE FORM AND OLYMPIAN POSITION: MARQUEZ'S "THE
THIRD RESIGNATION" AND KUTLAR'S "HADİ" STORIES

(52-62)

Bayram BAŞ & Eda TEKİN

*YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN DİNLEME
ETKİNLİKLERİNDE KRONOLOJİK SIRALAMANIN ÖNEMİ*

THE IMPORTANCE OF CHRONOLOGICAL ORDER IN LISTENING ACTIVITIES USED IN
TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE

(63-128)

ZİDEKAD

Cilt / Volume: 3, Sayı / Issue: 1, 2020

Ceyda YALÇIN

***ALMANCA ÖĞRETMEN ADAYLARININ ANADİL VE YABANCI DİLDE OKUMA
SIKLIĞI VE ALIŞKANLIKLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (ONDOKUZ MAYIS
ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)***

A RESEARCH ON THE NATIVE AND FOREIGN LANGUAGE READING HABITS OF THE
PROSPECTIVE TEACHERS OF GERMAN (CASE OF ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY)

(74-83)

Kamil KARASU

***ET-TÂHİR VATTÂR'IN "EZ-ZİLZÂL" ROMANINDA METİNLERARASILIK UNSURU
OLARAK KUR'ÂN AYETLERİ***

THE VERSES OF THE QUR'AN AS A COMPONENT OF INTERTUEXTUALITY IN AL-TAHER
WATTAR'S "AL-ZILZAL" NOVEL

(84-102)

Yasemin ULUTÜRK SAKARYA

OSMANOFLAR ROMANINDA MEKÂN VE YABANCILAŞMA

PLACE AND ALIENATION IN THE NOVEL OF OSMANOFLAR

(103-118)

YAZAR REHBERİ

1. Yayın İlkeleri

- a. UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) uluslararası hakemli bir dergi olup, özel sayılar dışında yılda 2 sayı yayınlanır.
- b. UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) Dergisi, dil, edebiyat ve kültür araştırmaları üzerine yazı yayınlayan bir dergidir.
- c. Çalışmalarda özgünlük ve alana katkı sağlama ölçütleri aranır.
- d. Dergimize makale gönderen/gönderecek üyelerin, kullanıcı kimlik bilgilerine **Orcid Numarası'nı** da eklemeleri gerekmektedir.
- e. UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) Dergisi'ne gönderilen makaleler, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olmalıdır.
- f. UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) Dergisi'ne yayınlanması için makale göndermek isteyenlerin, çalışmalarını <https://dergipark.org.tr/en/pub/udekad> adresinde yer alan Makale Takip Sistemi'ne üye olarak, buradan göndermeleri gerekir.
- g. Editör Kurulu'nun özel kararı dışında, 8 sayfadan az, 30 sayfadan fazla olan makaleler değerlendirmeye alınmaz.
- h. Makalelerle birlikte <http://www.ithenticate.com/> sitesinden alınacak benzerlik raporu (hiçbir filtreleme yapılmamalı) da ek dosya olarak yüklenmeli ya da dergimizin mail adresine gönderilmelidir. (Y. Lisans/Doktora öğrencileri danışmanları aracılığıyla veya herhangi bir öğretim üyesinin hesabı ile benzerlik raporu alabilirler. Bağlı bulunulan üniversitenin iThenticate aboneliği varsa söz konusu siteden ücretsiz olarak benzerlik raporu alınabilir).
- i. Herhangi bir yazının UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) Dergisi'nin elektronik sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazının değerlendirilme süreci başlar. Yazılar için telif ücreti ödenmez.
- j. UDEKAD elektronik bir dergidir. Bu yüzden başvurunun yapılmasından yazının yayınlanması aşamasına kadar uzanan süreçteki tüm işlemler elektronik ortamda gerçekleşir.

- k. Yayınlanması için UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) Dergisi'ne gönderilen yazıların basım ve yayın hakları dergiye devredilmiş olur. Bu yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayın organında yayınlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.
- l. UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) Dergisi'ne gönderilmiş yazılardan kaynaklanması muhtemel herhangi bir yasal, hukuksal, ekonomik ve etik sorumluluk, söz konusu yazı yayınlanmış olsa bile yazarlarına aittir. Dergi herhangi bir yükümlülük kabul etmez.
- m. UDEKAD (Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi) Dergisi'nin yayın dili Türkçedir. Ancak İngilizce, Rusça, Almanca, Fransızca, Arapça, Farsça vb. dillerden gelen yazılar da değerlendirmeye tabi tutulur ve hakemler tarafından yayımlanması uygun görüldüğü takdirde yayınlanır.
- n. Makale takip sistemine yüklenecek olan makalenin başında **en fazla 200 kelimeden** oluşan *Türkçe ve İngilizce özet*, 3-5 kelimelik anahtar kelime / keywords; *Türkçe ve İngilizce başlığa* yer verilmelidir. Türkçe ve İngilizce öz çalışmanın amacını, kapsamını ve sonuçlarını yansıtmalı, okuyucunun makalenin içeriğini kısa zamanda belirlemesine imkân vermelidir. Yabancı dilde yazılan makalelerde – Türkçe ve İngilizceye ek olarak – makale dilinde başlık, öz ve anahtar kelimeler yer almalıdır. Yabancı dildeki özetlerde dil yanlışları olmamasına özen gösterilmelidir. Özet içinde, yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemelidir. Özet, 10 punto olarak yazılmalıdır. Öz ve Anahtar Kelimeler uluslararası standartlara uygun olmalıdır. Bu noktada örnek olarak “TR Dizin Anahtar Terimler Listesi, Medical Subject Headings, CAB Theasarus, JISCT, ERIC v.b.” gibi kaynaklar kullanılabilir.
- o. İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir **başlık** olmalı, büyük harflerle 12 punto **koyu** yazı karakteriyle ortadan hizalanarak ve **paragraf başı** ve **girinti** olmadan yazılmalıdır. Başlığın mümkün olduğunca kısa olmasına özen gösterilmelidir.
- p. Makale içerisindeki başlıklar koyu, her bir kelimesinin sadece ilk harfi büyük, sola dayalı olmalı, başka hiçbir biçimlendirmeye yer verilmemelidir.
- q. Ana metin, IBM uyumlu bilgisayar ve Microsoft Word yazılım programı kullanılarak **30** sayfayı geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.
- r. Bir makalede sıra ile öz, ana metnin bölümleri, İngilizce genişletilmiş özet (Summary), kaynakça ve (varsa) ekler bulunmalıdır. “Giriş” ve “Sonuç” bölümleri mutlaka bulunmalıdır. “Sonuç”, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı; ana

çizgileriyle ve öz olarak verilmelidir. Makalenin hazırlanmasında geçerli bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir. Metinde sözü edilmeyen hususlara “Sonuç”ta yer verilmemelidir. Belli bir düzen sağlamak amacıyla ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir.

- s. Makale **yayıma kabul edildikten sonra**, çalışmanın sonuç bölümünden sonra makalenin yaklaşık %5-15'i (500-750 kelimedenden oluşan) kadar İngilizce genişletilmiş özet (extended abstract) bulunmalıdır. Genişletilmiş özet, “öz”de olduğu gibi araştırma ile ilgili amaç, problem, yöntem, bulgular ve sonuç bilgilerini içermelidir. Makalenizin yurt dışında atıf alabilmesi için bu önemlidir. Araştırma metninde yer almayan herhangi bir bulgu veya sonuç bulundurmamalıdır. Genişletilmiş özette metin içindeki bilgilere göndermede (Örn. Sayfa 2’de belirtildiği gibi; giriş kısmında da dile getirdiğimiz gibi vs.) bulunulmamalıdır. İngilizce yazılan makalelerde Summary bulunmasına gerek yoktur.
- t. Bir araştırma kurumu/kuruluşu tarafından desteklenen çalışmalarda (BAP, TÜBİTAK, Kalkınma Bakanlığı vb.), söz konusu kurumun/kuruluşun ve projenin adı, varsa, tarihi ve sayısı dipnotla belirtilmelidir.
- u. Kongre ve sempozyum bildirilerinde toplantının adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir.
- v. **Kitap tanıtımı** ve **çevirilerde** “başlık, anahtar kelimeler ve öz”ün İngilizcesi mutlaka bulunmalıdır. Kitap tanıtımlarında yazının başında, tanıtılacak kitabın kapak resmi ve künyesi (basım tarihi, kaçınıcı baskı olduğu, basım yeri bilgileri) bulunmalıdır. Çevirilerde çeviri yapılan kitabın/yayımın künyesi dipnotla belirtilmelidir.
- w. Atıf ve kaynakça yazımında dergimizin kurallarına göre hazırlanmayan makaleler düzeltilmedikçe **kabul edilmeyecektir**.

2. Yazım Kuralları

- a. Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa yapıları aşağıdaki gibi düzenlenmelidir: Kaynak göstermede kullanılan format, APA (American Psychological Association) Style 6th Edition’dır. Gerek alıntılmalarda gerekse de kaynakça kısmında yazarlar, Amerikan Psikoloji Derneği’nin yayımladığı Amerikan Psikoloji Derneği Yayım Kılavuzu’nda belirtilen yazım kurallarını ve formatını takip etmelidir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.apastyle.org/learn/tutorials/basics-tutorial.aspx>. APA 6’nın Türkçe tercümesi için lütfen [tıklayınız](#).

Kâğıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	2,5 cm
Alt Kenar Boşluk	2,5 cm
Sol Kenar Boşluk	2,5 cm
Sağ Kenar Boşluk	2,5 cm
Yazı Tipi	Times News Roman
Yazı Tipi Stili	Normal
Yazı Boyutu (normal metin)	12
Yazı Boyutu (dipnot metni)	10
Tablo-grafik	10
Paragraf Girintisi (İlk Satır)	1 cm
Paragraf Aralığı	Önce 6 nk, sonra 0 nk (Tablo ve grafiklerde önce ve sonra 0 nk)
Satır Aralığı	(1,15)
Kaynakça	Asılı ve girinti 0,63 cm, Hizalama: Her iki yana yasla, Aralık önce 6 nk, sonra 0 nk, satır aralığı 1,15 cm.

- b.** Özel bir yazı tipi (font) kullanılmış yazılarda, kullanılan yazı tipi de, yazıyla birlikte gönderilmelidir.
- c.** Satır sonunda heceleme yapılmamalıdır. Paragraf başlarında “TAB” tuşu yerine “ENTER” veya “RETURN” tuşu kullanılmalıdır. Noktalama işaretleri kendilerinden önceki kelimelere bitişik yazılmalıdır. Söz konusu işaretlerden sonra bir harflik boşluk bırakılmalıdır.
- d.** Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir. Dipnotlar, sadece yapılması zorunlu açıklamalar için kullanılır ve “DİPNOT” komutuyla otomatik olarak verilir. Buradaki atıflar da parantez içinde yazarın soyadı,

eserin yayım yılı ve sayfa numarası gelecek şekilde düzenlenmelidir. **Örnek:** (Kaya 2000: 15). Dipnotta kullanılan eser kaynakçaya mutlaka konulmalıdır.

- e. **Alıntılar:** Makalede birebir yapılan alıntılar tırnak içinde verilmeli ve alıntının sonunda kaynağı parantez içinde APA kurallarına göre belirtilmelidir. **Beş** satırdan az alıntılar cümle arasında italik olarak, **beş** satırdan uzun alıntılar ise sayfanın solundan 1 cm içeride ve satır başı girintisi 0,5 cm olacak şekilde blok hâlinde **italik** olarak verilmelidir. Birebir olmayan alıntıların sonunda sadece parantez içerisinde kaynak gösterilmelidir.
- f. **Resimler** parlak, sert (yüksek kontrastlı) olmalıdır. Ayrıca şekiller için verilen kurallara uyulmalıdır. **Şekil, tablo ve fotoğraflar** yazım alanı dışına taşmamalı, gerekiyorsa her biri ayrı bir sayfada yer almalıdır. Şekil ve tablolar numaralandırılmalı ve içeriğine göre adlandırılmalıdır. Numara ve başlıklar, şekillerin altına, tabloların üstüne gelecek biçimde kelimelerin yalnızca ilk harfleri büyük olarak yazılmalıdır. Tablolar, “WORD” programındaki tablo komutuyla yapılmalıdır. Zorunlu durumlarda ise “EXCEL” tabloları kullanılabilir. Gerektiğinde açıklayıcı dipnotlar veya kısaltmalar, şekil ve tabloların hemen altında verilmelidir. Şekil, tablo ve resimler **on sayfayı** aşmamalıdır.
- g. Kısaltma kullanılacaksa Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu’nda belirtilen kısaltmalar esas alınmalıdır.
- h. Makalede atıf sistemi olarak APA kullanılmalıdır. Makalenin sonunda mutlaka kaynakça bulunmak zorundadır.

Kaynak Gösterme

Metin içi göndermelerde (atıflarda) ve kaynakçada **APA sistemi** esas alınmıştır.

1. Metin içi Kaynak Gösterme (Atıf)

Makalede yapılacak atıflar, ilgili yerden hemen sonra, parantez içinde yazarın soyadı, eserin yayım yılı ve sayfa numarası sırasıyla verilmelidir. Cümle sonunda verilen atıflarda nokta, atıf parantezinden sonra konulmalıdır.

Tek Yazar, Tek Çalışma

* İlgili yerden hemen sonra parantez içinde yazarın soyadı, eserin/çalışmanın yayım yılı ve sayfa numarası verilmelidir.

Örnek: (Karahan 1996: 37)

* Yazarın adı ilgili cümle içinde geçiyorsa parantez içinde tarih ve sayfanın belirtilmesi yeterlidir.

Örnek: Karahan'a (1996: 37) göre...

* Metin içinde, cümlede yazar ve yayım yılı belirtiliyor ise ayrıca parantez içinde yazar ve tarih verilmez.

* Kaynağın tamamına yapılan atıflarda parantez içinde yazar soyadı ve yayım yılı yazılır.

Örnek: (Karahana 1996)

* Atıfta bulunulan kaynak ciltlerden oluşuyorsa cilt numarası, sayfa numarasından önce ve Romen rakamlarıyla yazılır.

Örnek: (Dal 1955: II/30)

* Bir kaynakta birbirini izleyen sayfalara atıfta bulunuluyorsa sayfa numaraları arasında kısa çizgi (-), farklı sayfalara atıf söz konusu ise virgül (,) konur.

Örnek: (Karahana 1996: 37-45), (Karahana 1996: 103, 106, 124)

İki Yazarlı Çalışma

* İki yazar varsa her ikisinin de soyadı yazılır ve araya kısa çizgi (-) konur.

Örnek: (Kubryakova-Klobukov 1998: 15)

İkiden Fazla Yazarlı Çalışma

* İkiden fazla yazarlı çalışmalarda ilk iki yazarın soyadı araya kısa çizgi (-) konarak yazılır, ikinci yazarın soyadından sonra "vd." kısaltması eklenir.

Örnek: (Şvedova-Uluhanov vd. 1980: 157)

Bir Yazarın Aynı Yıl Yaptığı Çalışmalar

* Bir yazarın aynı yıl yaptığı çalışmalar, yıldan sonra a, b, c... harfleri eklenmek suretiyle ayırt edilir.

Örnek: (Klobukov 2016a: 25), (Klobukov 2016b: 78)

Soyadları Aynı Yazarların Çalışmaları

* Soyadları aynı olan iki yazarın aynı yılda veya farklı yıllarda yaptığı çalışmalar yazarların soyadları yazıldıktan sonra adlarının ilk harflerinin kısaltılması yoluyla belirtilir.

Örnek: (Çelik, A. 2007: 46), (Çelik, H. 2003: 27)

Birden Fazla Çalışma

* Birden fazla çalışma kaynak gösterilecekse çalışmalar aynı parantez içinde, yayım yılı en eski tarihli olandan yeni olana doğru, birbirinden noktalı virgülle ayrılarak sıralanır.

Örnek: (Korkmaz 1982: 120; Karahan 1996: 15)

Alıntılaman ya da Aktaran Kaynak

* Çalışmalarda birincil kaynaklara ulaşmak esastır, ama bazı güçlükler nedeniyle ulaşılamamışsa, göndermede alıntılanan ya da aktarılan kaynak belirtilir.

Örnek: (İnalcık 1955: 74'ten aktaran; Çelik 2007: 25)

Tüzel Kişi Yazarlı Kitaplar

Örnek: (TDK 2012: 35), (TTK 2006: 30)

Yazar veya Kurum Adı Belirtilmeyen Kitaplar

* Yazar veya kurum adı belirtilmemişse doğrudan kaynağın adı veya kısaltması (italik) yazılır. Kısaltma yapılmışsa “Kaynakça”da mutlaka açılımıyla birlikte verilmelidir.

Örnek: (*Büyük Kültür Ansiklopedisi*: I/59) veya (BKA: I/59)

Elektronik Kaynaklar

* Yayım yılı biliniyorsa: (Bucak 2000: 7)

* Yayım yılı bilinmiyorsa belgeye erişim yılı yazılır: (Demir 2018: 14)

Yayım Yılı Bulunmayan Basılı Kaynaklar

* Bir basılı kaynakta yayım tarihi kaydı yoksa yerine köşeli parantez içinde “t.y.” kısaltması kullanılır.

Örnek: (Demir [t.y.]: 14)

Yasa ve Yönetmelikler

* Yasa veya yönetmeliğin adı ve kabul edildiği yıl parantez içinde verilir. Kısaltma da yapılabilir.

Örnek: (Milli Eğitim Kanunu 1991) veya (MEK 1991).

2. Kaynakça

Makalede kullanılan bütün kaynaklar “Kaynakça”ya alınmalı, makalenin konusu ile ilgili olsa dahi, yazıda değinilmeyen belge ve eserler kaynakçaya dâhil edilmemelidir. Kaynaklar ana metnin sonunda yazar soyadlarına göre (Soyadı Kanunundan öncekiler için yazar adı esas alınır.) alfabetik olarak verilmelidir. Eser adları italik yazılmalıdır. Kaynaklar, mutlaka Latin alfabesi ile yazılmış olmalıdır.

2.1. Kitaplar ve Kitap Niteliğindeki Kaynaklar

Tek Yazarlı Kitaplar

Yazarın Soyadı, Adı (Basım Yılı). *Kitabın Adı (İtalik)*. Basıldığı Şehir: Yayınevi.

Örnek: Karahan, Leyla (1996). *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İki Yazarlı Kitaplar

İki yazarlı eserlerde her iki yazar da verilir ve araya kısa çizgi (-) konur.

Örnek: Taner, Refika-Bezirci, Asım (1981). *Edebiyatımızda Seçme Hikâyeler*. İstanbul: Gözlem Yayınları.

* İngilizce yazılan makalelerde kısa çizgi (-) yerine *and* bağlacı veya & işareti kullanılır.

İkiden Fazla Yazarlı Kitaplar

İkiden fazla yazarlı eserlerde yalnızca ilk iki yazar belirtilir, diğerleri için “vd.” kısaltması kullanılır.

Örnek: Şvedova, Natalya-Uluhanov, İgor vd. (1980). *Russkaya grammatika*. Moskova: Nauka.

Bir Yazarın Aynı Yıl Yayımlanmış Kitapları

Bir yazarın aynı yıl yayımlanan eserlerini ayırt etmek için harfler kullanılır.

Örnek: Bondarko, Aleksandr (1976a). *Slav ve Balkan Dil Bilimi*. Moskova: Nauka.

Bondarko, Aleksandr (1976b). *Morfolojik Kategoriler Teorisi*. Leningrad: Nauka.

Bir Yazara Ait Birden Fazla Kitap

Aynı yazara ait birden çok eser yayım yılına göre kronolojik olarak sıralanır.

Tüzel Kişi (Kurum) Yazarlı Kitaplar

Tüzel Kişi (Yayım Yılı). *Kitap Adı*. Basıldığı Şehir: Yayınevi.

Örnek: Türk Dil Kurumu (2012). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: TDK Yay.

Yazar veya Kurum Adı Belirtilmeyen Kitaplar

Örnek: *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (8 Cilt)* (1977). İstanbul: Dergâh Yay.

Çeviri Kitap

Çeviri bir kitap söz konusuysa çevirenin/çevirenlerin adı eser adından sonra “çev.” kısaltmasıyla belirtilir.

Örnek: Fischer, Steven Roger (1999). *Dilin Tarihi*. çev. Muhtesim Güvenç. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kitap İçinde Bölüm

Yazarın Soyadı, Adı (Basım Yılı). “Bölüm Adı”. *Kitap Adı (İtalik)*. ed. Adı Soyadı. Basıldığı Şehir: Yayınevi. Sayfa Aralığı.

Örnek: Klobukov, Evgeniy (2009). “Morfoloji”. *Çağdaş Rus Dili*. ed. Pavel Lekant. Moskova: Nauka. 402-585.

2.2. Süreli Yayınlar

Dergi Makaleleri

Yazarın Soyadı, Adı (Yıl). “Makalenin Başlığı”. *Derginin Adı* (Varsa) Cilt No (Sayısı): Sayfa Aralığı.

Örnek: Ergün, Mustafa (2009). “Rus Eğitiminde Batılılaşma Çabaları Ve Reformlar”. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 2 (1): 31-56.

Gazeteler

Yazarın Soyadı, Adı (Yıl. Ay. Gün). “Yazının Başlığı”. *Gazetenin Adı*. (varsa) Sayfa numarası.

Örnek: Köse, Pınar (2017.11.16). “İdam sehpasından edebiyatın zirvesine: Dostoyevski”. *Yeni Şafak*.

Mülakat ve Röportajlar

Mülakat ve röportajlarda yazar adı olarak bunları yapan kişiler verilir.

Örnek: Yağmur, Özge (2019.01.21). “Tek kişilik oyunda 11 karaktere hayat vermek: Güle Güle Diva ile Selen Uçer Kampüs’te”. *Hürriyet*.

2.3. Tezler

Yazarın Soyadı, Adı (Tarih). *Tez Başlığı*. Tez Tipi. Üniversitenin Bulunduğu Şehir: Üniversite Adı.

Örnek: Uğurlu, Mesut (2018). *Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Aruzlu Şiirler Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

2.4. Bildiriler

Yayımlanmış Bildiriler

Yazar Soyadı, Adı (Tarih). “Bildiri Adı”. *Kitabın Adı* (Varsa editör/hazırlayan). Etkinliğin Tarihi. Yayın yeri: Yayınevi. Sayfa Aralığı.

Örnek: Güllüdağ, Nesrin (2009). Artvin ağzındaki Gürcüce kelimeler. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*. 25-30 Mart 2008. Ankara: Türk Dil Kurumu yay. 237-249.

Yayımlanmamış Bildiriler

Yazarın Soyadı, Adı (Tarih). “Bildiri Adı”. *Etkinliğin Adı*. Etkinliğin Yapıldığı Şehir.

Örnek: Santhanam, E.-Martin, K. vd. (2001). “Bottom-up steps towards closing the loop in feedback on teaching: A CUTSD project”. *Teaching and Learning Forum – Expanding horizons in teaching and learning*. Perth, Australia.

2.5. Elektronik Kaynaklar

DOI Numarası Olan Elektronik Kaynaklar

Eğer yayım ile eşleştirilmiş DOI numarası varsa künyede verilmelidir.

Örnek: Yaylalı, Yasemin (2018). “Emîrî Divan’ında Geçen Şahsiyetler”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (63): 117-134. <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3967>.

DOI Numarası Olmayan Elektronik Kaynaklar

Web ortamında yayımlanmış dergilerden yapılan alıntılarda yayımın künyesi, erişim adresi ve tarihi yazılır.

Yazar Soyadı, Adı (Yayım Yılı). “Makale Adı”. *Dergi Adı* Cilt No (Sayı): Sayfa Aralığı. Elektronik adres [Erişim Tarihi].

Örnek: Özdemir, Çağatay (2018). “Rusya’nın Doğu Akdeniz Stratejisi”. *Seta Analiz* (230): 1-20. http://setav.org/assets/uploads/2018/01/Analiz_230Rusya.pdf. [20.04.2018].

E-kitaplar

Yazarın Soyadı, Adı (Yayım yılı). *İnternet Belgesinin Başlığı*. Elektronik adres [Erişim Tarihi].

Örnek: Akkuş, Metin (2018). Nefi Divanı. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0> [23.01.2019].

* Yayım yılı yoksa siteye erişim tarihi yıl ay ve gün olarak parantez içinde yazılır.

Örnek: Berkutova, Veronika (2018). “Feminitivı v russkom yazıke: lingvistiçeskiy aspekt”. *Svobodnoye psihoanalitiçeskoye partnerstvo*. <https://www.psyart.com/feminitivy-lingvisticheskii-aspect>. [18.12.2018].

AUTHOR GUIDE

1. Editorial Principles

- a.* UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Culture Researches) is an international peer-reviewed journal, published twice a year except for special numbers.
- b.* UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Culture Researches) is a journal that publishes articles on language, literature and culture research.
- c.* In the studies, criteria of originality and contributing to the field are sought.
- d.* Members who sent/send articles to our journal need to add their Orcid Number to their user credentials.
- e.* The articles submitted to UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Culture Researches) should not have been published anywhere before or should not be accepted for publication.
- f.* Those who want to submit articles for the publication of UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Cultural Researches) should send their work as a member of the Article Tracking System at <https://dergipark.org.tr/en/pub/udekad>.
- g.* Except for the editorial board's special decision, articles that are less than 8 pages and more than 30 pages are not evaluated.
- h.* Similarity report (no filtering should be done) from <http://www.itenticate.com/> should be uploaded as an additional file or sent to our journal's e-mail address. (MS / PhD students can get similarity report through their advisors or with the account of any faculty member. If the affiliated university has an iThenticate subscription, a similarity report can be obtained free of charge).
- i.* The addition of any text to the electronic system of the UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Cultural Researches) is accepted as an application for publication and the process of evaluation of the article begins. No royalties are paid for articles.
- j.* UDEKAD is an electronic journal. As a result, all the processes from the application to the publication of the article take place in the electronic environment.

- k.* The publication rights of the publication sent to UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Cultural Researches) will be transferred to the journal. These articles can not be published, reproduced, or used without reference to another publication without permission from the editor of the journal.
- l.* Any possible legal, economic and ethical responsibility arising from the writings sent to the UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Culture Researches) Journal belongs to the authors even if the mentioned article is published. The journal does not accept any liability.
- m.* UDEKAD (International Journal of Language, Literature and Culture Research) is published in Turkish. However in English, Russian, German, French, Arabic, Persian and so on. Languages articles will also be evaluated and published if they are deemed appropriate by the referees.
- n.* At the beginning of the article, which will be uploaded to the article tracking system, **up to 200 words** in Turkish and English abstract, 3-5 words for keywords; **Turkish and English titles** should be included. It should reflect the purpose, scope and outcome of the study in English and allow readers to quickly determine the content of the article. Articles written in foreign languages - in addition to Turkish and English - must include title, abstract and keywords in the article language. Care should be taken not to have language mistakes in foreign summaries. Abstract and Key Words must comply with international standards such as Medical Subject Headings, CAB Theasarus, JISCT, ERIC.
- o.* It should be compatible with the content, it should be the title that best expresses it, and it should be written in capital letters, aligned with 12 pt bold and without the beginning of the paragraph and indentation. The head should be as short as possible.
- p.* Titles in the article should be bold, only the first letter of each word should be capital, left aligned and no other formatting should be included.
- q.* The main text should not exceed 30 pages using IBM compatible computer and Microsoft Word software program.
- r.* In studies supported by a research institution / organization, the name of the institution / organization and the project, if any, date and number, should be indicated in footnotes.
- s.* Book title and translations should include the title, keywords and abstract in English. At the beginning of the manuscript, the cover image and the identification of the book

to be introduced (date of publication, edition of the book, information about the place of publication) should be included in the book introductions. In the translations, the title of the translated book / publication should be indicated with a footnote.

- t.* The name, place and date of the congress or symposium should be indicated in the reports or articles.
- u.* Articles which are not prepared according to the rules of our journal will not be accepted unless they are corrected.

2. Writing Rules

- a.** Manuscripts should be written in Microsoft Word and the page structure should be arranged as follows: The format used for referencing is APA (American Psychological Association) Style 6th Edition. In both quotations and bibliography, authors should follow the spelling rules and format specified in the American Psychological Association's Publication Guide published by the American Psychological Association. For more information, see <http://www.apastyle.org/learn/tutorials/basics-tutorial.aspx>.

Paper Size	A4 Vertical
Top Margin	2,5 cm
Bottom Margin	2,5 cm
Left Margin	2,5 cm
Right Margin	2,5 cm
Font	Times News Roman
Font Style	Normal
Type Size (Regular Text)	12
Type Size (Footnote Text)	10
Table-graphic	10
Paragraph Entry (First Line)	1 cm
Paragraph Spacing	Before 6 nk, after 0 nk (Table and graphic – before and after 0 nk)

Line Spacing

1,15

References

Hanging and indentation 0.63 cm,
Alignment: Justify, Range before 6 nk,
then 0 nk, line spacing 1.15 cm.

- b.** In the special font used articles, the font used should be sent with the article.
- c.** Do not spell at the end of the line. At the beginning of the paragraph, “ENTER” or “RETURN” key should be used instead of “TAB” key. Punctuation should be written adjacent to the preceding words. The space must be followed by one letter.
- d.** Manuscripts should not include details such as page numbers, headers and footers. Footnotes are used only for mandatory explanations and are given automatically with the “NOTE” command. References should be written in brackets with the surname of the author, year of publication and page number. Example: (Kaya 2000: 15). The work used in the footnote should be included in the bibliography.
- e.** Citations should be given in citation marks and the source should be indicated in parenthesis according to APA rules. Citations less than five lines should be italicized between sentences and citations longer than five lines should be italicized 1 cm from the left of the page and in block form with 0.5 cm indentation. At the end of non-verbal citations, only references should be given in parentheses.
- f.** Images should be bright, hard (high contrast). In addition, the rules given for the figures must be followed. Figures, tables and photographs should not extend beyond the writing area, if necessary, each should be on a separate page. Figures and tables should be numbered and named according to their contents. Numbers and titles should be capitalized with only the first letters of the words under the figures and above the tables. Tables should be made with the table command in the WORD program. In compulsory cases, “EXCEL” tables can be used. If necessary, explanatory footnotes or abbreviations should be given just below the figures and tables. Figures, tables and images should not exceed ten pages.
- g.** In terms of spelling and punctuation, Turkish Language Institution Spelling Guide should be based on beyond exceptions required by the article or topic.
- h.** APA should be used as the citation reference system. At the end of the article, there must be a bibliography.

Citations

The APA system is based on in-text references and references.

1. In-text citation (Citation)

Citations to be made in the article should be given in brackets immediately after the relevant place, in the order of the author's surname, year of publication and page number. For citations given at the end of the sentence, the period should be placed after the reference parenthesis.

Single Author, Single Study

* The author's surname, the year of publication and the page number of the work should be given in parenthesis immediately after the relevant place.

Example: (Karahah 1996: 37)

* If the author's name is mentioned in the relevant sentence, it is sufficient to specify the date and page in parentheses.

Example: According to Karahan (1996: 37)...

* If the author and the publication year are specified in the text, the author and date are not given in parenthesis.

* In the references to the entire source, the surname of the author and the year of publication are written in parenthesis.

Example: (Karahah 1996)

* If the cited source consists of volumes, the volume number is written before the page number and in Roman numerals.

Example: (Dal 1955: II / 30)

* If a source is referenced to successive pages, a hyphen (-) is inserted between the page numbers, and a comma (,) is placed if it is referenced to different pages.

Example: (Karahah 1996: 37-45), (Karahah 1996: 103, 106, 124)

Two-Author Work

* If there are two authors, the surnames of both are written and a dash (-) is inserted.

Example: (Kubryakova-Klobukov 1998: 15)

Working with More Than Two Authors

* In the works with more than two authors, the surnames of the first two authors are written with a dash (-) and the abbreviation "et al. Eklen is added after the surname of the second author.

Example: (Şvedova-Uluhanov et al. 1980: 157)

Author's Works in the Same Year

* The works of an author in the same year are distinguished by adding the letters a, b, c sonra after the year.

Example: (Klobukov 2016a: 25), (Klobukov 2016b: 78)

Works of the same authors

* The works of two authors whose surnames are the same in the same year or in different years are indicated by shortening the first letters of their names after the surnames of the authors.

Example: (Çelik, A. 2007: 46), (Çelik, H. 2003: 27)

Multiple Works

* If more than one study is to be cited, the works are listed in the same parenthesis, separated from the oldest date to the new one, separated by semicolons.

Example: (Korkmaz 1982: 120; Karahan 1996: 15)

Citing or Transferring Source

* In the studies it is essential to reach the primary sources, but if it is not reached due to some difficulties, the reference quoted or transmitted is indicated.

Example: (Transferring from Inalcik 1955: 74; Çelik 2007: 25)

Books with Legal Entity Author

Example: (TDK 2012: 35), (TTK 2006: 30)

Books with No Author or Institution Name

* If the name of the author or institution is not specified, the name or abbreviation (italic) of the source is written directly. If the abbreviation is made, "Bibliography" should be given with its opening.

Example: (Great Culture Encyclopedia: I / 59) or (RDA: I / 59)

Electronic Resources

* Year of publication is known: (Bucak 2000: 7)

* If the publication year is not known, the year of access to the document is written: (Demir 2018: 14)

Printed Sources with No Publication Year

* If there is no publication date record in a printed source, the abbreviation "t.y. içinde" is used in square brackets.

Example: (Demir [t.y.]: 14)

Laws and Regulations

* The name of the law or regulation and the year in which it is accepted is given in parentheses. Abbreviation can also be made.

Example: (National Education Act 1991) or (MEK 1991).

2. References

All references used in the article should be included in the “Bibliography”. References should be given at the end of the main text in alphabetical order according to the surnames of the author. Names of works should be written in italics. References should be written in Latin alphabet.

2.1. Books

Single Author Books

Author's Surname, Name (Publication Year). Title of the Book (Italic). Place of Publication: Publisher.

Example: Karahan, Leyla (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Two Author Books

In the works with two authors, both authors are given and a hyphen (-) is placed between them.

Example: Taner, Refika-Bezirci, Asım (1981). *Edebiyatımızda Seçme Hikâyeler*. İstanbul: Gözlem Yayınları.

* In articles written in English, instead of hyphen (-), *and* or *&* are used.

Books with More Than Two Authors

For works with more than two authors, only the first two authors are indicated, for others the abbreviation “et al..” is used.

Example: Şvedova, Natalya-Uluhanov, İgor vd. (1980). *Russkaya grammatika*. Moskova: Nauka.

An Author's Books Published Same Year

Letters are used to distinguish an author's works published in the same year.

Example:

Bondarko, Aleksandr (1976a). *Slav ve Balkan Dil Bilimi*. Moskova: Nauka.

Bondarko, Aleksandr (1976b). *Morfolojik Kategoriler Teorisi*. Leningrad: Nauka.

Multiple Books of One Author

Multiple works of the same author are listed in chronological order by the year of publication.

Books with Legal Entity Author

Legal Entity (Year of Publication). *Book Title*. Place of Publication: Publisher.

Example: Türk Dil Kurumu (2012). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: TDK Yay.

Books with No Author or Institution Name

Example: *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (8 Cilt)* (1977). İstanbul: Dergâh Yay.

Translation Book

In the case of a translation book, the name of the translator (s) is indicated by the abbreviation “trans.” after the title.

Example: Fischer, Steven Roger (1999). *Dilin Tarihi*. trans. Muhtesim Güvenç. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Chapter in a Book

Author's Surname, Name (Publication Year). “Section name”. *Book Title* (Italic). ed. Name and surname. Place of Publication: Publisher. Page Range.

Example: Klobukov, Evgeniy (2009). “Morfoloji”. *Çağdaş Rus Dili*. ed. Pavel Lekant. Moskova: Nauka. 402-585.

2.2. Periodicals

Journal Articles

Author's Surname, Name (Year). “Title of Article ”. *Journal Name*, Volume No (Number): Page Range.

Example: Ergün, Mustafa (2009). “Westernization Efforts and Reforms in Russian Education”. *Journal of Theoretical Educational Sciences*, 2 (1): 31-56.

Newspapers

Author's Surname, Name (Year, Month, Day). “Title of Manuscript”. *Name of the newspaper*. (if applicable) Page number.

Example: Köse, Pınar (2017.11.16). “İdam sehpasından edebiyatın zirvesine: Dostoyevski”. *Yeni Şafak*.

Interviews

In interviews, the persons who do these are given as the author's name.

Example: Yağmur, Özge (2019.01.21). “Tek kişilik oyunda 11 karaktere hayat vermek: Güle Güle Diva ile Selen Uçer Kampüs’te”. *Hürriyet*.

2.3. Theses

Author's Surname, Name (Date). *Thesis Title*. Thesis Type. University City: University Name.

Example: Uğurlu, Mesut (2018). *Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Aruzlu Şiirler Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

2.4. Proceedings

Published Papers

Author Surname, Name (Date). Name of the paper. *Title of the book* (if any). Date of the event. Publication place: Publisher. Page Range.

Example: Güllüdağ, Nesrin (2009). Artvin ağzındaki Gürcüce kelimeler. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*. 25-30 Mart 2008. Ankara: Türk Dil Kurumu yay. 237-249.

Unpublished Papers

Author's Surname, Name (Date). Name of the paper. *Name of the event*. The City of the Event.

Example: Santhanam, E.-Martin, K. vd. (2001). "Bottom-up steps towards closing the loop in feedback on teaching: A CUTSD project". *Teaching and Learning Forum – Expanding horizons in teaching and learning*. Perth, Australia.

2.5. Electronic Resources

Electronic Resources with DOI Number

If there is a DOI number paired with the publication, it must be given on the tag.

Example: Yaylalı, Yasemin (2018). "Emîrî Divan'ında Geçen Şahsiyetler". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (63): 117-134. <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3967>.

Electronic Resources Without DOI Number

The excerpts from journals published on the web environment include the title, access address and date of the publication.

Author Surname, Name (Publication Year). "Article Name". *Journal Title* Volume No (Issue): Page Range. Electronic address [Access Date].

Example: Özdemir, Çağatay (2018). "Rusya'nın Doğu Akdeniz Stratejisi". *Seta Analiz* (230): 1-20. http://setav.org/assets/uploads/2018/01/Analiz_230Rusya.pdf. [20.04.2018].

E-books

Author's Surname, Name (Publication Year). *Title of the Internet Document*. Electronic address [Access Date].

Example: Akkuş, Metin (2018). *Nefi Divanı*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0> [23.01.2019].

* If there is no publication year, the date of access to the site is written in parentheses as the year, month and day.

Example: Berkutova, Veronika (2018). “Feminitivı v russkom yazıke: lingvistiçeskiy aspekt”. *Svobodnoye psihoanalitiçeskoye partnerstvo*.
<https://www.psyart.com/feminitivy-lingvisticheskii-aspect> [18.12.2018].

ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ	<i>Cilt: 3, Sayı: 1, 2020</i>
UDEKAD	<i>Vol: 3, Issue: 1, 2020</i>
INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE RESEARCHES	<i>Sayfa – Page: 1-14</i>
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ, ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ	<i>E-ISSN: 2667-4262</i>
	SCREENED BY iThenticate Professional Plagiarism Prevention

**KÂSİM-I ENVÂR'IN ENİSÜ'L-ÂRİFİN ADLI MESNEVİSİNDE MUM, PERVÂNE
VE ATEŞ ARASINDAKİ MÜNAZARA***

THE DISPUTATION BETWEEN CANDLE, MOTH AND FIRE IN THE MATHNAWI OF ENIS
AL-ARIFIN OF QASEM-E ANWAR

Fatma KOPUZ ÇETİNKAYA**

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>✉ Geliş: 18.11.2019</p> <p>✓ Kabul: 27.01.2020</p> <p>Anahtar Kelimeler: <i>Kâsım-ı Envâr, Tasavvuf, Şem' ve pervâne, Enisü'l-ârifin.</i></p> <p>Araştırma Makalesi</p>	<p>Şem' ve pervâne klasik İran edebiyatının en sık kullanılan mazmunları arasında yer almaktadır. Söz konusu mazmunlar hem klasik hem çağdaş İran edebiyatında şair ve yazarlar için uzun yıllar ilham kaynağı olmuş ve sıkça kullanılmıştır. Şem' ve pervâne mazmunları hem tasavvufi hem âşıkane tarzda yazan kişiler tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmış ve günümüz edebiyatına kadar taşınmıştır. Birçok şair gibi klasik İran edebiyatı VIII/XIV yüzyıl önemli mutasavvıf şairleri arasında yer alan Kâsım-ı Envâr da külliyatında kısa da olsa şem' ve pervâne hikâyesine yer vermiştir. Bu çalışmada, klasik şem' ve pervâne hikâyesinin genel yapısına benzer olmasına rağmen içinde farklılıklar da barındıran ve bir münazara şeklinde kaleme alınan bu hikâye ele alınmıştır. Kısaca yazarın hayatı, etkilendiği kişiler, eseri ve dili hakkında bilgi aktarıldıktan sonra hikâyenin kahramanları arasında konuşmalar halinde seyreden söz konusu metnin Farsçası ve Türkçeye çevirisi verilmiştir. Diğer şem' ve pervâne hikâyelerine göre tespit edilen farklılık belirlenip açıklanmıştır.</p>

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>✉ Received: 11.18.2019</p> <p>✓ Accepted: 01.27.2020</p> <p>Keywords: <i>Qasem-e Anwar, Mysticism, Candle and moth, Enis al-arifin.</i></p> <p>Research Article</p>	<p>Candle and moth are among the most commonly used concepts of classical Iranian literature. These concepts have been a source of inspiration for poets and writers for many years in both classical and contemporary Iranian literature. The moth and candle concepts were interpreted in various ways by the poets who wrote in both mystic and lyric style and carried to the present-day literature. Qasem-e Anwar, who is one of the important sufi poets of the VIII / XIV century in classical Iranian literature, also included the story of candle and moth in his corpus. In this study, the story which is written in disputation style and is close to the structure of the classical candle and moth story but which also contains differences, is discussed. Briefly, after the information about the author's life, the people he was influenced, his work and language were transferred, the Persian text of the story and its translation into Turkish was given. The difference determined according to other candle and moth stories was determined and explained.</p>

* Bu makale, 2016 yılında Atatürk Üniversitesi'nde savunulan "Fars Edebiyatında Şem' u Pervâne" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Ankara / Türkiye, E-mail: fatmakopuz@gmail.com.

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7162-2355>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz (APA):

Kopuz Çetinkaya, Fatma (2020). "Kâsım-ı Envâr'ın Enisü'l-Ârifin Adlı Mesnevisinde Mum, Pervâne ve Ateş Arasındaki Münazara". *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 3 (1): 1-14. DOI: <https://doi.org/10.37999/udekad.648179>.

Extended Abstract

It is clear that in all literatures, poets and writers use various artifacts by engaging with various objects in order to better convey their feelings and emotions in their inner world to the reader. In Iranian literature, there are many concepts used in context. Especially among the mystical and minstrel subjects of classical Iranian literature, candle and moth concepts are among these. The candle and the moth in question sometimes represent the adorer and lover, sometimes the two adorers.

In this study, a story between candle, moth and fire in the mathnawi named *Enis al-arifin*, which is in the corpus of Qasem-e Anwar, one of the sufi poets of classical Persian literature of VIII / XIV century, is discussed. The difference between this story and other candle and moth poems written in classical literature is emphasized and information is given about the poet's life, the people he influenced and his work.

When we look at the candle and moth texts in the general framework, it is seen that two heroes are the main characters and these two heroes are spoken. In the mathnawi, where the story of candle and moth are discussed in detail, it is observed that there are various auxiliary characters such as wind, lantern, amber, camphor in addition to these main characters. Burning of candle and the moth's movements and behaviors have inspired poets and this has become a representative story for expressing various feelings, thoughts and beliefs. Poets have sometimes resorted to the representation of candle and moth in order to express sufi beliefs and thoughts and sometimes to express loving feelings from a lyrical perspective.

The general situation of the candle and moth, which is considered as sufism, is interpreted as the state of a lover who is in a desire and effort to attain his beloved. At the end of this journey, the moth, who saw the distant candle and passed through various stages, became meeting (vuslat) in the candle, and became one with the candle, which points to wahdat in sufism. This meeting (vuslat) occurs either between candle and moth or between fire and moth. Other than these two elements, heroes are not involved in the meeting (vuslat), but only a meeting (vuslat) that occurs between candle / fire and moth. The candle and moth of Qasem-e Anwar, which is the subject of the study, differs from the others as it can be understood from the titles in the related section. This difference stems from the characters being talked to each other. Because candle, fire and moth are spoken as three separate characters. In this case it is possible to say that, candle and moth two lovers; fire is adorer. In this story, the poet says that candle is troubled and looking for something he lost with fire. The propeller circulating around candle, asks candle what he has lost. In this story, candle is the symbol of a lover who sheds tears in fire for her lover and holds mourning until the morning.

Particularly in the third text, the course of speech begins to take place between the fire and the candle. Moth has fallen over in the fire, now there is candle and fire. In this episode, the fire says to candle that he is in arrogance, that's the reasons of tears and suffers. He expresses that he is weak and pathetic, because he accepts and embraces his own existence. After these statements of fire makes both criticism and advice to the devotee who makes his way in this way. It states that the person claims to be exist, is smaller and less than the candle and moth.

Giriş

Bütün edebiyatlarda şair ve yazarların iç dünyalarındaki duygu ve hislerini somutlaştırıp okuyucuya daha iyi aktarmak adına çeşitli nesnelere ilgi kurarak muhtelif mazmunlar kullandıkları açıktır. İran edebiyatında da bu çerçevede kullanılan çok sayıda mazmun bulunmaktadır. Özellikle klasik İran edebiyatının tasavvufî ve âşıkane konuları arasında önemli bir yer tutan şem' (mum) ve pervâne mazmunları da bu mazmunlar arasında yer almaktadır. Söz konusu şem' ve pervâne bazen âşık ile mâşuku, bazen iki âşığı temsil etmektedir.

Klasik İran edebiyatının yanında çağdaş edebiyatta da birçok şair ve edibin bu mazmunları kullandığı, kendi iç dünyalarına göre anlamlar yükleyerek birer temsil haline getirdikleri görülmektedir. Bu temsil bazen tamamen tabiat unsuru bazen âşıkane bir söylem bazen de bütünüyle tasavvufi düşünce ve hisle oluşturulmaktadır. Bu bağlamda şairlerin hareket ve motivasyon noktalarının, beslendikleri duygu dünyalarının bu çerçeveyi oluşturmada etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışmada ise VIII/XIV yüzyıl klasik İran edebiyatının mutasavvıf şairlerinden Kâsım-ı Envâr'ın külliyyatı içinde yer alan *Enîsü'l-ârifîn* adlı mesnevindeki mum, pervâne ve ateş arasında geçen bir hikâyeye ele alınmış; hikâyenin, klasik edebiyatta kaleme alınan diğer şem' ve pervâne şiirlerinden farkı üzerinde durularak şairin hayatı, etkilendiği kişiler ve eseri ile ilgili bilgi aktarılmıştır.

Kâsım-ı Envâr'ın Hayatı ve Düşünce Dünyası (VIII/XIV)

756/1355'te Tebriz yakınlarında Serâb'da doğan Kâsım-ı Envâr, Tebrizli bir seyyid ailesine mensuptur. Genç yaşta Tebriz'de, Safeviyye tarikatının pîri Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin oğlu Şeyh Sadreddîn-i Erdebîlî'nin müridi olmuştur. Şeyh Sadreddîn'in bir gece rüyasında onun elindeki ışığı başkaları ile bölüştüğünü gördüğü ve kendisine bundan dolayı "Kâsım-ı Envâr" (ışıkları bölüşen) adını verdiği rivayet edilmektedir. Gîlân ve Herat'ta bulunduktan sonra Belh üzerinden Semerkant'a, büyük ilgi gördüğü Şâhruh'un oğlu Uluğ Bey'in yanına geçen Kâsım-ı Envâr, bir süre burada kaldıktan sonra Horasan'da Câm iline bağlı Harcird köyüne yerleşmiş ve ölünceye kadar bu köyde yaptırdığı dergâhta yaşamıştır (Karaismailoğlu 2001: 542). Bu yolculukları esnasında bazı Nakşibendî şeyhleriyle de görüştüğü düşünülmektedir (Zerrinkûb 1389 hş: 205). Muhtemelen 837/1433 yılında vefat etmiş ve dergâhının civarına defnedilmiştir. Türbesi Ali Şîr Nevâî tarafından yaptırılmış, Abdurrahman-ı Câmî ve Ali Şîr Nevâî ondan övgüyle söz etmişlerdir (Karaismailoğlu 2001: 542).

Hicri sekizinci yüzyıl sonları ve hicri dokuzuncu yüzyıl başlarında yaşayan ve Şâh Kâsım-ı Envâr unvanıyla da bilinen (Envâr 1337 hş: 101) Kâsım-ı Envâr İran'ın büyük sufilerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Manzum ve mensur olarak kaleme aldığı eserlerinde bilhassa da şiirlerinde Kâsım, Kâsımî ve bazen de Kâsım-ı Envâr mahlaslarını kullanmıştır. Kemaleddin Abdurrezâk-ı Semerkandî, Abdurrahmân-ı Câmî, Devletşâh-ı Semerkandî, Gıyasedin b. Humameddîn-i Herevî, Fahri-i Herevî, Sâm Mirza Safevî, Hasan-ı Rûmlû, Ahmed-i Râzî, Ebu'l Kâsım Ensâri-i Kâzerûnî, İskender Bey Türkmen (Münşi), Muhammed Ali Terbiyet gibi daha birçok önemli şahsın eserinde kendisi hakkında bilgiler aktarıldığı ifade edilmektedir (Envâr 1337 hş: 34).

Kendisinin, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin tarikatında bulunduğu dair bir şüphe söz konusu değildir nitekim eserlerinde birçok noktada bu konuya işarette bulunmaktadır. Külliyyatının *Enîsü'l-ârifîn* adlı mesnevisinde *حکایت در معرفت قلب* / "Kalp marifeti hakkında bir hikâyeye" başlığı altında Safiyyüddîn-i Erdebîlî ve onun Şiraz'a yolculuğu, hatta Şeyh Sa'dî-i Şîrâzî ile arasında geçen diyalog hakkında bilgi aktarmaktadır. Verilen bilgiler aynı zamanda Kâsım-ı Envâr'ın Safiyyüddîn-i Erdebîlî'yi nasıl tasvir ettiğine ve tasavvufi düşüncelerine ışık tutmaktadır (Envâr 1337 hş: 63, 375):

پیشوای دین، صفی الاصفیا	شیخ عالم، آفتاب اولیا
وز جمالش شد پر از نور اردویل	آنکه از وی گشت مشهور اردویل
واقف اسرار و شه بیت نیاز	دنیواز طالبان جان گداز
در طلب پیرسان پیر راهبر	ز ابتدای حال میگردی سفر
شیخ سعدی شیخ را دمساز شد	چون بشهر شهره شیراز شد
کای منور از جمالت جسم و جان	شیخ را پرسید مرد خرده دان:
وین همه درد دل ممدود چیست؟	در بیابان طلب مقصود چیست؟
قصه ای با شیخ سعدی گفت باز	از کمال همت خود شاهباز
وز کمال همتش حیران بماند	چون شنید آن قصه سرگردان بماند
وز کمال همت خود سر بلند	شیخ را گفت: ای ز معنی بهره مند
مرغ سعدی را نبودست آشیان	آن مقامی را که فرمودی نشان
عاجزم از سر این معنی عظیم	در دلم شد زین سخن دردی مقیم

*Âlemin şeyhi, evliyanın güneşi
Din önderi, halislerin seçkini*

*Erdebil onunla meşhur oldu
Cemaliyle Erdebil nur doldu*

*Dertli taliplerin sevgilisi
Sırlara vakıf, niyazın şah beyti*

*Halin başında yolculuğa çıktı
Pir-i mürşidi sorup aramaktaydı*

*Varınca meşhur Şiraz şehrine
Şeyh dost oldu Şeyh Sa'dî'ye*

*Şeyhe sordu ileri görüşlü kişi
Ey! Ruh ve cismi aydınlatan cemal sahibi!*

*Talep çölünde maksat nedir?
Çekilmiş gönlün bütün bu derdi nedir?*

*Kendi himmetinin kemaliyle
Bir kıssa anlattı Şeyh Sa'dî'ye*

*Şaşkına döndü o kıssayı işitince
Hayretler içinde kaldı himmetin kemaliyle*

Şöyle dedi şeyhe: Ey manadan faydalanan!

*Himmet kemaliyle başı yüce olan!
 O işaret ettiğin makamda
 Yuva yoktur Sa'dî'nin kuşuna
 Bu sözle gönlüme bir dert oturdu
 Gönlüm bu yüce manadan aciz oldu.¹*

Yukarıdaki beyitlerden Kâsım-ı Envâr'ın Safiyyüddîn-i Erdebîlî'yi, veliler ve din önderleri arasında önemli bir yerde konumlandığı görülmektedir. Aynı zamanda Sa'dî-i Şîrâzî'nin de Safiyyüddîn-i Erdebîlî'den etkilendiği ve birbirleriyle görüştükleri ortaya çıkmaktadır. Ölüm tarihleri göz önünde bulundurulduğunda (Sâ'dî-i Şîrâzî 691/1292, Safiyyüddîn-i Erdebîlî 735/1334) bu bilginin doğru olma ihtimali söz konusudur. Bu bağlamda kendisinin fikir dünyasının temelinde tasavvuf düşüncesinin olduğunu ve bu düşünceyi benimsediğini söylemek mümkündür nitekim eserinde zikrettiği isimler, işlediği konular bu ifadeyi kanıtlar mahiyettedir.

Kâsım-ı Envâr'ın eserinde tasavvuf büyüklerinden Bayezid-i Bistâmî, Hâce Abdullah-i Ensârî, Ebu'l-Kâsım-ı Gurgânî ve Hâce Sa'deddîn-i Kaşgârî gibi sufi kişilerin isimlerinin zikredildiği görülmektedir. Bununla birlikte kendi çağdaşı olan tasavvuf şeyhlerinin isimlerini de anmaktadır, bunlardan bazıları şöyledir; Ebû Bekr Muhammed b. Musa el-Vâsîfî, Ahmed-i Nâmekî, Ebû Nasr Bişr b. Haris b. Abdullah-i Hâfî, Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr, Habîb el-Acemî, Senâî-yi Gaznevî, Necmeddîn-i Kübrâ, Feridüddîn-i Attâr, Molla Câmî, Mevlâna, Ebu'l-Hasan-i Harakânî, Muhammed Gazzali vs. (Envâr 1337 hş: 97-99). Görüldüğü üzere Kâsım eserlerinde, tasavvuf silsilesinin birçok büyük ismini zikretmiştir.

Kâsım-ı Envâr'ın Edebî Kişiliği

Kâsım-ı Envâr'ın, Farsça şiir söyleyenler arasında ilk sıralarda olduğunu ve de kusursuz dil özelliklerine sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Fakat kendisinin Mevlânâ gibi sözün değil mananın peşinde olduğuna şüphe yoktur. Onun şiir söylemedeki hedefi sahip olduğu yüksek hikmet ve tasavvufi düşüncelerini beyan etmektir. Bu vesileyle onun sözleri Farsça şiir söyleyenler arasında Mevlânâ'nın gazellerine diğerlerinden daha fazla benzemektedir (Envâr 1337 hş: 108).

Tezkiretü 'ş-şuârâ''da Devletşâh her ne kadar Kâsım-ı Envâr'ın söyleyiş tarzını Hafız'a benzetse de vezin, kafiye ve redif benzerliği dışında Hafız'la benzerlik taşıdığını söylemek mümkün değildir (Envâr 1337 hş: 109).

Külliyatında yer alan eserlerinden dilinin açık ve sade olduğu, şiirlerinde tasavvufi düşüncelerini aktardığı görülmektedir. Özellikle mesnevilerinde kendi düşünce ve inanışlarını hikayelerle dile getirmiştir.

Külliyatında sırasıyla; gazel, mersiye, terciibend, mukâtaat ve rubâilerden oluşan bir *Divan*; *Beyân-ı Vâkı'a-i Diden-i Emîr Tîmûr*, *Şad Maqam der İşılâh-ı Şûfiyye* veya *Risâle-i 'Aded-i Maqamât* isimli bir mesnevi, *Enîsü'l-ârifîn* adlı tasavvuf içerikli bir mesnevi; *Risâle-*

¹ Şiir, makale yazarı tarafından tercüme edilmiştir.

i Su'âl u Cevâb, Risâle der Beyân-ı 'İlm risaleleri yer almaktadır. Külliyyatında Gilekçe ile yazılmış şiirleri ve *Mulemma'at-ı Turkî* adlı bölümde de Farsça-Türkçe mülemma şiirleri bulunmaktadır.

Şairin gazelleri, kendi irfanî hislerini, coşkulu duygularını ve Allah aşkı hakkındaki sözlerini içerir. Bu duygu ve düşüncelerini ifade ederken gül-bülbül, şem'-pervâne, Leyla ve Mecnun, Vamık u Azra, zahid, rind, âşık, vuslat, hırka, sufi, sema, tevhid, hâmuş, saki gibi birçok lirik ve tasavvufî unsurdan faydalandığı ve coşkulu bir dil kullandığı görülmektedir.

Kâsım-ı Envâr'da Şem, Pervâne ve Ateş

Genel çerçevede şem' ve pervâne metinlerine baktığımızda ana karakter olarak iki kahramanın yer aldığı ve bu iki kahramanın konuşturulduğu görülmektedir. Şem' ve pervâne hikâyesinin detaylı bir şekilde ele alındığı mesnevilerde ise bu ana karakterlerin yanında rüzgar, fanus, anber, kafur gibi çeşitli yardımcı karakterlerin de yer aldığı göze çarpmaktadır. Söz konusu karakterlerin yer aldığı şem' ve pervâne mesnevisine Ehlî-i Şîrâzî'nin divanında rastlanmaktadır (Şîrâzî 1343 hş: 571). Mumun yanışı ve pervânenin onun etrafındaki hareketi ve davranışları şairler için ilham kaynağı olmuş ve bu durum çeşitli duygu, düşünce ve inanışları ifade etmek için temsili bir hikâye haline gelmiştir. Şairler bazen tasavvufî inanış ve düşünceleri dile getirmek bazen de âşıkane duyguları lirik bir bakış açısıyla ifade etmek adına şem' ve pervâne temsiline başvurmuşlardır. Bu hususta Purcevâdî (1393 hş: 871) Farsça şiir söyleyenlerin kendi zevk ve ilgilerine binaen çeşitli varlıkları hal dili ile konuşturduklarını; duygularına tercümanlık edebilecek hareket ve davranışlarda bulunan birtakım eşya, bitki ve hayvanlara ilgi gösterdiklerini dile getirir. Şairlerin kendi tasavvufî ya da âşıkane duygularını bu varlıkların diliyle ifade ettiklerini ve bu varlıklar arasında şem' ile pervânenin de yer aldığını söyler.

Çalışmada Kâsım-ı Envâr'ın şem', pervâne ve ateş arasında geçen hikâyesi tasavvuf çerçevesinde kaleme alınmış olsa da bütün şem' ve pervâne metinlerinin tasavvufî olduğunu söylemek mümkün değildir.

Her ne kadar bu hikâyenin ilk örnekleri tasavvuf içerikli olsa da yazılan tüm şem' ve pervâne hikâyelerinin tasavvuf içerikli olduğunu iddia etmemiz mümkün değildir. Örneğin bu hikâyeyi Hallâc-ı Mansûr birtakım irfani saikle kaleme almış; aynı şekilde Attâr hikâyeyi tasavvufî çerçevede değerlendirmiştir. Ancak Sa'dî'nin, şem' ile pervânenin âşıklık hallerini karşılıklı bir şekilde ifade ettiği şiiri, bize iki coşkulu âşığı göstermektedir. Attâr'ın Mantıku't-tayr'ında irfanî bir şekilde değerlendirdiği hikâye, Muhtârname adlı eserindeki ilgili bölümlerde âşıklık hallerini anlatan âşık ile mâşuk ve bazen de iki âşık olarak karşımıza çıkmaktadır. Emir Muizzî, Fahreddîn-i Irâkî, Hâcû-yi Kirmânî, Sâib-i Tebrîzî, Bîdil-i Dihlevî, Selmân-ı Sâvecî, Nâsır-ı Buharâî gibi daha birçok şairin eserlerinde âşıkane bir şekilde kaleme alınan ve şem' ile pervânenin ilişkisini lirik tarzda anlatan birçok şiir bulunmaktadır. Ehlî-yi Şîrâzî'nin Şem' u Pervâne Mesnevisi de birbirine tutkun iki âşığın çektiği sıkıntıları, düştükleri zorlukları ve coşkulu hallerini âşıkane bir şekilde anlatan temsili bir eser olarak değerlendirilmektedir (Kopuz Çetinkaya 2016: 424).

Tasavvufi olarak ele alınan şem‘ ve pervânenin genel durumu, mâşukuna kavuşma arzu ve çabasında olan bir âşığın hali olarak yorumlanmaktadır. Uzaktan şem‘i gören ve çeşitli merhalelerden geçen pervâne bu yolculuğun sonunda şem‘de vuslata erer, şem‘ ile bir olur bu da tasavvufta vahdet-i vücuda işaret eder. Bu vuslat ya şem‘ ile pervâne arasında ya da ateş ile pervâne arasında gerçekleşir. Bu iki unsur dışındaki kahramanların söz konusu vuslatta dahil yoktur, sadece şem‘/ateş ve pervâne arasında vuku bulan bir vuslat mevcuttur. Hakikat, hakiki aşk, mutlak varlık arayışındaki pervânenin, şem‘/ateşte hakikate yani fenaya, fenâfillâha ulaşması söz konusudur. Nitekim tasavvufî bağlamda şem‘ ve pervâneyi kaleme alan ilk kişiler arasında olan Attâr, *Mantıku't-tayr* adlı eserinde konuyu tasavvuf çerçevesinde ele almıştır (Attâr, 1388 hş: 265).

Şem‘ ve pervâne mazmunları tasavvuf alanında sıklıkla işlenmiş, pervâne tasavvuf yolunda ilerleyen, makamdan makama geçen ve fenâfillâh mertebesine ulaşmak için çeşitli engellerle karşılaşan sâlike benzetilmiştir. Pervânenin mum etrafında döndükten sonra kendini aleve atarak yok etmesi, ikilikten kurtulup vahdete ulaşması sûfi şairler için orijinal bir konu teşkil etmiştir (Kantar 2009: 21). Bu bağlamda şem‘ ile pervânenin, karşılıklı olarak ikili bir iletişim veya eylem halinde olduğu söylenebilir.

Çalışmanın konusu olan Kâsım-ı Envâr’ın şem‘ ve pervânesi ise ilgili bölümdeki başlıklardan da anlaşılacağı üzere diğerlerinden farklılık göstermektedir. Bu farklılık birbirleri ile konuşturulan karakterlerden kaynaklanmaktadır. Nitekim şem‘, ateş ve pervâne üç ayrı karakter olarak konuşturulur ve şem‘ ile pervâne aşk derdi içinde birbirleriyle dertleşir. Bu durumda şem‘ ile pervânenin iki âşık; ateşin ise mâşuk olduğunu söylemek mümkündür.

Kâsım-ı Envâr’da şem‘ ile pervânenin karşılıklı konuşmaları, pervânenin şem‘e “Her gece niçin sabahlara kadar yanıp yakılarak gözyaşı döküyorsun?” demesiyle başlar. Şem‘, “Gönlümde ayrılık derdi vardır. Işığımı, sevgilimi arayıp bulma ümidiyle yakıyorum” diyerek pervâneye cevap verir. Şem‘in bu sözlerinden etkilenen pervâne, heyecanının etkisiyle büyük bir iştihak içinde kendini ateşe atar ve onun varlığında yok olur. Bunun üzerine şem‘ “Varlığımdan utanıyorum, pervâne gibi yok olmak istiyorum” diyerek ateşe seslenir. Ateş de şem‘e, “Gerçek âşık olan pervâne varlığından korkmadı ve kendi canını sevgilisinin huzurunda feda etti. Sonunda da sevgilisiyle bütünleşerek arzusuna kavuştu” diyerek cevap verir (Armutlu 2009: 891). Buradan da anlaşılacağı üzere şem‘ ve pervâne mâşuka ulaşmak isteyen iki âşık, ateş ise kavuşulmak istenen mâşuk konumundadır.

Şair, kaleme aldığı bu hikâyede şem‘in dertli olduğunu, başındaki ateşle kaybettiği bir şeyi aradığını söyler. Etrafında dolaşan pervâne, şem‘e neyi kaybedip aradığını sorar. Bu hikâyede şem‘, sevgilisi için ateşler içinde gözyaşı dökken, sabahlara kadar matem tutan bir âşığın simgesidir. Pervâne, şem‘in bu halinden çok etkilenir ve kendini kaybeder; bu perişan hal içerisinde korkusuzca ateşin içine atılır (Purcevâdî 1394 hş: 886). Ve nihayet pervâne baştan ayağa kadar yandığında vahdet-i vücut gerçekleşir, ateş ile bir olur. Ancak bu hikâye pervânenin ateşte fenaya ulaşması ile sona ermez. Pervânenin ateşte yok olmasının ardından karşılıklı yeni bir konuşma başlar. Bu konuşma ise şem‘ ile ateşin arasında geçmektedir. İlgili metinler şu şekildedir;

الحكاية في كمال العشق والتوحيد

ZIDEKAD

Cilt / Volume: 3, Sayı / Issue: 1, 2020

بود یک پروانه شوریده حال
دید شمع را که با صد سوز و درد
غیرتش بگرفت دامن، مرد وار
گفت با شمع: ای اسیر درد و داغ
ماتمی داری که هر شب تا بروز
خوش خوشی در گربه شمع اشکبار
شور شیرین طاقتم را کرد طاق
دورم از شیرین خود، فرهادوار
این چراغ از بهر آن دارم که من
یا بشیرین رساند، بی ندم
شاهد شیرین ندارم در کنار
در زبانم زین وجود خویشتن
شمع مومین دل چو صاحب درد بود
در کمال شوق و شورش بی قرار
خسته دل پروانه صاحب جرم بود
ساعتی بگرفت تنگش در کنار
آتش سوزنده چون بر زد علم
کثرت پروانه فانی شد تمام

جان شیرین کرده بر آتش حلال
اشک گلگون میرود بر روی زرد
چرخ میزد گرد آتش بی قرار
تا چه گم کردی که جویی با چراغ
اشک باری در میان تاب و سوز
گفت با پروانه زار و نازاد
غصه دارم در دل از درد فراق
جان شیرین میدهم در هجر یار
یار خود میجویم از هر انجمن
یا بسوزاند مرا سر تا قدم
شمع بی شاهد نمیآید بکار
میگدازم بهر سود خوشتن
از دمش پروانه را مستی فزود
خویشتن را زد بر آتش مردوار
آتش از جرمش دمی بر کرد دود
عاقبت پروانه شد از هم رنگ یار
محو شد پروانه از سر تا قدم
وحدت مطلق عیان شد والسلام

Aşk ve tevhidin kemâli hakkında hikâye²

Hali perişan bir pervâne vardı,

Tatlı canını ateşe helâl kıldı.

Yüzlerce ateş ve dert içinde olan mumu gördü,

Sararmış yüzünün üzerine gül renkli gözyaşı döküyordu.

Onun kıskançlığıyla cesurca geçti harekete

Ateşin etrafında dönüyordu huzursuz bir şekilde.

Muma söyledi: Ey dert ve ateş esiri!

Ne kaybettin de arıyorsun bu kandille?

Matem mi tutuyorsun ki her gece

² Şiir, makale yazarı tarafından tercüme edilmiştir.

Sabaha dek gözyaşı döküyorsun ateşler içinde?

*Mum, güzel güzel gözyaşı saçarak
Şöyle dedi ağlayıp inleyen pervâneye:*

*Tatlı heyecan benim takatimi tüketti,
Ayrılık derdinden kederim vardır gönlümde.*

*Kendi Şîrîn'imden uzaktayım Ferhâd gibi
Yârin hicranında feda ederim tatlı canımı.*

*İşte bu kandil o yârim içindir
Her mecliste aradığım yârim içindir.*

*Ya pişmanlık duymadan sevgiliye ulaştırır,
Ya da beni baştan ayağa yakar kavurur.*

*Tatlı sevgilim yoktur yanımda
Hiçbir işe yaramaz mum, sevgili olmayınca.*

*Benim tüm bu varlığım dilimdedir,
Kendi kârım için erimekteyim.*

*Gönül mumu olduğu için dert sahibi
Nefesi ile sarhoşa çevirdi pervâneyi.*

*Kararsız bir arzu ve heyecanın kemaliyle
Kendini ateşe attı bir cesaretle.*

*Günah sahibi idi gönlü yaralı pervâne
Bir duman çıkardı ateş onun günahı ile.*

*Bir süre onu yanında tuttu sıkıca
Pervâne, sevgilisi ile tek renk oldu sonunda.*

*Yakıcı ateş çıktığı vakit ortaya,
Pervâne perişan oldu baştan ayağa.*

*Pervânenin kesreti tamamen fenâ buldu,
Vahdet-i Mutlak vuku buldu, söz kalmadı daha!*

خطاب الشمع مع النار

شمع چون پروانه را معدوم دید	گفت با آتش که: ای نور الفرید
یا قتیل العاشقین، یا ذوالکرام	یا قدیم النور، یا مافی الظلام
مانده ام از جرم هستی شرمسار	جرم ما را محو کن پروانه وار
چون تن پروانه یک بارم بسوز	تاب جان دادن ندارم تا بروز

Mumun ateşe hitabı³

³ Şiir, makale yazarı tarafından tercüme edilmiştir.

*Mum, pervâneyi yok olmuş bir halde görünce
"Ey biricik nur!" dedi ateşe*

*Ya âşıkların maktulü ya yücelik sahibi
Ya kadim nur ya karanlığın kendisi*

*Varlık cürmüyle utanç içinde kalmışım
Bedenimi yok et pervâne gibi*

*Pervânenin bedeni gibi bir anda yak beni
Sabaha dek kalmaz bende can verme takati.*

خطاب شمع با آتش

کای بطول و عرض خود وامنده باز	گفت با شمع آتش سوزان بر از
مانده ای از جرم رعنائی بدرد	توی بر تو جرم داری، سرخ و زرد
زان سبب بیگانگی ای از خویشتن	خود نمایی میکنی در انجمن
از وجود خویشتن پروا نداشت	خود کمال عاشقی پروانه داشت
در زمانی کار خود را ساخت، رفت	جان و تن در پیش جانان باخت، رفت
یافت از محبوب خود مقصود و کام	مختصر بگرفت خود را شد تمام
خویشتن از خویشتن بیگانه تو	ای کم از شمع و کم از پروانه تو
نی ز جرم خویش چون پروانه فرد	نی چو شمعت اشک سرخ و روی زرد
آشکارا بت پرستی میکنی	گر بخود دعوی هستی میکنی
عاشقی را کش بود با خویش کار	بی شکی هرگز نبیند روی یار
چون فنای یار گشتی واصلی	تا تو بر خود عاشقی بی حاصلی
آخر، ای مسکین، حجاب خود توی	تا تو باشی در میان باشد دوی
تا شوی هم رنگ او پروانه وار	رو وجودت محو گردان پیش یار
جان پر از غم، دل پر از خون میکنی	رنج خود هم خویش افزون میکنی
حسرتا، کین درد ما از درد ماست	ما و من گفتن چه اندر خورد ماست؟
نفی ایمان و شهادت میکند	ما و من علت زیادت میکند

Mumun ateşe hitabı⁴

Yakıcı ateş muma sırrını söyledi;

⁴ Şiir, makale yazarı tarafından tercüme dilmıştır.

Ey kendi eni boyuyla yorgun düşmüş!
 Suçlu olan sensin, kibir günahı ile
 Kırmızı ve sarı olarak kalmışsın dert içinde!
 Kendini gösteriyorsun mecliste
 İşte bu sebeple yabancısın kendine!
 Kendisinin, âşıklığın kemâline izni vardı
 Kendi varlığından dolayı takâti kalmadı.
 Canını ve bedenini sevgili huzurunda kaybedip gitti
 Bir müddet kendi işini yaptı ve gitti.
 Kendini kısa bir özet gibi tuttu, tamamladı
 Kendi sevgilisi ile maksada ulaşıp mutluluk tattı
 Ey mumdan eksik, pervânedan küçük olan sen!
 Kendi varlığından habersiz olan sen!
 Mum gibi senin gözyaşın kırmızı, yüzün sarı değildir
 Kendi günahıyla pervâne gibi tek değilsin.
 Eğer kendinle bir davan varsa
 Putperestlik yaptığın açık ortada.
 Kendisiyle işi olan âşık isen eğer
 Hiç şüphesiz yârin yüzünü göremezsın asla.
 Bir netice beklemeksizin âşık olduğun için
 Nihayetinde sevgilide vasıl oldun fenâyâ.
 Sen, ortada olduğun sürece uzaklık olur
 Ey miskin! Artık örtü sensin!
 Yârin huzurunda yürü varlığın yok oluncaya dek
 Pervâne gibi onun rengine bürününceye dek.
 Kendi sıkıntını da bizzat kendin artırıyorsun
 Canını kederle, gönlünü kanla dolduruyorsun.
 Biz ve ben demek (kibir) yakışmaz bize
 Ey hasret! Bizim bu derdimiz bizdendir yine.
 Biz ve ben, daha da çoğaltır hastalığı belâyı
 Yok eder şehadeti ve imanı.

Özellikle üçüncü metinde konuşmanın seyri, ateş ile mum arasında gerçekleşmeye başlar. Pervâne ateşte fenaya ermiştir, artık mum ve ateş vardır. Bu bölümde ateş muma, kibir içinde olduğunu bu yüzden gözyaşı akıttığını ve dertlendiğini ifade eder. Kendi varlığını kabul edip benimsediği için güçsüz ve zavallı olduğunu dile getirir. Ateşin bu ifadelerinden

sonra bu yolda yol alan salik kişiye hem eleştiri hem öğüt içerikli ifadelerde bulunur. Varlık iddiasında bulunan kişinin mum ve pervânedan daha küçük ve eksik olduğunu ifade eder.

Varlık iddiasında bulunan kişinin, yârin yüzüne, asıl maksada yani Hakk'a ulaşamayacağını dile getirir. Kişinin kendisi “ben” olarak var olduğu sürece her zaman uzaklık ve hasret içinde olacağını; asıl engelin “ben” olduğunu söyler. Mutlak varlığa ulaşabilmek için pervâne gibi o hakikatin rengine bürünmek gerektiğini belirtir. Benlik ile derdin ve kederin daha da artacağı için ikilikten uzaklaşıp çıkmak gerektiğini, Hak dışında her şeyden arınmak gerektiğini ifade eder.

Nitekim tasavvuf düşüncesinde bu davranış bir mertebe olarak değerlendirilmektedir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, “Dünya nedir? Ne kumaş ne kadın ne de paradır. Dünya insanı Allah'tan alıkoyan şeydir” derken dünyayı “Hakk'a perde olan durum” diye tarif eder. İslâm'da zühdiin gerçek çerçevesi halk arasında Hak ile birlikte olmaya gayret göstermek şeklinde çizilmiştir. Zühdde aslolan, kalbin dünyaya gereğinden fazla önem vermemesidir. Ancak bu mertebeye erişebilmek için dünyevî arzulara bulanmış nefsin halka zarar vermemesi, riyâzet, uzlet, halvet ve firar gibi uygulamalarla tezkiye edilmesi bir zorunluluktur. Zühdü gerçekleştiren kimsenin önce âhirete yöneleceği, ardından Hakk'a yakınlaşmaya başlayacağı, Hakk'ın dışındaki her şeyden (mâsivâ) uzaklaşacağı ve Hakk'a ulaşan kimsenin halkı irşad edeceği sûfiler tarafından sıkça vurgulanmıştır (Ceyhan 2013: 530).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere tasavvuf yolunda ilerleyen kişinin maksadına, mutlak varlığa ulaşabilmesi için önce dünya ve kendi nefsinden sıyrılması beklenmektedir. Hikâyede de ateşin diliyle muma anlatılmak istenen tam da budur. Kendini ateşten ayrı görüp hasret içinde dert çeken mumun bu halde olmasının nedeni kendisinin varlık iddiasında olmasıdır. Bu hikâyede ateş, pervânenin korkusuzca ve bütünüyle ateşe atılıp kendini yok etmesini üstün bir davranış olarak görür. Üçüncü metnin altıncı beytinden sonra ise salik kişinin yapması gereken şeyler üzerinde durur. Pervâne gibi, mutlak varlığın rengine bürünecek şekilde kendi nefsinden uzaklaşmak gerektiğini söyler. Kişinin kendisinin asıl örtü ve engel olduğunu ifade eder. “Biz” ve “ben” düşüncesi olduğu sürece dert ve kederin de var olacağını, kişinin inanç ve imanına bu düşüncenin zarar vereceğini belirtir.

Sonuç

Klasik İran edebiyatı şairlerinin duygu ve düşüncelerini daha anlaşılır kılmak ve somutlaştırmak adına kaleme aldıkları şem' ve pervâne hikâyeleri günümüzde de ilgi çekmeye devam etmektedir. Genel çerçevede ilahî veya beşerî aşkın temsili olarak değerlendirilen bu mazmunlar hem mutasavvıf şairler hem de klasik dönem lirik şiir yazar şairlerin eserlerinde yer verdikleri unsurlardan olmuştur. Ateşin yanıp ışıldaması ve pervânenin doğası gereği onun etrafında uçup sonunda ateşte yanması durumu, şairleri bir aşk hikâyesi oluşturmaya sevk etmiş ve bunu coşkulu bir duygu halini ifade etmede kullanmışlardır. Çalışmada ele aldığımız metin, tasavvufi çerçevede ilahi aşka, vahdete ermeye, mutlak varlığa kavuşmaya, mâşukla bir olmaya işaret etmektedir. Şem' ve pervânenin tasavvufî olarak ele alındığı metinlerde şem', mâşuk veya ulaşılmak istenen mutlak varlık; pervâne ise ona kavuşma çabasında olan âşık ve salik kişi olarak

değerlendirilir. İncelediğimiz metni farklı kılan taraf ise hikâyenin, pervânenin ateşte yok olup vuslata erdikten sonra devam ediyor olmasıdır. Çünkü şair aslında kurguladığı bu hikâyeye ile tasavvuf yolunda olan kişiye nasıl davranması, ne yapması gerektiği ile ilgili öğüt vermektedir. Hakikî vuslatın ve vahdetin sağlanabilmesi için salık kişinin kendinden, nefisinden sıyrılması gerekmektedir. Bu bağlamda mumun kendisini ateşten ayrı olarak değerlendirmesi, varlık iddiasında olması ve ben demesi eleştiriye maruz kalmasına sebep olmuştur. Nitekim kişinin beşerîlikten soyutlanmadığı sürece varlığın hakikatini anlayabilmesi mümkün değildir.

Kâsım-ı Envâr bir mutasavvıf olarak mum, ateş ve pervâne mazmunlarını kullanıp konuşurarak “ben” iddiasının vahdete ulaşmada engel teşkil ettiğini ifade etmiştir. Nitekim Kâsım-ı Envâr’ın ifadelerinden hareketle hakikat ile bir olmak için bir kibir göstergesi sayılan nefis ve benlikten sıyrılmak, bu vesileyle vahdet-i vücuda olan hasreti ve uzaklığı ortadan kaldırmak, “ben” diyerek derdi ve kederi çoğaltmamak gerekmektedir. Nitekim varlık iddiasında bulunmanın kişide güç ve takat bırakmayacağını, asıl ayrılığın benlik iddiasının içinde gizli olduğunu dile getirmektedir. Bütün bu sıkıntılı hallerin ortadan kalkmasını sağlayacak tek yolun da ancak Hak dışında her şeyden yani masivadan sıyrılmakla olacağını söylemektedir. Sonuç olarak uzun yıllar kullanılan, şiirlere konu olan şem‘/mum/ateş ve pervâne çeşitli motivasyonlarla şairin düşünce dünyasına ışık tutmuş; his ve düşüncelerinin somutlaştırılmasında önemli bir kaynak olmuştur.

Etik Beyan

“Kâsım-ı Envâr’ın Enîsü’l-Ârifin Adlı Mesnevisinde Mum, Pervâne ve Ateş Arasındaki Münazara” adlı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; ULAKBİM TR Dizin 2020 ölçütlerine göre çalışmada etik kurul onayını gerektiren herhangi bir veri toplama ihtiyacı duyulmamıştır.

Kaynakça

- Armutlu, Sadık (2009). “Kelebeğin Ateşe Yolculuğu: Klâsik Fars ve Türk Edebiyatında Şem ü Pervâne Mesnevileri”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39 (Prof. Dr. Hüseyin AYAN Özel Sayısı): 877-907.
- Ceyhan, Semih (2013). “Zühd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 44: 530-533. Ankara: TDV Yayınları.
- Envâr, Kâsım (1337 hş.). *Külliyât-ı Kâsım-ı Envâr*. Tsh. Said-i Nefîsî. Tahran: İntişârât-i Senâî.
- Feridüddîn, Attâr (1388 hş.). *Mantıku’t-tayr*. Tsh. Ahmed-i Rencber. Tahran: İntişârât-i Esâtir.
- Kanar, Mehmet (2009). *Fehmî ve Şebisterî’den Şem’ ve Pervâne*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Karaismailoğlu, Adnan (2001). “Kâsım-ı Envâr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 24: 542-543. Ankara: TDV Yayınları.
- Kopuz Çetinkaya, Fatma (2016). *Fars Edebiyatında Şem’ u Pervâne*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Purcevâdî, Nasrullâh (1394 hş). *Zebân-i Hâl der İrfân ve Edebiyyat-ı Pârsî*. Tahran: İntişârât-ı Neşr-i Nov.

Zerrînkûb, Abdülhüseyn (1389 hş.). *Donbâle-i Costucû der Tasavvuf-i İran*. Tahran: İntişârât-ı Emîr Kebîr.

Şîrâzî, Ehlî (1343 hş.) *Külliyât-i Eş'ar-i Ehlî-yi Şîrâzî*. Nşr. Hamîd Rabbânî. Tahran: İntişârât-ı Kitabhâne-i Senâî.

<p>ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ</p> <p>INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE RESEARCHES</p> <p>МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ, ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ</p>	<i>Cilt: 3, Sayı: 1, 2020</i>
	<i>Vol: 3, Issue: 1, 2020</i>
	<i>Sayfa – Page: 15-25</i>
	<i>E-ISSN: 2667-4262</i>
	

ABBASİLER DÖNEMİNDE YOL VE BERİD (11. YÜZYILA KADAR)
ROAD AND BERID IN THE ABBASIDS PERIOD (UNTIL THE 11TH CENTURY)

Yunus ARİFOĞLU*

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p> Geliş: 26.11.2019</p> <p> Kabul: 04.02.2020</p> <hr/> <p>Anahtar Kelimeler: <i>Abbasiler, Yol, Berid, Haberleşme, İstihbarat.</i></p> <hr/> <p>Araştırma Makalesi</p>	<p>Yol kavuşmanın ve farklı coğrafyalardaki insanlarla bir araya gelebilmenin aracıdır. Ortaçağ'da iletişimin sağlanmasında önemli unsurlardan birisi yoldu. Bu sebeple yol yapmak, tamir etmek ve onu daima açık tutmak çok önemliydi. İnsan ve onu taşıyan hayvan da iletişimde rol oynayan diğer faktörleri oluşturmaktaydı. İslâm öncesindeki yollar ve iletişim ağları İslâm devletlerine miras kalmıştır. Bu yolların tamirine Abbasiler döneminde de devam edilmiştir. Bunlara ek olarak yeni yollar açılmıştır. İslâm coğrafyasında ve öteki ülkelerle iletişimde geniş yol ağları kurulmuştur. İslâm dünyasında iletişim, Berid adlı posta teşkilatıyla yapılırdı. Abbasiler zamanında da bu sistem kullanılmıştır. Bu çalışmada yol ve bu ekseninde gelişmiş olan berid teşkilatı incelenmiştir. Öncelikle Abbasilerdeki geniş yol ağları ele alınmıştır. Ardından berid teşkilatı inceleme konusu yapılmıştır. Bu çalışma, Abbasilerin başlangıcından 11. yüzyıla kadar olan zaman aralığını kapsamaktadır. Bu nedenle çalışma, bu yüzyıla kadar olan ana kaynaklarla sınırlandırılmıştır. Bu yöntem aynı zamanda modern literatürden istifade edilirken de takip edilmiştir.</p>

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p> Received: 11.26.2019</p> <p> Accepted: 02.04.2020</p> <hr/> <p>Keywords: <i>Abbasids, Road, Berid, Communication, Intelligence.</i></p> <hr/> <p>Research Article</p>	<p>The road is a way to reach and meet people from different regions. At that time, one of the important elements of communication was the road. For this reason, it was very important to do it, repair it and keep it always open. The man and the animal that carries it was the other factors that have played a role in communication. Pre-Islamic roads and networks inherited to Islamic states. The repair of these roads continued during the Abbasid period. Also, new roads were opened. Broad road networks have been established in Islamic geography. In the Islamic world, communication was made through the Berid. This system was used in the Abbasid era. In this study, road and berid organizations were examined. Firstly, the wide road networks in the Abbasids were discussed. And the distances on these roads were mentioned. Then the organization of Berid was examined. This study covers the period from the beginning of the Abbasids to the 11th century. Therefore, the study is limited to the main sources until this century. This method was also followed while benefiting from modern literature.</p>

* Arş. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskişehir / Türkiye, E-mail: ynsarfglu@gmail.com.

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7931-8617>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz (APA):

Arifoğlu, Yunus (2020). "Abbasiler Döneminde Yol ve Berid (11. Yüzyıla Kadar)". *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 3 (1): 15-25. DOI: <http://dx.doi.org/10.37999/udekad.651133>.

Extended Abstract

From the middle of the 8th century, all roads began to travel to Baghdad in eastern Islamic geography. The most important road traveling between east and west during this period was *Cadde-ı A'zam* /Main Silk Road. Another road, the North Road (Silk Road), started from China and has extended to Constantinople. Another was the road between Baghdad and Mecca. This road was very active since it was one of the roads to Hajj. The road from Baghdad to the west would be passed from Mosul to Damascus, Cairo, Alexandria and from here to the Maghreb area, and continue until Andalusia. Another road was going from Baghdad to the Caucasus region. During the Abbasids period, there were road networks between North and South. A road descending from the Russian steppes to the Caspian Sea primarily has reached the coastal cities. The road deviating from these cities to the east and west has reached Baghdad. A road starting on the south-north axis started from Yemen and arrived in Baghdad, where it merged with other roads and reached China via the Khorasan region. A road starting from the Maghreb area has come from the Egyptian geography to the Hejaz region and has descended from Bahrain to the Persian Gulf. The southern road from the sea reached China from India. From there its came to the Persian Gulf. From here it was connected to Baghdad by land.

In Islamic states, the name of the institution which conducts the business of postal service, communication and intelligence was "berid". Iranians were employed in "berid" of Abbasid period; Sasanid heritage was profited. Berid's doings were executed through a council. Berid had a complex organism and from "berids" and inspectors to vizier, it had perfected bureaucratic structure. Choice of chiefs and officers of "berid" overdone. The most important of various qualities asked from these officers were credibility and faithfulness.

Berid council principally was an intelligence unit. Both preventing possible outbursts, reporting foreign attacks and officers' proper behavior to the public were controlled by this institution. State's forensic and administrative control was made by this means. Lawsuits, governors' activities and financial situations were within this scope. It was for this reason that they preferred the officers based on trust when they were selected. The Berid organization was particularly active in political activities. Any activity in this sense would be reported to the center immediately.

One of the important works of the Berid council was roads. Works such as the construction, opening, repair and safety of the road during the Abbasid period were given to the responsibility of the berid council. Providing road safety was a requirement in the healthy delivery of the posts. The postal officer was responsible for constantly following the roads. Therefore, the relevant officer was tasked with knowing and preparing road names, distances and logistics facilities on the road.

One of the requirements for fast communication was accommodation. For this reason, regular accommodation was built on the road at suitable distances. These spaces were designed to meet the needs of the berids and their horses. All kinds of needs of the postmen were tried to be met here, the officers were inspected and completed if there were deficiencies, and if necessary, the animals they had come to were replaced. The horses kept for the post and the camels were kept ready for the road to be able to pass the deserts easily to reach the destination of the ribs quickly. In addition to the messengers coming and going, berids were also kept in these places. The speed of the post could vary depending on the characteristics of the mount and the road.

Transporting mail in medieval conditions seems to be a laborious task. Even when all kinds of needs were provided and road safety was established, death, hunger, and fatigue were inevitable. According to the season, there were many factors such as snow and sand storms, bandit attacks in the desert, lost logistics and losing the road. Nevertheless, postal services have not been stopped and have been made continuous.

Since the horse is superior to all animals in terms of speed, postal services were mostly done with horses. It is seen that the mail was sent to the camels along with the commercial goods. Mail service was also tried to be provided with people walking fast. One of the tools that the postal service was provided was the pigeon. In the time of the Abbasids, pigeons were widely used in postal services from the 9th century onwards. There were certain limits for sending mail with pigeons. Mail was quickly transported with these animals within clear boundaries. The news could be sent to the surrounding cities in a short time like a day through pigeons.

The message in the postal service was made with a letter of material value. This was referred to under different names depending on the content on which it was written. It was a requirement to put the password on the letters. Letters without a password were unreliable. For this reason, the berid officer had a password between the caliph and the high bureaucrats.

Giriş

Doğu İslâm coğrafyasında VIII. yüzyılın yarısından itibaren bütün yollar Bağdat'a çıkmaya başlamışlardır. Sora sora Mekke bulunur ifadesi daha sonra Bağdat şehri üzerine sbir söylence haline gelmiştir. Bu söz, Bağdat'ın yolların merkezinde oluşunu adeta teyit etmektedir. Klasik dönem İslâm coğrafyacılarından da anlaşıldığı üzere VIII-XI. yüzyıllar arasında bütün yolların Bağdat'a çıktığı görülmektedir. Bağdat Fırat ve Dicle gibi önemli su yollarının kesişme noktasında bulunmaktaydı. Bu durum şehre ulaşımı kolaylaştırmaktaydı. Basra körfezi gibi uluslararası boyutta ticarî faaliyetlerin yapıldığı bir limana yakın olması da şehrin önemini arttırmaktaydı. Bağdat'ın hem önemli su yollarının hem de kara yollarının kesişme noktasında olması, bütün yolların bu şehre çıkmasını sağlamaktaydı. Bu da şehirdeki haberleşmenin/iletişimin sağlanmasında ve gelişmesinde önemli faktörlerden birisi olmuştur (Yakûbî 2002: 274; İbn Havkal 1939; Makdisî 1992: 302; Mortan-Ertan 2010: 35-36; Abdülaziz ed-Dûrî 1991: 425-433).

Bağdat'ta her meslek grubuna ait çarşıların yanı sıra, kurulan pazarlar ile ticaret oldukça hareketliydi. Bağdat, Abbasî hilafetinin başkenti idi. Bu zamanda Bağdat bir dünya şehriydi. Sahip olduğu nüfus ve günlük girip çıkanlarla sürekli canlı ve hareketli bir yerdi. İslâm dünyası buradan yönetilmekteydi. Yönetime talip olanlar da halifeden onayı buradan almaktaydı. Bağdat halifenin ve yüksek bürokratların oturduğu şehirdi. Aynı zamanda alimler, entelektüeller ve tüccarlar da bu şehirde yaşıyorlardı. Farklı şehir ve bölgelerden alimler, seyyahlar Bağdat'a gelirlerdi. Buraya eski dünyanın her yerinden tüccar da gelirdi. Şehirde çok çeşitli çarşılar ve üretim tesisleri vardı. Çin çarşısı olarak bilinen bir çarşı dahi bulunmaktaydı. Mısır, Anadolu, Şam, Medine ve İran coğrafyasından birçok ürün Bağdat'a getirilmekteydi (Makdisî 1992: 119; İbn Havkal 1939: 240-242; Yıldız 1988; Miquel 2003: 16; Curtin 2008: 132; Sarıçam-Erşahin 2014: 121).

Abbasîler'de devletin resmi iletişimi ve istihbaratı Berîd Teşkilatı ile sağlanmaktaydı. Ayrıca bu teşkilat sayesinde kısmen de olsa sivil iletişim olanağı da bulunmaktaydı (Zeydan 2004: 299).

Bu çalışmada yol ve bu ekseninde gelişmiş olan berid teşkilatı incelenmiştir. Öncelikle Abbasîlerdeki geniş yol ağları ele alınmıştır. Ardından berid teşkilatı inceleme konusu yapılmıştır. Çalışmada "İpek Yolu" terimi bilinçli olarak tercih edilmemiş, bunun yerine Ortaçağ'da bilinen adları tercih edilmiştir.

1. Abbasîler Döneminde Yol Ağı

1.1. Yollar

Abbasîler zamanında merkez Bağdat'tı. Bu şehir dikkate alınarak diğer bölge ve şehirlerin güzergahları belirlenmişti. Bu dönemde ulaşım ve iletişim hizmetleri çoğunlukla karadan sağlanmaktaydı. Dönem açısından kısmi olarak da olsa uzak bölgelerle denizden de

ulaşım imkanı sağlanmış ve tüccar aracılığıyla da iletişim bağlantıları kurulmuştu (İbn Havkal 1939: 17; Makdisî 1992: 17; Selen 1938: 19).

Ortaçağ'da doğu-batı arasındaki en önemli yol, Cadde-î A'zam (İpek Yolu) denilen yoldu. Başkent Bağdat'tan başlayan yol, Hulvan'dan Rey'e gelirdi. Bu şehirden Nişâbur'a varırdı. Yol burada ikiye ayrılırdı. Bir kol Belh şehrinden geçerdı. Bir kol ise Merv üzerinden devam ederdi. Buhârâ ve Semerkand'a gelirdi. Yol buradan iki kol halinde devam ederdi. Birisi Şaş'a/Taşkent'e diğeri Fergana'ya giderdi. Yol buradan Dokuzoğuzlara kadar ulaşmaktaydı. Fergana'dan yol, ova, mera ve sarp dağlardan giderdi. Yol buradan İç Asya'nın kuzey şehirlerinden Çin'e ulaşırdı (Yakûbî 2002: 20; İbn Hurdâzbih 1967: 35-36; Kudâme 2018: 169-173; Marvazî 1942: 13-29; Baipakov 2000: 222; Bozkurt 2000: XXIX/369).

Abbasiler zamanında önemli yollardan birisi, Bağdat-Mekke yoluydu. Yol, hac'a gidilen yolların içinde en önemli güzergahtı. Bu sebeple de oldukça aktifti. Hac zamanlarında yol güvenliği için emirler tayin edilir, hacılar kolluk kuvvetlerinin nezaretinde yolculuk ederlerdi. Bu yol hac yolu olduğundan sadece halifeler değil, onların eşleri de bu yolun yapımına katkı sağlamış ve yol üstündeki ihtiyaçlar için çokça su kuyuları açtırmışlardı. Bu yol, ara duraklarla Mekke'ye varırdı. Ardından Medine'ye giden yol, buradan Taif'e uğramaktaydı. Yol son olarak ise Yemen'in şehirlerine gitmekteydi. Ayrıca Kufe ve Basra'dan yollar özellikle hac ibadeti için açılmıştı. Yine bu sebeple Mısır'dan Mekke'ye yol gitmekteydi. Mısır'dan yol iki koldan devam etmekteydi. Birisi Fustat üzerinden gelirken diğeri sahil boyunca devam eder, öncelikle Medine'ye ulaşır, buradan ana yolla birleşerek Mekke'ye varırdı (Kudâme 2018: 166-179; Özaydın 1996, XIV/399).

Bağdat'tan batısına doğru ise yol, Musul'dan geçerdı. Buradan ise yol Sincar ve Dicle Nehrinin kıyısındaki yerleşim birimlerinden geçerek Cizre'ye varırdı. Yol, Cizre'den Nusaybin, Rakka, Menbic ve Halep şehirlerine giderdi. Oradan, Hama, Hıms, Ba'lebek ve Dımaşk şehirlerine ulaşırdı (İbn Havkal 1939; Makdisî 1992). Bu yol, Dımaşk'tan Remle, Refah ve Fustat'a varırdı. Buradan bir yol İskenderiye'ye ulaşır, sahilden devam ederek Barka'ya varır ve buradan Mağrip bölgesi boyunca devam ederdi. Bu yol ara duraklarla Endülüs'e kadar ulaşırdı. Ayrıca Fustat'tan bir yol İç Afrika'ya doğru giderdi (Kudâme 2018: 166-179).

Çin'den Hindistan'a gelen güney ipek yoluydu. Yol buradan çeşitli kollar halinde devam ederdi. Hindistan bölgesindeki dar geçitlerden geçen bu kol, öncelikle Bâmiyân'a ulaşırdı. Buradan Belh şehrine varırdı. Nişâbur üzerinden Rey'e ve Hemedan'a ulaşarak Bağdat'a giderdi. Bunlara paralel bir başka yol denizden gelmekteydi. Bu yol, Çin'den başlayarak Hindistan körfezlerine, Hürmüz ve Basra körfezine inerdi (İbn Hurdâzbih 1967: 35-36; Baipakov 2000: 222; Uhlig 2000: 11-12).

Bağdat'tan Kafkasya bölgesine giden bir yol da bulunmaktaydı. Bu yol, Erdebil'den Tiflis'e giderdi. Bir başka yol ise Anadolu'nun içlerine gelirdi. Bu yol, Diyarbakır üzerinden Urfa'ya buradan Samsat/Adıyaman'a ulaşırdı. Yine Rakka'dan gelen bir başka yol, öncelikle Antakya'ya varmakta, buradan Malatya'ya kadar gitmekteydi (Kudâme 2018: 176).

Bizans ile birlikte aktif olduğu düşünülen bir başka yol, Kuzey Yolu (İpek Yolu)

Çin'den başlayarak Kostantinopolis'e kadar uzanmaktaydı. Tanrı dağlarını aşıp gelen bu yol, kuzeydeki hakim devletlerin kontrolünde devam ederdi. Taklamakan çölünden Aral gölüne ulaşırdı. Buradan Harîzm'e varırdı. Hazar denizinin sahili boyunca kuzeybatıya doğru giden bu yolda, Ural, Volga, Don nehirlerinden çokça istifade edilmekteydi. Karadeniz kıyıları boyunca devam eden yol, Tuna vasıtasıyla orta Orta Avrupaya gittiği gibi Dinyeper nehri üzerinden ise İskandinavya bölgesine varırdı. Bu yolu kullanan Müslüman tacirlerin Kiev'e kadar gittikleri görülmektedir (İbn Hurdâzbih 1967: 35-36; Kudâme 2018: 175; Uhlig 2000: 11-12).

Abbasîler zamanında Kuzey-Güney arasında da yol ağları vardı. Rusya steplerinden Hazar denizine inen bir yol, öncelikle kıyı şehirlerine varırdı. Bu şehirlerden hem doğuya hem de batıya ayrılan yol, Bağdat'a kadar ulaşırdı (İbn Hurdâzbih 1967: 32, 154; Arifoğlu 2018).

Güney-kuzey ekseninde başlayan bir yol ise, Yemen'den başlayarak Bağdat şehrine gelir, buradan diğer yollarla birleşerek Horasan bölgesi üzerinden Çin'e ulaşırdı. Mağrip bölgesinden başlayan bir yol Mısır coğrafyasından Hicaz bölgesine gelir, Bahreyn'den Basra körfezine inerdi. Buradan Hürmüz körfezine gelen yol, karadan Herat şehrine bağlanırdı. Yemen'de deniz yolunu tercih etmeyenler kara yoluyla bu şekilde Çin'e giderlerdi (Ebû Dülef 2017: 113-115; İbn Havkal 1939: 37, 157-158).

Yolun yapımı, açılması, tamiri ve güvenliğinin sağlanması gibi işler, berid divanının sorumluluğundaydı. Berid memurunun öncelikli işi posta işlerini yürütmektir. Postanın sağlıklı yürütülmesinde ise yol güvenliğinin sağlanması bir gerekliliktir. Posta memuru sürekli olarak yolları takip etmekle sorumluydu. O, yol adlarını, mesafelerini, yol üstündeki lojistik imkanları bilmek ve onları hazırlamakla vazifelidir (Kudâme 2018: 165).

Abbasîler zamanında beridlerin varış sürelerinin bilinmesi için yol mesafeleri tespit edilmişti. Yol mesafesinin belirlenmesinde bir kervanın bir günlük varış yolu esas alınmıştı. Bir günlük yol kimi zaman gün doğumundan batımına kadar bir ölçüyü kapsamakta, kimi zaman ise bundan daha az bir zamanı göstermektedir.

Posta menzilleri bir atın gidebileceği hız esas alınarak tespit edilmiştir. Kudâme b. Cafer'in vermiş olduğu bilgilere göre bir posta menzili 16.5 kilometredir.⁵

Abbasiler dönemindeki başkent ile diğer şehirler arasındaki bazı posta menzilleri şu şekilde idi. Bağdat'tan Medain'e 3, Ahvaz'a 37, Basra'ya 40 posta menzili bulunmaktaydı. Bağdat'ın doğu tarafında ise Rey şehrine 31 posta menzili vardı. Buradan kuzeye doğru Dinever'e 53, Mereğa'ya 93 ve Erdebil'e 104 ve Tiflis'e 135 posta menzili mevcuttu. Bağdat-Samarra ve Musul arasında 7, Nusaybin'e 13, Resülayn'a 23, Rakka'ya 28, Birecik'e 38, Bitlis'e 24, Ahlat'a 28, Diyarbakır'a 23, Samsat'/Adıyaman'a 22 ve Erzurum'a 36 posta menzili bulunmaktaydı. Bağdat-Dımaşk arasında 73 posta menzili vardı. Bağdat'tan Filistin'in bir şehri olan Remle'ye 93 posta menzili mevcuttu (Kudâme 2018: 179-180).

⁵ Kudâme b. Cafer'in vermiş olduğu bilgilere (Kudâme 2018: 179-180) göre 47 fersah 16 posta menzili etmektedir. Bir fersah 5,7 kilometre ettiğine göre 47 fersah, 267.9 kilometre etmektedir. Bu sayı 16'ya bölündüğünde, 16.7 gibi küsürlü bir rakam çıkmaktadır.

2. Abbasîler Döneminde Berid Teşkilatı

2.1. Berid Teşkilatı

İslâm devletlerinde posta, haberleşme ve istihbarat işlerini yürüten kurumun adı berid idi. Bu kelimenin kökeni hakkında; Pehlevicede posta hayvanları anlamına gelen *buridum*'dan veya Latince *veredus* kelimesinden türediğine dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Posta hayvanına, yük taşıyan anlamında Akkadca; *buridu* veya *puridu*, Babilce de ise *buridu* denilmekteydi. Kelimenin burideden değil, burtan veya burd kelimesinden türediği de düşünülmektedir (Söylemez 2001; PTT 2007: 59). Dolayısıyla Mezopotamya devletlerinde berid, getiren, götüren, kaldıran, taşıyan anlamına gelmektedir. Kelime daha sonra İran devletlerinin teşkilat yapısında da aynı anlamda kullanılmıştır.

Terim anlamı olarak Berid, bir *haberleşme teşkilatı olup*, bir bütün olarak ise *posta teşkilatı* denilmektedir. Bu nedenle berid için; *devlet postası*, *posta menzili*, *posta hayvanı* ve *iki posta menzili arasında mesafe* ifadeleri kullanılmıştır (Zeydan 2004: 299; Harekât 1992: 498).

Berid teşkilatı, İslâmiyet öncesinde Sasaniler'den Hire Arap Devleti'ne gelmiştir. Bu sayede Arap Yarımadasında bilinmektedir. Emeviler, Bizans İmparatorluğu'ndan Suriye'yi aldıklarında işlerliğini yitirmemiş bir haberleşme sistemi bulmuşlardı. Abbasî Devleti berid teşkilatını Emevilerden almış olsa da, bürokraside İranlıları istihdam ederek bu anlamda kendilerinden istifade etmişlerdi. Bu dönemde de posta ve haberleşme hizmetleri beridle yapılmaya başlanmıştır (Söylemez 2001; PTT 2007: 59, 67).

Abbasîlerde Berid işleri bir divan aracılığıyla yapılırdı. İlgili divanın bu devlet zamanında kurulduğu görülmektedir (Kudâme 2018: 205). Divanın bir sorumlusu ve altında ise çeşitli görevliler bulunurdu. Bunlardan birkaçı; berid amili, vükela, muhbirler, mürettepler, muvakkiler, fervanikiler, kühban ve şuuzi adı verilen memurlardı. Herbirinin yaptığı iş farklıydı (Zeydan 2004: 304; Kazıcı 2015: 405; Aykaç 1997: 53-54).

Berid Amili, bu adla kurulu olan divanın sorumlusuydu. Bizatihi halife tarafından atanırdı. Muhbir, ihbar eden anlamına sahip olup, istihbarat bilgilerini toplayan kişidir. Kühban, berid amiliyle birlikte istihbarat elemanı gibi çalışırdı. Mürettepler, Muvakkiler ve Fervanikiler adında berid teşkilatında çalışan memurlar bulunmaktaydı. Mürettep, tertip eden düzenleyen anlamına gelmektedir. Mürettepler menzilhane görevlisi olup, bir istasyondan diğerine yaya veya atlı olarak posta taşıyan memurlardı. Muvakki, kaydeden anlamına sahiptir. Muvakkiler, müretteplerin zamanında işlerini yapıp yapmadıklarını denetleyip kaydeden görevlilerdir. Fervanikiler, raporları toplayıp merkezdeki berid divanına iletirlerdi. Berid kompleks bir organizmaya sahip olup, beridlerden, müfettişlere ve vezire kadar tamamlanmış bir bürokratik yapıya sahipti (PTT 2007: 59, 67; Aykaç 1997: 53-54).

Berid reisleri ve memurlarının seçiminde özen gösterilirdi. Bu görevlilerde çeşitli özellikler aranırdı. Bunlar içerisinde güvenilir ve sadık olmaları en önemlileriydi. Bu kişi aynı zamanda berid işlerinden anlayan bir kişi olmalıydı (Kudâme 2018: 165). Bu sebeple berid memurlarının aylıkları yüklydü. Abbasîlerde genelde idari örgütlemenin ve özelde ise berid teşkilatının önemi Halife Mansur'un ifadelerinde görülmektedir. Halife, dört namuslu adama

ihtiyacının olduğunu ve devlet idaresinin ancak bu şekilde sağlıklı bir şekilde yürütülebileceğini belirtmektedir. Ardından bunlar arasında en önemli kişi olarak, devlet içerisinde adeta bir kontrol mekanizması işlevinde olan posta memurunu ayrı bir yere koymaktadır. Halife, posta memuruna yüklediği bu anlam dolayısıyla onun önemini ayrıca vurgulamıştır. Diğer memurları denetleyici rolü bakımından berid memuru, bu yönüyle günümüzdeki sayıştayın yaptığı vazifeleri üstlenmiştir (Kazıcı 2015: 403-404).

Berid divanı esas itibariyle bir istihbarat birimidir. Hem olabilecek isyanların önlenmesi, hem dış saldırıların haber verilmesi hem de memurların halka doğru davranıp davranmadıkları bu teşkilatla denetlenmekteydi (Bakır 2003: 13-15). Devletin adli ve idari denetimi bu sayede yapılabilmekteydi. Davalar, valilerin faaliyetleri ve finansal durumlar bu kapsamdaydı. Görevlileri seçilirken güven esaslı olarak tercih etmeleri de bundan dolaydı. Bu nedenle bu divan önemli gördüğü her durumu zaman kaybetmeden halifeye bildirirdi. Örneğin; Horasan'da Tahir b. Hüseyin, bulunduğu Nîşâbü'r şehrinde Abbasî halifesi Memun'un adına hutbe okutmayı kestiğinde bu durum halifeye hızlı bir şekilde bildirilmişti.

Berid teşkilatı özellikle de siyasal faaliyetler konusunda aktifti. Bu anlamdaki her türlü faaliyet anında merkeze rapor edilirdi. Medine'de Muhammed b. Abdullah adında bir şahsın isyan edeceğini, Üveys b. Ebî Serh Bağdat'a gelerek, bu durumu halifeye bildirmişti. Halife, söz konusu durumu başka şahıslar vasıtasıyla da teyit etmeye çalışıp, haberi doğruladıktan sonra harekete geçmişti. Halife Mansur bu durumdaki istihbarî bilgileri getiren posta memurlarına önemli oranda ödemedeki bulunmaktaydı. Medine'den isyan haberini ulaştıran Üveys b. Ebî Serh'e 9 bin dirhem civarında ödemedeki bulunmuştur (Bakır 2003: 16-17).

Berid divanı, mektupların gidiş gelişini düzenler, bulunduğu şehirde her türlü bilgiyi toplayıp derlerdi. Yine bu divan ile yolların güvenliği de tesis edilirdi. İlgili memurların maaşları da bu divanla karşılanırdı (Kudâme 2018: 165). Berid divanı, halife, vezir, emirü'l-ümera ve valilerin mektuplarını olabilecek en kısa ve en ivedi şekilde merkeze ulaştırmaya çalışırdı (Zeydan 2004: 302).

Hızlı haberleşmenin gereklerinden birisi de konaklama yerleriydi. Bu sebeple yol üzerlerinde uygun mesafelerde düzenli olarak konaklama yerleri inşa edilmişti. Bu mekanlar, beridlerin ve atlarının ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde tasarlanmışlardı. Postacıların her türlü ihtiyaçları buralarda giderilmeye çalışılır, memurlar denetlenerek eksiklikleri varsa tamamlanır ve gerektiğinde ise yol geldikleri hayvanları değiştirilirdi. Ribatlarda postaların hızlı bir şekilde hedefine ulaşabilmeleri için posta için tutulan atlar ve çölleri rahat aşabilmek adına develer, yola koyulmaya hazır bir şekilde tutulurdu. Ayrıca gelip giden habercilerin yanı sıra bu yerlerde de beridler bulundurulurdu. Postanın hızı, bineğin ve yolun özelliğine göre değişebilirdi (Zeydan 2004: 302-303; PTT 2007: 59, 67). Yollarda ayrıca çeşme ve havuz gibi imkanlarla su ihtiyacı sağlanmaya çalışılmıştı. Harun Reşid'in hanımı Zübeyde hac yolunda hacılar için çok sayıda kuyu açtırmıştır. Çöl ve ıssız yerlerde ise yolların güvenliği iki fersahta bir karakol kurularak sağlanmıştır (İbn Havkal 1939: 405-407, 504-505; Uyar 2013).

Ortaçağ koşullarında posta ulaştırmak zahmetli bir işti. Her türlü ihtiyacın sağlandığı ve yol güvenliğinin oluşturulduğu zamanlarda bile ölüm, açlık ve yorgunluk kaçınılmazdı.

Mevsimine göre kar ve kum fırtınaları, ıssız yerde eşkiya saldırıları, lojistiğin kaybolması ve yolu kaybetme gibi faktörler çokça yaşanmaktaydı. Bunlara rağmen posta hizmetleri durmamış sürekli hale getirilmiştir.

2.2. Taşıma Araçları, Taşınan Nesne ve İçerik

İslâm dünyasında kara taşımacılığı deve, at ve insanlar tarafından yapılıyordu. İlk olarak eşekler evcilleştirilmiş ve posta hizmetlerinde kullanılmışlardır. Ancak eşeğin yavaş olması işlerin hızlı yürütmesinde engeldi. At hız açısından tüm hayvanlardan üstün olduğundan posta hizmetleri çoğunlukla at ile yapılmaktaydı. Ticarî eşyayla birlikte develerle de postanın gönderildiği görülmektedir (Uhlig 2000: 176).

Hızlı yürüyen insanlarla da posta hizmeti sağlanmaya çalışılmaktaydı. Bu kişiler çok hızlı yürüyebilen, dayanıklı, değişen mevsim şartlarına çabuk uyum sağlayan ve bunun için eğitilmiş insanlardı. Abbasiler zamanında böyle bir görevlendirme ilk olarak Irak Valisi Muizzü'd-Devle'nin valiliğinde yapılmıştır. Bu dönemde hızlı yürümeleriyle meşhur iki postacı Fazl ve Meruş adlı şahıslar bu yönleriyle meşhur olmuşlardı (Kazıcı 2015: 409).

Posta hizmetinin sağlandığı araçlardan birisi de güvercindi. Abbasiler zamanında 9. yüzyıldan itibaren güvercinler posta hizmetlerinde yaygın bir biçimde kullanılmışlardır (Durant 2004: 67; Kazıcı 2015).

Güvercinle posta gönderiminin belli sınırları bulunmaktaydı. Bu hayvanlarla belirgin sınırlar içerisinde posta hızlı bir şekilde ulaştırılmaktaydı. Örneğin, Musul ve Rakka şehirlerinden Bağdat, Vâsıt, Basra ve Kûfe çevre şehirlerine güvercin aracılığıyla bir gün gibi kısa bir zaman içerisinde haber ulaştırılabilmekteydi. Güvercin ile taşınan postanın hafif olması gerekmektedir. Bunlar güvercinin taşıyabileceği kadar olmalıydı. Bu sebeple bu posta hizmetinde ince kağıtlar kullanılmaktaydı. Bunun için öncelikle güvercinin ayağına bir halka takılırdı. Posta ise bu halkaya bağlanarak gönderilirdi. Güvercinle gönderilen mektubun kısa olması kadar şifreli bir biçimde yazılması da önemsenmesi gereken bir başka husus olmaktadır (Harekât 1992: 500; Yılmaz-Boz 2012: 47).

Posta hizmetindeki ileti maddi bir değer taşıyan mektup ile yapılmaktaydı. *Ketb* kökünden türetilmiş olup "yazılan şey" anlamına gelem mektup, yazıldığı içeriğe göre farklı adlarla anılmaktaydı. Mektuba başlamanın bir usulu vardı. Örneğin, Hz. Peygamber mektuba başlarken, Bismillahirrahman ve Bismillâhirrahmânirrahîm ifadelerini kullanmıştır. Mektuplar aynı zamanda mühürlenirdi (Bozkurt 2004: 13).

Mektuplarda yapılan bir başka işlem ise parolanın konulmasıydı. Parolası olmayan mektuplara güvenilmezdi. Berid amilinin halife ve yüksek bürokratlarla aralarında bir parola bulunmaktaydı. Mektuplar ilgili kişinin el yazısı ile yazılmış, mühürlenmiş olsa bile önemli olan parolanın varlığıydı. Parolası olmayan mektuplara güvenilmezdi. Bu tarz mektupların baskı altında yazıldığı ihmalini düşündürdü. Örneğin, Ebû Müslim, Mansur'un daveti üzerine Horasan'dan ayrılınca emrindeki askerin komutanlığını vekaletle Ebu Nasr Malik b. Heysem'e teslim etmiş ve kendisine,

“sana mektubum gelinceye kadar burada bekle, eğer mektubum sana yarım mühürle gelirse o mektubu benim mühürlediğimi anlarsın, bütün mühürle ulaşırsa o durumda ben mühürlemiş olmam” diyerek kendisine güvenli mektubun parolasını vermiştir.

Ebu Müslim Medain'e varıp da öldürülünce halife Mansur, Ebû Müslim'in dilinden Ebû Nasr'a yanında bıraktığı malı ve serveti alıp beraber gelmesi emrini içeren bir mektup yazarak, Ebu Müslim'in mühürle mühürlemiştir. Ebu Nasr mühürü tamam görünce Ebu Müslim'in o mektubu yazmamış olduğunu hemen anlamıştır (Kazıcı 2015: 405; Bozkurt 2004: 13).

Posta hizmetiyle taşınan şey çoğunlukla devletin istihbari bilgileri idi. Devletin iktisadî faaliyetleri de posta hizmetleriyle sağlanırdı (Kudâme 2018; 165-170, 205-210; Cehşiyârî 1980: 109-110; Durî 1974: 126; Yıldırım 2017: 249-264).

Sonuç

Abbasîler zamanında doğu-batı arasında Bağdat'ı merkeze alan önemli yollar geçiyordu. Bunun yanı sıra kuzey-güney yolları da Bağdat'tan gidiyordu. Doğu İslâm coğrafyasında 8. yüzyılın yarısından itibaren bütün yolların Bağdat'a çıktığı görülmektedir.

Abbasîler miras aldıkları eski yolları tamir ettirdikleri gibi, yeni yollar inşa etmiş, yol üzerinde ribatlar yaparak konaklama ihtiyacını karşılamış, buralardaki finans ihtiyacını ribatların etrafındaki araziyle karşılamış, ribatların canlı ve hareketli hale getirilerek posta hizmetinin aksatılmadan yürütülmesini sağlamaya çalışmışlardır.

Haberleşme/iletişim her çağda bir ihtiyaçtır. Abbasîler zamanında bu ihtiyaç, o çağın imkanları içerisinde ve çağın sunduğu tekniklerle gerçekleştirilmiştir. Ortaçağ zaman diliminin kısıtlı imkanları içerisinde de olsa bu ihtiyaca cevap vermeye çalışılmıştır. Haberleşmenin fiziken gerçekleştirildiği bu dönemde posta, oldukça zor şartlar dahilinde sürdürülmüştür.

Abbasîler zamanında posta hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde bir kuruma duyulan ihtiyaçla öncesinde katiplik düzeyinde var olan berid divanı, vezirlik seviyesine çıkarılmış, bu anlamda kurumsal bir yapı inşa edilmiştir. Bu dönemde berid divanı, kompleks bir hale gelmiş, divandaki hiyerarşik düzen tam anlamıyla tesis edilmiştir.

Berid divanının bu dönemde en önemli işlevi istihbari bilgileri sağlamaktadır. Bir diğer taraftan ise bu divanla devletin iç işleyişinde kontrol sağlanmıştır. Halkın şikayetleri, valilerin işgüzarlığı, başlarına buyruk hareket etmeleri ve kadıların yanlı davranışları bu kurum vasıtasıyla merkeze rapor edilmiştir. Devletin işleyişi bu sayede sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmiştir.

Abbasîler zamanında posta hizmetleri çoğunlukla at ile sağlanmıştır. Bunun yanı sıra hızlı yürüyen insanlar ve güvercinler de posta hizmetlerinde kullanılmışlardır. Sivil posta hizmetleri çoğunlukla deve kervanlarıyla sağlanmıştır. Posta ise mektup ile yapılmıştır. Abbasîler zamanında berid posta teşkilatıyla iletişim sürekli ve canlı kılınmış, geniş İslâm coğrafyası sahasında bir uçtan diğerine aktif bir haberleşme ağı kurulmuştur.

Etik Beyan

“Abbasîler Döneminde Yol ve Berid (11. Yüzyıla Kadar)” adlı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; ULAKBİM TR Dizin 2020 ölçütlerine göre çalışmada etik kurul onayını gerektiren herhangi bir veri toplama ihtiyacı duyulmamıştır.

Kaynakça

- Aykaç, Mehmet (1997). *Abbasiler Devletinin İlk Dönem İdari Teşkilatında Divanlar*. Ankara: TTK Yayınları.
- Bakır, Abdülhalik (2003). “Emeviler ve Abbasiler Devrinde İstihbarat”. *Fırat Üniversitesi Orta-Doğu Araştırmaları Dergisi*, 1 (2): 5-24.
- Baipakov, Karl (2000). “The Silk Route Across Central Asia”. *History of Civilization Cenral Asia*. Unesco: Unesco Press.
- Bozkurt, Nebi (2004). “Mektup”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29: 13-14. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bozkurt, Nebi (2000). “İpek Yolu”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 22: 369-373. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Cehşiyârî, İbn Abdullah Muhammed b. Abdus (1980). *Kitabu'l-Vüzerâ*. thk. Mustafa es-Sekka, Kahire: Dâru'l-Meârif.
- Curtin, Philip (2008). *Kültürler arası Ticaret*. çev. Şaban Bıyıklı, İstanbul: Kure Yayınları.
- Duran, Will (2004). *İslâm Medeniyeti*, çev. Orhan Bahaeddin, İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Durî, Abdülaziz (1974). *Tarihu'l-İraki'l-İktisadi*. Beyrut: Dâru Meşrik.
- Ebu Dülef (2017). *İran Seyahatnamesi*. çev. S. Gündoğdu, İstanbul: Kronik Yayınları.
- Harekat, İbrahim (1992). “Berid”. *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, 5: 498-501. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İbn Havkal, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Alî en-Nasîbî el-Bağdâdî (1939). *Suretu'l-Arz*. Leiden: Leiden University Press.
- İbn Hurdâzbih, Ebu Kasım b. Abdullah (2008). *Yollar ve Ülkeler*. çev. Murat Ağarı, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kazıcı, Ziya (2015). *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi* İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Kudâme b. Cafer, Ebu'l-Ferec el-Bağdadî (2018). *Kitabü'l Haraç*. çev. Ramazan Şeşen, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Makdisî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed (1992). *Ahsenu't-Tekâsîm fî Marifeti'l-Ekâlim*. ed. Fuat Sezgin, Frankfurt: Tarihu'l-Ulumu'l-Arabiye.
- Marvazî. Sharaf al-Zaman Tahir (1942). *China The Turk and India*. thk. V. Minorsky, London: The Royal Asiatic Society
- Miquel, Andre (2003). *Arap Coğrafyacılarının Gözünden 1000 Yılında İslâm Dünyası ve Yabancı Diyarlar*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Mortan, Kenan-Önder, Küçükerman (2010). *Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalı Çarşı*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Özaydın, Abdülkerim (1996). “Hac”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 14, 399-400, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Posta ve Telgraf Teşkilatı (2007). *Geçmişten Günümüze Posta*. Ankara: PTT Genel Müdürlüğü Yay.
- Sarıçam, İbrahim-Erşahin, Seyfettin (2014). *İslâm Medeniyeti Tarihi*. Ankara: TDV Yayınları.
- Selen, Hamit Sadi (1938). *Ticaret Tarihi*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Söylemez, Mahfuz (2001). “Berid Teşkilatının Menşesine Dair Bazı Yeni Bulgular”. *İslâmiyat*, 4 (1): 139-147.
- Yıldırım, Taner (2017). “Abbasîlerde Bilgi Toplama Ve Haberleşme”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (1), 249-264.
- Yılmaz, Orhan-Boz, Akif (2012). “Tarihten Günümüze Türkiye’de Güvercin Yetiştiriciliği”. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 45-51.
- Uhlig, Helmut (2000). *İpek Yolu*. çev. Alev Kırım, İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Uyar, Gülgün (2013). “Zübeyde Bint Ca’fer”. *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, 44: 517-519. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yakûbî, İbn Vazıh Ahmed b. İshak b. Cafer (2002). *El-Buldan*. Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-İlmiyye.
- Yıldız, Haluk Dursun (1988). “Abbasîler”. *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, 1: 31-48. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Zeydan, Corci (2004). *İslâm Uygarlıkları Tarihi I*. çev. Necet Gök, İstanbul: İletişim Yayınları.

TRANSLATIONS’TA DİL VE KÜLTÜR AÇISINDAN ESKİ-YENİ ÇATIŞMASINA BİÇEMBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM*

A STYLISTIC APPROACH TO THE CONFLICT BETWEEN THE OLD AND THE NEW IN
TERMS OF LANGUAGE AND CULTURE IN *TRANSLATIONS*

Yasemin ŞANAL**

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
 Geliş: 11.10.2019	<p>Oyunları dünya çapında ses getiren İrlandalı yazar Brian Friel’in <i>Translations (Çeviriler)</i> (1980) isimli oyunu 19. yüzyıl başlarında İrlanda’nın İngiltere tarafından kolonileştirilme çabalarını konu edinmekte ve İrlanda dilinin yok oluşuna duyulan hüznü anlatmaktadır. İngiliz ordusu kendisine manevra ve kontrol kolaylığı sağlayabilmek amacıyla bir yandan İrlanda topraklarının haritasını çıkarırken diğer yandan da geçtiği yerlerin isimlerini İngilizce isimlerle değiştirmekte, bunun sonucunda da İngilizce, İrlanda diline karşı üstünlük kazanmaktadır. Bu sırada İrlanda sadece diller arası değil kültürler arası bir çatışmaya da sahne olmaktadır. Nitekim dil ve kültür çatışması eninde sonunda bir güç ve hakimiyet çatışmasına dönüşmektedir. Eskiyle yenin çatışmasını ve kültürler arası üstünlük mücadelesini sahneye taşıyan oyun, biçembilimsel bir yaklaşımla incelendiğinde yazarın bu meseleyi ele alırken aslında neyi anlatmak veya eleştirmek istediği daha iyi anlaşılacaktır. Tarihi bir olayı güncel bir meseleye ışık tutmak için kullanan Friel, oyunda kültürel kimliğin en önemli temsilcisi ve taşıyıcısı olan dile sahip çıkamayan İngilizlerin etkisi altına girmeyi kabul eden İrlandalıları hicvederken, sabit fikirlerinden taviz vermeyen oyun kişilerinin görüşlerinin geçirdiği değişimi ironik bir biçimde ele almakta; eleştirilerini de bu karakterlerin birbirleriyle konuşurken başvurdukları olumlu ve olumsuz nezaketsizlik stratejileri; iletişimde iş birliğine yanaşmayarak konuşma kurallarını ihlal etmeleri; kullandıkları emredici söz edimleri ve içinde buldukları güç mücadelesi üzerinden gözler önüne sermektedir.</p>
 Kabul: 10.12.2019	
Anahtar Kelimeler: <i>Eski-Yeni Çatışması;</i> <i>Dil ve Kültür;</i> <i>İrlanda Milliyetçiliği;</i> <i>Hiciv;</i> <i>Biçembilim.</i>	
Araştırma Makalesi	

ARTICLE INFO	ABSTRACT
 Received: 10.11.2019	<p>Globally renowned Irish playwright Brian Friel’s <i>Translations</i> (1980) relates the efforts of Britain to colonize Ireland at the beginning of the 19th century and depicts the woe for the disappearance of the Irish language. The British army carries out an Ordnance Survey to map the territory of Ireland in order to facilitate manoeuvre and control for itself, and replaces the place names with English words, thus providing English to gain precedence over Irish. In the meantime, Ireland is not only facing an inter-linguistic conflict, but also an intercultural conflict with Britain. As a matter of fact, the conflict of language and culture eventually becomes a conflict of power and domination. The play shows the conflict between the old and the new and the struggle between the two cultures to prevail, and with a stylistic approach, it is better understood what the author actually wants to tell or criticize while dealing with this issue. Using a historical event to shed light on a contemporary issue, Friel satirizes the Irish who accept the British influence by failing to protect their language, which is the most important representative and carrier of cultural identity. He ironically discusses the change in the views of the characters that do not compromise their fixed ideas, and conveys his criticism via positive and negative politeness strategies, violations of the maxims of conversation, directive speech acts and struggle for power among the characters.</p>
 Accepted: 12.10.2019	
Keywords: <i>Conflict Between the Old and the New;</i> <i>Language and Culture; Irish Nationalism;</i> <i>Satire;</i> <i>Stylistics.</i>	
Research Article	

* Bu makale, 2018 yılından Ankara Üniversitesi’nde savunulan “Yirminci Yüzyıl İrlanda Tiyatrosunda Hiciv Dilinin Biçembilimsel Olarak İncelenmesi” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

* Arş. Gör. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Zonguldak / Türkiye, E-mail: yaseminunal@beun.edu.tr.

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7574-8203>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz (APA):

Şanal, Yasemin (2020). “*Translations*’ta Dil ve Kültür Açısından Eski-Yeni Çatışmasına Biçembilimsel Bir Yaklaşım”. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 3 (1): 26-51. DOI: <http://dx.doi.org/10.37999/udekad.648533>.

Extended Abstract

Irish playwright Brian Friel's *Translations* (1980) relates the efforts of Britain to colonize Ireland at the beginning of the 19th century and depicts the woe for the disappearance of the Irish language. While carrying out an Ordnance Survey to map the territory of Ireland in order to facilitate manoeuvre and control for itself, the British army also replaces the native place names with English words, which provides the English language to gain precedence over the Irish language. The play also shows the conflict between the old and the new and the struggle between the two cultures to prevail over one another. As a matter of fact, in the early 1800s, the conflict of language and culture eventually became a nationwide conflict of power and domination in Ireland.

This study aims to analyse Friel's play with a stylistic approach in order to understand what the author actually wants to tell or criticize while dealing with this issue. It can be said that using a historical event to shed light on a contemporary issue, Friel actually satirizes the Irish who accepted the British influence by failing to protect their language, which is the most important representative and carrier of cultural identity. Because, although there were many efforts to protect and revive the Irish language towards the end of the 19th century, when the play was written and staged English had already become the daily language of the Irish people. In addition to being a means of communication between individuals who make up the society, language also helps individuals to gain an effective and strong identity in the community they live in and also superiority over those around them.

As the only weapon of a satirist is the words he actually uses, satire has a very strong relationship with language. Language can be used as a tool for social change from time to time, and satirists mostly benefit from this function of language. Therefore, the function of written and spoken language becomes important in order to evaluate history, traditions, and national and cultural identity in a complete and solid context.

Stylistics initially divides language into two, written and oral, and then divides the written language into poetry and prose. Theatrical texts, on the other hand, do not seem to find a place for themselves in this first and basic classification. The reason for this is that theatrical texts were written to be staged, i.e. verbally conveyed. However, written or spoken, the importance of plays should not be overlooked.

Theatre is a literary genre consisting almost entirely of face-to-face communication. Therefore, the study of dramatic dialogues should not only be on the meaning of what is said, but also on how it is said. The first important theory for the analysis of language in plays is the speech act theory, introduced by J. L. Austin in the late 1950s and developed by J. R. Searle in the 1960s, which suggests that words do not only express information but they also carry out actions. Developed in the 1970s, H. P. Grice's cooperative principle and maxims of conversation argue that speakers should follow certain rules in cooperation during a conversation. These are the maxims of quantity, quality, relation and manner which suggest that one should speak correctly, clearly, understandably and within the framework of necessary rules. Next to the conversational maxims and speech act theory, politeness theory, turn-taking, and power relations among the characters could also be taken into account while carrying out stylistic analysis of the play texts, especially for the analysis of dramatic satire. For example, a satirist can express the flaws of his target by exaggerating compliments and excessive politeness. Like politeness, impoliteness can also be used for the same purpose by a more sharp-tongued and bitter satirist.

In *Translations*, both positive and negative politeness strategies, violations of the maxims of conversation, directive speech acts and struggle for power among the Irish and the English can easily be seen in the dialogues between the characters. Ironically enough, almost all characters holding very rigid opinions about Irishness go through a major change in a very short time, and the author clearly satirizes such characters who cannot tolerate any opposing views but fails to protect their language and cultural identity at the end of the play.

Giriş

20. yüzyılın başında bağımsız bir millet olma arzusu taşıyan İrlanda'nın ortak kültürel mirasının insanlara ulaştırılmasında, hem bu mirası hatırlatma hem de zamanın şartlarını kayıt altına alma işlevini taşıması bakımından, tiyatro eserlerinin katkısı göz ardı edilemez. Tiyatro hem görsel hem de dilsel öğeleri içinde barındıran bir tür olduğu için bağımsızlık

mücadelesine destek veren yazarlar tarafından özellikle tercih edilen bir tür olmuştur. Fakat bazı oyun yazarları İrlanda halkının sadece olumlu yönlerini yüceltmeyi değil, olumsuz yönlerini de onlara göstererek bir farkındalık yaratmayı hedeflemiştir. İnsanlara kusurlarını gösterebilmenin yolu da bu yönleri ustaca hicvetmektir. Oyun yazarları her türlü betimlemelerini ve eleştirilerini ortaya koyarken dili kullandıkları için tiyatrodaki dilin işlevi büyük önem arz etmektedir. Bu bakımdan tiyatro eserlerindeki dil kullanımları detaylı bir incelemeye tabi tutularak İrlanda tiyatro hareketinin İrlanda halkında oluşturmak istediği milli benlik duygusu ve 'İrlandalılık' olgusunun oyun yazarları tarafından nasıl ele alındığı tespit edilebilir. Nitekim "[kimi] tarihsel dönemler hakkında güvenilir ve yeterli miktarda sözlü veri olmadığı için edebi metinlerin üzerinde sıkça durulmaktadır. Oyun metinleri de, her ne kadar 'kurgulanmış' bir dil olsa da, 'sözlü dili' keşfetmek için önemli bir kaynak teşkil etmektedir"⁶ (Nørgaard-Busse vd. 2010: 39). İlâveten, Özünlü'nün de belirttiği gibi birbirleriyle iletişim içinde olan bireylerin belli birtakım kurumlar, uygulamalar, kurallar, inançlar ile çeşitli davranış ve olaylara olan tepkileri insanların taşıdığı kültür birikimiyle yakından ilgilidir. (1999: 211). Zira insanlar duygularını, düşüncelerini, sevinçlerini ve öfkelerini dil aracılığıyla birbirlerine iletirken içinde buldukları kültürel şartları da yansıtırlar. Ayrıca kültürün bir yansıması olan dilin, kültürel kimliğin belirleyicisi olma özelliği de vardır. Nitekim İrlanda Milli Tiyatrosu'nun kuruluş amacı kültürel kimliği yüceltmek ve bu kimliğe sahip çıkmak üzerinedir.

İngiltere'nin ilk sömürgesi olan İrlanda'da tiyatro, yaklaşık sekiz yüz yıllık İngiliz egemenliği altında İngiliz tiyatrosunun etkisinde kalmıştı. Gerçek anlamda milli tiyatro ise 19. yüzyıl sonunda "yüzyıllarca sömürgecilik altında gururu ezilmiş bir milletin kendine ulusal kimlik yaratma ve ulusal gururunu onarma çabaları sonucunda doğmuş" (Sayın 2009: 1), İrlanda halkında bir kültürel farkındalık yaratmak amacıyla ilk ürünlerini vermeye başlamış, İrlanda'nın bağımsızlık mücadelesiyle paralel olarak varlığını ve gelişimini sürdürmüştür. Gerçekten de İrlanda'da tiyatro, 20. yüzyılın başından itibaren Murray'in de belirttiği üzere "ulusal bilinci tanımlama ve sürdürmede etkili bir araç" (1997: 3) olmuştur.

1 Ocak 1801 itibarıyla İrlanda, Büyük Britanya Krallığı'na katılmış ve Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı kurulmuş oldu. Bu birleşmenin İrlanda için iyi yönde bir değişim getirdiği söylenemez. 1817 yılına gelindiğinde tarımda üretim azalmış, işsizlik artmış, yeni bir kıtlık baş göstermiş ve bu durum ülke dışına bir göç furyası oluşturmuştu. 1845-1851 yılları arasında ise Büyük Kıtlık adıyla da bilinen İrlanda Patates Kıtlığı baş göstermiştir. Kıtlık ve salgın hastalıklar yüzünden milyonlarca İrlandalı ya öldü ya da Amerika başta olmak üzere diğer ülkelere göç etti. Aslında, Büyük Kıtlık İrlanda tarihinde bir dönüm noktası olmuştur denilebilir. Nüfusun azalmasıyla birlikte İrlanda dilinin kullanımı azalmış ve çoğunluk İngilizceyi ana dili olarak kullanmaya başlamıştır. Buna rağmen, İrlanda milliyetçiliği yükselişe geçmiş İrlandalı Katolikler kıtlık süresince kendilerine yeteri kadar yardım edilmediği düşüncesiyle İngiliz kraliyet ailesine karşı nefret gütmeye başlamıştır.

⁶Bu çalışmada kullanılan ve kaynağı Türkçe olmayan tüm alıntıların çevirileri, aksi belirtilmediği sürece, makalenin yazarı tarafından yapılmıştır.

19. yüzyıl itibarıyla İrlanda'da bağımsızlık hareketlerinde belirgin bir artış görülmüş, yüzyılın sonuna doğru bağımsızlık için verilen silahlı mücadelenin yanı sıra siyasi alanda da mücadele başlamıştı. İrlanda'nın yıllarca süren bu siyasi ve askeri bağımsızlık mücadelesi ile paralel olarak edebi bir uyanış hareketinin de ortaya çıkması kaçınılmazdı. Siyasi bağımsızlığın yanında kültürel ve ekonomik bağımsızlık da elde etmek isteyen İrlandalılar bu amaçlarına ancak kendi kendilerine yetebilecekleri zaman ulaşabilirdi. Bunu başarabilmek için de toplumda bir uyanış oluşması gerekmektedir. İrlandalılık ruhunu canlandırma isteğiyle bağımsızlık için mücadele eden bir grup şair ve oyun yazarı, eski İrlanda halk masallarını ve Hristiyanlık öncesi dönemin halk kahramanlarını tekrar gün yüzüne çıkararak İrlanda halkına ne kadar zengin ve köklü bir kültüre sahip olduklarını hatırlatmayı ve insanlarda kendi kendine yetebilme duygusunu açığa çıkarmayı amaçlıyorlardı.

1892'de kaleme aldığı ünlü yazısı "The Necessity for De-Anglicising Ireland" ile İrlanda'yı İngiltere'nin etkisinden kurtarmanın gerekliliğine dikkat çeken Douglas Hyde, İrlanda'nın kendi dilini, kültürünü, geleneklerini ve hatta giysilerini benimsemesi gerektiğini düşünüyordu (1904: 117-161). Paskalya Ayaklanmasının önderlerinden Patrick Pearse da verdiği demeçlerde "*Dili olmayan bir ülkenin ruhu da yoktur*" (An Irishman's Diary, 2004) diyerek ulusal bilincin oluşturulabilmesi için İrlanda dilinin önemine işaret etmekteydi.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde, özellikle 1916-1922 yılları arasında, milliyetçilik duygusu İrlanda yaşamının en önde gelen olgusuydu. Fakat, köklerini İrlanda kültüründen alan İrlanda milli uyanışı edebi eserlerde İngilizce olarak kaleme alınmaktaydı. Bunda en önemli etken, İrlanda'da İrlanda dilini konuşan kişi sayısının az olması ve Edebi Uyanış Hareketi'ne öncülük eden eğitimli kişilerin İngilizceyi kullanmasıydı. Her ne kadar eserlerinde İrlandalılık fikrini ön plana çıkarsa da İrlanda Milli Tiyatrosu'nun kurucularından olan W. B. Yeats bile eserlerini İngilizce olarak kaleme almıştır. İngiliz kökenli Yeats'in İrlanda Edebi Uyanışı'na önderlik etmesi ve bunu yaparken İrlanda dilini kullanmaması eleştirilerle karşılaşmış olsa da İrlanda hızlı bir şekilde ilerlemeliydi ve bunu çok az sayıda kişinin kullandığı bir dil ile yapmak mümkün değildi. Bu sebeple Edebi Uyanış Hareketi'ne destek veren yazarlar tarafından İngilizce tercih edilmekteydi.

Tiyatro ve Biçembilim

Teorik açıdan dil, insanların düşüncelerini birbirlerine iletmelerine yarayan bir araçtır. Bireyler zihinlerinden geçenleri dil aracılığıyla dış dünya ile paylaştıkları için kullandıkları sözcükler düşüncelerini tıpkı bir ayna gibi yansıtır. Düşünceler de içinde bulunulan şartlara, yere ve zamana göre değişkenlik gösterebilir. İnsanlar devamlı bir değişim içinde olduğu için kullandıkları dil de bu değişime ayak uydurarak canlı bir organizma gibi değişim ve gelişimini sürdürmektedir. Daha genel bir tabirle; dil, insan yaşamının hem canlı bir parçası hem de aynasıdır denilebilir. Hatta dil, zaman zaman toplumsal bir değişim aracı olarak da kullanılabilir. İşte bu noktada, tarihi, gelenekleri, milli ve kültürel kimliği tam ve sağlam bir bağlamda değerlendirebilmek için yazılı ve sözlü dilin işlevi önem kazanmaktadır.

Kısaca "*dilin yapısı ve işlevini ortaya çıkarmak için metin analizini kullanan bir dil inceleme yöntemi*" (Simpson 1997: 4) olarak tanımlanabilen 'biçembilim', yazınsal yapıtları dilbilimsel yöntemlerle incelerken bir metin içinde belli bir özelliği ve niteliği olan dil

kullanımlarını da incelemeyi amaçlamaktadır. Biçem terimi ise “*dilbilim açısından bir birey ya da topluluğun dil kullanım alışkanlıklarını betimlemek için kullanılmaktadır. O halde biçembilimin amacı dil öğelerinin nasıl, neye bağlı olarak kullanıldığını göstermek ve bunun nedenlerini açıklamak olarak tanımlanabilir*” (Ülsever 1990: 95).

Dili, yazılı ve sözlü olarak ikiye ayıran biçembilim, yazılı dili de şiir ve düzyazı olarak ikiye ayırır. Tiyatro oyunları ise bu ilk ve temel sınıflandırma içinde kendine ayrı bir yer bulamamış gibi görünmektedir. Bunun sebebi tiyatro metinlerinin sahnelenmek yani sözlü olarak aktarılmak üzere yazılmış olmasıdır. Nitekim burada söylem çözümlemesi değer kazanmaktadır. Çünkü ister yazılı ister sözlü olsun, taşıdığı kültür ve değerler birikimi açısından tiyatro oyunlarının önemi göz ardı edilmemelidir.

Tiyatro hemen hemen tamamı yüz yüze iletişimden oluşan bir edebi türdür. Ancak, tiyatro oyunlarındaki bu iletişimin sadece sahnedeki oyuncular arasında değil ayrıca yazar ve izleyiciler arasında da gerçekleşebileceği unutulmamalıdır. Bu iletişimi sağlayabilmenin tek yolu da dildir. Oyunlarda biçemin tam ve doğru bir şekilde çözümlenmesi için dilbilim ve özellikle de edimbilim ve söylem çözümlemesinden yararlanmak gerekir (Culpeper-Short vd. 1998: 3). Nitekim oyunlardaki konuşmaların incelenmesi için en çok başvurulan yöntemler de anlambilim (semantics), edimbilim ve söylem çözümlemesi olarak göze çarpar.

Oyun metinlerindeki karşılıklı konuşmaların incelenmesinde biçembilime eşlik eden pragmatik, yani edimbilim, “*insanların dili uygun bir bağlamda ve belli amaçlarla kullandıklarında aslında neyi kast ettiklerinin incelenmesi*” (Verdonk 2002: 19) olarak tanımlanır. Diğer bir ifade ile “*bağlamın anlama katkısını inceleyen bilim dalına pragmatik denilir*” (Çakır 2014: 104). Nitekim, edimbilim anlamı bağlama dayalı olarak ele alır. Dili daha çok iletişimde kullanılan işlevleri bakımından inceler ve konuşmacının niyet ettiği anlamı ortaya çıkarmayı hedefler. Zira tiyatrodaki dil, “*hem yazarın hem de karakterlerin niyetlerini belirtmeleri için güçlü bir araçtır*” (Tutaş 2008: 132).

Cümle ve dil ötesi anlamların incelenmesine ilişkin ilk önemli kuram, 1950’lerin sonunda J. L. Austin tarafından ortaya konulan ve 1960’larda öğrencisi J. R. Searle tarafından geliştirilen ‘söz-eylem kuramı’dır (speech act theory). Söz-eylem kuramına göre, söylenen bir sözün ifade edebileceği üç tür eylem vardır. Bunlar düzsöz edimi (locutionary act), edimsöz edimi (illocutionary act) ve etkisöz edimi (perlocutionary act) olarak sıralanır. Düzsöz, sadece bir sözün söylenmesi eylemiyken, edimsöz söylenen bir sözle ortaya bir eylem çıkarma durumudur. Söz vermek, ilan etmek, kabul etmek, kutlamak, uyarmak veya tehdit etmek gibi eylemler edimsözlere örnek gösterilebilir. Etkisöz kavramı ise söylenen sözün dinleyen kişide yarattığı etkiyi ve dinleyicinin bir eylemde bulunacağı varsayımını temsil eder. Bir emir ya da ricanın yerine getirilip getirilmemesi ya da bir uyarının veya bir teklifin dikkate alınıp alınmaması durumu etkisöze birer örnektir.

Söz-eylem kuramından sonra 1970’lerde H. P. Grice’in öne sürdüğü ‘iş birliği ilkesi’ (cooperative principle) yazınsal türler içinde tiyatro metinlerinin dilbilimsel açıdan incelenmesi, oyun kişilerinin betimlenmesi ve insanların davranış ve yaklaşımlarının belirlenmesinde ön plana çıkmaktadır. Grice, iletişimde birtakım kurallar bulunduğunu ileri sürmüş ve konuşmanın insanlar arasındaki iletişimi sağlayabilmesi için ‘konuşma

kurallarının' (conversational maxims) düzgün bir şekilde işlemesi gerektiğini ve bu sebeple kişilerin bir konuşma esnasında iş birliği içerisinde olarak belirli kuralları izlemesi gerektiğini söylemiştir (1975: 41-58).

Konuşma kuralları nicelik (quantity), nitelik (quality), bağıntı (relation) ve biçim (manner) kuralı olmak üzere dört ana başlığa ayrılmaktadır. Karşılıklı bir konuşma esnasında, bahsi geçen konu hakkında yeterli bilgi verilmesi gerektiğini savunan nicelik kuralına göre eksik bilinen veya yanlış olduğu düşünülen şeylerin söylenmemesi gerekmektedir. Nitelik kuralına göre ise gerçekçi olmak, istenilen bilgiyi vermek ve gereksiz ayrıntılardan kaçınmak gerekmektedir. Bağıntı kuralı konu dışına taşmak ve ilgisiz mevzulardan bahsetmek yerine asıl konuyu ele almak gerektiğini savunur. Son olarak, biçim kuralı örtük, belirsiz ya da bulanık anlamlar içermeyen açık ve düzgün bir konuşmanın gerekliliğini savunmaktadır (Özünü 2017: 7). Ancak zaman zaman konuşmacılar bilerek ya da bilmeyerek bu kuralların dışına çıkabilirler. Bu gibi durumlar da 'sapma' olarak adlandırılırlar.

Günlük konuşmalarda olduğu gibi tiyatro oyunlarında da doğru, tam, açık, anlaşılır ve gerekli kurallar çerçevesinde konuşulması gerektiğini öne süren bu kurallardan sapmalar görülebilir. Konuşma kuralları çiğnendiği takdirde, iletişim tam olarak sağlanamadığından, taraflar birbirini anlayamadığı gibi bu anlaşmazlık taraflardan birini gülünç duruma da düşürebilir. Konuşma kurallarında meydana gelen sapmaları dikkatlice inceleyerek oyun kişilerinin karakter yapısı daha iyi anlaşılabilir.

Biçembilim için konuşma kuralları ve söz-eylem kuramı, oyunlardaki kişiler ve kişilerarası ilişkilerin incelenmesinde büyük fayda sağlamaktadır. Örneğin, bir konuşma kuralı çiğnendiğinde bu durum yazınsal değerlendirme açısından önem kazanır. Ayrıca tiyatro oyunlarının biçembilim açısından ele alınması; dilin, yazınsal yapıtlarda nasıl işlerlik kazandığını açıklama konusunda büyük fayda sağlamaktadır. Biçembilimsel bir inceleme yapılırken, oyun metinlerindeki konuşma sıraları (turn-taking), karakterler arasındaki güç ilişkileri (power relations), kişilerin birbirlerine karşı olan nezaket ya da nezaketsizlikleri (politeness-impoliteness) de dikkate alınabilir.

Nezaket, sadece kişiler arasında dengeli ve barış içinde bir iletişim sağlamak için değil çıkar amaçlı da kullanılabilir. Tıpkı bir maske gibi takınılan nezaket, konuşan kişinin aslında başka bir şeyi elde etmek için kullandığı, gerçekte samimi olmayan ifadeleri de içerebilir. Bu gibi durumlarda genellikle nezaketin dozu iyi ayarlanamaz, aşırıya kaçılır ve yine nitelik ve nicelik kuralları ihlal edilmiş olur. Dolayısıyla, kişiler yanlış anlaşılmalara yol açmamak, karşısındaki kişiyi incitmemek, dostane ilişkileri korumak veya bu kişiden bir çıkar elde etmek için nerede nasıl konuşacaklarına dikkat etmelidirler. Unutulmamalıdır ki dil, sadece bir iletişim aracı değildir; aynı zamanda kişiler arası ilişkileri kurma, koruma ya da zedeleme; güç ilişkilerini ortaya çıkarma ve meydan okuma gibi amaçlarla kullanılan; dahası amacına uygun biçimde kullanıldığında gerçeği saptırmadaki rolü de göz ardı edilemeyecek bir araçtır.

Toplumsal incelik kurallarının kasten ihlal edildiği durumlarda, muhatabının yüzünü bilerek ve isteyerek tehdit eden bireyler 'nezaketsiz' olarak nitelendirilir. Nezaketsiz olmanın da çeşitli yolları vardır. Culpeper bunları olumlu nezaketsizlik ve olumsuz nezaketsizlik

stratejileri olarak sıralandırmaktadır. Tiyatro metinlerinde de aralarında güç mücadelesi bulunan oyun kişilerinin bu tür stratejilere sıkça başvurduğu görülür.

Dramatik diyalogların incelenmesi sadece söylenilenin anlamı üzerine değil, nasıl söylendiği üzerine de olmalıdır. Bunun için konuşma sırası önemlidir. Konuşma sırasından kast edilen bir konuşmacının konuşma esnasında söz söyleme fırsatı bulmasıdır. Konuşma sırası; ilk konuşan kişinin, bir sonraki konuşmacıyı o kişinin adını söyleyerek, kişiyi birtakım sıfatlarla işaret ederek veya sadece o kişiye bakarak seçmesi yoluyla belirlenebilir (Herman 1998: 20). Bazen işaret edilen oyun kişisi herhangi bir söz söylemeyebilir, bu durumda da konuşma sırası değişir. Söylenen sözler arasında sessizlik anları bulunabilir. İletişimin devamlılığı için “katılımcıların sıranın örtüşmemesi ve bir önceki sıranın fazla uzun sürmesi gibi konularda da sıkı bir iş birliği içinde olmaları beklenir” (Zeyrek 2003: 38). Ayrıca, herhangi bir konuşma esnasında kişilerden biri konuşulan konuyu değiştirmek ya da konuşmayı kendi istediği şekilde yönlendirmek isteyebilir. Bu şekilde, üstünlük kurma amacıyla, konuyu kontrol etme (topic control) çabası ve konuşma uzunlukları (turn length) incelendiğinde oyun kişilerinin arasındaki güç ilişkileri de aydınlatılabilir.

Goffman “her bireyin kendi benlik imgesini onay kazanmak istediği çerçeveler içinde sunduğunu, dolayısıyla, toplumda değer, etkinlik, beğeni, saygı, vb. uyandırmak istediğini” (Goffman 1959’dan aktaran; Büyükkantarcioglu 2006: 38) öne sürer. Ancak insanların eylemleri çoğunlukla birbirlerinin yüz olgularını tehdit eder. Örneğin, istekler genellikle olumsuz yüzü, eleştiriler ise olumlu yüzü tehdit etmektedir. Bu tür eylemler ise Yüz Tehditleri (Face-Threatening Acts ‘FTAs’) olarak adlandırılır. Bu tehditler, özellikle konuşmacılar arasındaki ilişkiye ve eylemin niteliğine göre değişiklik gösterir. Nezaket işte bu noktada önem kazanmaktadır. Çünkü birinin yüz olgusunu desteklemek amacıyla oldukça nazik ifadeler içeren cümleler kullanılabilir.

Kişiler birbirlerinin yüz olgularını tehdit etme amacı taşıdıklarında ise yeterince nazik olmayan ifadelere başvurabilirler. Örneğin, muhatabını eleştirmek veya küçük düşürmek niyetinde olan bir konuşmacı nezaketsiz ifadelerle karşısındaki kişinin olumlu yüzünü tehdit eder. Nitekim kişiler arası iletişimde, “nezaketsizlik bir tür saldırı olarak değerlendirilir, saldırı da binlerce yıldır bir eğlence kaynağı olarak kullanılmaktadır” (Culpeper 1998: 86). Tiyatroda bu saldırı, çoğunlukla diyalog içerisinde ve hicvetme amacıyla kullanılır. Karakterler arasında anlaşmazlık olduğu zamanlarda veya oyun kişileri birbirlerini ve çeşitli olguları hicvetmek amacıyla hiç de nazik olmayan sözler kullanabilirler. Hiciv de bu tür anlaşmazlıklardan beslendiği için nezaketsizlik bu noktada önem kazanır. Nezaketsizlik kimi zaman aşağılayıcı tabirler kimi zaman da alay sözcükleri ile kendini gösterir. Bu şekilde kişilerin birbirlerine karşı üstün gelme çabası da ortaya çıkmış olur.

Hiciv ve Dil Arasındaki İlişki

Dil, toplumu oluşturan bireyler arasında bir iletişim aracı olmasının yanı sıra, özellikle bağımsızlıklarını kazanma yolunda, İrlanda gibi birçok devlete ivme ve motivasyon kazandırmıştır. Dil aynı zamanda bireylerin, buldukları toplum içinde etkin ve güçlü bir kimlik kazanmasına, çevresindekilerin üzerinde üstünlük kurmasına yardımcı olmaktadır (Çelik 2012: 131). Freud’un da söylediği gibi “düşmanımızı kendimizden küçük, aşağı,

değersiz veya gülünç hale getirerek onu yenebilmeyi amaçlarız” (Freud 1963’ten aktaran; Krause 1982: 29). Üstün gelme ve yenme istekleri de ulaşılmak istenen bir hedef için insan zihninde doğal olarak ortaya çıkan dürtülerdir. Çelik’in de belirttiği gibi *“İrlanda örneğinde olduğu gibi, bir toplumun milliyetçilik duygusunu kamçılayan dil, benzer şekilde insana da, bulunduğu çevrede etkili ve etkin olma fırsatı sağlar”* (2012: 133). İşte bu sebeple, hiciv ve dil arasındaki ilişki, birey ve toplum ile toplum ve kültürel değerler arasındaki ilişkiler açısından değerlendirildiğinde ortaya çıkacak olan sonuç o toplumu oluşturan değerlere verilen önemin zaman içinde ne gibi değişikliklere uğradığının daha iyi anlaşılmasına olanak sağlamaktadır.

Bir hiciv yazarının tek silahı aslında kullandığı sözcükler olduğu için hicvin dil ile çok kuvvetli bir ilişkisi vardır. Nitekim dil, insanların düşüncelerini birbirlerine iletmelerine yarayan bir araçtır. Zihnimizden geçenleri dil aracılığıyla dış dünya ile paylaştığımız için kullandığımız sözcükler düşüncelerimizi tıpkı bir ayna gibi yansıtır. Düşünceler de içinde bulunulan şartlara, yere ve zamana göre değişkenlik gösterebilir. İnsanlar devamlı bir değişim içinde olduğu için kullandıkları dil de bu değişime ayak uydurarak canlı bir organizma gibi değişim ve gelişimini sürdürmektedir. Daha genel bir tabirle; dil, insan yaşamının hem canlı bir parçası hem de aynasıdır denilebilir. Hatta dil, zaman zaman toplumsal bir değişim aracı olarak da kullanılabilir. Hiciv yazarları da dilin bu işlevinden faydalanmaktadır. İşte bu noktada, tarihi, gelenekleri, milli ve kültürel kimliği tam ve sağlam bir bağlamda değerlendirebilmek için yazılı ve sözlü dilin işlevi önem kazanmaktadır.

Amacı bir kimseyi, bir nesneyi, yanlış gördüğü bir durumu ya da düşünceyi yermek olan hiciv yazarı, içinde bulunduğu toplumun ya da düzenin aksayan yönlerini iğneleyici bir dille ele alır. Ancak *“nazım ile düzyazının karışımından oluşan”* (Aytür 2005: 39) hicvin sadece bir eleştiri yazısı olduğu söylenemez. Zira *“hiciv yazarı dünyayı iyiyile kötünün eskiden beri süregelen savaş alanı olarak görür. . . . Amacı, özelde, kötülüğe saldırmak; genelde ise, bozulmuş düzeni yeniden sağlamaktır”* (Smith 1970: 13). Hedef aldığı kişi yahut olay her ne ise bunların içinde bulunduğu olumsuz durumun düzeltilmesini sağlamaya çalışır. Kılıç’ın da söylediği gibi *“Hiciv, sosyal yaşantıya, kurumlara, adetlere, geleneklere ve kişilere yöneliktir. Bunların menfi yönlerini teşhir etmek suretiyle aksaklıkların düzeltilmesini sağlamaya çalışır”* (2012: 1743). Hedef olarak seçtiği kitle açısından bakıldığında kişisel ve toplumsal özellikler taşıdığı görülür. Ayrıca okuyucularını güldürürken düşündüren hiciv, bir toplumu anlamak için hayli etkili bir kaynak oluşturur. Hiciv yoluyla bir toplumun değerleri, beğenileri ve güç ilişkileri daha iyi anlaşılır.

Bir milleti oluşturan birçok olumlu özellik olabileceği gibi çeşitli olumsuz özellikler de olabilir. Hiciv yazarları da olumsuz yönleri ön plana çıkararak insanların bu özelliklerin farkına varabilmesi ve aksaklıkları el birliği ile düzeltebilmesi umudunu taşır. İrlanda Milli Tiyatrosu’nun insanlarda yaratmak istediği milliyetçilik duygusu da aynı amaca yöneliktir. Zira *“milliyetçilik, millet olma bilincidir”* (Knight 2004: 54). Zaman içerisinde gelişen ve bir milleti oluşturan her türlü dini, siyasi, ekonomik ve kültürel unsur adeta milliyetçiliğin koruma kalkanı altındadır denilebilir. Millet olma bilinci işte bu unsurlara sahip çıkmayı gerektirir. İrlanda Milli Tiyatrosu’nun var oluş temelinde de bu bilinç yatmaktadır.

Hicvin en dikkat çeken özelliği söylemek istediklerini farklı yollarla ifade etmesidir. Hiciv yazarları bir toplumun aksayan yönlerini konu edindiği için kendilerine yönlendirilmiş tepki ve tehditler ile karşı karşıya kalabilir. Bu tepki ve tehditlerden kaçınmak için eserlerinde çoğunlukla mizahi bir anlatım türünü benimseyen hiciv yazarları, söyleyeceklerini direkt olarak ifade etmek yerine farklı yollardan hedefine ulaşmayı amaçlarken eğretilme, tersinleme ve cinas gibi söz sanatlarına başvurur. Anlatımdaki bu çeşitliliğe hicvedilecek kişinin sosyal statüsü ve ifade edilecek olan durumun dolaysız bir şekilde anlatılmasına engel oluşturan karmaşıklığı da temel oluşturur.

Tiyatroda hicvin incelenmesinde söz-eylem kuramının yanı sıra konuşma kuralları da dikkate alınmalıdır. Karakterlerin birbirleriyle olan konuşmaları normalde tarafların iş birliği ilkesine uygun şekilde konuşmaya katılmasını gerektirir. Ancak bu konuşma kurallarından biri veya birkaçından sapma olduğunda, taraflar iletişim kurmakta güçlük çekebilir, bu da gülünç durumların ortaya çıkmasına yol açar. Oyun yazarları bir kişiyi, konuyu ya da olayı hicvetmek istediğinde nitelik, nicelik, bağlantı veya biçim kurallarından bilinçli olarak sapar. Örneğin, aşırı abartılı övgüler dile getiren bir karakter nitelik kuralından sapar ve bahsettiği durumun aslında tam tersinin söz konusu olduğunu anlatmak ister. Biçim kuralından sapan bir konuşmacı ise anlaşılması güç birtakım benzetmeler ve üstü kapalı anlatımlar kullanabilir. Bu da yine hiciv yazarlarının sıklıkla başvurduğu yöntemlerden biridir.

Konuşma kurallarına ek olarak yüz tehditleri, güç ilişkileri ve nezaket-nezaketsizlik kavramları da dramatik hicvin incelenmesi esnasında ele alınmalıdır. Örneğin, bir hiciv yazarı hedefindeki kişilerin kusurlu yanlarını onlara abartılı övgüler dizerek ve aşırı nezaket göstererek ifade edebilir. Nezaket gibi nezaketsizlik de daha sivri dilli ve acımasız bir hicivci tarafından aynı amaçla kullanılabilir.

Translations'ta Eski-Yeni Çatışması ve Hiciv Dilinin Biçimbilimsel Yöntemle İncelenmesi

İrlanda örneğine dönülecek olursa; ülkede 20. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen Edebi Uyanış Hareketi'nden sonra 1960'ların başlarında İrlanda Tiyatrosu'nun yaşadığı ikinci Rönesans dönemine Brian Friel'in damgasını vurduğu görülür. Kuzey İrlanda'da ulusalcı Katolikler tarafından Derry, birlikçi Protestanlar tarafından ise Londonderry olarak adlandırılan bir sınır kentinde büyüyen ve "küçük yaşlardan itibaren ülke ve kültür bölünmüşlüğüne şahsen tecrübe eden" (Bertha 2006: 154) Friel'in eserlerinde bu bölünmüşlüğü, yani dilsel, kültürel, dini ve siyasi ayrılıkların izlerine rastlamak mümkündür. Ayrıca, tıpkı Paskalya Ayaklanması'nın Yeats ve O'Casey'nin üzerinde bıraktığı etki gibi Friel'in hayatında da 1968 yılında Kuzey İrlanda'da baş gösteren Sıkıntılar Dönemi önemli bir etki bırakmış, yaklaşık otuz yıl süren bu dönem eserlerinin geçici bir süreliğine de olsa politikleşmesine neden olmuştur. Bu politikleşmenin bir sonucu olarak 1980 yılında Friel ve Stephen Rea tarafından Field Day Tiyatro Topluluğu'nun kurulması gösterilebilir. Zira, Seamus Heaney ve Seamus Deane gibi Kuzey İrlandalı yazarların da katıldığı topluluğun amacı kültürel kimliği ön plana çıkararak Sıkıntılar Dönemi'ni sonlandırabilecek edebi eserler üretmek ve yaymaktır.

Friel'in Field Day Tiyatro Topluluğu tarafından ilk kez 1980 yılında Derry'deki Guildhall Tiyatrosu'nda sahnelenen *Translations* isimli oyunu İrlanda dilinin yok oluşuna duyulan hüznü anlatmaktadır. Bunun yanı sıra eskiyle yeninin çatışmasını ve kültürler arası üstün gelme mücadelesini sahneye taşıyan oyun, biçembilimsel çerçevede konuşma kuralları, nezaket ilkesi, söz edimleri, güç ilişkileri ve tersinlemeler bakımından incelendiğinde yazarın bu meseleyi ele alırken aslında neyi anlatmak veya eleştirmek istediği daha iyi anlaşılabilir.

Oyunlarının çoğu Ballybeg (küçük kasaba) ve Ballymore (büyük kasaba) isimli hayali kasabalarda geçen Brian Friel'in "*başyapıtı sayılan ve bugüne kadar yazılmış en önemli politik oyunlardan biri olan*" (Sternlicht 2010: 122) *Translations*, 19. yüzyıl başlarında İrlanda'nın İngiltere tarafından kolonileştirilme çalışmalarını konu edinmektedir. İngiliz ordusu kendisine manevra ve kontrol kolaylığı sağlayabilmek amacıyla İrlanda topraklarının haritasını çıkarmakta ve geçtiği yerlerin isimlerini İngilizce isimlerle değiştirmekte, bunun sonucunda da İngilizce İrlanda diline karşı üstünlük kazanmaktadır. Örneğin, oyunun geçtiği Baile Beag kasabasının adı da Ballybeg olarak değiştirilmiştir. Bu sırada İrlanda sadece diller arası değil kültürler arası bir çatışmaya da sahne olmaktadır. Nitekim, dil ve kültür çatışması eninde sonunda bir güç ve hakimiyet çatışmasına dönüşmektedir.

Ağustos 1833'te Donegal'daki Baile Beag kasabasında geçen olayları anlatan üç perdelik oyunda, yasaklanmış İrlanda dili ile Yunanca ve Latince eğitimi veren Hugh O'Donnell ve iki oğlunun hikayesini görürüz. O'Donnell'in büyük oğlu Manus babasıyla birlikte öğretmenlik yapmakta, küçük oğlu Owen ise kasabaya gelen İngiliz askerlere tercümanlık yaparak onların harita çıkarmasına ve yerleşim yerlerini yeniden adlandırmasına yardımcı olmaktadır. Ancak, kasabada yaşanan dönüşüm sadece kelimelerin değiştirilmesiyle sınırlı kalmayacaktır çünkü O'Donnell'in yönettiği okul yakınlarda İngilizce eğitim veren bir devlet okulu açılacağı için kapanmak üzeredir.

İngilizlerin kasabada yürüttüğü çalışmalar devam ederken, İngiliz Teğmen Yolland ve İrlandalı Maire arasında bir aşk doğsa da birbirlerinin dillerini konuşamadıkları için sadece aşkın dili ile iletişim kurabilirler. Aralarındaki aşk, en sonunda aşkın galip geleceği ümidini uyandırır da oyunun sonu beklentileri karşılamaz. Dil ve kültür farklılığının yanı sıra, İngiltere ve İrlanda'nın içinde bulunduğu siyasi çekişmenin de İrlandalı Maire ve İngiliz Yolland arasındaki ilişkinin ilerlemesine müsaade etmeyeceği açıktır; ancak Yolland'ın aniden ortadan kaybolması işleri daha da kötüye götürür. İngiliz komutan Lancey, Yolland'ın İrlandalıları tarafından kaçırıldığını, hatta öldürüldüğünü düşünür. Eğer Yolland bulunamazsa kasabadaki tüm hayvanlar öldürülecek, evler yıkılacak, halk da uzaklaştırılacaktır. Nitekim, Yolland'ı aramak için gelen İngiliz askerler ekinlere zarar vermeye ve halka zulmetmeye başlamıştır bile.

Maire'e olan aşkına karşılık bulamayan Manus kasabayı terk ederken iki dünya arasında bocalayan Owen da iki kültür arasında arabuluculuk etme görevinde başarısız olmuş ve ne yapacağını bilemez bir durumdadır. Sonuçta köklerine sadık kalmaya karar verip İngilizlere karşı direniş hareketine katılır ve Yolland'ın ortadan kaybolmasından sorumlu tutulan Donnelly kardeşleri arayan ekiple birlikte kasabadan ayrılır.

Kasabada kalan karakterler için durum biraz daha farklıdır. Zira Yolland'ın kaybolmasıyla üzüntüye boğulan Maire, Amerika'ya göç edebilme ümidiyle Hugh'dan ısrarla kendisine İngilizce öğretmesini isterken, Hugh ise İngilizlerin vermiş olduğu yeni isimleri kabullenmeleri gerektiğini düşünmeye başlamıştır bile. Ayrıca, Hugh'nun öğrencilerinden konuşma güçlüğü çeken Sarah'nın, Lancey tarafından sorgulandıktan sonra konuşmayı tamamen bırakmasının, İngilizlerin dayatması ve korkudan sesi soluğu kesilmiş İrlanda'yı simgelediği söylenebilir (Pelletier 2006: 67-68). Son sahnede Maire'e İngilizce öğretmeyi kabul eden ve yerleşim yerlerine verilen yeni isimleri benimseyip değişen düzene ayak uydurmaya karar veren Hugh Romalı Vergilius'un epik destanı *Aeneas*'ın ilk satırlarını hatırlamaya çalışırken perde kapanır; lakin oyunun sonunda olaylar herhangi bir açıklığa kavuşmaz. Nitekim dil, aşk, anlayış ve merhamet gibi kavramların insanlar arasındaki bağı sağlamakta başarısız olduğu görülür. Yazarın, siyasi çekişmelerin eninde sonunda bireylerin mutsuz olmasına ve acı çekmesine neden olacağını göstermek istediği de söylenebilir.

Translations'ta, İngilizlerin yerleşim yerlerine yeni isimler vermesinin yanı sıra 19. yüzyıl başlarında İrlanda'da yaşanan, İrlanda dilinin gerilemesi, kıtlık döneminin yaklaşması, sıkı sömürge kurallarının uygulanması ve İrlanda dışına göç eden insan sayısının her geçen gün artması gibi olaylar da ele alınmaktadır. Friel'in bu gibi tarihi meseleleri güncel meselelere ışık tutmak için tema olarak seçtiği söylenebilir. Zira oyunda görülen kültürel tartışmalar geleneklerin ve yeniliklerin, bir başka deyişle kırsal İrlanda ve şehirleşmiş İrlanda'nın çatışmasının bir yansımasıdır (Kiberd 1985: 614-615). Dahası, Sıkıntılar Dönemi'nde yazılmış ve 1830'lardaki olayları ele alan bu oyunun aslında sahnelenmiş olduğu dönemde Kuzey İrlanda'daki siyasi çekişmelerle birlikte burada yaşayan Katoliklerin karşı karşıya olduğu baskı ve sorunları da yansıttığını söylemek mümkündür.

Baile Beag'de Hugh O'Donnell'in öğretmenlik yaptığı ve kapanmak üzere olan okul 18. yüzyılda çıkarılan Katolik karşıtı Ceza Kanunları'na (Penal Laws) karşı bir tepki olarak ortaya çıkan ve eğitimin Katolik öğretmenler tarafından gizlilik içinde verildiği okullardan biridir. Protestan okullarında çalışması yasaklanan Katolik öğretmenler 'hedge school' denilen ve hemen her kasabada bulunan bu gizli okullarda çocuklarını okula göndermesi yasaklanmış Katolik halka gönüllü olarak eğitim veriyordu. Verdikleri eğitimin karşılığında fakir halktan para yerine çoğunlukla yiyecek ve yakacak malzeme alan öğretmenler kimi zamanlarda da tarlalarda ve çiftliklerde çalışarak geçiniyordu. Her yaşta öğrencisi bulunan bu okullarda verilen eğitimin öncelikli amacı, İngilizler tarafından çeşitli yasalarla eğitim de dahil olmak üzere birçok hakkı ellerinden alınmış olan Katolik İrlandalıların dil ve kültürlerine sahip çıkarak eşit eğitim hakkına sahip olabilmelerini sağlamaktı. Okullarda İrlanda dilinde verilen okuma, yazma, matematik gibi derslerin yanı sıra Yunanca ve Latince gibi dersler de veriliyordu. Eğitim her ne kadar gizli bir biçimde yürütülüyor olsa da ifşa olan okul yöneticileri ve öğretmenler, hatta evlerini okul olarak kullanılmak üzere açanlar da tutuklanmış ve cezaya çarptırılmıştır. Her şeye rağmen, İrlandalıların eğitiminde ve İrlanda kültürünün korunmasında çok büyük paya sahip olan bu okullardaki eğitim çok yönlü ve yaygın bir biçimde verilmeye devam etmiştir. Elbette bunda eğitim verenlerin yanı sıra çocuklarının eğitimine önem veren ailelerin de çok önemli bir rolü olduğu unutulmamalıdır.

Neredeyse bir yüzyıl boyunca varlığını sürdüren bu okullar İrlandalıların baskılara boyun eğmemesi ve yasaklara rağmen istediklerini elde etme çabasını yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır. Katolik öğretmenlerin eğitim verme yasağının 1782 yılında kaldırılması ve Ceza Kanunları'nın zamanla yürürlükten kalkması ile birlikte bu okulların gizlilik içinde eğitim vermesine gerek kalmamış, halkın da artık yasal bir eğitim istemesi üzerine 1831 yılından itibaren gizli okulların yerini devlet okulları almıştır. Ancak, devlet okullarında verilen eğitimin İngilizce olması, İrlanda dilinin İngilizce karşısında varlığını sürdürmesini daha da zorlaştırmıştır.

İrlanda'daki yerleşim birimlerinin İngilizce olarak yeniden isimlendirilmesi ile eş zamanlı olarak İrlanda dilinde eğitim veren okulların yerini İngilizce eğitim veren okulların alacak olması İrlanda dilinin yok oluşunun hızlandırıldığı bir göstergesidir. Nitekim, iki taraftan baskı altına alınan İrlanda dilinin, İrlandalıların zamanla İngilizcenin üstünlüğünü kabul etmesiyle birlikte İngilizce karşısında daha fazla direnmesi mümkün değildi. Yerleşim yerlerine verilen yeni isimleri kabul eden ve benimseyen İrlandalılar zamanla hem kültürlerinin bir yansıması olan hem de kültürel kimliklerinin belirleyicisi olan dillerinin yanında, tercüme edilmesi mümkün olmayan bazı deyimler ve her dile özgü, sözlere eşlik eden jest ve mimiklerin unutulmasıyla birlikte kendi kültürlerinden de uzaklaşmaya başlamıştır. İlâveten, 1845-1851 yılları arasında yaşanan Büyük Kıtık neticesinde azalan nüfusla birlikte İrlanda dilini kullanan kişi sayısı da önemli ölçüde azalmıştır.

Oyunda İngilizler tarafından verilen yeni isimler ya taşıdıkları anlamın İngilizceye çevrilmesi ya da Baile Beag - Ballybeg örneğinde olduğu gibi İrlanda dilindeki okunuşu bakımından benzerlik taşıyan İngilizce kelimelerle değiştirilmesi yoluyla seçiliyordu. Başlangıçta masum bir harita çalışması gibi görünen bu görevin asıl amacı İrlandalıların yaşadıkları yerlerin isimlerinin İngilizceye çevrilmesi yoluyla bu yerlerin ve buralarda yaşayan insanların İngiltere'ye aidiyetini pekiştirmek ve kesinleştirmektir.

Kasabaya bu görev için gönderilen İngiliz komutan Lancey ilkin görmezden geldiği İrlandalılara oyunun sonuna doğru düşmanca davranmaya başlar. Teğmen Yolland ise kasabayı ve insanlarını baştan itibaren çok sever, hatta yerleşim yerlerinin isimlerinin İngilizceye çevrilmesine karşı çıkar. Nitekim bu yerlere verilmiş olan isimlerin hemen hepsi birtakım yaşanmışlıklar üzerine konulmuş ya da yöre halkı için özel bir anlam ifade eden isimlerdir ve bunların değiştirilmesi demek bu yaşanmışlıkların da unutulması demektir. Ayrıca, yaşadıkları yerlere verilen yeni isimler yerli halk için bir anlam taşımadığından bu durum doğup büyüdükları memleketlerine de yabancılaşmalarına yol açacaktır (Brannigan-Corbett 2009: 22-23).

Kültür birikiminin taşıyıcısı olan dil baskı altına alındığında nesilden nesile aktarılagelen yaşanmışlıklar da aktarılamaz hale gelir; bu da kültürel mirasın önemli bir parçasının silinip gitmesi anlamına gelmektedir. Dahası, kişi, nesne ya da yerleşim yerlerinin kimliğini belirleyen isimlerin ve konuşulan dilin kontrol altında tutulması bu kişilerin de kontrol altında tutulmasına olanak sağlamaktadır. Zira *“bir kimseyi veya bir nesneyi isimlendirmek onu aidiyet altına almanın en eski yollarından biridir”* (Bertha 2006: 159). İngilizler de İrlanda'daki yerleşim yerlerine verilen isimleri İngilizceye çevirerek ve

İrlandalıların konuştuğu dili kontrol altına alarak tüm İrlanda'yı kontrol altına almayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla, başlangıçta sıradan bir harita çalışması gibi görünen bu görev, aslında İrlanda üzerindeki İngiliz egemenliğini güçlendirecek bir hamledir.

Baile Beag kasabasının en itibarlı kişisi sayılan Hugh O'Donnell, hem kasabanın tek okulunun yöneticisi hem de civardaki kasabaların dahi doğum, ölüm, evlendirme ve vaftiz gibi törenlerinin en önde gelen davetlilerinden biridir. Onun fikirleri insanlar için önem teşkil ettiği gibi kasabalıların eğitimi ve günlük yaşamında da belirleyici bir nitelik taşımaktadır. Oyunun başında öğrencilerinin ders için toplanmış olduğu ve onu beklediği sırada yeni doğmuş bir bebeğin vaftiz töreninden dönen Hugh, her zamanki gibi alkollü bir biçimde sınıfa girer. İşine bu denli önem veren bir öğretmenin derse alkollü olarak gelmesi de oldukça ironik bir durumdur. Nitekim, İrlandalıların içkiye olan düşkünlükleri Synge, O'Casey ve Behan gibi diğer İrlandalı yazarlar tarafından da eleştirilen bir husus olarak karşımıza çıkar.

Hugh vaftiz töreninden dönerken İngiliz komutan Lancey ile karşılaşmış ve derse biraz geç kalmıştır. Kendisini bekleyen öğrencilerini selamlamasının hemen ardından gecikmesinin nedenini ve Lancey ile yaptığı konuşmanın ayrıntılarını anlatmaya koyulur:

HUGH. Doğru – Bu bölgenin haritasını çıkarmakla görevli Kraliyet Mühendisleri'nden Yüzbaşı Lancey ile tanıştım. Son birkaç günde atlarından ikisinin kaçtığını ve malzemelerin de bir kısmının kaybolduğu söyledi. Ben de üzüntümü dile getirdim ve bu konular hakkında sizinle bizzat görüşmesini tavsiye ettim. O zaman bana İrlandaca bilmediğini söyledi. “Latince biliyor musunuz?” diye sordum. “Hayır.” “Yunanca?” Hiç yok. İtiraf etti ki sadece İngilizce biliyormuş ve kendi mevkisine göre de alçakgönüllü birine benziyordu –James?

...

HUGH. Doğru – Onun dilini konuşmadığımız için biraz şaşırıldığını dile getirdi. Ben de birkaçımızın –tabi ki kasabanın dışında– zaman zaman, genellikle alışveriş için konuştuğunu açıkladım – (bağırır) bir dilim de sodalı ekmek – ve bizim kültürümüzün klasik diller ile daha uyumlu bir birleşim içinde olduğunu ifade ettim – Doalty?

...

HUGH. Doğru – İngilizce dedim, bizi tam olarak ifade edemez. Tabi yine benim söylediğime karşı çıkmadı (Friel 1980: 269).

Bu konuşmadan anlaşılacağı gibi Hugh İngilizceyi İrlanda dilinden daha aşağı ve değersiz görmektedir. Ona göre İngilizce sadece alışveriş gibi günlük ve sıradan ihtiyaçlar için kullanılabilir, edebi ve kültürel değerlerden yoksun bir dildir. Oysa İrlanda dili insanların kendini her şekilde ifade etmesine imkân veren zengin ve üstün nitelikli bir dildir. Ancak, Hugh'nun tam da bunları söylediği sırada kendisine çay getirmeye giden oğlu Manus'a bir dilim ekmek istemek için seslenmesi yine ironik bir karşıtlık oluşturur; çünkü kendisi de sıradan ve günlük bir ihtiyaç için İrlanda dilini kullanmıştır. Üstelik bunu yaparken emredici/buyruksal bir söz edimi kullanır ve hem babası hem de işvereni olarak daha yüksek mevkide olduğu Manus üzerinde söz sahibi olduğu da buradan anlaşılabilir. Zira çay istemek için de ekmek istemek için de soru edatı ya da rica bildiren bir kelime kullanmaz.

Sadece istediği şeyin adını söyler ve Manus'tan bunları getirmesini bekler. Nitekim Hugh sadece Manus üzerinde değil sınıftaki diğer öğrenciler üzerinde de nüfuz sahibidir. Öğrencileri Bridget, Doalty ve Jimmy, Hugh'nun söylediklerine karşı çıkmaz ya da herhangi bir yorum yapmaz; sadece sorduğu sorulara cevap verirler.

Hugh'nun İngilizceyi küçük gören bu sözlerinin ardından öğrenciler arasında ona karşı çıkma cesaretini gösteren tek kişi Maire olur. Zira Maire, kendisi için daha faydalı ve gerekli olduğunu düşündüğü İngilizceyi öğrenmek istemektedir. Uluslararası geçerliliği olan tek dil Yunanca ya da Latince değil, İngilizcedir artık ve Maire için Amerika'ya gidip daha iyi bir yaşama sahip olmanın da anahtarıdır aynı zamanda. Bu sebeple, Hugh'nun söylediklerine karşı çıkmayı bile göze alır:

MAIRE. Efendim.

HUGH. Evet?

(Maire zorla fakat kararlılıkla ayağa kalkar. Duraklar.)

Ne var kızım?

MAIRE. Hepimiz İngilizce konuşmayı öğrenmeliyiz. Annem öyle diyor. Ben de öyle diyorum. Dan O'Donnell da geçen ay Ennis'te öyle söyledi. "İngilizce konuşmayı ne kadar çabuk öğrenirsek o kadar iyi" dedi.

...

HUGH. Kimden bahsediyor?

MAIRE. Daniel O'Connell'dan bahsediyorum.

HUGH. Şu küçük Kerryli politikacıdan mı bahsediyor?

MAIRE. Kurtarıcıdan bahsediyorum efendim, iyi biliyorsunuz. Söylediği şeydi: 'Eski dil, modern gelişmelerin önünde bir engeldir.' Geçen ay söyledi bunu. Haklı da. Ben Yunanca öğrenmek istemiyorum. İngilizce öğrenmek istiyorum. İngilizce konuşabilmek istiyorum; çünkü hasat zamanı biter bitmez Amerika'ya gideceğim.

HUGH. Konumuz dağıldı. Nerede kalmıştık? (Friel 1980: 270).

Sınıfta bulunan diğerlerinin aksine Maire değişen koşullara ayak uydurmaları ve İngilizceyi bir an önce öğrenmeleri gerektiğini düşünmektedir. Bu fikrini açıklamak için çekinerek başladığı konuşmasına kaçınma temelli, yani saygı göstermeye ve dayatmadan kaçınmaya yönelik olumsuz nezaket stratejileri kullanarak devam eder. 'Efendim' diyerek saygı belirten bir ifadeyle söz alan Maire, genelleştirilmiş ifadelerle konuşmasına devam eder. Hem annesinin hem de sözü geçen bir politikacının da kendisiyle aynı fikirde olduğunu belirterek sözlerini desteklemek ister. Düşüncesini dile getirirken sözcelerini kişisel olmaktan uzaklaştırarak muhatabının benlik algısını zedelemekten ve olumsuz yüzünü tehdit etmekten kaçınmaktadır. Cesaretini topladığı andan itibaren ise daha kesin ifadeler kullanır. Bu defa nezaketi karşı tarafın yüzünü tehdit etmeden, otoriteye karşı meydan okuma amaçlı kullandığı görülür.

Hugh ise Maire'in söylediklerini dikkate almadığını göstermek istercesine İngilizce öğrenmekle alakalı sözlerine hiç yorum yapmadığı gibi söylediklerinin içinden tek bir noktayı seçerek diğerlerine bununla ilgili bir soru yöneltir. Maire'in söylediklerini cevap vermeye değer görmediği bellidir; ancak bu sorudan da anlaşılacağı üzere Hugh, Daniel O'Connell'ı da aşağı görmektedir. İngiltere'de Avam Kamarası'na seçilen ilk Katolik olan ve 19. yüzyılın ilk yarısında İngiliz parlamentosunda İrlandalı Katoliklerin hakları için verdiği mücadelelerden dolayı 'Kurtarıcı' olarak anılan O'Connell, 1798 Ayaklanması'na destek vermemiş olması ve İrlandalılar arasında İngilizceyi teşvik etmek gibi yenilikçi birtakım girişimlerinden dolayı eleştirilere hedef olmuştur. İngilizceyi İrlanda dilinden aşağı gören Hugh'nun da O'Connell'ı eleştirenlerin tarafında olduğunu bellidir. Nitekim, Maire'in sözlerine sadece O'Connell hakkında aşağılayıcı bir soru ile karşılık vermesi İngilizce konusunda onlarla aynı fikirde olmadığının göstergesidir.

Ayrıca, açıkça bu konu üzerinde konuşmak istemediğini dile getirmiş olmasa da Hugh, Maire'e cevap vermeyerek hem konuyu kapatmak hem de Maire'in söylediklerini önemsizleştirmek ister. Maire'in söylediklerine karşı ilgisiz ve umursamaz davranarak olumlu yüzünü tehdit eden Hugh, bu noktada onun toplum tarafından kabul görme isteğini hiçe sayan bir olumlu nezaketsizlik stratejisine başvurmuştur. İngilizce konusunda o kadar katı düşünceleri vardır ki bu konu üzerinde konuşmaya bile gerek görmez ve Maire'in söylediklerini umursamadan derse devam eder. Ancak, oyunun sonunda bu konudaki fikirlerinin birkaç gün içinde değiştiği ve üzerinde konuşmaya bile değer görmediği İngilizceyi kabullendiği görülür. Dolayısıyla yazar tarafından, katı görüşlerin ve zıt fikirlerin eninde sonunda değişmesi, İrlanda dilinin İngilizcenin baskısına daha fazla dayanamamış olması ve İrlandalılar arasında İngilizlere ve İngilizceye karşı olumsuz bakış açısının ortadan kalkmasının, İngilizceye karşı en katı fikirlere sahip olduğu halde kendisinden beklenilenin tam tersi bir davranış sergileyen Hugh üzerinden ironik bir biçimde eleştirildiği söylenebilir.

Maire'in düşünceleri ise oyunun başından itibaren aynıdır. Yeniliklere açık olmanın ve değişimi kabullenmenin gerekliliğine olan inancı oyunun sonunda da değişmez. Fakat Hugh nihayet Maire'e İngilizce öğretmeyi kabul eder. Maire'in yeniliklere ve değişime kendisi kadar sıcak bakmayan Manus'a karşı ilgisiz tavrı da oyunun başında kendini belli eder. Maire ve Manus arasında geçen ilk diyalog, ilişkileri ve birbirlerine karşı tutumları hakkında bilgi verici niteliktedir:

MANUS. Yardımcı olabilir miyim? Neye bakıyorsun?

MAIRE. Amerika haritası. (Duraklar) Yol parası geçen Cuma geldi.

MANUS. Bana bundan hiç bahsetmedin.

MAIRE. Çünkü seni o zamandan beri görmedim, değil mi?

MANUS. Gitmek istemiyorum diye kendin söylemiştin.

MAIRE. Bakılacak 10 tane çocuk var evde. Başımızda bir erkek de yok. Başka bir önerin var mı?

MANUS. Gitmek istiyor musun?

MAIRE. Yeni devlet okuluna iş için başvurdu mu?

MANUS. Hayır.

MAIRE. Başvuracağını söylemiştin.

MANUS. Başvurabilirim demiştim.

MAIRE. Orası açıldığı zaman burası bitecek, kimse bu tarz bir okula para yatırmak istemeyecektir artık.

MANUS. Biliyorum ama ben... (Friel 1980: 265).

Konuşmanın kontrolünü elinde bulundurmak ve konuyu kendi istediği yöne çekmek isteyen Maire, Manus'un 'Gitmek istiyor musun?' sorusuna cevap vermek yerine başka bir soruyla karşılık vererek bağıntı kuralını kasten ihlal eder. Kendi alanını korumak ve kendi fikirlerinin doğruluğundan vazgeçmemek adına Manus'la iş birliğine yanaşmaz. Manus'un sorduğu soruya evet ya da hayır şeklinde bir cevap vermek yerine konuyla bağıntılı olmayan bir cevap vererek daha önemli ya da öncelikli gördüğü bir noktaya dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Anlaşıldığı üzere Maire'in kasabada kalması, eğer Manus'la evlenecekse bile, Manus'un iyi geliri olan bir işte çalışmasına bağlıdır. Ancak, görevi kasaba okulunda babasına yardım etmek olan Manus'un yeterli geliri olan gerçek bir işte çalışmıyor ve bu durumu değiştirmek için çaba sarf etmiyor olması Maire'i kızdırmaktadır. Daha iyi şartlarda yaşayabilmek ve aile bireylerine bakabilmek için daha fazla para kazanmak gerekmektedir ve Maire eğer İrlanda'da bu imkanı bulamıyorlarsa Amerika'ya gidebilmeyi tercih eder. Ancak, Manus ne İrlanda'da ne de Amerika'da daha iyi koşullarda yaşayabilmek için herhangi bir girişimde bulunmamaktadır. Bu şartlar altında Manus'un evlilik düşüncesinde olması Maire tarafından kabul edilemez. Bu sebeple Manus'a karşı umursamazlıkla ve hatta kızgınlıkla cevap vermektedir. Aralarındaki gerginlik kullandıkları kısa cümlelerden ve konuşmanın genellikle soru-cevap şeklinde ilerlemesinden de anlaşılabilir.

Konuşmalarına Sarah'nın kulak misafiri olması nedeniyle ara veren Maire ve Manus kısa bir süre sonra yeniden konuşmaya başlar. Ancak bu defa Maire'in az öncekinden daha kesin ifadeler kullandığı görülür:

MANUS. Peki! Peki! Söyle! Söyle!

MAIRE. Bana evlilikten bahsediyorsun – ne başının üstünde bir çatın var ne de ayaklarının altında bir karış toprağın. Yeni okula başvur diyorum; ama yok – 'Babam başvurdu ona.' İyi, şimdi onu baban aldı, bu da bitti ve senin elinde hiçbir şey yok.

MANUS. Ben her zaman...

MAIRE. Ne? İneklere klasik eserleri mi öğreteceksin? Ah –

(Maire, Manus'tan uzaklaşır. İçeriye Lancey ve Yolland ile birlikte Owen girer. ...)
(Friel 1980: 274).

Bir önceki konuşmalarında, Maire sezdirim yoluyla Amerika'ya gidip gitmemesinin Manus'a bağlı olduğu mesajını verirken bu konuşmada açıkça eğer evleneceklerse bunun için Manus'un iyi geliri olan bir iş sahibi olması gerektiğini ifade eder. Ancak, bunu yaparken kullandığı yöntem Manus'un olumsuz yüzünü hedef alan olumsuz nezaketsizlik stratejilerine başvurmadır. Daha önce konuyu istediği yöne çekebilmek için bağıntı kuralını kasten ihlal eden Maire, bu kez herhangi bir kural ihlaline gerek görmeden, düşündüklerini açıkça dile getirir. Ayrıca bu konuşmadan Maire ve Manus arasındaki ilişkide, Maire'in güç sahibi olan taraf olduğu da anlaşılabilir. Manus'un sözünü kesmesi ve yaptığı tek iş olan öğretmen yardımcılığını alaya alması bunu kanıtlar niteliktedir. Mesleğinin alaya alınması ve yeni bir işe başvurup başvurmadığının sorgulanması aynı zamanda Manus'un bağımsız hareket etme özgürlüğünü ve her türlü baskıdan uzak kalma arzusunu hiçe sayan bir davranış olduğu için olumsuz yüzü tehdit edilmiş olur. Buna karşılık olarak kendini savunmakta yetersiz kalan ve iletişimde alttan alan taraf olan Manus'un hem sözünü kesen hem de mesleği ile alay eden Maire, ona daha fazla söz hakkı tanımadan yanından uzaklaşır.

Kendisi yeni bir iş arayışında olmasa da başka bir kasaba okulundan iş teklifi gelen Manus, bu teklifi büyük bir sevinçle kabul eder. Ancak, bu müjdeyi paylaştığı Maire, Manus'a karşı ilgisiz ve umursamaz tutumunu devam ettirir; ikinci perdeden itibaren neredeyse Manus ile hiç konuşmaz, sorduğu sorulara cevap vermez ve iletişimde iş birliğine yanaşmaz. Çünkü Maire çoktan ona olan ilgisini yitirmiş, kendisine daha ilgi çekici gelen Yolland'a aşık olmuştur bile. Oyunun sonunda bu gerçeğin farkına varan Manus, Maire ile son bir defa konuşmaya gerek görmeden eşyalarını toplayıp kasabadan ayrılır. Ayrıca yeni iş teklifini de kabul etmeyecektir, zira bu işi sırf Maire istediği için kabul etmiştir aslında. Bu sırada, zaten Manus ile bir gelecek düşüncesi içinde olmayan Maire'in umursamazlığı ve Amerika'ya gitme hayalleri devam etmektedir.

Birinci perdede, oyundaki iki İngiliz karakterin konuşmaları incelenerek bu karakterlerin kişilikleri ve İrlandalılara karşı tutumları hakkında da bilgi edinilebilir. İngiliz askerler Yüzbaşı Lancey ve Teğmen Yolland'ın Owen tarafından tanıştırıldıkları konuşmada Hugh'nun İngilizlere karşı takındığı dostane tavır dikkat çekicidir. Onun gösterdiği yakınlığa karşılık Lancey'nin kaba tavrı da İngilizlerin İrlandalılara karşı genel tutumunu yansıtmaktadır denilebilir:

OWEN. Geldik işte. Yüzbaşı Lancey – babam.

LANCEY. İyi akşamlar.

(Hugh ziyaretçilere karşı dostça, neredeyse nazikçe davranır)

HUGH. Siz ve ben zaten tanışmıştık, beyefendi.

LANCEY. Evet.

OWEN. Bu da Teğmen Yolland – ikisi de Kraliyet Mühendisleri – babam.

HUGH. Hoş geldiniz, beyefendi.

YOLLAND. Nasılsınız?

HUGH. Gaudeo vos hic adesse. [Burada olmanızdan memnuniyet duyuyoruz.]

...

HUGH. Bir şeyler yudumlamak ister misiniz, efendim?

LANCEY. Ne yapmak?

HUGH. Yumuşak bir içki belki? Bizim yerel içkimizden?

LANCEY. Hayır, hayır.

HUGH. Belki sonra –

LANCEY. Söylemem gerekenleri olabildiğince kısa bir şekilde söyleyeceğim. Hiç İngilizce biliyorlar mı, Roland? (Friel 1980: 274-275).

O bölgenin harita çalışmasını yürütmek üzere görevlendirilen ekibin başında bulunan Yüzbaşı Lancey, mevkisi itibarıyla etrafındakiler üzerinde söz sahibi olması bakımından Hugh ile denk bir durumdadır. Ancak, Hugh ona karşı ne kadar kibar ve yakın davranıyorsa Lancey de karşılığında bir o kadar soğuk ve kaba davranır. Hugh'nun hatırını sormadığı gibi onunla sadece mecburiyetten konuştuğunu belli eden kısa cümleler kurar, bir şeyler içme teklifi ile ilgilenmez ve gücü elinde bulunduran taraf olduğunu ispatlamak istercesine Hugh konuşurken sözünü keser. Hugh'nun söylediklerine karşı Lancey'nin bu umursamaz tavrı muhababının olumlu yüzünü, yani sosyal ilişkiler kurma isteğini hedef alan olumlu nezaketsizlik stratejilerinden biridir. Hugh ise hem Yolland'a hem Lancey'e 'beyefendi' diye hitap ederek saygısını belirtirken, onların birey olma, sayılma ve mesafeyi koruma isteklerini, yani benlik algılarını, zedelemekten ve olumsuz yüzlerini tehdit etmekten kaçınan bir olumsuz nezaket stratejisine başvurmaktadır. Lancey ile yakınlık kurma girişimi başarısız olan Hugh, aynı nazik tavrını Yolland'a karşı da sürdürür. Karşılığında da nazik bir tavırla Hugh'nun hatırını soran Yolland'ın, aralarında kurulmasını dilediği iş birliğini ve yakınlığı vurgulayan olumlu nezaket stratejilerinden 'hal-hatır sorma' stratejisine başvurduğu görülür. Dolayısıyla bu iki karakterin sahnede daha ilk görüldükleri anda kişilikleri hakkında çıkarım yapmak mümkündür; Lancey, İrlandalılara karşı soğuk ve mesafeli davranmakta, Yolland ise kasaba halkıyla iyi ilişkiler kurabilmek için çaba sarf etmektedir.

Ayrıca Hugh'nun dil ve kültürlerini aşağıladığı İngilizlere karşı bu denli dostane ve nazik davranması da ilginçtir. Ancak nezaketin kişiler arasında dengeli ve barış içinde bir iletişim sağlamanın haricinde çıkar amaçlı kullanılabileceğini de unutmamak gerekir. Hugh'nun nezaketi bir maske gibi takarak İngilizler üzerinde güç sahibi olmayı amaçladığı, hatta İrlanda dili ve kültürünün üstünlüğünü kabul ettirmek istediği de söylenebilir. Lakin, oyunun başında İrlanda dilinden daha aşağı bir seviyede gördüğü İngilizceyi ve dolayısıyla İngiliz kültürünü, oyunun sonuna gelindiğinde kabullenmeye ve benimsemeye hazırdır.

Hugh O'Donnell'in İngilizler ve İrlandalıların birbirleriyle anlaşabilmesi için tercümanlık yapan küçük oğlu Owen ise babasının aksine İngilizcenin ve İngiliz kültürünün üstünlüğünü çoktan kabul etmiştir. Bir yandan İngilizlere yeni isimler tespit edilmesi konusunda yardımcı olurken bir yandan da İngilizlerin söylediklerini kasabalıların tepkisini çekmeyecek şekilde, bu görevin asıl amacının ortaya çıkmaması ve İngilizlerle İrlandalılar

arasında bir sürtüşme yaşanmaması için yumuşatarak ve biraz değiştirerek tercüme eder. Onun bu taraflı davranışı abisi Manus'un dikkatini çeker:

MANUS. Lancey'nin söylediklerinde anlaşılmayacak bir şey yoktu: Lanet olası askeri bir operasyon bu Owen! Peki, Yolland'ın görevi ne? Bizim buralara verdiğimiz isimlerin nesi 'yanlış'?

OWEN. Hiçbir şey. Sadece bir standarda oturtulacaklar.

MANUS. İngilizceye mi dönüştürülecekler yani?

OWEN. Belirsizlik olan yerler İngilizceleştirilecek (Friel 1980: 277).

Yüzbaşı Lancey kasabada yürütülen askeri çalışmanın amacını ve kapsamını kasabalılara anlatmış; fakat Owen onun söylediklerini masum bir harita çalışması olarak anlaşılacak biçimde tercüme etmiştir. İngilizce bilen ve Lancey'nin söylediklerini anlayan Manus, Owen'ın bu davranışını sorgulasa da kardeşi onun sorularına yeterli cevaplar vermeyerek nitelik kuralını ihlal eder. Doğruyu söylemek ve istenilen bilgiyi vermek yerine gerçeği söylemekten kaçınan Owen, Manus'a gerektiği kadar bilgi vermez. Tüm yerleşim yerlerinin isimleri İngilizce isimlerle değiştirilecek olmasına rağmen sadece belirsizlik olan yerlerin isimlerinin değiştirileceğini söyler. Aslında kendisi de yapılan çalışmanın askeri bir operasyon olduğunu ve onun göstermeye çalıştığı kadar masum bir düzenleme olmadığını bilmektedir. Buna rağmen, İngilizlere yardımcı olmakta ve İrlandalıların yapılan çalışmalara karşı çıkma ihtimalini en aza indirmek için çaba göstermektedir.

Manus ile yaptığı konuşmada gerçeği söylemekten kaçınan ve nitelik kuralını ihlal eden Owen, ikinci perdede kimi yerleşim yerlerine İngilizce isimler verilmesine karşı çıkan Yolland'ı bile ikna etmeye çalışır. Owen ve Yolland yerleşim yerlerine verilecek olan yeni isimleri belirlemede ve bunları bir deftere not almaktayken, kasaba ve çevresinin ne kadar güzel olduğundan bahseden Yolland bazı isimlerin değiştirilmesine karşı çıkar. Hatta düşüncelerinin arasında İrlanda dilini öğrenmek ve İrlanda'ya yerleşmek bile vardır. Bu sırada yanlarına gelen Hugh, Yolland ile İrlanda kültürünün zenginliği ve İrlanda dili hakkında uzun bir konuşma yapar. Ancak babasının kibirli tavrından ve İrlanda diliyle kültürünü öven konuşmalarından rahatsızlık duyan Owen, babasını susturmak amacıyla araya girer:

YOLLAND. Anladığım kadarıyla çok zengin ve gösterişli.

HUGH. Doğru, Teğmen. Zengin bir dil. Zengin bir edebiyat. Bazı kültürlerin enerjilerini kelime dağarcığı ve söz dizimi gibi maddi yaşamlarında tamamen eksik olan gösterişler için harcadığını göreceksiniz. Sanıyorum manevi insanlar diyebilirsiniz bizlere.

OWEN. (kabalıkla değil; fakat Yolland'ın önünde utanmış hissederek) Bu saçmalığa bir son verir misin baba?

HUGH. Saçmalık mı? Hangi saçmalık?

OWEN. Rahip nerede oturuyor biliyor musun?

HUGH. Lis na Muc'ta, yakınlarda...

OWEN. Hayır, orada oturmuyor. Lis na Muc, yani domuzların kalesi, Swinefort oldu artık. (İsim defterinin sayfalarını çevirerek – her isme bir sayfa olacak şekilde) Swinefort'a gitmek için Greencastle, Fair Head, Strandstill, Gort ve Whiteplains'ten geçmen lazım. Ayrıca yeni okul da Poll na gCaorach'ta değil – Sheepsrock'ta. Yolunu bulabilecek misin? (Friel 1980: 285).

Babasını susturmak için onun olumsuz yüzünü hedef alan olumsuz nezaketsizlik stratejilerine başvuran Owen, babasının söylediklerini saçmalık olarak nitelendirerek hem onu küçük düşürmeyi amaçlar hem de toplum içinde sayılma isteğini hiçe sayar. 'Bu saçmalığa bir son verir misin?' diyerek babasının konuşmasına son vermesini isteyen Owen, aynı zamanda Hugh'nun bağımsız hareket etme özgünlüğünü de tehdit eder. Dahası kendisine yöneltilen bu küçük düşürücü soru her türlü baskıdan uzak kalma arzusunu hiçe sayan bir davranış olduğu için Hugh'nun olumsuz yüzü tehdit edilmiş olur. Buna karşılık Hugh kendisini savunmak istese de Owen soruya soru ile karşılık vererek konuyu istediği yöne çekebilme amacıyla bağıntı kuralını kasten ihlal eder. Zira Owen geri kalmış İrlanda kasabalarının geçirdiği değişimi desteklemektedir ve ona göre Hugh, İrlanda dilini ve kültürünü övmeyi bırakıp İngilizlerin getirdiği yenilikleri kabullenmeli ve eskiye takılıp kalmaktansa gelişmelere ayak uydurmalıdır. Nitekim oyunun sonunda Hugh bu değişikliklere ayak uydurmaya karar verirken, bu defa İngilizlerin baskısını kabullenmek istemeyen taraf Owen olur.

Owen'ın fikirlerindeki bu değişikliğin sebebi, Yolland'ın kaybolması üzerine İngilizlerin İrlandalılara karşı sert tutumu ve acımasız yaptırımlarıdır denilebilir. Bridget ve Doalty, Yolland'ı aramak üzere kasabaya gelen askerlerin yaptıklarını anlatırken sınıfa gelen Lancey oldukça kaba bir tavırla eğer Yolland bulunamazsa kasabalıların başına hiç de iyi şeyler gelmeyeceğini söyler. Bu esnada askerlerin kamp kurdukları yerde yangın çıktığı haberi gelir; belli ki İrlandalılar, İngilizlere karşı tepki göstermeye çoktan başlamıştır. Ayrıca, Bridget'in yangın kokusu ile karıştırdığı ve oyun boyunca bahsi geçen tatlımsı koku, patates tarlalarına yerleşmeye başlayan hastalığın, yani İrlandalılar için yaklaşımakta olan yeni bir felaketin işaretidir. Bu sırada sınıftakileri sorgulayan Lancey'nin tehditler savurduğu konuşmayı tercüme eden Owen, ilk defa söylenenleri yumuşatmadan aktarır ve kendisini duydukları karşısında şaşkınlığını belli etmekten alıkoymaz:

OWEN. Haber var mı? Bir şey öğrendiniz mi?

(Lancey etrafa bakarak ilerler)

LANCEY. Görüyorum ki ders var. Diğerleri nerede?

OWEN. Ders yapılacaktı; fakat babam –

LANCEY. Bu kadarı da yeterli. Ben onlarla konuşacağım, söylediklerimi burada yaşayan tüm ailelere iletme de onların sorumluluğunda.

(Tercüme etmesi için Owen'a bakar. Owen Lancey'nin tavırlarındaki değişikliği anlamaya çalışarak duraksar.)

Çabuk ol, O'Donnell.

OWEN. Yüzbaşı bir duyuru yapacaktı.

LANCEY. Teğmen Yolland kayıp. Onu arıyoruz. Eğer bulamazsak ya da nerede olabileceği ile ilgili hiçbir haber alamazsak, şu yaptırımlar uygulanacak.

(Tercüme etmesi için Owen'a bakar.)

OWEN. George'u arıyorlarmış. Eğer bulamazlarsa –

LANCEY. Şu andan itibaren 24 saat sonra Ballybeg'teki tüm çiftlik hayvanları vurulacak.

(Owen, Lancey'e bakar.)

Derhal.

OWEN. Eğer George'un nerede olduğu söylenmezse – yarın bu saatte Baile Beag'teki tüm hayvanları öldüreceklermiş.

LANCEY. Bu da sonuç vermezse şu andan itibaren 48 saat sonra şimdi sayacağım alanlarda bir dizi tahliye ve tesviyeye başlayacağız –

OWEN. Başlamayacaksınız – !

LANCEY. İşini yap. Tercüme et (Friel 1980: 301-302).

Konuşmanın başında aralarındaki samimiyete güvenerek, selamlaşmadan ve hal-hatır sormadan doğrudan Yolland'dan herhangi bir haber olup olmadığını soran Owen'a karşı Lancey'nin umursamaz tavrı dikkat çekmektedir. Bu yolla öncelikle Owen'ın olumlu yüzünü tehdit eden Lancey, hem Owen'ın sorduğu sorulara cevap vermeyerek bağıntı ve nitelik kurallarını ihlal eder, hem sözünü keserek ve konuşmayı istediği gibi kontrol ederek gücü elinde bulundurur, hem de emredici/buyruksal söz edimleri kullanarak olumsuz yüzünü tehdit eder. Lancey'nin bu kaba tavrını başta şaşkınlıkla karşılayan Owen ise konuşma ilerledikçe tepkisini dile getirmeden edemez. Ancak, Lancey yine emredici bir söz edimi ile karşılık vererek Owen'ın her türlü baskıdan uzak olma arzusu hedef alır ve olumsuz yüzünü tehdit eder. Karşılaştığı bu nezaketsiz tutum ve kasabalılara yöneltilecek tehditlerin de etkisiyle Owen'ın düşüncelerinin de yavaş yavaş değişmeye başladığı görülür. Örneğin, yerleşim yerlerine yeni isimler verilmesini destekleyen Owen'ın, Lancey'nin söylediklerini tercüme ettiği esnada kasabanın ismini 'Ballybeg' değil de 'Baile Beag' olarak kullanması dikkat çekicidir. Tehditlerini sıralamaya devam eden Lancey'ye karşı 'Başlamayacaksınız' diyerek bir yandan şaşkınlığını ifade eden bir yandan da ilk defa gizli de olsa emredici/buyruksal bir söz edimi ile karşılık veren Owen, Lancey'den daha düşük bir mevkide olması nedeniyle konuşmadaki güçsüz taraf olduğu için verdiği emrin yerine getirilmesi de mümkün değildir. Nitekim tehditler gibi emirler de bir konuşma esnasında katılımcıların hepsi tarafından kullanılamaz. Bu konuşmada güçlü olan taraf başından beri Yüzbaşı Lancey'dir ve gerçekleşme kurallarına uymaması sebebiyle Owen'ın emredici söz edimine karşılık Lancey'den almış olduğu cevap sadece yeni bir emirdir.

Bu noktadan itibaren İngilizlere karşı fikirleri değişmeye başlayan Owen'ın oyunun sonunda babası ile yaptığı son konuşmadan da anlaşılacağı üzere kendi kimliği hakkındaki görüşleri de değişime uğramıştır.

HUGH. (İsim defterini işaret ederek) Bu yeni isimleri öğrenmeliyiz.

OWEN. (etrafı yoklayarak) Buralarda bir çuval gördünüz mü?

HUGH. Nerede yaşadığımızı öğrenmeliyiz. Onları benimsemeyi öğrenmeliyiz. Onları bizim yeni evimiz yapmalıyız.

(Owen bir çuval bulur ve omzuna atar.)

OWEN. Ben nerede yaşadığımı biliyorum.

HUGH. James de bildiğini düşünüyor. James'e bakınca üç şey geliyor aklıma: A – bizi biz yapan tarihin 'gerçekleri' değil geçmişin dilin içine yerleşmiş olan imgeleri. James bu ayrımı yapmayı bıraktı.

OWEN. Bana ders verme baba.

HUGH. B – bu imgeleri yenilemeyi asla bırakmamalıyız; çünkü bırakırsak fosilleşiriz. Hiç sodalı ekmek kalmamış mı?

OWEN. C, baba – tek ve değiştirilemeyecek 'gerçek' şu ki: Eğer Yolland bulunamazsa hepimiz tahliye edileceğiz. Lancey emir verdi (Friel 1980: 306-307).

Bu konuşmadan anlaşılacağı üzere, üçüncü perdede İngilizcenin üstünlüğünü kabul eden ve reddeden taraflar olarak Hugh ve Owen yer değiştirmiştir. İngilizceyi aşağı gören Hugh, İrlanda dili ve kültürü hakkında övünürken onu susturmayı ve küçük düşürmeyi amaçlayan Owen, İngilizler tarafından yaratılan bu üstünlüğü ve baskıyı artık reddetmektedir. Oyun kişileri içinde İngilizceye karşı en kati fikirlerin sahibi olan Hugh, sonunda değişime karşı koymanın ve İngilizcenin üstünlüğü karşısında direnmenin gereksizliğinin farkına varmış; küçük oğlu Owen ise kendi kimliğine sahip çıkmaya karar vermiştir. Lakin, aralarındaki fikir ayrılığının devam etmesi sebebiyle ikisi arasındaki nezaketsiz tutum ve yüz tehditleri de devam etmektedir. Ayrıca, birbirleriyle konuşurken iş birliği ilkesinden saptıkları ve bağıntı ilkesini ihlal ettikleri görülür. Dahası, 'Bu yeni isimleri öğrenmeliyiz' ve 'Nerede yaşadığımızı öğrenmeliyiz' gibi nasihat veren cümlelerde babasının kullandığı emredici söz edimlerine karşılık Owen, 'Ben nerede yaşadığımı biliyorum' şeklinde cevap vererek ve 'Bana ders verme' diyerek babasına karşı kullandığı emredici söz edimi ile hem aralarındaki güç mücadelesinde altta kalan taraf olmayı reddeder hem de babasının olumsuz yüzünü tehdit etmiş olur. Sayılma ve bağımsız hareket etme arzusu hiçe sayılan Hugh, fikirlerini savunmaya devam eder; ancak oğlu yine söylediklerini ciddiye almayarak olumsuz yüzünü tehdit etmeye devam eder. Özetle, Hugh ve Owen'ın baba-oğul ilişkisinde aralarındaki güç mücadelesi, fikir ayrılığı ya da kuşak çatışması nedenleriyle her daim süregelen bir anlaşmazlığın varlığından söz edilebilir. Bu anlaşmazlık sebebiyle birbirleriyle iletişimde iş birliğine yanaşmaz; konuşma kurallarını ihlal eder; hem olumlu hem olumsuz nezaketsizlik stratejileri kullanır ve birbirlerinin yüzlerini tehdit ederler. Bu durum İrlanda'da görülmekte olan eski ve yeninin çatışmasının bir özetidir denilebilir. Zira çatışma ve baskı ortamının insanlarda yarattığı kafa karışıklığı hem insanlar arasında anlaşmazlığa hem de en değişmez denilen fikirlerin bile değişmesine ve beklenenlerin tersinin yaşanmasına yol açabilmektedir.

Aynı şekilde, oyunun sonuna gelindiğinde, Hugh O'Donnell ve oğullarının kendilerinden beklenenin tersi yönünde bir değişim geçirdikleri görülür. İngilizceye karşı en olumsuz ve katı görüşlere sahip olan hatta üzerinde konuşmaya bile gerek görmeyen ve İngiliz kültürünü İrlanda kültüründen daha aşağı gören Hugh, sadece birkaç gün içinde fikrini değiştirir ve İngilizcenin üstünlüğünü kabul eder. Ayrıca Hugh ve Jimmy'nin gençliklerinde 1798 Ayaklanması'na katılmak üzere coşkuyla yola çıkıp çok geçmeden geri dönmüş olmaları da dikkat çekicidir. Anlaşılan o ki Hugh, eskiden beri İngilizlere karşı mücadele etmeyi savunmakta; fakat mücadelesinin arkasında durmayı başaramamaktadır.

Hugh O'Donnell'in her zaman yardımsever ve alçakgönüllü bir yapıya sahip olan büyük oğlu Manus, oyunun sonunda iletişimde alttan alan taraf olmayı bırakır ve kendisinden beklenmeyen bir şekilde, Owen'ın ısrarlarına rağmen Yolland'ın kaybolmasıyla ilgili şüpheleri üzerine çekmek pahasına kasabayı terk eder. Küçük oğlu Owen ise, oyunun başında İngilizcenin ve İngilizlerin üstünlüğünü kabul etmiş olsa da son sahnede İrlandalı olarak kimliğine ve diline sahip çıkmaya karar vermiştir artık. Dublin'de yaşayan ve iyi bir geliri olan Owen, başlangıçta İngilizlerin bu küçük İrlanda kasabalarında yaptığı değişiklikleri destekliyor olsa da özellikle Lancey tarafından yürütülen acımasız yaptırımlar neticesinde hem İngilizler hakkındaki fikrini hem de tarafını değiştirir. Sonuç olarak, oyunda fikirleriyle ve çevresindekilerle ilişkilerinde takındığı tutumları ile öne çıkan bu üç karakterin de beklentilerin tersine tutumlarını ve fikirlerini değiştirmiş olmaları ironik bir biçimde ele alınmaktadır denilebilir.

Oyunun sonunda Yolland'a ne olduğu açıklığa kavuşmaz. Kaçırıldı mı yoksa öldürüldü mü ya da kaybolmasının arkasında kim veya kimlerin olduğunu asla öğrenemeyiz. Dahası, Yüzbaşı Lancey'nin verdiği emirler ertesi gün uygulanacak mı, Maire İngilizce öğrenip Amerika'ya gidebilecek mi, Hugh bundan sonra nasıl yaşayacak gibi soruların cevapları da verilmez. Ancak, anlaşılan o ki kasabada en çok sözü geçen kişi olan Hugh O'Donnell tarafından da kabul edildiği üzere İngilizce, İrlanda dili üzerindeki etkisini arttırmış ve hatta onu yok olma aşamasına getirmiştir. Zira oyunun sahnelendiği tarihte İrlanda'da yaygın olarak konuşulan dil İrlandaca değil İngilizcedir ve İrlandalıların çoğu İrlanda dilini bilmemektedir. Friel, oyunun sonunu açıklığa kavuşturmamış olabilir; fakat ele aldığı meselelerin altında yatan asıl mesajı vermekte başarılı olmuştur. İrlanda dilinin yok oluşu üzerine tarihi bir olayı ele aldığı oyunda, 1980 yılı İrlanda'sının durumuna ışık tutmaktadır. Zira oyunda da anlatıldığı üzere İrlandalılar kendi dillerini korumakta başarılı olamamış ve İngilizcenin üstünlüğünü kabul etmişlerdir. Oyunun sahnelendiği yıl İrlandalıların konuşmakta olduğu dil İngilizcedir ve oyunun anlaşılabilir olması da metnin İngilizce yazılmış olmasını gerektirmektedir. *Translations*'ta anlatılan olayların altında yatan asıl ironi de buradan kaynaklanmaktadır.

Okuyucular İrlandalı karakterlerin İrlanda dilinde konuştuğunu farz ediyor olsa da oyunda, Latince ve Yunanca alıntılarının dışında, aslında herkes İngilizce konuşmaktadır. Zira 1833 yılında geçen olayları anlatan oyunun sahnelendiği 1980 yılında İrlanda'da konuşulan dil İngilizce olmuştur bile. Dolayısıyla, İngiliz askerlerle İrlandalı köylülerin birbirleriyle anlaşamaması, gerçekte İrlandalıların kendi dilleriyle aralarında oluşan uçurumu yansıtmakta,

İrlandalılar kasabalılarla iletişim güçlüğü yaşayan İngilizlere gülerken de aslında kendilerine gülmektedirler (Brannigan-Corbett 2009: 83).

Oyunda İrlanda dilinin kullanılmıyor oluşu oyunun siyasi etkisi bakımından da büyük önem taşımaktadır (Pilkington 1990: 285). Nitekim Hugh'nun Owen'a söylediğine göre İngilizce yer isimlerini kabullenmek yeterli değildir, onları benimsemek ve hatta sahiplenmek gerekir ki bu sözler saldırgan bir milliyetçilik duygusu taşımaktan çok İrlanda için yeni bir kültürel gelişim öngörmektedir. İngilizcenin kabullenilmesi İrlanda milli kimliğinin tamamen yok olup gitmesine mi yoksa bir yenilenmeye mi işaret etmektedir (Pilkington 1990: 291)? Oyun bu sorunun cevabını vermeden sona erse de Friel'in bağımsızlık için mücadele edenleri kanlı bir savaşın içine çeken tutucu bir milliyetçiliği savunmadığı açıktır. Bu sebeple Friel, *Translations*'ta "her ne kadar siyasi olarak taraf tutmakla suçlanmış olsa da bu oyundaki amacı sömürgeleştirme sürecinde modern İrlanda'nın durumunu şekillendiren bir olayı sahneye taşımaktı" (Grene 2010: 106) denilebilir.

Sonuç

Sonuç olarak, daha genel bir çerçevede ve oyunun sahnelendiği dönemde özellikle Kuzey İrlanda'nın içinde bulunduğu durum açısından bakıldığında, Friel'in *Translations*'ta İrlandalılara eski değerlerini unutmadan yeni koşullara ayak uydurmanın önemini ve içinde buldukları zamanı barış içinde geçirebilmek için eskiye ait çekişmeleri bir kenara bırakmanın gerekliliğini anlatmak istediği söylenebilir. Yazarın bunu yaparken kullandığı yöntem, yeniliklere açık olmayan ve karşıt görüşlere hoşgörü ile yaklaşamayan oyun kişilerinin oyunun başındaki ve sonundaki tutumlarının tam tersi yönde göstermiş olduğu değişimin hicvedilmesidir.

Kısaca özetlemek gerekirse, tarihi bir olayı güncel bir meseleye ışık tutmak için kullanan Friel, *Translations*'ta kültürel kimliğin en önemli temsilcisi ve taşıyıcısı olan dillerine sahip çıkamayarak İngilizlerin etkisi altına girmeyi kabul eden İrlandalıları eleştirirken, sabit fikirlerinden taviz vermeyen oyun kişilerinin görüşlerinin geçirdiği değişimi ironik bir biçimde ele almakta, eleştirilerini de bu karakterlerin birbirleriyle konuşurken başvurdukları tersinlemeli söylemler, olumlu ve olumsuz nezaketsizlik stratejileri, iletişimde işbirliğine yanaşmayarak konuşma kurallarını ihlal etmeleri, kullandıkları emredici söz edimleri ve içinde buldukları güç mücadelesi üzerinden gözler önüne sermektedir.

Etik Beyan

"*Translations*'ta Dil ve Kültür Açısından Eski-Yeni Çatışmasına Biçembilimsel Bir Yaklaşım" adlı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; ULAKBİM TR Dizin 2020 ölçütlerine göre çalışmada etik kurul onayını gerektiren herhangi bir veri toplama ihtiyacı duyulmamıştır.

Kaynakça

Aytür, Ünal (2005). "Humour & Satire in English Literature". *Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Journal of Arts and Sciences*, 3: 35-42. www.jas.cankaya.edu.tr/gecmisYayinlar/yayinlar/05may/04.pdf.

- Bertha, Csilla (2006). "Brian Friel as Postcolonial Playwright". *The Cambridge Companion to Brian Friel*. ed. Anthony Roche. Cambridge: Cambridge UP. 154-165.
- Brannigan, John & Corbett, Tony (2009). *Translations: Advanced York Notes*. Londra: York Press.
- Büyükkantarcıoğlu, S. Nalan (2006). *Toplumsal Gerçeklik ve Dil*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Culpeper, Jonathan (1998). "(Im)politeness in Dramatic Dialogue". *Exploring the Language of Drama From text to Context*. ed. Jonathan Culpeper, Mick Short & Peter Verdonk. Londra ve New York: Routledge. 83-95.
- Culpeper, Jonathan & Short, Mick vd. (ed.). (1998). *Exploring the Language of Drama From text to Context*. Londra ve New York: Routledge.
- Çakır, Abdülhamit (2014). *Söylem Analizi: Ne Demek İstiyorsun?* Konya: Palet Yayınları.
- Çelik, Yavuz. (2012). "John Millington Synge'in "Babayiğit" Adlı Oyununda Kendini Gerçekleştirme Aracı Olarak Dil". *Dil Araştırmaları*, 11: 131-146.
- Freud, Sigmund. (1963) *Jokes and Their Relation to the Unconscious*. New York: W.W. Norton & Company.
- Friel, Brian. (2009). "Translations." *Modern and Contemporary Irish Drama (A Norton Critical Edition)*. ed. John P. Harrington. New York: W.W. Norton & Company. 255-308.
- Goffman, Erving (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday.
- Greene, Nicholas (2010). "Brian Friel". *The Methuen Drama Guide to Contemporary Irish Playwrights*. ed. Martin Middeke & Peter Paul Schnierer. Londra: Methuen Drama. 89-111.
- Grice, Herbert P. (1975). "Logic and Conversation". *Syntax and Semantics: Speech Acts*, Vol. 3. ed. Peter Cole & Jerry L. Morgan. San Diego & Londra: Academic Press. 41-58.
- Herman, Vimala (1998). "Turn Management in Drama". *Exploring the Language of Drama From text to Context*. ed. Jonathan Culpeper, Mick Short & Peter Verdonk. Londra & New York: Routledge. 19-33.
- Hyde, Douglas (1904). "The Necessity for De-Anglicising Ireland". *The Revival of Irish Literature: Addresses by Sr Charles Gavan Duffy, KCMG, Dr. George Sigerson, and Dr Douglas Hyde*. Londra: T. Fisher Unwin. 117-161.
- Kılıç, Zülküf (2012). "Türk Edebiyatında Birbirine Yakın Üç Kelime: Hiciv, Medih Ve Hezel". *Turkish Studies - International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7/3: 1741-1750.
- Kiberd, Declan (1985). *Inventing Ireland: The Literature of the Modern Nation*. Londra: Vintage Books.
- Knight, Charles (2004). *The Literature of Satire*. Cambridge: Cambridge UP.

- Krause, David (1982). *The Profane Book of Irish Comedy*. Londra: Cornell UP.
- Murray, Christopher (1997). *Twentieth-Century Irish Drama: Mirror Up to Nation*. New York: Syracuse University Press.
- Nørgaard, Nina & Busse, Beatrix vd. (2010). *Key Terms in Stylistics*. New York ve Londra: Continuum.
- Özünlü, Ünsal (1999). *Gülmecenin Dilleri*. Ankara: Doruk Yayınları.
- Özünlü, Ünsal (2017). *Başlangıçtan Bugüne Deyişbilim: Uygulamalar, İncelemeler, Öneriler*. www.academia.edu/5748613/Ba%C5%9Flang%C4%B1%C3%A7tan_Bug%C3%BCne_Deyi%C5%9Fbilim [20.02.2017].
- Pearse, Patrick (2004, 20 Mart). An Irishman's Diary. *The Irish Times*. www.irishtimes.com/opinion/an-irishman-s-diary-1.1136289.
- Pelletier, Martine (2006). "Translations and the Field Day Debate". *The Cambridge Companion to Brian Friel*. ed. Anthony Roche. Cambridge: Cambridge UP. 66-77.
- Pilkington, Lionel (1990). "Language and Politics in Brian Friel's *Translations*". *Irish University Review*, 20 (2): 282-298.
- Sayın, Gülşen (2009). *Martin McDonagh Tiyatrosu*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Simpson, Paul (1997). *Language Through Literature: An Introduction*. Londra ve New York: Routledge.
- Smith, Bobby L. (1970). "O'Casey's Satiric Vision". *James Joyce Quarterly*, 8(1), O'Casey Sayısı: 13-28.
- Sternlicht, Sanford (2010). *Modern Irish Drama: W.B. Yeats to Marina Carr*. New York: Syracuse UP.
- Tutaş, Nazan (2008). *Pinteresque Dialogues: A Stylistic Analysis*. Ankara: Kül Sanat Yayıncılık.
- Ülsever, R. Şeyda (1990). "Biçembilim: Bir Uygulama". *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 1: 95-100.
- Verdonk, Peter (2002). *Stylistics*. Oxford: Oxford UP.
- Zeyrek, Deniz (2003). "Söylem ve Toplum". *Söylem Üzerine*. ed. Ahmet Kocaman. Ankara: ODTÜ Yayıncılık. 27-47.

ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ	<i>Cilt: 3, Sayı: 1, 2020</i>
UDEKAD	<i>Vol: 3, Issue: 3, 2020</i>
INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE RESEARCHES	<i>Sayfa – Page: 52-62</i>
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ, ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ	<i>E-ISSN: 2667-4262</i>
	SCREENED BY iThenticate Professional Plagiarism Prevention

BÜYÜLÜ GERÇEKÇİ ANLATI FORMU VE TANRISAL KONUM: MARQUEZ'İN “ÜÇÜNCÜ TESLİMİYET” VE KUTLAR'IN “HADİ” ADLI ÖYKÜLERİ

MAGICAL REALIST NARRATIVE FORM AND OLYMPIAN POSITION: MARQUEZ'S “THE
THIRD RESIGNATION” AND KUTLAR'S “HADİ” STORIES

Hüseyin SOYLU*

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>✉ Geliş: 23.01.2020</p> <p>✓ Kabul: 06.03.2020</p>	<p>Büyülü gerçekçi anlatı formu, estetik söylem bakımından nesnenin ve dış dünyanın büyüünün yeniden keşfedilmesini ve gerçekliğe ilişkin yerleşik modelin değişmesini amaçlayan yazınsal kompozisyon modelidir. Bu anlamda gerçekliğin ve rasyonel algıların büyüsel atmosfer ile edebî bir metin zemininde birleşmesi, büyüülü gerçekçiliğin temel karakteristiğidir. Bu gerçeklik biçimi, okura özel bir anlatısal formül ile aktarılır. Bu formülün içinde masalsi anlatım ve fizik-ötesi boyutlar söz konusudur. Tanrısallık konum, anlatı birimleri açısından her şeyi bilen, üçüncü şahıs anlatıcısı temsil eder. Büyülü gerçekçi anlatı formunda tanrısallık konum, edebî metnin büyüülü atmosferini hazırlayan kurgusal bir tekniktir. Bu teknik aracılığıyla edebî metnin büyüülü unsurları, retorik bir yazınsal ivme kazanır. Gabriel Garcia Marquez, büyüülü gerçekçi anlatının modern bir zeminde olgunlaşmasını sağlayan en önemli yazarlardandır. Bu anlamda büyüülü gerçekçi kurgu, onun eserlerinin başat bir modeli hâlini almıştır. Ayrıca Marquez, bu yönüyle büyüülü gerçekçiliğin Latin Amerika edebiyatındaki önemli temsilcileri arasında yer alır. Onat Kutlar, büyüülü gerçekçiliğin Türk edebiyatındaki önemli kalemlerindendir. Özellikle <i>Ishak</i> adlı öykü kitabında, bu tür anlatı formunun yoğun izleri görülür. Bu açıdan büyüülü gerçekçilik, Marquez ve Kutlar arasında ortak bir yazın biçimidir. Bu çalışmada Marquez'in “Üçüncü Teslimiyet” ve Kutlar'ın “Hadî” adlı öyküleri, büyüülü gerçekçi anlatı formu ve bu anlatı formuna kurgusal işlevsellik kazandıran tanrısallık konum itibarıyla incelemeye tabi tutulacaktır.</p>
<p>Anahtar Kelimeler: <i>Gabriel Garcia Marquez, Onat Kutlar, Büyülü Gerçekçilik, Tanrısallık Konum, Öykü.</i></p>	
<p>Araştırma Makalesi</p>	

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>✉ Received: 01.23.2020</p> <p>✓ Accepted: 03.06.2020</p>	<p>The magical realistic narrative form is a literary composition model that aims to rediscover the magic of the object and the outside world in terms of aesthetic discourse and to change the established model of reality. In this sense, the merging of reality and rational perceptions with the magical atmosphere on the basis of a literary text is the main characteristic of magical realism. This form of reality is conveyed by a special narrative formula to the reader. This narrative formula contains fabulous form of expression and metaphysical dimensions. Olympian position, as a literary mode of fiction represents the third-person narrator who knows everything. Olympian position in the magical realistic narrative form is a fictional technique that prepares the magical atmosphere of literary text. Through this technique the magical elements of literary text acquire a rhetorical literary momentum. Gabriel Garcia Marquez is one of the most prominent writers who shaped the magical realistic narrative on a modern background. In this sense, magical realistic fiction has become a dominant model of his works. Onat Kutlar is one of the most important writers of magical realism in Turkish literature. Especially in his story book named “Ishak”, there are intense traces of this kind of narrative form. Magical realism in this respect is a common form of literary writing between Marquez and Kutlar. In this study, Maquez's “Üçüncü Teslimiyet” and Kutlar's “Hadî” stories will be examined in terms of magical realistic narrative form and olympian position.</p>
<p>Keywords: <i>Gabriel Garcia Marquez, Onat Kutlar, Magical Realism, Olympian Position, Story.</i></p>	
<p>Research Article</p>	

* Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van / Türkiye. E-mail: huseyinsoylu@yyu.edu.tr.

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7875-6957>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz (APA):

Soylu, Hüseyin (2020). “Büyülü Gerçekçi Anlatı Formu ve Tanrısallık Konum: Marquez'in “Üçüncü Teslimiyet” ve Kutlar'ın “Hadî” Adlı Öyküleri”. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 3 (1): 52-62. DOI: <http://dx.doi.org/10.37999/udekad.679008>.

Extended Abstract

The magical realistic narrative form is a literary composition model that aims to rediscover the magic of the object and the outside world in terms of aesthetic discourse and to change the established model of reality. In this sense, the merging of reality and rational perceptions with the magical atmosphere on the basis of a literary text is the main characteristic of magical realism. This form of reality is conveyed by a special narrative formula to the reader. This formula contains fabulous form of expression and metaphysical dimensions. But the main starting point of magical realism is not to escape from reality but to capture it from a deeper and mysterious perspective. Olympian position, as a literary mode of fiction represents the third-person narrator who knows everything. Olympian position in the magical realistic narrative form is a fictional technique that prepares the magical atmosphere of literary text. Through this technique the magical elements of literary text acquire a rhetorical literary momentum. Gabriel Garcia Marquez is one of the most prominent writers who shaped the magical realistic narrative on a modern background. In this sense, magical realistic fiction has become a dominant model of his works. Onat Kutlar is one of the most important writers of magical realism in Turkish literature. Especially in his story book named “İshak”, there are intense traces of this kind of narrative form. Magical realism in this respect is a common form of literary writing between Marquez and Kutlar.

Onat Kutlar’s story named “Hadi” begins with a silent play of a little girl with a cat which wanders around in a dark corner of the room. Her mother returns home and sets up a table for a young man. The little girl waits under the sofa during the meal. When the mother sees a gun that the young man carries with him, she burst into tears assuming that he will kill her. The young man, under the influence of alcohol shoots the mother with a strange instinct for not being able to tolerate the crying sounds. The little girl, who can't comprehend all this, starts a new play.

Marquez’s story named “Üçüncü Teslimiyet” is about a sick young person who loses his physical abilities as he grows older. And he becomes only mentally connected to life. His consciousness is centered on the idea of death. When he completely loses his physical functions, he withdraws himself into the processes of death and funeral with an intense concern.

Both stories are written with a third person narrator who possesses olympian position. In this sense, the narrative subject of story texts is suitable for capturing all fictional maneuvers and perspectives from a privileged position. This common fictional structure provides a potential basis for highlighting the magical realistic qualities of the stories.

The narrative voice of the text in the story “Hadi” welcomes the reader with an intentional syntax in an effort to reflect the magical atmosphere. The expressive aura and the evocative spiritual intensity of the words allow tracing the enchanting tension of the story. The little girl's curiosity during the play and her interest in the cat's moves are reflected in a distinctive stylistic effect. In the story of “Üçüncü Teslimiyet” the narrative voice of the text meets the reader with a special reflection model. But the narrator focuses on psychological dynamics on the contrary of “Hadi”. The suffering of the sick person is conveyed with dramatic intensity and magical influence. In the story text, the effects of physical pain on the soul and body are transferred through a filter of poetic images. The reader feels in an anxious and enthralled way the struggles of a concrete creature trying to get out from the skin of the patient. This is narrated through a special mode of expression. This fictional similarity between two story points out to the magical transformation that characterizes the basic features of the magical realistic narrative form.

Both stories progress mainly on a supernatural ground. This supernatural background represents the fantastic extension of the magical realistic narrative form and the effort to transcend the limits of reason. The magical realistic narrative is loaded with both a new fictional transformation and a marginal energy, colliding physics with metaphysics and rational mind with imagination. In this study, Marquez’s “Üçüncü Teslimiyet” and Kutlar’s “Hadi” stories will be examined in terms of magical realistic narrative form and olympian position.

Giriş

Büyülü gerçekçilik, kökenlerini Franz Roh'un (1890-1965) resim sanatına ilişkin düşüncelerinde bulur. Roh, çağdaşlarının aksine sanatsal söylem açısından nesnenin ve dış dünyanın büyüünün yeniden keşfedilmesini; gerçekliğe ilişkin yerleşik, duyumsal modelin değişmesini arzu eder. Almanca bir deyim olan "Magischer Realismus" dan yola çıkarak bu görüşünü "post-ekspresyonizm" ile ilişkilendirir (Zamora-Farris 2003: 146). Büyülü gerçekçilik terimini edebî bir form olarak kullanan ilk kişi, İtalyan şair ve yazar Massimo Bontempelli'dir (1878-1960). Ona göre "gerçekliğin daha derin bir tabakasını ortaya çıkarabilmek için" edebiyatın amacı "gerçek ve düşsel dünyaların bir araya getirildiği yeni bir atmosfer yaratmak" (Turgut 2003: 14) olmalıdır. Ayrıca Bontempelli, büyüülü gerçekçiliği "realismo magico" olarak kendi çıkardığı 900 adlı derginin çeşitli sayılarında açıklamaya çalışmıştır (Zamora-Farris 2003: 60).

Büyülü gerçekçiliğin eleştirel birikimini ve yazınsal çerçevesini genişleten önemli bir isim de Kübalı yazar Alejo Carpentier'dir (1904-1980). Latin Amerika'ya özgü kurduğu gerçekçilik biçimini Carpentier "lo real maravilloso" (harikulade gerçekçilik) olarak adlandırır (Özsevgeç 2010: 18). Ona göre büyüülü gerçekçilik büyüünün hâkim olduğu ve gerçekliğin çözüldüğü bir tür fantezi dünya kurgusu değildir. Gerçekliğin öngörülemeyen dönüşümü ve ayrıcalıklı bir tezahürü ile büyüülü gerçekçilik, sıradan gerçekliğin kapsamını ve kategorilerini genişletir. Okura alışılmadık bir içgörü kazandırır (Zamora-Farris 2003: 120-121). Bu gerçeklik biçimi okura özel bir anlatısal formül ile aktarılır. Bu formülün içinde masalsı anlatım ve fizik-ötesi boyutlar söz konusudur. Bu anlamda büyüülü gerçekçi anlatı formu, gerçekliği çarpıtmak ya da hayali dünyalar kurmak için bir araç değildir. Onun amacı büyüünün aksine duyguları uyandırmak değil, ifade etmektir. Büyülü gerçekçilikte yazar, gerçeklik ile yüzleşir ve onu çözmeye çalışır (Zamora-Farris 2003: 122). Bu anlamda bu tür anlatıların hareket noktası "bir gizemin yazınsal bir metne dönüştürülmesi" (Tosun 2014: 199) değil; gerçekliğin vurgusunu, özel bir anlatı formu ile yoğunlaştırmaktır.

R. G. Collingwood, *The Principles of Art* adlı kitabında büyü olarak sanat meselesine şöyle değinir: "Sanatkâr için önemli olan, kadim estetik bilincin yeniden ortaya çıkışı olmalıdır (...) Sanatçının güçleri, ancak kendisine yakışır bir özne bulduğunda gözlemlenebilir. Bu tür bir estetik bilinç, ikili bir vizyonu içerir. Hem özneyi, sanat uğraşında tamamlayıcı bir öge olarak değerlendirir hem de sanatçının onu ele alış biçimini takdir eder" (Collingwood 1958: 71). Bu anlamda büyüülü gerçekçiliğin esas temeli ve odak noktası, yazarın gerçekliği ve özneyi şematik bir algısal kadraja göre değil; kendisine has bir bakışla değerlendirmesidir. Bu açıdan büyüülü gerçekçi anlatı formu, "rasyonalizmin ve edebi gerçekçiliğin temel varsayımlarına direnç gösterir (...) ve monolojik, politik ve kültürel yapılara karşı çıkar" (Özsevgeç 2010: 18). Dolayısıyla büyüülü gerçekçilik "gerçeklik konusunda şiirsel bir kehanet ya da olumsuzlama" olarak değerlendirilebilir (Özsevgeç 2010: 20).

Edebiyat eleştirmeni Roland Walter, bir edebî metnin büyüülü gerçekçi yapısını belirlemek için çeşitli ölçütler koyar. Ona göre büyüülü gerçekçi anlatı formunda anlatıcı ve karakterler, olağandışı kurgusal yapıları doğal bir tavırla karşılarlar ve sıradan gerçeklikten

ayırt etmezler. Bu anlamda gerçek ve büyü, uyumlu bir kompozisyonda ortaya çıkar: “*Sanki her şey doğal akışı içinde cereyan ediyor gibidir. Hayatın dışına çıkılmaz, bizzat hayatın içine girilir. Okur, gün ışığı gerçekliğinden hiç koparılmadan, tam da o atmosfer içinde olağanüstüyle karşı karşıya getirilir*” (Tosun 2014: 199). Diğer bir husus da “yazarsal ketumluk (authorial reticence)” tur. Buna göre anlatı metninde hiçbir unsur; büyüğü gerçekçi sezgileri ihlal edecek, onların sıra dışılığını sorgulayacak davranışta bulunamaz (Turgut 2003: 23). Aksi takdirde büyüğü anlatı formu, gerçek ve düş arasındaki yayılımını kaybeder.

Tanrısal konum, anlatı birimleri açısından her şeyi bilen üçüncü şahıs anlatıcısı (“omniscient narrator”, Booth 1983: 164) temsil eder. Booth, tanrısal konumu “imtiyaz” kelimesi ile karşılar. Ona göre en önemli imtiyaz “*başka bir karakterin içini görmektir, çünkü böyle bir imtiyaz anlatıcıya retorik güç verir*” (Booth 2012: 173). Büyüğü gerçekçi anlatı formunda tanrısal konum, edebî metnin büyüğü atmosferini hazırlayan kurgusal bir tekniktir. Bu kurgusal teknik, edebî metnin beni olarak düşünülen anlatıcıya hem retorik hem de sihirsel bir güç sağlar.

Gabriel Garcia Marquez (1928-2014), büyüğü gerçekçi anlatının modern bir zeminde olgunlaşmasını sağlayan en önemli yazarlardandır. Latin Amerika’nın otantik bir ifadesi olarak değerlendirilen büyüğü gerçekçilik (Tosun 2014: 199) bu anlamda, Marquez’in yapıtlarının başat modeli hâlini almıştır. Özellikle, 1947-1955 yılları arasında kaleme aldığı öykülerden oluşan *Mavi Köpeğin Gözleri* adlı öykü kitabında bu anlatı modelinin izlerini görmek mümkündür. Marquez açısından büyüğü gerçeklik, sıradan gerçeklikten daha gerçekçidir. Zira realizm durağan ve izole bir gerçeklik vizyonu sunan, planlanmış ve tasarlanmış bir edebî biçimdir. İyi veya kötü bu tür anlatılar, son sayfada nihayete ererler ve dış dünyanın hesaplı kitaplı bir sunumunu hazırlarlar. Oysa belirsizlik, muğlaklık ve gizem de dünyevî gerçekliğin bir parçasıdır. Deneyimlediğimiz gerçeklik, tüm formüllerin ve kalıpların haricinde yer alır. Dolayısıyla Marquez’e göre gerçekliği en iyi sunan edebî biçim, paradoksal olarak, büyüğü gerçekçiliktir (Zamora-Farris 2003: 148).

Onat Kutlar (1936-1995), büyüğü gerçekçiliğin Türk edebiyatındaki önemli kalemlerindendir. Özellikle *İshak* (1959) adlı öykü kitabında bu tür anlatı formunun yoğun izleri görülür. Fethi Naci, Kutlar’ın bu özelliğini Marquez ile karşılaştırarak şöyle açıklar: “*Onat’ın yaptığı Mârquez yapınca buna ‘büyüğü gerçekçi’ diyorlar. Mârquez’in adını bile duymadığımız yıllarda ... yirmi yaşlarında Onat Kutlar, Türkiye’de, büyüğü gerçekçiliğin (O yıllarda bu terim de bilinmiyordu!) ilk örneğini veriyordu*” (Özüm 2013: 182). Bu anlamda büyüğü gerçekçilik, Marquez ve Kutlar arasında ortak bir yazın biçimidir ve her iki yazar da bu anlatı formunun güçlü örneklerini benzer teknikler aracılığıyla sergilemişlerdir.

Büyüğü Gerçekçi Anlatı Formu ve Tanrısal Konum: Marquez’in “Üçüncü Teslimiyet” ve Kutlar’ın “Hadi” Adlı Öyküleri

Onat Kutlar’ın “Hadi” öyküsü dişlerinin çıkmasını bekleyen küçük bir kızın, odanın karanlık bir köşesinde kedi ile olan sessiz oyunuyla başlar. Annesi eve döner ve tanımadık genç bir adam için sofrayı kurar. Küçük kız yemek süresince kanepenin altında bekler. Kadın, adamın yanında taşıdığı silahı görünce kendisini öldüreceği zannına kapılır ve ağlamaya başlar. Sarhoş olan adam ise bu ağlama seslerine tahammül edemediği için “*tuhaf bir*

içgüdüyle" (Kutlar 2002: 23) küçük kızın annesini vurur. Tüm bu olanların idrakine varamayan küçük kız, yine bir oyuna başlar.

Marquez'in "Üçüncü Teslimiyet" öyküsü, hasta bir gencin yaş aldıkça fiziksel yetilerini kaybetmesini ve sadece zihinsel olarak hayata bağlanmasını konu alır. Doktorun annesine "*senora, oğlunuz ağır bir hastalıktan mustarip; oğlunuz yaşayan bir ölü*" dediğini duyduğunda hasta gencin bilinci, ölüm düşüncesi ile merkezlenir. "*Motor fonksiyonlarını*" (Marquez 2019: 13) tamamen kaybettiğinde ise hasta genç, zihinsel olarak şiddetli bir endişe ile ölümün süreçleri üzerine kapanır.

Her iki öykü de üçüncü şahıs anlatıcı ve tanrısallık bir bakış açısı ile kaleme alınmıştır. Bu anlamda öykü metinlerinin anlatı öznesi, imtiyazlı bir konumdan tüm kurgusal manevraları ve perspektifleri yakalamaya elverişlidir. Zira "*doğal yollardan öğrenilemeyecek şeyleri bilme*" (Booth 2012: 173) ayrıcalığına sahiptirler. Bir anlamda "*Tanrı benzeri bir zihin*" (Booth 2012: 55) kudreti ile donatılmışlardır. Bu ortak kurgusal yapı, öykülerin büyümlü gerçekçi niteliklerinin ön plana çıkmasında potansiyel bir zemin sağlamıştır. Anlatı öznelere, "*sahnenin gerisinde duran (...) ve sessizce tırnaklarını törpüleyen kayıtsız bir Tanrı*" (Booth 2012: 163) gibi öykülerin düşsel performanslarını yönetirler. "Hadi" adlı öyküde metnin anlatı sesi, tılsımlı bir atmosfer yansıtmaya gayreti içinde bilinçli bir söz dizimi ile okuru karşılar:

"Bir kedi, telaşlı adımlarla sofayı geçti, pustu ve sonsuz bir hızla odaya atıldı. Yerde, kilimin ortasında tarazlanmış ve vişneçürüğü, sonra ayna. Durdu, ilgisiz, kısık gözlerle aynaya baktı. Döndü, sofaya çıktı ve yine aynı telaşlı adımlarla kapıyı geçip gülünç bir kaplan gibi odanın tam ortasına attı kendini. Yine o tarazlanmış vişneçürüğü ve...ayna. (...) Odanın köşesinde meraklı iki büyük göz işin sonunu bekliyordu. Tuhaf bir işaret verdi. Bu, duyulmayan, ancak anlaşılabilir bir işaret: 'Hadi!'. Kedi keyifle döndü, sofaya çıktı. Oyun yeniden başladı. Sofayı geçti. Bir rüzgârla birlikte odaya doldu. Aynanın tepesinde tahta oymalarla deniz canavarlarına benzetilmek istenmiş iki işleme bulunan çerçevesi, o bir tarafı kırık ve kedi solukları ile puslu camına yapıştı. 'Hadi!'" (Kutlar 2002: 17).

Sözcüklerin dışavurumsal değeri ve uyandırdığı ruhsal çağrışım, öykünün gerilimli izleğini sürdürmeye olanak tanır. "Bir kedi" ve "meraklı iki büyük göz" öykü metninin büyümlü gerçekçiliğinin taşıyıcı unsurlarıdır. Daha ilk cümleden itibaren okur "*zamansız bir akışın ve/veya akıldışı, dramatik bir belirsizliğin içine sürüklenir*" (Zamora-Farris 2003: 114). Görünürde sıradan gerçekliğin tipik karşılaşmaları olarak nitelendirilebilecek durum ve unsurlar, öyküde gerçekdışı bir yapıya bürünür. Küçük kızın oyun evresinde deneyimlediği merak duygusu ve kedinin hareketlerine karşı olan ilgisi, sıra dışı bir üslup efekti içinde yansıtılır.

"Üçüncü Teslimiyet" adlı öyküde de metnin anlatı sesi okuru, özel bir yansıtmaya modeli ile karşılar; fakat bu kez anlatıcının odak noktası ruhsal dinamiklerdir. Anlatı sesi, büyümlü gerçekçi anlatım özelliklerini "psyche" (ruh, ben) (Kundera 1989: 31) üzerinde uygular. Hasta gencin içerisinde bulunduğu ızdırap hâli, dramatik bir yoğunluk ve efsunlu bir tesir ile aktarılır:

“Gürültü işte yine başlamıştı. (...) Ses, içi oyulup boşaltılmış gibi bomboş kalmış kafatasının içinde yankılanıyordu. Kafatasının iç çeperleri birden peteklerle kaplanmıştı sanki. (...) Sağlam adamlara özgü bedeninin yapısında bir şey ters gitmişti; ‘öteki seferlerde’ normal biçimde işleyen bir şey, bu kez kafasını, etten arınmış, iskelet halindeki bir elin salladığı bir çekiçle içeriden kuru ve katı darbelerle dövüyor ve delikanlının hayatında hissettiği her acı hissini yeniden duyumsamasına sebep oluyor. (...) Ateşi yükseldikçe ısınıp dağlanan kafasının sızlayan köşeleri tarafından kovalandığını zihninde canlandırınca bedenindeki kaslar, evcil kedilere mahsus bir hareketle gerildi” (Marquez 2019: 11).

Öykü metninde fiziksel acının ruh ve beden üzerinde yarattığı etkiler, şiirsel ve düşsel bir imge filtresinden geçilerek aktarılır. Okur, tedirgin ve netameli bir biçimde hasta gencin içerisinde ayaklanmaya hazır, somut bir varlığın; bedeninin dışına çıkma çabalarını duyumsar. Bu durum son derece olağan “hasta bir beden” üzerinden, fakat kendine özgü bir anlatısal dışavurum ile öykülenir. Her iki öykü açısından ortak olan bu kurgusal özellik, büyüülü gerçekçi anlatı formunun temel karakteristiğini niteleyen büyüsel dönüşümü işaret eder. Büyüsel dönüşüm, gündelik unsurların rasyonel ve yerleşik biçimlerini sihirsel kavrayış ile deforme eder. Bir diğer deyişle sıradan yaşamsal alışkanlıkları, estetiğin de özgül bir vasfı olan algısal kırılmaya uğratar. Böylelikle büyüülü gerçekçilik, “sanat nesnelere gündelik hayat nesnelere ayıran eski kanonların yıkılışına” (Rancière 2016: 11) katkı sağlamış olur. Zira büyüülü gerçekçiliğe göre düşünceler ve nesnelere, sanki ilk kez görünen bir kutup yıldızı tarafından aydınlatılmış gibi insani zincirlerin tasallutundan kurtulmalı ve yeni bir biçim almalıdır (Zamora-Farris 2003: 114).

Büyüülü gerçekçi anlatı formunu, bu bağlamda José Ortega y Gasset’in sanatın mekanik tekrarı eleştirisi ile bağdaştırmak mümkündür. Ona göre yeni sanat biçimlerinde “dehumanization” (insansızlaştırma) ögesi ağırlıktadır. Yani, yeni sanat insanoğluna özgü yaşantı dinamiklerinden, deneyimlerinden ve kişisellikten mahrumdur. Bu nedenle büyüülü gerçekçi anlatı formu, sanatçıyı gizemli ve epik konumuna tekrar yükseltir. Sanatçı, “gündelik yaşamın Penelopeia’sından yakayı kurtarıp, gemisini kayalıkların arasından geçirerek Kirke’nin büyüüne doğru” (Gasset 2017: 34) ilerler. Öykü metninin tanrısal konumu hem anlatının büyüsel niteliklerini hem de anlatıcı-yazarın büyücü kimliğini koyutlar. Anlatıcı, törensel bir etkinlik içerisinde kurgusal ritüelini yönlendirir: “O, Tanrısal konumu (olympian position) itibarıyla hem anlatı dünyasındaki karakterleri hem de anlatının dışında kalan okuyucuyu yönlendirebilir. İsterse kahramanların zihinlerinde, iç dünyalarına girer, gizli kalmış duygu ve düşünceleri dışa vurabilir” (Tekin 2011: 50).

“Hadi” adlı öyküde anlatıcı, büyüsel manevralar ile öykünün olayörgüsel yapısını yönetir. Bunu âdeta, törensel bir atmosfer niteliğinde gerçekleştirir:

“Kedinin kuyruğu belirsiz sorularla kıvrılıyor, sonra bir hayvan içgüdüünün sürüklediği pırtırtılar duyuluyordu. Sofa, içindeki o eski kokuları, sessizliği, genişliği küçük soluyuşlarla odaya boşaltıyordu. İki kurbağa gözünün ardına saklanmış o küçük yaratık, usanmış, kızgın, ama zarların o tuhaf ritminden kurtulamayan bir barbut oyuncusu gibi (...) ‘Hadi! (...) Kedi anlaşılmaz bir hızla havada üç defa gitti geldi. Öyle

ki, halının iki karış üstünde, boşlukta uzun bir tekir kedi şeridi asılı kaldı. (...) Köşede kurbağa gözlü kız oyuncak devenin bez hörgücünü sıkıp duruyordu. (...) Dışarıda orman, meşelerin yüksek, ıslıklı tepelerinden hızla boşandı, yaklaştı. Birden kapıdan içeri doldu. (...) İki büyük göz tabancaya dikilmiş son zarını atıyordu. Dışarıda orman parçalanıyordu. İki ağaç kümesi pencereden telaşla geçti. Ve iki büyük kurbağa gözü birden işaretini verdi: 'Hadi! 'Hadi!.. Hadi!..Hadi!..' (Kutlar 2002: 18-19-21).

Sözdizimsel bir unsur olarak tekrar eden "hadi" ünlemi ile büyülu gerçekçi form, öykünün derin yapısında işlenir. Bu durum tanrısai konumun büyücü kimliğini ve törensel niteliğini temellendirir. Ritmik anlatı temposu, büyülu gerçekçi zemin üzerinden kompozite edilir. Kesik kesik sunulan hadi tekrarı ile birlikte daha etkili ve keskin bir gerilim yakalanır. Bu açıdan müzikal biçimde bir anlatı staccato'su⁷ (Ricoeur 2016: 146) oluşur.

"Üçüncü Teslimiyet" adlı öyküde, öykü süresince vurgunun açık bırakıldığı tekrar, "beden"dir. Beden olgusu, hasta gencin zihnini meşgul eden ve onu gotik trajedilere sürükleyen merkezî unsurdur:

"Çocukken hayatta en çok canını sıkan, içine çok dehşet salan şey, tartışmasız, farelerdi. Bu iğrenç hayvanlar, ayakucunda yanan mumların kokusuna geliyorlardı (...) Bir gün onları görmüştü: Islak tüyleri ışıldayan beş fareydiler, masanın ayağından tırmanıp tabuta giriyor ve bedenini dışlıyorlardı. Annesi olan biteni fark ettiğinde iş işten geçmiş, bedeninden geriye et artıklarıyla katı ve soğuk kemikler kalmıştı (...) Bu kaba tüylü yaratıkların bedeninde koşturduklarını, cildini yırtıp açtıklarını ve buz gibi pençeciklerini dudaklarına sürttüklerini düşünmek bile tüylerini diken diken etmeye yetiyordu. Farelerden biri gözkapığına kadar tırmanmış ve göz küresini kemirmeye başlamıştı. Onun dev bir canavar gibi gözüünün tepesinde dikildiğine ve canla başla retinasını deldiğine tanık olmuştu.

(...)

Ağırlaştığını, talepkâr ve kuvvetli bir güç tarafından toprağın derinliklerine doğru çekildiğini hissediyordu (...) Hakiki olduğu su götürmez bir ceset gibi ağırlaşmıştı.

(...)

Ölümün İncil'de sözü geçen tozuydu dönüşecek olduğu. Şekli şemalı belli, fiziksel bir ceset değil de hayal ürünü, soyut, yalnızca ebeveynlerinin bulanık hatıralarında kalan bir ceset olduğunu hissedecek ve geçmişini belli belirsiz özleyecekti. Bir elma ağacının kılcal damarlarından yukarı tırmanıp sonbaharda olgunlaşacak bir elmanın içine konuşlanacak ve bir aç çocuğun ısırtığıyla uyanacaktı" (Marquez 2019: 15-16-18).

Öykü metninde beden olgusu, Kutlar'da olduğu gibi ritmik bir yörüngeye sahip değildir; fakat düşünsel bir kayıt gibi tekrar tekrar kendisine dönülür. Tanrısai konum; büyülu gerçekçi formunu, hasta gencin zihni üzerinden kurguladığı gotik gerçekliklerden devşirir. Gotik gerçeklik, "doğüstü durumlardan yararlanıp korkulu, gizemli ve gerilimli bir ortam yaratarak" (Urgan 2010: 853-854) dramatik bir duygu uyandırır. Hasta gencin fareleri "dev

⁷ İtalyanca bir kelime olan "staccato", kesik kesik anlamına gelen, müzikal bir terimdir.

bir canavar” olarak hayal etmesi, bedensel olarak bir elmanın içine yerleşmesi ve bir çocuğun ısırtığıyla uyanması, gotik bir tahayyülün işaretleridir. Bu imgelem, bilinçli bir yansıtma edimi içerisinde hareket eden metnin anlatı sesine aittir.

Her iki öykü de esas olarak doğüstü bir zemin üzerinde ilerler. Bu doğüstü zemin, büyülü gerçekçi anlatı formunun fantastik uzantısını ve aklın sınırlarını aşma gayretini temsil eder. Zamora’ya göre “*çeşitli kılıklarda ortaya çıkan doğüstülük, büyülü gerçekçi kurgu için çok önemli bir edebî kiptir. Zira o, büyülü gerçekçiliğin en temel endişesini ön plana çıkarır: Bilinebilir olanın doğası ve sınırları*” (Zamora-Farris 2003: 497-498). Bu anlamda büyülü gerçekçilik, indirgeyici materyalizme ve pozitif akla karşı bir itiraz teşkil eder. “*Günüşiği bilincinin ikili sağduyusunu*” ters yüz eder. “*Gerçekliğin doğasını ve temsilcilerini*” sorgular (Zamora-Farris 2003: 498-500). Bu düşünceler çerçevesinde öykü metinlerinde gerçekliğin rasyonel bir zeminini, neden-sonuç ilişkisini, klasik ve normatif bir anlatı şablonunu bulmak mümkün değildir. Zira öykülerin kurgusal perspektifi, öznel deneyim ve duyulardan oluşmaktadır. Bunun yanı sıra büyülü gerçekçilik, “realist anlatı geleneği” ile “*deneyimlenmiş gerçekliğin, güvenilir bir versiyonunu sunma*” adına ortak bir zeminde buluşur. Fakat, “*esas farklılık büyülü gerçekçiliğin deneyimlenmiş gerçeklik konseptini çoğaltması ve çoğul, şeffaf, dönüştürücü ve animistik kurguları tercih etmesinde yatar*” (Zamora-Farris 2003: 498-500).

Öykü metinlerinde ölüm olgusu bu bağlamda, alışlagelmiş biçimlerde ortaya çıkmaz. Büyülü gerçekçi anlatının kendine has sıra dışılığı ile ölüm olgusu, deneyimlenmiş gerçekliğin “dönüştürücü ve çoğul” perspektifinden yansıtılır. “Hadi” adlı öyküde bu durum, tanrısal konumuna son derece hâkim olan anlatıcının, serinkanlı anlatımı ile öykülenir:

“Küçük kız uzun uzun yeni bir oyun düşündü. Kanepede oturan adamın ayakkabı bağlarını birkaç defa çözüp bağladı. Dışarıda ay batıyordu. Tombalanın hemen kenarından batıyordu. Küçük kız eski bir yılbaşı gecesini, pastaları, kırmızı uçlu elmaları düşündü. Usulca kımıldadı. Kanepenin altından çıktı. Masaya ağır ağır yaklaştı. Birden annesinin korkunç gözlerini gördü. Önce elma almasına kızdığını sandı. Elini çekti. Yine bakıyordu. Geriledi. O zaman masanın altında küçük tahtaya ağır ağır damlayan kanı gördü. Merakla yaklaştı masaya. Annesinin eline küçücük dokundu. Ses yoktu. (...) Öldüğünü bilemedi, ama içinde bir yerin bir kötülük haberi ile dolduğunu duydu. Korkuyla elindeki devenin başını ısırıldı. (...) Bir süre sofaya açılan kapıyı gözetledi. Sonra oturdu. Adamın ayakkabılarının bağlarını çözmeye başladı (Kutlar 2002: 24).

Öyküde ölüm vakası, okurun büyülü gerçekçi sinerjiye kapılması adına yoğun bir yanılısma ve ajitasyon düzleminde yansıtılır. Böylelikle anlatıcının merkezî kurgusal hâkimiyeti, öykü metninin duygusal mesafesini ayarlamaya yardımcı olur. Zira anlatıcıya bahşedilen tanrısal konum aracılığıyla, merkezî gözlemci olan anlatı-öznesi; edebî metnin duygusal mesafesini kontrol edebilir, okurun düşünme şekli üzerinde etkili olabilir (Booth 2012: 298).

“Üçüncü Teslimiyet” adlı öyküde de ölüm olgusu, benzer bir sıra dışılık ile işlenir. Kutlar’dan farklı olarak Marquez, kafkaesk bir ironi içerisinde ölüm duygusunu öne çıkarır:

"Bu gürültüyü 'başka seferler' de aynı ısrarcı biçimde hissetmişti. Örneğin ilk kez öldüğü gün hissetmişti; başında dikildiği cesedin kendisine ait olduğunu idrak ettiği gün. Onu görmüş ve kendisine dokunmuştu. Elle tutulamadığını, uzayda yer kaplamadığını, var olmadığını hissetmişti. Sahiden de bir cesetti; daha genç ve hastalıklı bedeninin başında dikilirken ölümün yolda olduğunu hissetmeye başlamıştı (...) Tabutunun içindeydi, gömülmeye hazırdı oysa ölmediğini biliyordu; canı kalkmak isteseydi kolaylıkla kalkabilirdi (...)

Teslim olacak, bedeni toprağa verilirken okunan son duaları ve rahibin tabutu indiren yardımcılarının kulak asmadığı bağırtıları duyacaktır. Mezarlığın kemiklerle ve tozla karışık soğuğu kendi kemiklerine işleyecek (...)

Belki de- olur ya- bu an gelip çatinca uyusukluğundan sıyrılacaktı. Göl gibi etrafında biriken, tıpkı doğmadan önce annesinin rahmindeki gibi yoğun ve yapışkan bir sıvıyı andıran terinin içinde yüzerek uyanacaktı. Hayatta olduğunu fark edecekti belki de" (Marquez 2019: 12-13-21).

Öyküde, büyülü gerçekçi anlatı formu ile kafkaesk ironi koştur biçimde kullanılır. Marquez'in özellikle ilk dönem öykülerinde görülen kafkaesk kurgu (Pelayo 200: 4), öykünün anlatı yapısı üzerinde etkili olmuştur. Hasta gencin biyolojik durumu ve zihinsel karmaşası, ölüm olgusunu çelişkili bir biçimde duyumsamasına neden olur. Bu anlamda ölümünü ve cansız bedenini törensel bir seyir ile izleyen hasta genç, metnin ironik çekirdeğini oluşturur. Bu çekirdek, öykünün semantik özellikleri içerisine yerleştirilir. "İlk kez öldüğü gün", "Başında dikildiği ceset", gibi sözdizimsel ve fizikötesi tuhaflıklar, öykünün hem ironik hem de büyüsel dışavurumlarıdır. Öykü metninde ironist olarak görev başında olan anlatıcı, anlatı kişisi aracılığıyla ölüm ve yaşam arasındaki şeffaf çizgiyi, uyumsuzlukları ön plana çıkarır. Zira ironi "'söylenmiş olan'la, 'söylenmemiş olan' arasında, 'söylenmemiş olanın lehine' bir dengesizlik ya da asimetri durumunun mevcut bulunmasıdır." Bu anlamda "'Söylenmemiş olan'ın 'söylenmiş olan'a yönelik hücumu, ironinin anlam boyutunu' belirler" (Cebeci 2008: 298). Öyküde hasta gencin, hayatta olduğuna dair "söylenmemiş" gerçekler, ölümüne ilişkin "söylenmiş olan" tasavvurları üzerinde asimetri ve dengesizlik yaratır. Büyüülü gerçekçi anlatı açısından ise birtakım sıra dışı etkiler uyandırır.

Büyüülü gerçekçi anlatı formu, postmodernist tutuma bu tür sıra dışılıklar ile bağlanır. Zira, büyülü gerçekçi kurgu da postmodernizm gibi bir permütasyonu ve "merkezsizleşmeyi" (decentering) içerir. Gerçekliğin olağandışı ve/veya özel bir yorumu, makul ve rasyonel biçimde formüle edilen merkezî algı algoritmasının değişimi, postmodernizm ve büyüülü gerçekçilikte ortak ve başat niteliklerdir. Theo L. D'haen'e göre "merkezden uzaklaşarak yazmak veya kenardan (margin) yazmak", hâkim söylemi etkisiz kılmak anlamına gelir (Zamora-Farris 2003: 195). Büyüülü gerçekçi anlatı; fiziği metafizik ile, rasyonel akli hayal gücü ile çarpıştırarak hem yeni bir kurgusal dönüşüm hem de marjinal bir enerji ile yüklenir. Bu anlamda büyüülü gerçekçilik "hâkim anlatıları istila etmek ve devralmak için kendisini bir (doğüstü) hile olarak ortaya çıkarır" (Zamora-Farris 2003: 195).

Öykü metinlerinin her ikisi de “açık bir son” ile nihayete erer. “Hadi” adlı öyküde küçük kız oyununa kaldığı yerden devam eder ve okur, zihinde süren bir çağrışım zenginliği ile son satırları deneyimler:

“Döndü. Adama baktı. Sızmıştı. Suratında yerleşmemiş, serseri insanlardan herhangi birinin tedirgin, soluk düzeni vardı. İçinde anlaşılması güç bir eziklik duydu. Sanki gözlerini kapamak istiyormuş gibi. Ya da biri mi gelecekti birden? Bir süre sofaya açılan kapıyı gözetledi. Sonra oturdu. Adamın ayakkabılarının bağlarını çözmeye başladı” (Kutlar 2002: 24).

“Üçüncü Teslimiyet” adlı öyküde de hasta genç; ölüm ile yaşam arasında kurduğu diyalektik ilişkiyi, son satıra değin belirsizliklerle devam ettirir. Kendi tabutundan annesinin rahmine kadar uzanan varoluşsal bir duyum yakalar:

“Göl gibi etrafında biriken, tıpkı doğmadan önce annesinin rahmindeki gibi yoğun ve yapışkan bir sıvıyı andıran terinin içinde yüzerek uyanacaktı. Hayatta olduğunu fark edecekti belki de.

Ama ölümü öylesine kabullenmişti ki hayatta olsa bile teslimiyetten ölecekti” (Marquez 2019: 21).

Öykü metinlerinde görülen açık-sonlar, büyülü gerçekçi anlatının temel özellikleri arasında yer alır. Büyülü gerçekçi anlatı, realizm gibi nihai kapanış ile baskılanmış (closure-ridden) veya indirgeyici natüralizm (reductive naturalism) ile sınırlanmış anlatı şablonunun dışına çıkar. Bunun yerine, açık ve genişleyen (open-ending, expansive) bir anlatı serbestliğini tercih eder (Simpkins 1988: 141). Böylelikle büyülü gerçekçi form, efsunlu tesirini okur üzerinde devam ettirmeye çalışır.

Sonuç

Büyülü gerçekçi anlatı, gerçekliği olağandışı bir anlatım ile ön plana çıkararak okura ve edebî metne kendine has bir içgörü kazandırır. Sıradan gerçekliği çeşitli biçimlerde dönüştürür; olağan ve olağanüstü olanı, doğal bir tavır içinde aktarır. Hâkim ve rasyonel algı biçimlerini tersyüz eder. Tanrısal konum, edebî metnin büyülü atmosferini hazırlayan kurgusal bir teknik olarak büyülü gerçekçi anlatıya potansiyel zemin hazırlar. Onat Kutlar’ın “Hadi” ve Gabriel Garcia Marquez’in “Üçüncü Teslimiyet” adlı öyküleri, büyülü gerçekçi nitelikleri ile koşut biçimde özdeş kurgusal ortaklıklar sergilerler. Her iki öyküde de tanrısal konumu işgal eden anlatıcılar, sözdizimsel ve dramatik yoğunluklar çerçevesinde öykülerin büyülü gerçekçi formlarına katkı sağlarlar. Büyüsel dönüşüm ile birlikte öykü metinlerinde gündelik gerçeklikler, sihirselsel bir dönüşüme uğrar. Belirli metinsel tekrarlar ile olay örgüleri, doğaüstü bir zemin çerçevesinde ilerler. Her iki öyküde de öznel deneyim ve duyular, ölüm olgusu üzerinden aktarılır. Büyülü gerçekçi anlatının kurgusal özelliklerinden olan açık son ve genişleyen çağrışım düzeyi, öykülerin ortak niteliğidir.

Sonuç olarak, her iki öykü de büyülü gerçekçi anlatı formu ve tanrısal konumları itibarıyla benzer niteliklere sahip iki önemli edebî metindir. Bu anlamda Kutlar ve Marquez, her iki öykü özelinde büyülü gerçekçi nitelikleri koşut bir biçimde tahkiye edimlerine yansıtırlar.

Etik Beyan

"Büyülü Gerçekçi Anlatı Formu Ve Tanrısai Konum: Marquez'in "Üçüncü Teslimiyet" Ve Kutlar'ın "Hadi" Adlı Öyküleri" adlı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; ULAKBİM TR Dizin 2020 ölçütlerine göre çalışmada etik kurul onayını gerektiren herhangi bir veri toplama ihtiyacı duyulmamıştır.

Kaynakça

- Booth, Wayne Clayton (2012). *Kurmacanın Retoriği*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Cebeci, Oğuz (2008). *Komik Edebi Türler Parodi, Satir ve İroni*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Collingwood, R.G. (1958). *The Principles of Art*. New York: Oxford University Press.
- Gasset, José Ortega Y (2017). *Sanatın İnsansızlaştırılması ve Roman Üstüne Düşünceler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kundera, Milan (1989). *Roman Sanatı*. Ankara: Afa Yayıncılık.
- Kutlar, Onat (2002). *İshak*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Marquez, Gabriel Garcia (2019). *Mavi Köpeğin Gözleri*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Özseveç, Yıldırım (2010). *Angela Carter'in Büyülü Oyuncakçı Dükkânı (The Magic Toy Shop) Adlı Romanında Büyülü Gerçekçilik*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özüm, Aytül (2013). "Onat Kutlar'ın İshak ve Bilge Karasu'nun Göçmüş Kediler Bahçesi'ndeki Büyülü Gerçekçi Öğeler". *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* (66): 179-204.
- Pelayo, Rubén (2001). *Gabriel Garcia Marquez: A Critical Companion*. London: Greenwood Press.
- Rancière, Jacques (2016). *Estetiğin Huzursuzluğu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ricoeur, Paul (2016). *Zaman ve Anlatı 3*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Simpkins, Scott (1988). "Magical Strategies: The Supplement of Realism". *Twentieth Century Literature*, 34 (2): 140-154.
- Tekin, Mehmet (2011). *Roman Sanatı 1*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tosun, Necip (2014). *Modern Öykü Kuramı*. İstanbul: Hece Yayınları.
- Turgut, Canan Öktemgil (2003). *Latife Tekin'in Yapıtlarında Büyülü Gerçekçilik*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Urgan, Mina (2010). *İngiliz Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Zamora, Lois Parkinson-Farris, Wendy B. (2003). *Magical Realism Theory, History, Community*. Durham: Duke University Press.

ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ	<i>Cilt: 3, Sayı: 1, 2020</i>
UDEKAD	<i>Vol: 3, Issue: 1, 2020</i>
INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE RESEARCHES	<i>Sayfa – Page: 63-73</i>
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ, ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ	<i>E-ISSN: 2667-4262</i>
	SCREENED BY iThenticate Professional Plagiarism Prevention

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN DİNLEME ETKİNLİKLERİNDE KRONOLOJİK SIRALAMANIN ÖNEMİ*

THE IMPORTANCE OF CHRONOLOGICAL ORDER IN LISTENING ACTIVITIES USED IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Bayram BAŞ** & Eda TEKİN***

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>✉ Geliş: 23.03.2020</p> <p>✓ Kabul: 15.06.2020</p> <p>Anahtar Kelimeler: <i>Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi, Dinleme Etkinlikleri, Kronolojik Sıralama.</i></p> <p>Araştırma Makalesi</p>	<p>Dinleme, yabancı dil öğreniminin ilk basamak becerisidir ve bu becerinin geliştirilmesi dinleme metinleriyle sağlanmaktadır. Dinleme süreci; ders kitabı, radyo, televizyon ve bilgisayar gibi çeşitli araçlar vasıtasıyla gerçekleştirilebilir. Dinlenen her şey birer metindir. Bu metinlerin de özellikle yabancı dil öğretiminde önemi büyüktür ve metinler dinleyenler için anlam ifade etmelidir. Dinlediğini anlamının ölçme değerlendirilmesi de dinlenen metinlere ait etkinlik önermelerinin mantıklı bir sıralamada verilmesi ile gerçekleştirilebilir. Bu araştırmanın amacı, dinleme metinlerine yönelik etkinliklerde yer alan önermelerin kronolojik sıralamasını tespit ederek bunun sonucunda meydana gelebilecek durumları betimlemektir. Araştırmanın inceleme nesnesi, Gazi Üniversitesi Yabancılar için Türkçe (B2) ders kitabıdır. Ders kitabında yer alan 36 adet dinleme etkinliğine ait önermelerin kronolojik sıralaması değerlendirilmiştir. Araştırma bir durum çalışmasıdır. Veriler doküman incelemesi ile elde edilmiş ve içerik analizi yapılarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda ders kitabındaki dinleme metinlerine ait etkinliklerin yüzde 45'inin kronolojik açıdan sıralı olmadığı tespit edilmiştir. Sıralamaya dikkat edilmemesinin dinlemede ne gibi sorunlara yol açabileceği çeşitli araştırma sonuçları ile desteklenerek değerlendirilmiştir.</p>

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>✉ Received: 03.23.2019</p> <p>✓ Accepted: 06.15.2019</p> <p>Keywords: <i>Teaching Turkish as a Foreign Language, Listening Activities, Chronological Ordering.</i></p> <p>Research Article</p>	<p>Listening is the first level skill of foreign language learning and this skill is developed through listening texts. Listening process; It can be realized through various tools such as textbook, radio, television and computer. Everything that is listened to is a text. These texts are also of great importance especially in foreign language teaching and should be meaningful for those who listen. Measurement evaluation of listening comprehension can be realized by giving the activity proposals of the texts listened in a logical order. The purpose of this research is to determine the chronological order of the propositions in the activities for listening texts and to describe the situations that may occur as a result. The study object of the research is Gazi University Turkish (B2) textbook for foreigners. The chronological order of the propositions of 36 listening activities in the textbook was evaluated. Research is a case study. The data were obtained by document review and evaluated by content analysis. As a result of the research, it was determined that 45 percent of the activities related to the listening texts in the textbook are not in chronological order. What kind of problems in listening skill can be caused by not paying attention to the ranking is supported by various research results.</p>

* Bu çalışma Second International Black Sea Conference on Language and Language Education (21-22 Eylül 2018, Sinop) adlı sempozyumda sunulan “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kullanılan Dinleme Etkinliklerinde Kronolojik Sıralama” başlıklı sözlü bildirin genişletilmiş hâlidir.

** Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, İstanbul / Türkiye, E-posta: bayrambas@gmail.com, ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3569-9395>.

*** Arş. Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, İstanbul / Türkiye, E-posta: edatkn@hotmail.com, ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6831-8101>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz (APA):

Baş, Bayram-Tekin, Eda (2020). “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kullanılan Dinleme Etkinliklerinde Kronolojik Sıralamanın Önemi”. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 3 (1): 63-73. DOI: <http://dx.doi.org/10.37999/udekad.707780>.

Extended Abstract

Listening has an important place both in the acquisition of the mother tongue and in the learning of the foreign language. People acquire the language through constant listening in their mother tongue. The more listening is done in the foreign language, the faster the learning and speaking of that language. Listening is not just hearing; is the process of making sense of what is heard. This interpretation is very important in a foreign language and students are provided with various materials for this. With the development of technology, these materials have been further increased and made available. There is no speaking without listening. Listening is very important for speaking skill. The more listening in a foreign language, the more familiar the sounds of the learned language can be. In a planned foreign language learning, people generally apply to the institutions that teach the language. These institutions also prefer the textbook as the main source in language teaching. In addition, various materials are included in education, but textbooks are easily preferred both in terms of plan program and easily accessible and acquired textbooks. There are generally listening texts and activities for these texts in the textbooks for listening learning. Integrity and consistency are important for good communication. Listening texts and activities prepared for this text should be appropriate, understandable and consistent with the level of the target audience. The activities of the listening texts and the suggestions of the activities developed for them should also be in a certain order. Activity questions that are not purposefully structured and unordered may adversely affect students' focus during listening. Activity questions of listening texts were also evaluated in this context. The aim of this study is to determine the chronological order in the activity questions developed in line with the listening texts in the Turkish for Foreigners (B2) textbook and to determine the compatibility of the order with the order in the listening text.

Case study, one of the qualitative research patterns, was used in the research. In this study, since the suitability of the questions in the listening activities to the chronological order is considered as a holistic one, a holistic single pattern is used. The study objects of the research consist of 36 listening activities in Gazi University Turkish Foreigners B2 level textbook. The data were obtained by document review. The chronological ordering criterion was determined based on the 'discourse structure' section in the text specifications in the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR). The questions in the listening activities were analyzed by content analysis and their compliance with the order in the listening text was determined. 16 of the 36 events in total are in the chronological order, 13 of them are in the mixed category, 7 of them are out of evaluation category. 14 of the 16 listening texts are informative text and 2 of them are narrative text. In the types of events, 10 of the 36 events are correct and incorrect tests, 9 are multiple choice tests, 6 are open-ended questions, 3 are blanks, 3 are filling tables, 2 are phrases, 1 is a making sentence with words, 1 is ending the sentence, 1 is summary writing activities.

It is seen that attention is not paid to the order in the activity questions of the listening texts in the book. This situation may cause students to not understand what they are listening to in practice. Listening skill is a skill that is difficult to understand especially when learning a foreign language because it contains pronunciation, new words, grammar and all the important points to understand a language. It is a long and practice-based process to improve listening skills in foreign language teaching and to understand each listener correctly and clearly. The sender in this study is also the listening texts and the control of the messages given by the sender is checked by the activities of the listening text. The questions of various assessment and evaluation techniques in these activities should be compatible with the listening text in order for the listeners to be understood, because the students both have to listen to one another, make sense of what they listen to and also have to do many mental activities such as answering the questions. An important percentage of activity questions are not ordered and can cause confusion, especially during listening. By paying attention to the chronological order in the activity questions, the mixed ones can be corrected and a more effective listening can be provided.

Giriş

Hem anadilinin edinilmesinde hem de yabancı dilin öğrenilmesinde dinleme çok önemli bir yere sahiptir. İnsanlar, anadilinde sürekli dinlemeye maruz kalarak dili edinirler. Yabancı dilde de ne kadar çok dinleme yapılırsa, o dili öğrenmek ve konuşmak o kadar hızlı olur. “Dil öğrenimini kolaylaştırmada dinlemenin önemli bir rolünün olduğu fark edilmiş” (Vandergrift 1999: 168), “son dönemde önemli bir değişim içinde olan dinlemenin konuşma dersinde basit bir aşama olarak görülüp ihmal edilmesi sonlanmış ve dinleme dil öğretim programlarının ana dersi haline gelmiştir” (Richards 2005: 85). “Dinlemenin dil öğrenmenin en doğal yolu olduğuna inanmak kolaydır, çünkü herkes dinleyerek ve gözlemleyerek ilk dilini öğrenmeye başlar; ancak, birçok yetişkin ikinci dil öğrencisi için dinleme, ilk dil ses sistemlerine aşına olduktan sonra ve aynı anda veya ikinci dilin senaryosunu öğrendikten sonra gelir” (Carney 2018: 1). Dinleme yalnızca işitme değil; işitilenleri anlamlandırma sürecidir. Bu anlamlandırma yabancı dilde çok önemlidir ve bunun için öğrencilere çeşitli materyaller sunulur. “Dinleme anlama faaliyetleri, öğrencilere karmaşık sesleri, ifadeleri ve içeriği daha iyi duymalarına ve başkalarıyla hedef dilde iletişim kurma yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olmak için hedef dilin işitsel bileşenini sağlar. Eğitimciler, evde veya dil laboratuvarı ortamında video kaset, ses bandı veya bilgisayar tabanlı etkinlikler sağlayarak öğrencilerin dinleme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaya çalışırlar. Bu materyaller ile öğrenciler, hedef dilde dinleme ile kelimeleri, cümle yapılarını ve diyalogları uygulayabilirler” (Jones 2003: 41). Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu materyaller daha da arttırılmış ve kullanılabilir duruma getirilmiştir.

Dinleme olmadan konuşma da olmaz. Dinleme, konuşma becerisi için çok önemlidir. Yabancı dilde ne kadar çok dinleme yapılırsa o kadar çok öğrenilen dilin seslerine aşinalık olabilir. “Dinleme yalnızca bir alıcı dil becerisi değildir, konuşma becerisi yetkinliğinin gelişiminde çok önemlidir” (Nunan-Miller 1995: v).

Planlı bir yabancı dil öğreniminde insanlar genellikle o dilin eğitimini veren kurumlara başvurur. Bu kurumlar da dil öğretiminde ana kaynak olarak ders kitabını tercih ederler. Bunun yanında çeşitli materyaller de eğitime dâhil edilir ama hem plan program açısından hem de kolay ulaşılan, edinilen ders kitapları, eğitim ortamında çokça tercih edilir. “Ders kitapları, çoğu dil programlarının anahtar bileşenidir. Bazı durumlarda, bir dili öğrenenlerin aldığı girdilerin ve sınıftaki dil pratiklerinin meydana gelmesini sağlayan bir bel kemiği görevi görürler” (Richards 2001:1). Dolayısıyla ders kitaplarındaki etkinlikler çok önemlidir. Yabancı dil öğretiminde ders kitaplarında dinleme, konuşma, okuma, yazma ve dil bilgisi alanlarına yönelik olarak çeşitli etkinlikler sunulur. Dil öğrenenler, bu etkinliklerle pratik yapma ve öğrendiklerini daha kalıcı hâle getirme imkânı bulurlar. Bu yüzden etkinlikler kitaplarda öğrencilerin anlamlı öğrenmelerini sağlayacak şekilde geliştirilmeli ve yerleştirilmelidir.

Dinleme öğrenme alanına yönelik olarak ders kitaplarında genellikle dinleme metinleri ve bu metinlere yönelik etkinlikler bulunmaktadır. Dinleme metinlerinin ve bu metne yönelik olarak hazırlanan etkinliklerin hedef kitlenin seviyesine uygun, anlaşılır, tutarlı olması gerekir. İyi bir iletişim için bütünlük, tutarlılık önemlidir. “Dinleme örtük yapıları ve karmaşık bir süreç oluşturduğu için bu süreç, ele alınacağı ders ve bu derste kullanılan stratejilerle

uyumlu hâle getirilmeli” (Bozorgian 2012:1) ve bu doğrultuda bir sıralama oluşturulmalıdır. Dinleme metinlerine ait etkinlikler ve bunlara yönelik geliştirilmiş etkinlik önermeleri de belirli bir sıralamada olmalıdır. Amaçlı olarak yapılandırılmamış ve sıralanmamış önermeler dinleme esnasında öğrencilerin odaklanmasını olumsuz yönde etkileyebilir.

Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi’nde dört temel beceriye ilişkin seviye seviye dil öğrenimi ile ilgili bilgiler aktarılmaktadır. Dil öğrenimiyle ilgili tüm detaylara değinilmektedir. Bunlardan biri de metin özellikleri başlığı altında yer alan söylem yapısıdır. “Söylem yapısı, bilgi işlemedeki karmaşıklık aşağıdaki etmenlerden dolayı azaltılır: Metnin tutarlılığı ve açık yapısı (kronolojik sıralama; ayrıntılarıyla açıklanmadan önce noktaların açıkça vurgulanması ve ifade edilmesi gibi); bilgilerin üstü kapalı değil de açık bir şekilde ifade edilmesi; çelişkili veya şaşkırtıcı bilgilerin olmaması” (TELC 2013: 163). Dinleme metinlerine ait etkinlik önermeleri de bu bağlamda değerlendirilmiştir. Bu araştırmanın amacı, Yabancılar için Türkçe (B2) ders kitabında yer alan dinleme metinleri doğrultusunda geliştirilmiş etkinlik önermelerindeki kronolojik sıralamayı tespit etmek ve sıralamanın dinleme metnindeki sıralama ile uyumunu belirlemektir.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. “Durum çalışması; güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi (içeriği) içinde çalışan, olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan, görgül bir çalışmadır” (Yin 1984: 23’ten aktaran; Yıldırım-Şimşek 2016: 289). Bu çalışmada dinleme etkinliklerinde yer alan önermelerin kronolojik sıralamaya uygunluk durumu bütüncül olarak ele alındığı için durum çalışması desenlerinden bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır.

Araştırmanın İnceleme Nesneleri

Araştırmanın inceleme nesnelere Gazi Üniversitesi Yabancılar için Türkçe B2 seviyesi ders kitabında yer alan 36 adet dinleme etkinliği oluşturmaktadır. Problemin ortaya çıkma sürecinde bu kitaptaki etkinliklerin araştırmacılar tarafından kullanılıyor olması sebebi ile inceleme nesnesi olarak seçilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Veriler, doküman incelemesi ile elde edilmiştir. Kronolojik sıralama ölçütü Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (CEFR)’ndeki metin özelliklerinde yer alan ‘söylem yapısı’ bölümü esas alınarak belirlenmiştir. Etkinlikler sıralı, karışık ve değerlendirme dışı olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır ve tablo-1’de gösterilmiştir.

Verilerin Analizi

Dinleme etkinliklerinde yer alan önermeler içerik analizi ile incelenmiş ve dinleme metnindeki sıralama ile uyumu belirlenmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi yapılmıştır. Gazi Üniversitesi Yabancılar için Türkçe ders kitabındaki dinleme metinleri dinlenmiştir ve dinleme esnasında metinlere ait etkinlik önermeleri sırası, içerik analizi ile tespit edilmiştir.

Bulgular

Bu çalışmada, Gazi Üniversitesi Yabancılar için Türkçe (B2) ders kitabındaki dinleme metinlerine ait etkinlik önermelerinin metinle uyumu bağlamında sıralamaları incelenmiştir. Gazi Üniversitesi Yabancılar için Türkçe B2 ders kitabında 5 bölüm bulunmaktadır. Her bölümde dört tane alt tema ve dinleme metni vardır. Bu dinleme metinlerinin etkinlikleri sıralı, karışık ve değerlendirme dışı olmak üzere üç kategoride belirlenmiştir. Sıralı, karışık ve değerlendirme dışı dinleme metinleri etkinlik önermeleri bölümlere göre aşağıda Tablo-1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Dinleme Metinleri Etkinlik Önermelerinin Kronolojik Durumu

Bölüm Adı	Metnin Adı	Metnin Türü	Etkinlik Kodu	Etkinlik Türü	Sıralı	Karışık	Değerlendirme Dışı
1	Atatürk'ün Sanat Sevgisi	Bilgilendirici	A	Doğru-Yanlış		+	
	GDO	Bilgilendirici	A	Doğru-Yanlış	+		
	GDO	Bilgilendirici	B	Çoktan Seçmeli Test			+
	Mimar Sinan	Bilgilendirici	A	Doğru-Yanlış		+	
	Sirk Hayvanları	Bilgilendirici	A	Doğru-Yanlış		+	
2	Gelecek Gençlerin	Bilgilendirici	A	Çoktan Seçmeli Test		+	
	Can Güvenliği	Bilgilendirici	A	Açık Uçlu Sorular	+		
	Çoklu Zekâ	Bilgilendirici	A	Çoktan Seçmeli Test		+	
	Çoklu Zekâ	Bilgilendirici	B	Tablo Doldurma	+		
	Gelinciğin Hikâyesi	Bilgilendirici	A	Açık Uçlu Sorular	+		
	Gelinciğin Hikâyesi	Bilgilendirici	B	Çoktan Seçmeli Test			+
3	Uzaya Seyahat	Bilgilendirici	A	Çoktan Seçmeli Test		+	
	Uzaya Seyahat	Bilgilendirici	B	Doğru-Yanlış		+	
	Mağara Resimleri	Bilgilendirici	A	Açık uçlu sorular	+		
	Mağara Resimleri	Bilgilendirici	B	Cümleleri açıklatma	+		
	Mağara Resimleri	Bilgilendirici	C	Kelimelerle cümle kurma			+
	Müzik Ruhun Gıdasıdır	Bilgilendirici	A	Çoktan Seçmeli Test	+		
	Müzik Ruhun	Bilgilendirici	B	Boşluk Doldurma	+		

Bölüm Adı	Metnin Adı	Metnin Türü	Etkinlik Kodu	Etkinlik Türü	Sıralı	Karışık	Değerlendirme Dışı
	Gıdasıdır						
	Bir Film	Bilgilendirici	A	Açık Uçlu Sorular	+		
	Bir Film	Bilgilendirici	B	Cümleleri açıklatma	+		
4	Matematik Nedir?	Bilgilendirici	A	Açık Uçlu Sorular		+	
	Matematik Nedir?	Bilgilendirici	B	Doğru-Yanlış	+		
	Yaşlı Adam ve Oğulları	Öyküleyici	A	Sonunu getirme			+
	Göl Olmak	Öyküleyici	A	Özet yazdırma			+
	Göl Olmak	Öyküleyici	B	Tablo doldurma			+
	Kitap Okumak	Bilgilendirici	A	Doğru-Yanlış	+		
	Kitap Okumak	Bilgilendirici	B	Boşluk Doldurma	+		
	Kitap Okumak	Bilgilendirici	C	Çoktan Seçmeli Test			+
5	Sanat Tarihine Giriş	Bilgilendirici	A	Çoktan Seçmeli Test	+		
	Minyatür ve Nakış	Bilgilendirici	A	Açık Uçlu Sorular		+	
	Minyatür ve Nakış	Bilgilendirici	B	Doğru-Yanlış		+	
	Bunları Biliyor musunuz?	Bilgilendirici	A	Boşluk Doldurma	+		
	Bunları Biliyor musunuz?	Bilgilendirici	B	Doğru-Yanlış		+	
	Spor Haberleri	Bilgilendirici	A	Doğru-Yanlış	+		
	Spor Haberleri	Bilgilendirici	B	Çoktan Seçmeli Test		+	
	Spor Haberleri	Bilgilendirici	C	Tablo doldurma		+	

Tablo-1: Dinleme metinlerine ait etkinlikler önermelerinin sıralama durumları.

Toplam 36 etkinliğin 16'sı sıralı, 13'ü karışık, 7'si değerlendirme dışı kategorisindedir. Metin türü olarak 16 dinleme metninin 14'ü bilgilendirici metin niteliğinde, 2'si öyküleyici metindir. Etkinlik türlerinde, 36 etkinliğin 10'u doğru yanlış testi, 9'u çoktan seçmeli test, 6'sı açık uçlu sorular, 3'ü boşluk doldurma, 3'ü tablo doldurma, 2'si cümleleri açıklatma, 1'i kelimelerle cümle kurma, 1'i sonunu getirme, 1'i özet yazdırma etkinlikleridir.

Atatürk'ün Sanat Sevgisi adlı dinleme metnine ait doğru-yanlış etkinliğindeki önermelerde sıralamaya dikkat edilmemiştir. Etkinlik önermeleri karışık olarak sunulmuştur.

GDO adlı dinleme metnine ait doğru-yanlış etkinlik önermelerinde sıralamaya dikkat edilmiştir. B bölümündeki tek bir sorudan oluşan çoktan seçmeli test değerlendirme dışı tutulmuştur.

Mimar Sinan adlı dinleme metnine ait doğru-yanlış etkinlik önermelerinde sıralamaya dikkat edilmemiştir. Etkinlik karışıktır.

Sirk Hayvanları adlı dinleme metnine ait doğru-yanlış etkinlik önermelerinde sıralamaya dikkat edilmemiştir. Etkinlik karışıktır.

Gelecek Gençlerin adlı dinleme metnine ait çoktan seçmeli test etkinliğinde sıralamaya dikkat edilmemiştir. Etkinlik içinde yer alan önermeler karışık olarak verilmiştir.

Can Güvenliği adlı dinleme metnine ait açık uçlu sorular etkinlik önermelerinde sıralamaya dikkat edilmiştir. Etkinlik sıralıdır.

Çoklu Zekâ Kuramı adlı dinleme metnine ait etkinlikte A bölümündeki çoktan seçmeli test etkinlik önermeleri karışık, B bölümündeki tablo doldurma etkinlik önermeleri sıralıdır.

Gelinciğin hikâyesi adlı dinleme metnine ait A bölümündeki açık uçlu sorular etkinlik önermeleri sıralıdır. B bölümündeki çoktan seçmeli test etkinlik önermeleri değerlendirme dışı tutulmuştur. Çünkü tek sorudur.

Uzaya Seyahat adlı dinleme metnine ait A bölümündeki çoktan seçmeli test etkinlik önermeleri ve B bölümündeki doğru-yanlış etkinlik önermeleri karışıktır.

Mağara Resimleri adlı dinleme metnine ait A bölümündeki açık uçlu sorular etkinlik önermeleri sıralıdır. B bölümündeki cümleleri açıklama etkinlik önermeleri sıralıdır. C bölümündeki ise kelimelerle cümle kurma etkinlik önermeleri değerlendirme dışı tutulmuştur. Çünkü bu etkinlikte sıralama önemli değildir. Öğrencilerden kelimelerle cümle kurmaları istenmektedir.

Müzik Ruhun Gıdasıdır adlı dinleme metnine ait A bölümündeki çoktan seçmeli test etkinlik önermeleri sıralıdır. B bölümündeki boşluk doldurma etkinlik önermeleri de sıralıdır; ancak dinleme metninde önce B bölümünden bahsedilip sonra A bölümünden bahsedildiği için bir karışıklık oluşmaktadır. İki etkinliğin yer değiştirmesi gerekmektedir.

Bir Film adlı dinleme metnine ait A bölümündeki açık uçlu sorular sorma etkinlik önermeleri sıralıdır. B bölümündeki cümleleri açıklama etkinlik önermelerinde de sıralıdır.

Matematik Nedir? dinleme metnine ait A bölümündeki açık uçlu sorular sorma etkinlik önermeleri karışıktır. B bölümündeki doğru-yanlış testi etkinlik önermeleri sıralıdır. Her iki bölüme de baskı hatası olduğu düşünülen A harfi verilmiştir.

Yaşlı Adam ve Oğulları adlı dinleme metnine ait hikâyenin sonunu getirme etkinlik önermesi değerlendirme dışı tutulmuştur, çünkü bu etkinlikte sıralama önemli değildir. Öğrencilerden dinledikleri hikâyenin sonunu getirmeleri istenmektedir.

Göl Olmak adlı dinleme metnine ait A bölümündeki özet yazdırma etkinlik önermesi ve B bölümündeki tablo doldurma etkinlik önermesi değerlendirme dışı tutulmuştur, çünkü bu etkinliklerde sıralama önemli değildir.

Kitap okumak adlı dinleme metnine ait A bölümündeki doğru-yanlış testi etkinlik önermeleri sıralıdır. B bölümündeki boşluk doldurma etkinlik önermeleri de sıralıdır. C bölümünde çoktan seçmeli test etkinliği önemesi değerlendirme dışı tutulmuştur, çünkü tek sorudur.

Sanat Tarihine Giriş adlı dinleme metnine ait A bölümündeki çoktan seçmeli test etkinlik önermeleri sıralıdır.

Minyatür ve Nakış adlı dinleme metnine ait A bölümündeki açık uçlu sorular sorma etkinlik önermeleri karışıktır. B bölümündeki doğru yanlış testi etkinlik önermeleri de karışıktır.

Bunları Biliyor musunuz? adlı dinleme metnine ait A bölümündeki boşluk doldurma etkinlik önermeleri sıralıdır. B bölümündeki doğru yanlış testi etkinlik önermeleri ise karışıktır.

Spor Hikâyeleri adlı dinleme metnine ait A bölümündeki doğru-yanlış testi etkinlik önermeleri sıralıdır. B bölümündeki çoktan seçmeli test etkinlik önermeleri karışıktır. C bölümündeki tablo doldurma etkinlik önermeleri de karışıktır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Etkinliklerin tamamı incelendikten ve değerlendirildikten sonra aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Kitaptaki dinleme metinlerine ait etkinlik önermelerinde sıralamaya dikkat edilmediği görülmektedir. Bu durum da uygulamada öğrencilerin dinlediklerini anlayamamalarına sebep olabilmektedir. Dinleme becerisi özellikle yabancı dil öğrenirken zor anlaşılan bir beceridir çünkü içerisinde telaffuz, yeni kelimeler, dil bilgisi, bir dili anlayabilmek için tüm önemli hususları içerir. Yabancı dil öğretiminde dinleme becerisini geliştirebilmek, her dinlediğini doğru ve net bir şekilde anlayabilmek uzun ve pratiğe dayalı bir süreçtir. “Dinleme becerisinin mesajların etkili bir şekilde alınmasında anahtar rolü vardır. Dinleme, bir kişinin ne söylediğini işitme ve konuşan kişiyle psikolojik katılımın birleşimidir. Dinleme bir dilde beceridir... Kişilerarası başarılı bir iletişim için dinleyici, göndericinin verdiği anlamı ve içeriği anlamalıdır” (Tyagi 2013: 1). Bu araştırmadaki gönderici de dinleme metinleri olup göndericinin verdiği mesajları alıcının anlayıp anlamadığının kontrolü dinleme metnine ait etkinliklerle yapılmaktadır. Bu etkinliklerdeki çeşitli ölçme değerlendirme tekniklerine ait önermeler, dinlenenlerin anlaşılabilmesi için dinleme metniyle sıralama olarak uyumlu olmalıdır, çünkü öğrenciler hem birini dinlemekte hem dinlediklerini anlamlandırmaya çalışmakta hem de sorulara cevap verme gibi birçok zihinsel faaliyeti aynı anda yapma durumunda kalmaktadırlar. “Dinleme etkinlikleri, öğrencilerin dinlenen metinden neler anladıklarını ortaya çıkarmak için kullanılır. Bu yüzden bu etkinlikler çok dikkatli seçilmelidir. Ölçmeyi en iyi derecede yapmalıdır. Dinlemeyi zorlaştıran birçok neden vardır ve bunlardan kaçınılmalıdır. Hem dinleyip hem yazmak zor bir şeydir” (Underwood 1989: 48). Etkinlik önermelerinin dinleme metni ile kronolojik olarak aynı sıralamada olması, dinleyicilerin verilen mesajı daha iyi anlamalarını sağlar.

“Dinlediklerini yanlış anlamanın bildikleri kelimeleri o anda tanıyamamak, anlam üzerinde düşünürken gelecek olan bölümleri kaçırmak, konuşma akışını birleştirememek, metnin başını kaçırmak, çok zor konsantre olmak ya da konsantre olamamak, duyduklarını çabuk unutmak, duyulan kelimeleri zihinsel olarak temsil edememek, art arda gelen bölümleri, öncesinde yaşanan problemlerden dolayı anlayamamak, kelimeleri anlamak ama mesajı çıkaramamak, mesajdaki ana düşüncelerde karışıklık yaşamak gibi birçok nedeni vardır” (Goh 2000: 59). “Dinleme başkalarının neler söylediğini tanımlayabilmek ve anlayabilmektir. Bu da konuşmacının aksan ya da telaffuzunu, dil bilgisini, söz varlığını ve anlamını yakalamayı içerir” (Howatt-Dakin 1974’ten aktaran; Yagang 1993). “Bir dinleyici, dinleme problemlerine ait birçok faktörün içinden kendisinin geride kalma sebebini, bir faktör ile tanımlayabilir. Örneğin, bazı dinleyiciler sözlü bir pasajın anlaşılmasının zor olduğunu düşünebilir, çünkü konuşmacı çok hızlı konuşuyor olabilir, aslında sebep konuşmacının hızı değil; telaffuz, konuşmadaki takılmalar, duraklamalar ve çeşitli vurgular gibi zorluğa neden olan bazı başka durumlardır” (Hasan 2000: 137). Bu durumlara bir de dinleme esnasında veya sonrasında dinlenen metinle ilgili karışık etkinlikler verilince dil öğrenenler o metnin mesajına tam anlamıyla ulaşamayabilir ve hatalar yapabilirler.

İnsanlar yabancı dilde genellikle “Anlıyorum ama konuşamıyorum.” derler; ancak bir o kadar da dinlediğini anlayamadığı için konuşamayanlar vardır. Bu durumun çeşitli sebepleri olabilir. “Yabancı dil öğrenen öğrencilerden bir kaydı dinlemeleri istendiğinde konuşan kişi ile iletişim kurabilmeleri mümkün değil ve dolayısıyla kullanılmış olabilecek herhangi bir sözsüz ipucunu yakalama şansları yok. Bu nedenle dinlemenin zorluğu yalnızca sesleri ya da kelimeleri yakalayabilmekten değil, ayrıca dinlenen metnin özünü ya da önemli detaylarını kaybetmekten gelmektedir” (Renandya-Farrell 2010: 52). Yabancı dil öğrenenler dinlediklerini anlayarak iletişime geçebilir ve dinlediklerini anladıkça motivasyonları gelişebilir. “Dinleme yetkinliği ve dinleme kaygısı, dinleme metinlerinde dinlediğini anlama ile güçlü ilişkilere sahiptir” (Carney 2018: iv). “Bir dinleme ve görüntüleme görevinin zorluğunu herhangi bir mutlak terimle belirlemeye çalışmak zordur. Zorluk düzeyini etkileyen üç yönü, yani metin, görev ve bağlam özelliklerini dikkate alarak, manipüle edilebilecek bu yönler için görevlerin özelliklerini tanımlamak mümkündür” (Hoven 1999: 82). Bu yüzden iletişimin içerisinde değerlendirilebilecek içerik yani etkinlik önermelerinin sıralaması da dinlenenleri anlamak açısından önemlidir. Etkinlik önermelerinin önemli bir yüzdesi sıralı değildir ve özellikle dinleme esnasında zihin karışıklığına sebep olabilmektedir. Etkinlik önermelerinde sıralamalara dikkat edilip karışık olanlar düzeltilebilir ve daha etkili bir dinleme sağlanabilir.

Etik Beyan

“Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kullanılan Dinleme Etkinliklerinde Kronolojik Sıralamanın Önemi” adlı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; ULAKBİM TR Dizin 2020 ölçütlerine göre çalışmada etik kurul onayını gerektiren herhangi bir veri toplama ihtiyacı duyulmamıştır.

Kaynakça

- Bozorgian, Hossein (2012). "Metacognitive Instruction Does Improve Listening Comprehension". *International Scholarly Research Network ISRN Education*. 1-6. doi:10.5402/2012/734085
- Carney, Nathaniel. (2018). *Diagnosing L2 English Learners' Listening Comprehension Abilities With Scripted And Unscripted Listening Texts*. Doktora Tezi. Amerika: Temple University.
- Goh, Christine C.M. (2000). "A Cognitive Perspective On Language Learners' Listening Comprehension Problems". *System*, 28 (1): 55-75.
- Hasan, Ali. S. (2000). "Learners' Perceptions Of Listening Comprehension Problems". *Language Culture And Curriculum*, 13 (2): 137-153.
- Hoven, Debra (1999). "A Model For Listening And Viewing Comprehension In Multimedia Environments". *Language Learning & Technology*, 3 (1): 88-103.
- Howatt, Anthony-Dakin, Julian (1974). *Language Laboratory Materials*. (ed. J. P. B. Allen, S. P. B. Allen, and S. P. Corder).
- Jones, Linda. C. (2003). "Supporting Listening Comprehension And Vocabulary Acquisition With Multimedia Annotations: The Students' Voice". *CALICO journal*, 21 (1): 41-65.
- Nunan, David-Miller, Lindsay (1995). *New Ways In Teaching Listening*. Alexandria: Va: Teachers of English to Speakers of Other Languages, Inc.
- Renandya, Willy A.-Farrell, Thomas S.C. (2010). "Teacher, The Tape Is Too Fast!'Extensive Listening In ELT". *ELT journal*, 65 (1): 52-59.
- Richards, Jack C. (2001). "The Role Of Textbooks In A Language Program. Retrieved". *RELC Guidelines*, 23 (2): 1-6.
- Richards, Jack C. (2005). "Second Thoughts On Teaching Listening". *RELC Journal*, 36 (1): 85-92.
- TELC (2013). "Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi: Öğrenim, Öğretim ve Değerlendirme". https://www.telc.net/fileadmin/user_upload/Publikationen/Diller_iain_Avrupa_Ortak_oneriler_AEeraevesi 02.12.2019.
- Tyagi, Babita (2013). "Listening: An Important Skill And Its Various Aspects". *The Criterion An International Journal in English*, 12: 1-8.
- Underwood, Mary (1989). *Teaching Listening*. London: New York: Longman.
- Vandergrift, Larry (1999). "Facilitating Second Language Listening Comprehension: Acquiring Successful Strategies". *ELT Journal*, 53 (3): 168-176.
- Yagang, Fan (1993). "Listening: Problems And Solutions". *In English Teaching Forum*, 31 (2): 16-19.

Yin, Robert (1984). *Case Study Research: Design and Methods*. Beverly Hills, Calif: Sage Publications.

Yıldırım, Ali-Şimşek, Hasan (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: SeÇkin Yayınevi.

<p>ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ</p> <p>INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE RESEARCHES</p> <p>МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ, ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ</p>	<i>Cilt: 3, Sayı: 1, 2020</i>
	<i>Vol: 3, Issue: 1, 2020</i>
	<i>Sayfa – Page: 74-83</i>
	<i>E-ISSN: 2667-4262</i>
	

ALMANCA ÖĞRETMEN ADAYLARININ ANADİL VE YABANCI DİLDE OKUMA SIKLIĞI VE ALIŞKANLIKLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)*

A RESEARCH ON THE NATIVE AND FOREIGN LANGUAGE READING HABITS OF THE PROSPECTIVE TEACHERS OF GERMAN (CASE OF ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY)

Ceyda YALÇIN**

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p> Geliş: 08.04.2020</p> <p> Kabul: 11.05.2020</p> <p>Anahtar Kelimeler: <i>Almanca öğretmen adayı, Anadil, Yabancı dil, Okuma alışkanlığı.</i></p> <p>Araştırma Makalesi</p>	<p>Bu çalışmanın amacı, Almanca öğretmen adaylarının hem anadil hem de yabancı dile yönelik okuma sıklıklarını ve alışkanlıklarını belirlemektir. Okumaya yönelik yaklaşımlar sürekli değişmektedir ve öğrenciler de bu değişimlerden etkilenmektedir. Mevcut çalışmalar, Türkiye’de okuma alışkanlığının genel anlamda zayıf olduğunu göstermektedir. Ancak okuma, öğrencilerin gerek mesleki yaşam alanları ve akademik başarılarında gerekse yabancı dil öğrenimleri üzerinde etkili bir faktör olduğundan, araştırma geleceğin öğretmenlerinin kitap okuma alışkanlıklarının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Çalışmada ilk olarak okuma eylemi ve önemi üzerinde durulmuştur. Daha sonra araştırmanın amacı, yöntemi, bulgular, yorumlar ve sonuç kısımları ele alınmıştır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Çalışma, 2018-2019 öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı’nda öğrenim görmekte olan toplam 150 öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında, öğretmen adayı bireylerin kendi ana dillerinde ve yabancı dilde okuma alışkanlıklarının ve okuma sıklıklarının belirlenmesine yönelik ifadeleri içeren “Öğrencilerin Haftalık Okuma Alışkanlığı Anketi” adlı anketin Türkçesinden yararlanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin verdiği cevaplar belirlenerek bu cevapların frekans ve yüzde değerleri tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, Almanca öğretmen adaylarının okudukları türler ve okuma alışkanlıkları farklılık göstermektedir. Ancak öğrencilerin okuma sıklığı ile ilgili bulgulara bakıldığında, genel olarak öğrencilerin anadilde ve yabancı dilde az okudukları ve bu anlamda yönlendirilmeye ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir.</p>

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p> Received: 04.08.2020</p> <p> Accepted: 05.11.2020</p> <p>Keywords: <i>Prospective teachers of German, Mother tongue, Foreign language, Reading habit.</i></p> <p>Research Article</p>	<p>The aim of this study is to determine the reading frequency and habits of the prospective teachers of German in both mother tongue and foreign language. Approaches to reading are constantly changing and students are affected by these changes. Current studies indicate that the reading habit in Turkey is generally weak. However, since reading is an effective factor both on students' professional life and academic achievement and foreign language learning, the research is important for determining the reading habits of future teachers. In this study, firstly the importance of reading was emphasized. Then the aim of the research, method, findings, interpretations and conclusion were discussed. As a research design the screening model was used in the research. The study was carried out in the academic year 2018-2019 with a total of 150 prospective teachers studying at the Department of German Language Teaching at Ondokuz Mayıs University Faculty of Education. In the study, the Turkish version of the Students Weekly Reading Habits Questionnaire, which includes expressions for determining the reading habits and reading frequencies of prospective teachers in mother tongue and foreign language, was used. Frequency and percentage values of these answers were calculated by determining the answers given by the students participating in the research. According to the research findings, the reading types and reading habits of prospective teachers of German vary. However, when the findings related to the reading frequency of the students were examined, it was found that the students generally read less in the mother tongue and foreign language and they needed in this regard to be directed.</p>

* Bu makale 26-28 Ekim 2019 tarihleri arasında “Ondokuz Mayıs Üniversitesi Uluslararası 100. Yıl Eğitim Sempozyumu”nda sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

** Dr., E-mail: ceydayalcin55@gmail.com.

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4530-2830>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz (APA):

Yalçın, Ceyda (2020). “Almanca Öğretmen Adaylarının Anadil ve Yabancı Dilde Okuma Sıklığı ve Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Örneği)”. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 3 (1): 74-83. DOI: <http://dx.doi.org/10.37999/udekad.716275>.

Extended Abstract

The aim of this study is to determine the reading frequency and habits of the prospective teachers of German in both mother tongue and foreign language. Approaches to reading are constantly changing and students are affected by these changes. Current studies indicate that the reading habit in Turkey is generally weak. However, since reading is an effective factor both on students' professional life and academic achievement and foreign language learning, the research is important for determining the reading habits of future teachers.

In this study, firstly the importance of reading was emphasized. Then the aim of the research, method, findings, interpretations and conclusion were discussed. As a research design the screening model was used in the research. The study was carried out in the academic year 2018-2019 with a total of 150 prospective teachers studying at the Department of German Language Teaching at Ondokuz Mayıs University Faculty of Education. In the study, the Turkish version of the Students Weekly Reading Habits Questionnaire, which includes expressions for determining the reading habits and reading frequencies of prospective teachers in mother tongue and foreign language, was used. It is a 5-point Likert type scale that consists of statements aimed at determining the frequency of reading newspapers, magazines, textbooks, novels and anything through the Internet. Frequency and percentage values of these answers were calculated by determining the answers given by the students participating in the research. To determine frequency and percentage values Statistical Program for Social Sciences (SPSS) 11.0 was used.

According to the research findings, the reading types and reading habits of prospective teachers of German vary. However, when the findings related to the reading frequency of the students were examined, it was found that the students generally read less in the mother tongue and foreign language. The results of the study show firstly that the prospective teachers of German do not have sufficient newspaper and magazine reading habits both in their mother tongue and foreign languages. Almost half of the prospective teachers of German stated that they sometimes read newspapers in their mother tongue. On the other hand, it was determined that almost half the prospective teachers of German did not read any newspapers in a foreign language. More than half of the prospective teachers of German stated also that they rarely read magazine both in their mother tongue and foreign languages.

According to another result obtained from this research; nearly half of the prospective teachers of German read novels frequently in their mother tongue. On the other hand, the result shows that the number of the students who regularly read novels in foreign languages is very low and these students rarely read novels in foreign languages. Another result of the study is that the frequency of reading textbooks of the students in both mother tongue and foreign language is higher than the rate of reading newspaper and magazine. It was determined that 1/3 of the students frequently read textbooks in their mother tongue and foreign language. According to these findings, it is understood that the prospective teachers of German have textbook reading habits both in mother tongue and foreign language. Here, the reason for the high rate of reading textbooks in both mother tongue and foreign language can be shown that students are studying in both mother tongue and foreign language.

According to another result of the study is determined that the prospective teachers of German read anything more frequently (often or very often) on the internet in terms of their frequency of reading newspapers, magazines, textbooks or novels both in their mother tongue and in a foreign language. According to the findings, almost all of the prospective teachers of German showed that they make frequent or very frequent readings on the internet in mother tongue. On the other hand, 1/3 of the students showed that they frequently read in foreign language on the internet. This result shows the prevalence of technology and internet use among the prospective teachers of German.

When the results are evaluated in general, it is understood that the prospective teachers of German do not have a high level of newspaper, magazine and book reading habits, except for the internet and without obligation. Although the number of literate increase compared to previous years in Turkey, there are significant reductions in the rate of conscious and regular reading habits. The academic achievement of students who read less books decreases and this situation is reflected in the students' behavior. Although it is necessary to gain reading habits from childhood, awareness can be raised in order to provide positive behavioral change in reading for prospective teachers studying at university. Recommendations are an effective method in reading. Academics

can recommend useful books for students in both mother tongue and foreign languages. The internet usage of the students can be turned into an advantage and it can be provided that they can make readings to support their mother tongue and foreign language development on the internet. Book promotion activities including visuality can be organized for students and awareness about reading can be created. In addition, students can be informed of the strategies and techniques related to reading.

Giriş

Okuma, öğretmen adaylarının gerek mesleki yaşam alanları ve akademik başarılarında gerekse yabancı dil öğrenimleri üzerinde etkili bir eylemdir. Okuma alışkanlığını etkileyen veya belirleyen birçok faktör vardır. Bunlar; çocukluk dönemi, aile, öğretmen, arkadaş, çevre, mevcut eğitim sistemi şeklinde çoğaltılabilir. Bireye okuma alışkanlığı kazandırmada çocukluk dönemi ve ailenin katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Bunların yanı sıra, eğitim sistemi ve bu sistem içerisinde kişinin rol model aldığı öğretmenleri veya arkadaşları, bireyin okuma alışkanlığı edinmede ve okumayı sevmeye şüphesiz önemli bir yere sahiptir.

Türkiye’de kitap okuma oranının birçok ülkeye göre düşük olduğu bilinmektedir. Okuma alışkanlıkları hakkında uluslararası alanda yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlara bakıldığında zaman, Türkiye’nin okuma alışkanlığının gelişmişliğiyle ilgili listenin çok iyi bir yerde olduğunu söylemenin kolay olmadığı görülecektir. Türk toplumunun kitap okuma alışkanlığıyla ilgili bazı tespitler yapmak amacıyla Bağımsız Eğitimciler Sendikası tarafından 2006 yılında yaptırılan araştırmaya göre; günde 5 saat civarında televizyon izleyen Türk insanının kitap okumaya yılda ancak 6 saatini ayırdığı anlaşılmıştır (Çetin-Karaata 2010: 203). Türkiye Okuma Kültürü Yaygınlaştırma (OKUYAY) Platformu’nun 2019 verilerine göre ise daha farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu verilerde Türkiye’deki 15 yaş üstü bireylerin, 2008 yılı ile 2019 yılı okuma oranları karşılaştırılmaktadır. Bu verilere göre kişilerin kitap okuma beyanlarında önemli bir değişim olduğu görülmektedir. 2008 yılında “Son 3 ayda kaç kitap okudunuz mu?” sorusunun yöneltildiği kişilerin yüzde 70’i kitap okumadığını belirtirken, 2019 yılında bu oran yüzde 36’ya düşmüştür. Başka bir ifadeyle, son 3 ayda en az bir kitap okuduğunu söyleyenlerin oranı yüzde 30’dan yüzde 64’e yükselmiştir (Okuyay Platformu 2019). Yıllar arasındaki farka bakıldığında yetişkin Türk halkının okuma alışkanlığında önemli bir değişim olduğu görülmektedir.

Kitap okuma faaliyetinin keyif veren ve iyi zaman geçirilmesini sağlayan özelliğinin yanında akademik başarıya da olumlu katkılar sunduğu, bireyin kelime hazinesini zenginleştirdiği, konuşmaya akıcılık ve anlaşılabilirlik kattığı, bireyin kavrama kapasitesini attırdığı, genel kültüre büyük ölçüde destek verdiği inkâr edilemez bir durumdur (Krashen 2001; Wilson-Casey 2007). Kitap okumanın başarıya ve gelişmeye destek olan bu özelliklerinin, bir yabancı dili öğrenirken de kolaylık sağladığı bilinmektedir. Çünkü ikinci dilde okuma konusunda etkili olan faktörlerden biri anadilde sahip olunan okuma tecrübesi ve birikimidir. Yeni bir dille tanışıldığı zaman, otomatik şekilde benzer ipuçları aramaya başlayan beyin anadil deneyimlerini uygulamaya çalışır (Cameron 2005: 136’dan aktaran; Durmuşçelebi 2013: 824). Mesleklerini besleyecek ve yabancı dillerini geliştirmelerinde katkısı olacak okuma alışkanlığını Almanca öğretmen adaylarına kazandırabilmek amacıyla anadilde okuma faaliyetleriyle yabancı dilde okuma faaliyetleri arasındaki ilişkilere dikkat çekmek gerekmektedir. Anadilde okumaya çok vakit ayıran bir öğretmen adayı, bu

alışkanlığını yabancı dilde de yitirmeyerek daha fazla bilgi edinecek, sözcük dağarcığını zenginleştirerek, okuduklarını hiç sıkıntı yaşamadan anlayacak, özümseyecek ve çözümleyecektir. Başka bir ifadeyle, öğrenci eleştirel okuma yeteneği kazanacaktır (Genç 1995: 74). Bu nedenle bir okuyucunun anadildeki okuma becerisi, yabancı dildeki okuma becerisinin gelişimi için de önemli bir etkidir. Çünkü anadilde düzenli okuma alışkanlığına sahip olan ve yabancı dil eğitimi gören öğrencilerin, yabancı dilde de düzenli bir okuma kültürüne sahip olması beklenir.

Üniversite öğrencileri ve özellikle de öğretmen adayları düzenli okuma alışkanlığına sahip olması gereken bir gruptur. Üniversiteler eğitim hayatının yoğun geçtiği kurumlardır. Öğrenciler en çok bu dönemde okuma eylemi gerçekleştirirler. Bu anlamda üniversite öğrencilerinin düzenli okuma alışkanlığına sahip olması beklenir. Öğrencilere ileriki yaşamlarında örnek teşkil etmeleri adına özellikle öğretmen adaylarının daha fazla okuması beklenir. Bu doğrultuda çalışma, geleceğin öğretmenlerinin kitap okuma alışkanlıklarının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Çalışmada amaç, Almanca öğretmen adaylarının hem anadil hem de yabancı dile yönelik okuma sıklıklarını ve alışkanlıklarını belirlemektir. Sözü edilen amaç çerçevesinde araştırmada aşağıda verilen sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır:

1. Öğretmen adaylarının anadilde ve yabancı dilde gazete okuma sıklıkları nedir?
2. Öğretmen adaylarının anadilde ve yabancı dilde dergi okuma sıklıkları nedir?
3. Öğretmen adaylarının anadilde ve yabancı dilde roman okuma sıklıkları nedir?
4. Öğretmen adaylarının anadilde ve yabancı dilde ders kitabı okuma sıklıkları nedir?
5. Öğretmen adaylarının anadilde ve yabancı dilde internet üzerinden okuma sıklıkları nedir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Almanca öğretmen adaylarının gerek anadil gerekse yabancı dile yönelik okuma sıklıklarını ve alışkanlıklarını belirlemek amacıyla yürütülen bu araştırma genel tarama modeline dayanmaktadır. Geçmiş dönemde veya mevcut durumdaki biçimleriyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarından olan tarama modelleri, karşılaştırma yapmaya da imkân veren araştırma yöntemlerindedir (Karasar 2013: 77).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2018-2019 öğretim döneminde Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı'nda 1., 2., 3., ve 4. sınıflarında öğrenim görmekte olan toplam 230 öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise, 2018-2019 öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı'nda 1., 2., 3., ve 4. sınıflarında öğrenim görmekte olan ve araştırma sürecine gönüllü olarak katılmış toplam 150 öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak; öğretmen adayı bireylerin anadillerinde ve yabancı dilde okuma alışkanlık ve okuma sıklıklarının belirlenmesine yönelik ifadelerden oluşan Shen (2006: 563) tarafından hazırlanmış *Haftalık Okuma Alışkanlığı Anketi*'nin Türkçe şekliyle yararlanılmıştır. Anket daha önceden Türkçeye çevrilmiş şekli ile de karşılaştırılmıştır (Pekkanlı-Kartal 2010). Roman, dergi, gazete, ders kitabı ve internetten herhangi bir şey okuma alışkanlığını ve sıklığını tespit etmeye yönelik ifadelerden meydana gelen anket, 5'li likert tipi bir anket özelliği taşımaktadır. Ankette bulunan maddelerin her birinin uygulanma sıklığı, “asla (1), nadiren (2), bazen (3), sık sık (4) ve çok sık (5)” şeklinde derecelendirilmiş ve değerlendirilmiştir. Araştırmada yer alan Almanca öğretmen adayları, okuma sıklıklarıyla ilgili maddeleri, uygulama yapılmadan önceki son üç aylık dönemde yaptıkları okuma eylemlerinin sıklık durumlarını dikkate alarak cevaplamışlardır. Veriler 2018-2019 öğretim yılı içerisinde araştırmacının kendisi tarafından toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmaya 2018-2019 öğretim yılı bahar yarısında, uygulamanın yapıldığı zamanda fakültede olan gönüllü öğretmen adayları katılmıştır. Uygulamaya başlamadan öğretmen adayları, araştırma konusu ile ilgili bilgilendirilmiştir. Öğretmen adaylarından cinsiyet ve yaşlarını belirtmeleri istenmiştir. Adaylar ayrıca isimlerini belirtmemişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerin verdiği cevaplar belirlenerek bu cevapların frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır. Frekans ve yüzde değerlerini belirlemek amacıyla, Sosyal Bilimler için İstatistik Programı (SPSS) 11.0'den yararlanılmıştır.

Bulgular

Almanca öğretmen adaylarının hem anadil hem de yabancı dile yönelik okuma sıklıklarını ve alışkanlıklarını belirleme amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada ulaşılan bulgular araştırma sorularına göre sırasıyla şu şekildedir:

Tablo 1'de “Öğretmen adaylarının anadilde ve yabancı dilde gazete okuma sıklıkları nedir?”, sorusu kapsamında, araştırmanın örnekleminde yer alan öğretmen adaylarının kendi anadillerinde ve yabancı dilde gazete okuma sıklıklarının dağılımına ilişkin bulgular verilmiştir.

Tablo 1: Haftalık gazete okuma sıklıklarının yüzde ve frekans dağılımları

	Asla	Nadiren	Bazen	Sık sık	Çok sık	Toplam
	% (N)	% (N)	% (N)	% (N)	% (N)	% (N)
Anadil	-	33.0	40.0	16.5	10.5	100.0
	-	(50)	(60)	(25)	(15)	(150)
Yabancı dil	40.0	24.0	20.0	10.5	5.5	100.0
	(60)	(36)	(30)	(15)	(9)	(150)

Tablo 1'de Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı'nda öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının Türkçe ve yabancı dilde gazete okuma alışkanlıklarına dair frekans ve yüzde değerleri verilmiştir. Bu değerlere göre, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı'nda öğrenim görmekte olan öğrencilerin neredeyse yarısı (%40) anadilde “bazen” gazete okuduğunu belirtirken, %33'ünün ise anadilde “nadiren” gazete okuduğu tespit edilmiştir. Geriye kalan az

sayıdaki öğrencinin anadilde düzenli gazete okuduğu görülmektedir. Diğer taraftan öğretmen adaylarının yabancı dilde gazete okuma oranlarına bakıldığında, adayların %40'ının yabancı dilde hiç gazete okumadığı belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının yine önemli bir bölümünün yabancı dilde “nadiren” (%24) ve “bazen” (%20) gazete okudukları, çok az oranda öğrencinin ise “sık sık” ve “çok sık” gazete okudukları anlaşılmıştır. Bu bulgulara göre; öğretmen adaylarının az da olsa anadillerinde gazete okuma alışkanlıklarına sahip oldukları ancak yabancı dilde bu oranın çok daha düşük olduğu, az sayıda öğretmen adayının yabancı dilde gazete okuma alışkanlığının olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2’de “Öğretmen adaylarının anadilde ve yabancı dilde dergi okuma sıklıkları nedir?”, sorusuna yönelik öğretmen adaylarının verdiği cevapların frekans ve yüzde dağılımlarına dair bulgular sunulmuştur.

Tablo 2: Haftalık dergi okuma sıklıklarının yüzde ve frekans dağılımları

	Asla % (N)	Nadiren % (N)	Bazen % (N)	Sık sık % (N)	Çok sık % (N)	Toplam % (N)
Anadil	5.0 (8)	50.0 (75)	35 (52)	7.2 (11)	2.8 (4)	100.0 (150)
Yabancı dil	30.0 (45)	55.0 (82)	10.0 (15)	5.0 (8)	- -	100.0 (150)

Tablo 2’de Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı’nda öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının Türkçede ve yabancı dilde dergi okuma alışkanlıklarına dair frekans ve yüzde değerleri verilmiştir. Değerler araştırmaya katılan Almanca öğretmen adaylarının yarısının (%50) anadilde “nadiren” dergi okuduğunu; yabancı dilde de buna paralel olarak yarıdan fazlasının (%55) “nadiren” dergi okuduğunu göstermektedir. Öğretmen adaylarının anadilde %5, yabancı dilde ise %30 oranında “hiç” dergi okumaması ise dikkat çekicidir. Bulgulardan elde edilen sonuca göre; öğretmen adaylarının hem anadil hem de yabancı dilde dergi okuma sıklıklarının çok düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 3’te “Öğretmen adaylarının anadilde ve yabancı dilde roman okuma sıklıkları nedir?”, sorusu çerçevesinde araştırmada yer alan öğretmen adaylarının anadillerinde ve yabancı dilde roman okuma sıklıklarının dağılımına dair bulgular sunulmuştur.

Tablo 3: Haftalık roman okuma sıklıklarının yüzde ve frekans dağılımları

	Asla % (N)	Nadiren % (N)	Bazen % (N)	Sık sık % (N)	Çok sık % (N)	Toplam % (N)
Anadil	10.0 (15)	18.0 (27)	19.0 (28)	45.0 (68)	8.0 (12)	100.0 (150)
Yabancı dil	8.7 (13)	30.0 (45)	55.0 (82)	5.0 (8)	1.3 (2)	100.0 (150)

Tablo 3 incelendiğinde Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı’nda öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının Türkçe ve yabancı dilde roman okuma alışkanlıklarına dair yüzde ve frekans değerleri görülmektedir. Bu değerlere göre, öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğu (%45) anadilde “sık sık” roman okuduklarını belirtmişlerdir. Anadilde “bazen” (%19) ve “nadiren” (%18) roman okuyanların oranı da az değildir ve birbirine paralel

gözükmektedir. Diğer yandan öğretmen adaylarının yabancı dilde roman okuma sıklıklarına bakıldığında, yarıdan fazla adayın (%55) “bazen” roman okuduğu, adayların %30’unun ise yabancı dilde “nadiren” roman okudukları tespit edilmiştir. Yabancı dilde “sık sık” roman okuyan öğrenci sayısının (%8) ise oldukça az olduğu görülmektedir. Ayrıca anadilde “hiç” roman okumayan öğrenci oranı %10 iken, bu oranın yabancı dilde % 8,2 olduğu belirlenmiştir. Bu bulgulara göre öğretmen adaylarının anadilde roman okuma sıklıklarının daha yüksek olduğu, yabancı dilde ise bu oranın çok daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

“Öğretmen adaylarının anadilde ve yabancı dilde ders kitabı okuma sıklıkları nedir?” sorusuna yönelik öğretmen adaylarının verdiği cevapların frekans ve yüzde dağılımına ilişkin bulgular tablo 4’te gösterilmiştir:

Tablo 4: Haftalık ders kitabı okuma sıklıklarının frekans ve yüzde dağılımları

	Asla % (N)	Nadiren % (N)	Bazen % (N)	Sık sık % (N)	Çok sık % (N)	Toplam % (N)
Anadil	-	10.0 (15)	25.0 (38)	35.0 (52)	30.0 (45)	100.0 (150)
Yabancı dil	6.5 (10)	15.4 (23)	30.0 (45)	37.0 (55)	11.1 (9)	100.0 (150)

Tablo 4’te Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı’nda öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının kendi anadilleri olan Türkçe ve yabancı dilde ders kitabı okuma alışkanlığına dair yüzde ve frekans değerleri verilmiştir. Bu değerlere göre, anadilde öğretmen adaylarının %35’i “sık sık”, %30’u ise “çok sık” ders kitabı okuduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun (%37) da yabancı dilde “sık sık” ders kitabı okuduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin %30’u yabancı dilde “bazen”, %15.4’ü ise “nadiren” ders kitabı okuduğunu belirtmiştir. Bu bulgulara göre öğretmen adaylarının hem anadilde hem de yabancı dilde ders kitabı okuma alışkanlığı olduğu söylenebilir.

Tablo 5’te “Öğretmen adaylarının anadilde ve yabancı dilde internet üzerinden okuma sıklıkları nedir?”, sorusu çerçevesinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarının anadillerinde ve yabancı dilde internet ortamında herhangi bir şey okuma sıklıklarının dağılımına dair bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 5: Haftalık internet üzerinden okuma sıklıklarının yüzde ve frekans dağılımları

	Asla % (N)	Nadiren % (N)	Bazen % (N)	Sık sık % (N)	Çok sık % (N)	Toplam % (N)
Anadil	-	-	10.0 (15)	60.0 (90)	30.0 (45)	100.0 (150)
Yabancı dil	15.0 (22)	25.0 (38)	30.0 (45)	20.0 (30)	10.0 (15)	100.0 (150)

Tablo 5 incelendiğinde, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı’nda öğrenim görmekte olan öğretmen adayı bireylerin Türkçe ve yabancı dilde internet üzerinden herhangi bir şey okuma alışkanlıklarına dair yüzde ve frekans değerleri görülmektedir. Bu değerlere göre öğretmen adayları, %60 oranında “sık sık”, %30 oranında ise “çok sık” şekilde anadilde internet üzerinden okumalar yaptığını belirtmiştir. Öğretmen adaylarının yabancı dilde internet

üzerinden okuma oranlarına bakıldığında, adayların %30'unun "bazen", %20'sinin "sık sık" internet üzerinden yabancı dilde okuma alışkanlığı olduğu görülmektedir. Diğer yandan, öğretmen adaylarının %15'inin yabancı dilde internet üzerinden hiçbir şey okumadığı tespit edilmiştir. Bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının anadilde internet üzerinden çok düzenli biçimde okuma alışkanlığına sahip olduğu, yabancı dilde de anadil kadar olmasa da okuma alışkanlıklarının olduğu belirlenmiştir. Bu tablodaki diğer verilerle karşılaştırıldığında, Almanca öğretmen adaylarının internet üzerinden herhangi bir şeyi okuma alışkanlıklarının; kitap, dergi veya gazete okuma alışkanlıklarına oranla çok daha fazla olduğu görülmektedir.

Sonuç

Almanca öğretmen adaylarının hem anadil hem de yabancı dile yönelik okuma sıklıklarının ve alışkanlıklarının belirlemeye yönelik yürütülen tarama modelindeki bu çalışmada elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Araştırma sonuçları ilk olarak, Alman Dili Eğitimi öğrencilerinin gerek anadilde gerekse yabancı dilde yeterli düzeyde gazete ve dergi okuma alışkanlıklarının olmadığını göstermektedir. Öğrencilerin roman okuma alışkanlıklarına bakıldığında, araştırma grubundaki öğretmen adaylarının yarıya yakın bir bölümü anadilde sık sık roman okuduğunu belirtmiştir. Ancak yabancı dilde roman okuma için aynı durum geçerli değildir. Çünkü yabancı dilde düzenli olarak roman okuyan öğrenci sayısının çok az olduğu tespit edilmiştir. Öğrenciler yabancı dilde nadiren veya bazen roman okuyabildiklerini belirtmişlerdir. Diğer yandan öğrencilerin hem anadil hem yabancı dilde ders kitabı okuma sıklıkları gazete ve dergi okuma oranlarına göre daha yüksektir. Burada hem anadil hem de yabancı dilde ders kitabı okuma oranının yüksek olmasının sebebinin öğrencilerin yabancı dil alanında öğrenim görmelerinden dolayı, başka bir ifadeyle bir zorunluluktan doğduğu söylenebilir. Buna karşılık öğrencilerin internet üzerinden anadilde herhangi bir şey okuma sıklıklarının çok yüksek olduğu görülmektedir. Öğretmen adayları, gerek kendi anadillerinde gerekse yabancı dilde, roman, dergi, gazete ya da ders kitabı okuma alışkanlıkları ve sıklıkları açısından internet ortamında herhangi bir metni çok daha sıklıkla (çok sık ya da sık sık) okuduklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, internet ve teknoloji kullanmanın öğretmen adayları arasında çok yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının internet haricinde ve ders zorunluluğu olmadan yüksek düzeyde bir dergi, gazete ve kitap okuma alışkanlıklarının olmadığı anlaşılmaktadır. Anadilde okuma oranı genel anlamda yabancı dilde okuma oranına göre daha yüksek olsa da bu oran yeterli değildir. Yakın gelecekte insan yetiştirmede ve ayrıca yabancı dil öğretiminde rol alacak olan öğretmen adaylarının hem anadilde hem de yabancı dilde düzenli okuma alışkanlığına sahip olmaları elzemdir. Çünkü gerek gündemi takip ederek, gerek mesleki anlamda kendini geliştirerek öğrencilere örnek olmak ve yol göstermek adına okumak önemli bir eylemdir.

Ülkemizde geçmiş yıllara göre okur-yazar sayısı artmasına rağmen, bilinçli ve düzenli kitap okuma alışkanlığı oranında önemli azalmalar olduğu görülmektedir. Az kitap okuyan öğrencilerin hem akademik anlamda başarıları düşmektedir hem de bu durum öğrencilerin davranış biçimlerine de yansımaktadır. Öğrenciler okumanın iyi bir eylem olduğunu bilmekte ancak nasıl iyi okur veya düzenli okur olunabileceğini bilmemektedirler. Bu anlamda

üniversite öğrencilerini hem anadil hem de yabancı dilde okumaya teşvik edici işler yapılabilir. Her ne kadar okuma alışkanlığının çocukluk döneminden itibaren kazandırılması gerekse de, üniversitede öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarında okumaya dair olumlu yönde davranış değişikliğini sağlamak için farkındalık oluşturulabilir. Öğrenciler yönlendirilerek onlara okumaları gereken kitaplara dair önerilerde bulunulabilir. Tavsiyeler okumada etkili bir yöntemdir. Akademisyenler hem anadil hem yabancı dilde öğrenciler için yararlı kitapları tavsiye edebilirler. Bu neyi niçin okuyacağını bilmeyen öğrenciler için yol gösterici olacaktır. Öğrenciler için görsellik de içeren kitap tanıtım etkinlikleri düzenlenebilir ve bir farkındalık oluşturulabilir. Ayrıca sınıf ortamında da kitap okumaya zaman ayrılabilir. Ders sonunda kitaplara yönelik kısa kısa tartışmalar yapılabilir. Çoğu öğrencinin haberdar olmadığı okuma teknik ve stratejileri vardır. Öğrenciler okuma ile ilgili bu strateji ve tekniklerden haberdar edilebilir.

Etik Beyan

“Almanca Öğretmen Adaylarının Anadil ve Yabancı Dilde Okuma Sıklığı ve Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Örneği)” adlı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. ULAKBİM TR Dizin ölçütlerine göre, toplanan veriler 2018-2019 dönemine ait olduğu için etik kurul onayına gerek duyulmamıştır.

Kaynakça

- Çetin, Yakup-Karaata, Cemal (2010). “Türk Öğrencilerin Okumama Sorununa Çözüm Önerileri”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (1): 202-215. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/cusosbil/issue/4383/60167>.
- Durmuşçelebi, Mustafa (2013). “Anadilde Okuma Becerilerinin İkinci Dilde Okumaya Etkilerinin İncelenmesi”. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (4): 817-835. doi: 10.9761/JASSS832.
- Genç, Ayten (1995). “Yabancı Dilde Okuma Alışkanlığı”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11: 71-74. Erişim adresi: <http://dergipark.org.tr/pub/hunefd/issue/7826/102892>.
- Karasar, Niyazi (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Krashen, Stephen (2001). “More Smoke and Mirrors: A Critique of the National Reading Panel Report on Fluency”. *Phi Delta Kappan*, 83 (2): 119-123.
- Okuyay Platformu (2019). *Türkiye Okuma Kültürü Araştırması 2019*. İstanbul: Türkiye Yayıncılar Birliği. Erişim adresi: <http://okuyayplatformu.com/wpcontent/uploads/2020/02/okuma-kulturu-arastirmasi.pdf>.
- Pekkanlı, İlknur-Kartal, Erdoğan (2010). “Yabancı Dil Öğretmen Adaylarının Anadil ve Yabancı Dilde Okuma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma (Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği)”. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 2 (3): 91-105. Erişim adresi: http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/view/175/pekkanli_kartal.

- Shen, Li-bi (2006). "Computer Technology and College Students' Reading Habits". *Chia-Nan Annual Bulletin*, 32: 59-572. Erişim adresi: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.526.1818&rep=rep1&type=pdf>.
- Wilson, Janell D-Casey Linda H (2007). "Understanding the Recreational Reading Patterns of Secondary Students". *Reading Improvement*, 44 (1): 40-48. Erişim adresi: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/24954485/understanding-recreational-reading-patterns-secondary-students>.

ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ		<i>Cilt: 3, Sayı: 1, 2020</i>
		<i>Vol: 3, Issue: 1, 2020</i>
		<i>Sayfa – Page: 84-102</i>
INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE RESEARCHES		<i>E-ISSN: 2667-4262</i>
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ, ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ		

ET-TÂHİR VATTÂR'IN “EZ-ZİLZÂL” ROMANINDA METİNLERARASILIK UNSURU OLARAK KUR'ÂN AYETLERİ

THE VERSES OF THE QUR'AN AS A COMPONENT OF INTERTUEXTUALITY IN AL-TAHER WATTAR'S “AL-ZILZAL” NOVEL

Kamil KARASU*

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p> Geliş: 21.04.2020</p> <p> Kabul: 10.06.2020</p>	<p>Bu çalışma, et-Tâhir Vattâr'ın <i>ez-Zilzâl</i> (Deprem) romanında bir kurgu ve biçem aracı olarak kullandığı metinlerarasılık kuramı üzerinde durmaktadır. Vattâr, eserinde sosyalist bir sistem kurmak amacıyla yürürlüğe konulan tarım reformu yasasıyla topraklarının kamulaştırılmasına engel olmak isteyen bir feodali odağına alır. Bu bağlamda, çalışmanın amacı, toprakların millileştirmekten kurtarmaya çalışan ve kendi amaçları doğrultusunda İslam dinini bir araç haline getiren feodal kimliklerin bu yönünü vurgulamak için başvurulan metinlerarasılık kuramının bir edebî esere nasıl uygulandığını ve eserin içeriğine ne kattığını incelemektir. Dolayısıyla, romanın ana kahramanının ağzından aktarılan Kur'ân ayetleri, metinlerarasılık kuramının örneklemleri olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada, öncelikle hem dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik atmosferini ortaya koymak hem de <i>ez-Zilzâl</i> romanının yazımına sevk eden şartları anlamlandırmak için tarihsel arka plan verilmektedir. Daha sonra çalışmaya konu olan <i>ez-Zilzâl</i> romanının genel bilgileri, özeti ve yazarın hayatı sunulmaktadır. Çalışmanın uygulama kısmında ise ilk önce metinlerarasılık kuramının ortaya çıkışı, gelişimi ve kullanılma biçimleri, ardından da metin analizi yöntemi ile Kur'ân ayetlerinin romanda yer verilme biçimleri örnekleriyle incelenmektedir. Çalışmanın sonunda, Vattâr'ın romanında vermek istediği mesajı daha etkili hale getirmek için, romanının temasıyla benzer içerikte olan Kur'an ayetlerini kullandığı veya bunları kendi cümlelerine dönüştürdüğü görülmüştür.</p>
<p>Anahtar Kelimeler: <i>et-Tâhir Vattâr,</i> <i>ez-Zilzâl,</i> <i>Metinlerarasılık,</i> <i>Tarım Reformu,</i> <i>Cezayir Romanı.</i></p>	
<p>Araştırma Makalesi</p>	

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p> Received: 04.21.2020</p> <p> Accepted: 06.10.2020</p>	<p>This study focuses on the theory of intertextuality which is used as a tool of fiction and style in al-Taher Wattar's al-Zilzal (The Earthquake) novel. In his work, Vattar focuses on a feudalist who wants to prevent the expropriation of his lands with the law of agricultural reform enacted to establish a socialist system. In this context, the aim of the study is to examine how the intertextuality theory applied to a literary work and what it adds to the content of the work, to emphasize this aspect of feudal identities that try to save their land from nationalization and to make Islam a tool for their own purposes. Therefore, the verses of Qur'an transmitted from the mouth of the novel's main hero, are considered as examples of intertextuality theory. In the study, firstly, historical background is given to reveal the political, social and economic atmosphere of the period and to make sense of the conditions that refer to the writing of al-Zilzal. Then, general information, summary and life of the author of al-Zilzal are presented. In practice of the study, first of all, the emergence of intertextuality theory, its development and usage patterns, and then the analysis of the verses of Qur'an by text analysis method are examined. At the end of the study, it has been seen that to make more effective the message which Wattar wanted to give in his novel he has used the verses of the Quran which are the similar content with the theme of his novel or converted them into his own sentences.</p>
<p>Keywords: <i>al-Taher Wattar,</i> <i>al-Zilzal,</i> <i>Intertextuality,</i> <i>Agrarian Reform,</i> <i>Algerian Novel</i></p>	
<p>Research Article</p>	

* Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Mütercim-Tercümanlık (Arapça) Ana Bilim Dalı, Ankara / Türkiye, E-mail: kkarasu@ybu.edu.tr.

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0257-2825>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz (APA):

Karasu, Kamil (2020). “et-Tâhir Vattâr'ın “ez-Zilzâl” Romanında Metinlerarasılık Unsuru Olarak Kur'ân Ayetleri”. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 3 (1): 84-102. DOI: <http://dx.doi.org/10.37999/udekad.724287>.

Extended Abstract

This study focuses on the theory of intertextuality which is used as a tool of fiction in al-Taḥer Wattar's *al-Zilzal* (The Earthquake) novel. In Algeria, a number of reforms were carried out to ensure the order in the newly independent state after the independence. The agrarian reform was one of the most significant aspect of this policy. Even though many private lands were expropriated with this reform, some feudal groups, opposed and resisted the enactment of expropriation law. These landowners, who presented themselves as either Islamic or religious sought to legitimize their stance against the agricultural reform either by showing evidence from the Quran or by using different religious discourses and reasons. al-Taḥer Wattar, one of the leading socialist realistic writers of Algeria, discussed this issue in his famous novel *al-Zilzal*.

In 1971, the government of Houari Boumediene introduced the Agricultural Revolution Law. The revolution aimed to build a thousand socialist villages in Algeria, revive agricultural activities in the countryside and raise awareness among the farmers. Wattar pictures his main protagonist Bulervah, who is described as a feudal-looking in his novel, as a representative of the old order. Bulervah is a high school principal in the capital, Algiers, and has no children from his five marriages. For this reason, he goes from Algiers to Constantine in order not to lose his large lands in Constantine to the government by registering them on his relatives.

Wattar describes the social and economic situation in the city via the observations of the novel's main hero Bulervah. Author creates the discourses of his hero, who is representing a religious identity. In this context, religious expressions comes to the fore in his speech and interpretation as an expression of religiousness. Especially the verses of the Quran have an important place in this discourse. In this context, the verses of the Quran, conveyed by the main hero of the novel, are considered as examples of the theory of intertextuality. For this reason, the study focuses on why and how the author used intertextuality as a postmodernist theory in *al-Zilzal*. The concept of intertextuality, which was first mentioned in the article of *Word, Dialogue and Novel*, written in 1966 by Julia Kristeva, a student of Roland Barthes, later became a theory (Kristeva 1986: 35; Lesic-Tomas 2005). Intertextuality, "in general, is the name given to the way of referring to all kinds of visual, verbal, literary and scientific texts that contribute to the emergence and meaning of the texts" (Childs-Fowler 2006: 121). Wattar chooses the title of *al-Zilzal* in accordance with his novel's attempt to reveal the psychological collapse of a feudal, and develop its content in line with its theme and title.

He chooses the verses or verse sections that he cites from the earthquake themed surahs such as an-Nas, al-Haj, al-Ma'arij, al-Bakarah, al-Fil, Ibrahim and Nuh, which are in accordance with the content of his novel. For example, Bulervah feels as if an earthquake will happen at any times and recites the verse of the surah al-Haj about the earthquake: "On the Day you see it every nursing mother will be distracted from that [child] she was nursing, and every pregnant woman will abort her pregnancy, and you will see the people [appearing] intoxicated while they are not intoxicated; but the punishment of Allah is severe" (al-Haj 22/2). In another section, Bulervah draws an analogy between the crowd of people in the city of Constantine and the elephant army that came to destroy the Kaaba. In order to express this connotation, he recites the third and fourth verses of surah al-Fil: "And He sent against them birds in flocks, Striking them with stones of hard clay" (al-Fil 105/3-4). Thus, Wattar characterizes the example of a negative hero with a feudal identity as a member of the Islamic viewpoint so as to claim the righteousness of his socialist ideas and legitimize the agricultural revolution. Wattar attributes the collapse of the feudal system to religion, which is in stark contrast with the socialist ideology. Wattar wants to give a message through the theme of earthquake and he underscores the psychological collapse of the feudal character Bulervah who is a prototype with the verses that he chooses from the Quran.

In sum, this study argues that Wattar's work is suitable for the application of the theory of intertextuality. This study also shows that application of this theory to his work makes Wattar's message more effective and intelligible. As a result, it is asserted that Wattar successfully uses the Quranic verses that he cites as a means of expression where the structure and the content meet.

1. Giriş: Tarihsel Arka Plan

Kuzey Afrika'nın en önemli ülkelerinden biri olan Cezayir, Fenikelilerden Romalılara, Arap-İslam fetihlerinden Osmanlılara kadar pek çok köklü medeniyete ev sahipliği yapmış derin bir tarihe sahiptir. Çoğunlukla Araplardan ve Berberilerden oluşan halka azınlıklar eşlik eder. 1830 yılından 1962 yılına kadar Fransız sömürgesinin hâkimiyeti altında kalması Cezayir'in diline, kültürüne, siyasetine, ekonomisine ve toplum yapısına önemli etkilerde bulunmuştur. Bu durum özellikle dilde kendisini yoğun bir şekilde hissettirir. Öyle ki resmi dil Arapça olmasına karşın hem kurumlarda hem de halk arasında Fransızca oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Cezayir'i sömürge tahakkümünden kurtarma girişimi ilk olarak 1832 yılında bir Kâdiriyye murabıtı olan Muhyiddîn el-Hasanî'nin oğlu Emir Abdulkadir el-Cezâ'irî'nin ülkenin güney bölgelerindeki kabilelerden de aldığı destekle savunma vilayetleri kurarak bir cihadî direniş hareketi başlatmasıyla gerçekleşir. Fakat Emir Abdulkadir, Fransız ordusuna karşı direnç gösterememiş ve 1847 yılında yenilgiye uğramıştır (Stora 2001: 4-5). Bu tarihten itibaren Cezayirli sömürge tahakkümünü kırmak için çok sayıda silahlı harekete girişse de başarılı olamadılar. Silahlı mücadeleyle çare bulamayacağını anlayan bazı âlimler, sömürgeciye karşı eğitim ve kültür faaliyetleriyle direnç gösterme yoluna gittiler.

Bu âlimlerden biri olan Abdulhamid bin Badîs (1889-1940), Cezayir gençliğini bu yönde canlandırmak için 1925 yılında "el-Muntakid" gazetesini çıkardı fakat aynı yıl yayını durdurdu ve 12 Kasım 1925'te "eş-Şihâb" gazetesini çıkararak Cezayirlilerin sesi oldu (Hizmetli 1994: 72-73). Bu gazetelerin amacı Cezayir halkının Müslüman-Arap kimliğini ayakta tutmak ve nerdeyse yok olmaya yüz tutmuş Arap dilini yeniden canlandırmaktı. Gazetelerin yanı sıra Abdulhamid bin Badîs'in yaptığı önemli bir diğer iş 5 Mayıs 1931 yılında Müslüman Âlimler Birliği'ni kurmasıydı. Böylece Âlimler Birliği'nin 1932 ile 1950 yılları arasında *Bağımsız Okullar* vasıtasıyla yaptığı eğitim faaliyetleri ilerde pek çok Cezayirli siyasetçinin ve edebiyatçının yetişmesine imkân tanımıştır (el-İbrâhîmî 1997: II/20-23). Zira o dönem yalnızca sömürgecinin dili kullanılmaktaydı ve kendilerini öven yayınlara izin verilmekteydi (Şeref 1991: 40-41).

Cezayirli bir yandan dilde ve kültürde millileşme çabalarını edebiyatla canlı tutmaya çalışırken bir yandan da ulusal bağımsızlık mücadelesine girdiler. 1 Kasım 1954'te başlatılan bağımsızlık savaşı yedi buçuk yılın sonunda zafere ulaştı ve 5 Temmuz 1962'de Cezayir bağımsızlığını kazandı. Bu savaş, ileride roman yazarları için zengin malzeme sunacak katliamları, acıları, zaferleri ve hayat hikâyelerini barındırıyordu.

Bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte yeni devletin inşası için "Eylül 1962'de Ulusal Kurucu Meclis için seçimler yapıldı. 25 Eylülde açılan Meclis, Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti'ni ilan etti. Bin Bella hükümet başkanı seçildi" (Ataöv 1975: 160). 19 Haziran 1965'te Ahmed bin Bella'ya yaptığı askeri darbeyle yönetimi devralan Huvârî Bûmedyen, sosyalist esaslara dayalı bir devlet inşa etmek için kolları sıvadı. İlk iş olarak FLN dışındaki siyasi partiler kapatılırken Fransızlardan kalan pek çok kurum ve kuruluş millileştirildi (Çeliker 1979: 23; Hüseyin 1991: 177). Bûmedyen dönemine damgasını vuran faaliyetler

sanayi, tarım ve kültür reformları üçlüsü oldu. Bu reformlar arasında en önemlisi ülkenin hemen hemen her kesimine etki eden tarım reformu oldu.

Bûmedyen'in "tarım reformu, 1000 sosyalist köyün inşasını, toprağın ıslahını ve yeniden dağıtımını öngörüyordu" (Naylor 2015: 62). Bu bağlamda, çoğu Fransızlar döneminde elde ettikleri geniş topraklarla ayrıcalıklı bir sınıf oluşturan feodal kesim başta olmak üzere, özel mülkiyet sahiplerinin geniş toprakları millileştirilerek kolektif tarım sektörü sistemleştirilmeye çalışıldı (Maskan 2014: 145). Fakat bu girişim pek çok toprak sahibi feodalin direnç göstermesine ve devlet içerisindeki uzantıları aracılığıyla reformları engelleme çalışmalarına maruz kalmıştır. Bu toprak sahipleri arasında kendilerini İslami görüşten ya da dindar olarak sunan feodal kesim ise tarım reformuna karşı duruşlarına gerek Kur'an-ı Kerim'den deliller göstererek gerekse farklı dini söylem ve gerekçelerle meşruiyet kazandırmaya çalışıyordu.

Böyle bir siyasi ortamda modern Cezayir Arap romanının öncülerinden biri olarak kabul edilen et-Tâhir Vattâr, yetmişli yıllardan itibaren hem Cezayir edebiyatına hem de Arapça yazılan Cezayir romanına yön çizdi. Yazar, eserlerinde ele aldığı bağımsızlık savaşı, ideolojik ayrışma ve tarım reformu gibi temalarla Cezayir'in bağımsızlıktan sonraki yıllarda kat ettiği siyasi, sosyolojik, ekonomik ve kültürel aşamaları kendi üslubuyla dünyaya sundu.

2. et-Tâhir Vattâr (1936-2010)

Cezayir'in önde gelen hikâye ve roman yazarlarından biri olan et-Tâhir Vattâr, 15 Ağustos 1936'da Cezayir'de dünyaya geldi. Pek çok Cezayirli edebiyatçı gibi ilk öğrenimini Kusantîne'deki Abdulhamid bin Badîs enstitüsünde aldı. Daha sonra 1952-1956 yılları arasında Tunus'taki Zeytûne Üniversitesi'nde eğitimini sürdüren Vattâr aynı dönemde FLN'nin sivil kanadında yer alarak bağımsızlık savaşına destek verdi. Savaştan sonra Kusantîne'de ve başkent Cezayir'de bazı gazete ve edebi dergilerde hem eserlerini yayımladı hem de yöneticilik yaptı. Çoğu meslektaşısı gibi bağımsızlık savaşı ve sömürge sonrası dönemin siyasi, sosyolojik ve kültürel meselelerini işleyen yazar çok sayıda roman ve kısa hikâye koleksiyonu kaleme almıştır. Bunlar arasında *Rummâne* (Rummâne 1972), *el-Lâz* (el-Lâz, 1974), *ez-Zilzâl* (Deprem, 1974), *Urs Bağl* (Katır Düğünü, 1978), *el-Havvât ve'l-Kasr* (Balıkçı ve Saray, 1979), *el-İşk ve'l-Mevt fi'z-Zemeni'l-Harrâşî* (Çatışma Zamanında Aşk ve Ölüm, 1979), *Tecrîbe fi'l-İşk* (Aşk Tecrübesi, 1989), *eş-Şem'a ve'd-Dehâlîz* (Mum ve Dehlizler, 1995) öne çıkan romanlarıdır (Naylor 2015: 521; Aoudjit 2017: 159).

3. ez-Zilzâl (Deprem, 1974)

et-Tâhir Vattâr'ın 1974 yılında yayımladığı *ez-Zilzâl* romanı bağımsızlığın ardından Huvârî Bûmedyen yönetiminde ortaya çıkan siyasi ve sosyolojik atmosferi gerçekçi bir şekilde ortaya koyan ilk Cezayir Arap romanlarından biridir. Vattâr, eserinde Bûmedyen döneminde yürürlüğü konulan reformları sıkı sıkıya bağlı olduğu komünist ideoloji doğrultusunda desteklerken bu ideolojiyi pek çok eserinin ana odağı haline getirmiştir. Öyle ki yazarın en dikkat çekici romanlarından biri olan *ez-Zilzâl*'de de tarım devrimini öne çıkararak bir feodal şahsiyet olan eş-Şeyh Abdulmecid Bûlervâh özelinde Cezayir'deki feodal burjuvazinin çöküşünü ortaya koyar. Vattâr'ın romanı şu şekilde özetlemek mümkündür:

"Romanın ana kahramanı eş-Şeyh Abdulmecîd Bûlervâh, yetmişli yılların başlarında başkent Cezayir'de bir lisenin müdürlüğünü yapan muhafazakâr bir şahsiyettir. Aslen Kusantîneli olan Bûlervâh, bağımsızlık savaşının başlamasıyla birlikte Tunus'a kaçar. Savaşın sona ermesiyle Cezayir'e dönerek başkente yerleşen Bûlervâh, altı yılı savaşta dokuz yılı da bağımsızlık sonrası olmak üzere yaklaşık on altı yıl köklerinin bağlı olduğu Kusantîne şehrinden uzak kalmış ve bütün akrabalarıyla irtibatı kesilmiştir. Böylesi bir ortamda, başkentte olmasının getirdiği avantajla hükümetin tarım devrimi yasası çıkarmaya hazırlandığını öğrenir. Beş evlilik yapmasına rağmen kısır olması sebebiyle çocuk sahibi olamayan Bûlervâh, sadece hasat zamanı kirasını aldığı, Kusantîne'de babasından ve dedesinden kalan geniş arazileri hükümete kaptırmamak için yola düşer. Dokuz saatlik yolculuğun ardından başkent Cezayir'den Kusantîne'ye ulaşan Bûlervâh, köprüler şehri olarak bilinen Kusantîne'deki yedi köprüden biri olan Bâbu'l-Kantara Köprüsü'nün girişine aracını park eder. Bir yandan şehri dolaşırken bir yandan da arazilerini adlarına kaydettirmek istediği ve uzun süredir görüşmediği akrabalarının izini aramaya başlar. Bûlervâh, karış karış şehri gezerken yedi köprüünün her birinden de tek tek geçer. Aradan geçen uzun yıllarda gerek yapısal gerekse insanî bakımdan şehirde meydana gelen değişimleri eleştirel bir dille ifade eder. Bûlervâh, bu eleştirilerini dindar bir toprak sahibi ve eğitimci olarak dile getirirken sık sık Kur'ân ayetlerinden ve dini söylemlerden alıntılar yapar. Gördüğü insan manzaralarının ve çürümüşlüğün bir depreme sebep olacağı vehmine kapılarak bilincinde git gel yaşar. Bütün şehri dolaştıktan sonra geri döndüğü Bâbu'l-Kantara Köprüsü üzerinde, içine düştüğü psikolojik sarsıntının etkisiyle etrafını çocukların sardığını, köprüünün bir deprem oluyormuşçasına sallandığını zanneder. Etrafına polisler ve insanlar toplanır, topraklarını vermeyeceğini söyleyerek elbiselerini köprüden aşağıya atmaya başlar. İntihar etmeden önce polisler gelip yakalar ve Bûlervâh'ı hastaneye götürürler" (Vattâr 2014).

4. Yöntem

Bu çalışmanın yöntemi, *ez-Zilzâl* romanının edebi bir eser olarak ortaya çıkışına etki eden dönemsel koşulları siyasi, sosyolojik, kültürel ve ekonomik bakımdan değerlendirmeyi esas alan dıştan yaklaşım ile esere dönük olarak kurgulanma biçimini ve yapısını incelemeyi esas alan içten yaklaşıma dayanmaktadır. Bu bağlamda dıştan yaklaşımda toplum yaşamına betimleyici yönüyle ışık tutan sosyolojik yöntem ile toplumsal yapı içerisindeki ekonomik ve sınıfsal farklılık sebebiyle çatışan alt ve üst yapıyı ele alan Marksist yöntem kullanılmaktadır. Eserin içine dönük eleştiride ise Julia Kristeva ile Roland Barthes gibi yapısal ve post-yapısalcı kuramcılarının temelini attığı metinlerarasılık yöntemi üzerine odaklanılmaktadır. Böylece, yazarın toplumcu gerçekçi bir tarzda inşa ettiği eserinde, içyapıda kullanılan metinlerarasılık araçlarının dış gerçekliği yansıtmaya ve eserin sanat yönüne katkıda bulunma boyutu değerlendirilmektedir.

5. Metinlerarasılık

Metinlerarasılık, "Genel itibarıyla, metinlerin bir şekilde ortaya çıkmalarına ve anlamlarına katkıda bulunan görsel, sözel, edebi, bilimsel her türlü metinlere atıfta bulunma

biçimine verilen isim” (Childs-Fowler 2006: 121) olarak tanımlanmaktadır. Aytaç (2009: 209) ise bu kavramı “*Her metin bir alıntılar mozayığı üzerine kuruludur, her metin, bir başka metnin sindirilmesi (Absorption) ve dönüşümü’dür (Transformation)*” diyerek tarif etmektedir. İlk kez 1966 yılında, Roland Barthes’in öğrencisi olan Julia Kristeva’nın kaleme aldığı *Word, Dialogue and Novel* adlı makalesinde dile getirilen metinlerarasılık kavramı zamanla bir kuram niteliği kazanmıştır (Kristeva 1986: 35; Lesic-Tomas 2005: 1-20; Hitchcock 2013: 105). Rus Biçimciliği ve Yapısalcılık akımları ile birlikte metinlerin, özellikle edebi eserlerin incelenmesi ve eleştirisi de yeni bir yön kazandı. Yazarın ailesinden, çevresinden ya da kendi birikimlerinden ortaya çıkardığı eserin bu yönleri geri plana itilerek eserin bizzat kendisine ve başka eserlerle bağlantısına odaklanılmıştır (Aytaç 2009: 208).

1930’lu yıllardan itibaren Yeni Eleştiricilerle başlayan eserin içine dönük inceleme 1950’li ve 60’lı yıllardan itibaren Victor Shklovsky, Boris Tomashevsky ve Boris Eichenbaum gibi Rus biçimcilerle yeni bir boyut kazandı. Bunun yanı sıra Fransa’da ortaya çıkan Gerard Genette, Tzvetan Todorov ve Roland Barthes gibi yapısalcı ve post yapısalcılarla daha da ileri gitti. Bu akımın öncülerinin ana fikri, bir eseri yazarının hayatı, çevresi ya da içinde bulunduğu toplumun ve dönemin şartlarına göre değil, eserin içeriğine, biçimsel ve yapısal unsurlarına göre değerlendirmektir (Lemon-Reis 2012; Moran 2013: 159).

Bu bağlamda, kuramının temelini atarken Mihail Bahtin’in *diyaloji kuramından* (Allen 2000: 22-23) yararlanan Kristeva, metinleri iki tür ilişki ekseninde değerlendirir. Bunlardan ilki okuyucu ile metin arasında olandır. Metinde geçen kelimeler okuyucu tarafından daha önce okunmuş ya da duyulmuştur ve yazar metnini bu kelimelerle inşa etmiştir. Bu türden bir etkileşime yatay eksen adını verir. Kristeva’nın dikey eksen adını verdiği ikinci ilişki türü ise bir metnin kendisinden önceki metinlerle olan girift ilişkisidir (D’Angelo 2010: 31-47). Herhangi bir metindeki metinlerarası ilişki düzeyleri alıntılar, uyarlamalar, parodiler, çeviriler, palimpsestler biçiminde olabileceği gibi daha önce kaleme alınmış olan biyografi, şiir, mektup, tiyatro oyunu, ansiklopedi maddesi, dini metin, hikâye ya da roman kesitinden alıntılar biçiminde de olabilir (Huyugüzel 2018: 314).

Özellikle postmodern edebiyatın dayandığı en temel kuramlardan biri olan metinlerarasılık, yazara, sahip olduğu kültürel mirası ve başka kaynaklardan edindiği bilgi birikimi, kaleme aldığı eserlerinde eklektik bir biçimde kullanma imkânı tanır (Çağlıyan Şakar 2020: 1181). Bir yazarın metnini inşa ederken başvurduğu en temel metinlerarasılık uygulaması ya doğrudan alıntılanmış ya da dönüştürülmüş metin eklemedir. Metinlerarasılık her ne kadar bir edebi eserin veya bir başka metnin içine ve biçimsel yönlerine ağırlık verse de yazarın siyasi, ekonomik, dini, kültürel, felsefi ya da edebi yönden donanımıyla doğrudan alakalı olup, onun donanım gücü metinler arasında ilişki kurabilme becerisini de etkiler. Bu beceri, yazara farklı metinleri içerik ve bağlam yönünden bir araya getirebilme olgunluğu sağlar. Edebi türler arasında en çok roman sanatında görülen metinlerarasılık, çoğu zaman daha önce kaleme alınmış başka metinlerden esinlenme ya da onlardan bir parça ekleme şeklinde gerçekleştirilir. Metin ekleme yönteminde yazarların başlıca amaçları şu şekilde ifade edilebilir:

“- Modern zaman gerçeklerinin, duygu, düşünce ve hayallerinin tek bir türdeki edebî metinle ifadesinin yetersiz kaldığı, bunun için meramını ifade etmek adına gerekli görülen her türdeki metin parçalarından yararlanmak gerekir düşüncesi.

- Kurmaca metne gerçeklik katmak düşüncesi.

- Romanla, romanın içeriğiyle tarihsel bir bütünlük sağlamak için o tarihsel döneme ilişkin metinlere yer verme düşüncesi.

- Romana biçimsel anlamda değişik bir hava katmak düşüncesi.

- Romanın içeriğini, iletisini başka metinlerle pekiştirme düşüncesi” (Çetin 2005: 214).

Yazarların eserlerinde metinlerarasılık kuramına yer verme biçimleri hem kendilerinin yaşamlarına, dünya görüşlerine, içinde yetiştikleri topluma ve edebî geleneklerine hem de eserlerini üzerine kurdukları konulara ve işledikleri temalara göre değişiklik göstermektedir. Bu çalışmada da Cezayir'in önde gelen roman yazarlarından et-Tâhir Vattâr'ın *ez-Zilzâl* romanında metinlerarasılık kuramının kullanılma biçimi ve düzeyi irdelenmektedir. Vattâr, Cezayir Hükümeti'nin tarım devrimini ilan etmeye hazırlandığı süreçte bir feodal olarak karakterize ettiği eş-Şeyh Abdulmecîd Bülervâh'ın arazilerini kaybetmemek için ardına gizlendiği dindarlık maskesine işaret eder. Bunu yaparken, tezini ve temasını güçlendirmek, toplumda yaşanan sıkıntıların kaynağını göstermek için olay örgüsünün arasına romanın ana kahramanı Bülervâh'ın dilinden dökülen Kur'ân ayetlerini bir metinlerarasılık unsuru olarak kullanır.

6. ez-Zilzâl Romanında Metinlerarasılık Unsuru Olarak Kur'ân Ayetleri

et-Tâhir Vattâr, *ez-Zilzâl* romanının kahramanı Abdulmecid Bülervâh'ın ağzından duruma ve şartlara uygun bir şekilde yer verdiği Kur'ân-ı Kerim ayetleriyle anlatisında ortaya koymaya çalıştığı iletiyi daha etkili kılmak istemiştir. Bu bağlamda, Vattâr'ın bir dinî metin olarak Kur'ân-ı Kerim ayetlerini ne ölçüde ve ne şekilde metinlerarası kuramın bir unsuru olarak kullandığı ele alınmaktadır.

Vattâr, bir feodalin psikolojik çöküşünü ortaya koymaya çalıştığı romanına uygun olarak *ez-Zilzâl* (Deprem) başlığını seçtiği gibi içeriğini de temasıyla ve başlığıyla uyumlu bir şekilde geliştirmiştir. Bununla yetinmeyen Vattâr, dindar bir feodal olarak karakterize ettiği kahramanının bu yönünü vurgulamak ve eserinin içeriğini daha güçlü kılmak için temasına ve mesajına uygun düşen Kur'ân-ı Kerim ayetlerini bağlamına göre eserine dâhil etmiştir. Yazar bunu gerçekleştirirken pek çok roman yazarının başvurduğu gibi metinlerarasılık kuramının metin ekleme ve metin dönüştürme yöntemlerinden yararlanmıştır. Vattâr, seçtiği metinlerarasılık malzemesinin doğası gereği, alıntılacağı ayetleri metin ekleme yöntemini kullanarak eserine katmıştır. Dolayısıyla alıntılacağı ayetleri ya da ayet kesitlerini *ez-Zilzâl* (Deprem)'in içeriğine uygun düşen Nâs, Hac, Me'âric, Bakara, Fîl, İbrâhîm ve Nûh gibi deprem temalı surelerden seçmiştir.

Vattâr, post-modern edebiyat kuramlarından olan metinlerarasılık ile klasik dönemlerden itibaren, özellikle Arap-İslam geleneğinde bir edebî sanat olarak kullanılagelen iktibas sanatını birbirinin tamamlayıcısı olarak romanında kullanmıştır. Zira “*ifadeye canlılık*

ve sıcaklık kazandırdığı, sözü pekiştirip güzelleştirdiği için Kur'an veya hadisten yapılan iktibaslar edebi bir sanat kabul" (Durmuş 2000: 52-54) edilmektedir.

Başlarda ayet ve hadislerle yapılan iktibaslar zamanla alanını genişletse de dini metinler yazarlar için her zaman bir başvuru kaynağı olmuştur. Edebiyat ve belâgat kaynaklarında iktibas, yapılma amacına ve türüne göre tasnif edilmektedir. Bu bağlamda, iktibas, *müstahsen* (beğenilen) ve *müstehcen* (çirkin, kınanmış) olmak üzere ikiye ayrılır. Sözü daha iyi ifade etmek ve müspet amaçlar için yapılan, Kur'an hükümlerine aykırı düşmeyen müstahsen iktibas derecelerine göre *ahsen* (daha iyi) ve *hasen* (iyi) olmak üzere iki kategoride değerlendirilir. Birincisiyle olumlu anlamda güçlü etki bırakmak ve nasihat etmek amaçlanırken, ikincisiyle yalnızca iyi ve güzel etki bırakmak amaçlanır. Dolayısıyla Kur'an'dan iktibaslarda daha çok tercih edilen yöntemdir. Müstehcen iktibas ise, edebe ve İslam hükümlerine aykırı, özellikle şiir gibi edebi sanatlarla hicivde bulunurken zaman zaman ayetlerin orijinalini dahi bozarak yapılan bir alıntılama türüdür (Uzun 2000: 52-54).

Kur'an ayetlerinden yapılan iktibaslar, daha çok şiirle sınırlı iken modern edebi sanatlarla birlikte her geçen gün kimlik değiştirerek metinlerarasılıkta karşılık bulmuştur. et-Tâhir Vattâr da yirminci yüzyılın ortalarında gün yüzüne çıkan bu post-modern kuramı henüz sıcağı sıcağına *ez-Zilzâl* romanında kullanır. Romanın içeriğine göre ayetler, kimi zaman nâkis kimi zaman da tam iktibas yaparak alıntılanır (Uzun 2000: 52-54). Ayet alıntılarında görülen en dikkat çekici yön ise romanın kahramanı Bülervâh'ın dile getirdiği bütün ayetlerde kendi amaçları doğrultusunda sakındırıcı, tehdit edici ya da korkutarak bir şeyleri kabul ettirmek ve göz önüne sermek isteyen, dini unsurları başkalarına karşı bir sopa gibi kullanan kimlikte betimlenmesidir.

Vattâr'ın eserinde mekân olarak Kusantîne şehrini seçmesinin sebebi hem kendisinin yetiştiği ve yakından bildiği bir yer olması hem de bağımsızlıktan önce ve sonra en fazla değişim geçiren yerlerden biri olmasıdır. Zira Kusantîne, bir zamanlar Cezayir'de kültürün ve dini eğitimin merkezi konumundayken aradan geçen yıllar, şehir halkını sefalet ve yoksulluğa düşürmüştür. Yazarın ışık tuttuğu zaman dilimi bugünün meselesinden ziyade 1956 ile 1970 yılları arasında geçen sürenin bir muhasebesidir. Çünkü 1971 yılında ilan edilen tarım devrimi yarasından kısa süre sonra, 1974 yılında eserini yayımlamıştır. Bu yönüyle bağımsızlık savaşının şehirde bıraktığı izler, yazarın benimsediği sosyalist ideolojinin ışığında, toplumsal durumu derinlemesine inceleyerek okura sunulmak istenir (Masâyif 1983: 55).

Yazar, *ez-Zilzâl*'in ana teması olan tarım devrimi ile birlikte gelen feodal düzenin çöküşünü hikâye etmeye başlamadan önce romanının olumsuz kahramanı Bülervâh'ı karakterize ederek eserinin altyapısını hazırlar. Bu bağlamda, ana kahramanın özelliklerine eserinin toplumcu gerçekçi içeriği için karşıt düşecek gerekli sıfatları yükler. Fransızlar döneminde geniş toprak sahibi olan, burjuva sınıftan bir babanın oğlu olarak betimler. Babasının sahip olduğu bu zenginlik zamanla kendisine geçmiştir. Yazarın kahramanına yüklediği diğer özellik ise dindar kimliğidir. Kahramanın burjuva sınıfa dâhil olan feodal karakteri, alt yapı ile üst yapı ayrımını ortaya koyarken Marksist ideolojinin ana odağı olan ekonomik ve politik eleştirinin malzemesini de hazırlar. Bu fikrî inşayı, eserin içyapısında ortaya koyacak gerekli söylem araçlarını ise Kur'an'dan alıntıladığı ayetlerle temin eder.

Vattâr, kahramana yüklediği dindar kimliğe ayetlerle canlılık kazandırırken, eserin başından sonuna kadar da farklı ayetleri leitmotif olarak Bûlervâh'ın dilinden aktarır. Yazar bu karakter çiziminde başarılıdır.

Romanda görülen ilk metinlerarasılık örneği romanın ana kahramanı Bûlervâh'ın Kusantîne şehrine ulaştığı zaman iki rekât *tahiyyetu'l-mescid* (mescidi selamlama) namazı kılmak için girdiği mescitte Cezayir'in dini önderlerinden Abdulhamid bin Badîs'in fotoğrafını görünce gerçekleşir. Vattâr, henüz romanın başlarında Bûlervâh'ın bir yandan namaz kılarken bir yandan da fotoğraftaki Abdulhamid bin Badîs'i düşünme anını, "*İbn Badîs'i düşünmekten kendisini alabildiğinde et-Tahiyyât duasını okuyordu*" (Vattâr 2013: 12) cümlesi ile dile getirir. Burada Bûlervâh'ın, değişen düzende topraklarını kurtarma kaygısının zihninde ağır bastığı ve kıldığı namazı ikinci plana attığı vurgusu yapılırken aynı zamanda kahraman için okuyucunun nazarındaki ilk olumsuz izlenimi oluşturur. Yazar, Bulervâh'ın namazındaki bu samimiyetsizliği Nas suresinin 4. ayetini kahramanın ağzından hatalı bir şekilde ifade ettirerek pekiştirir. Zira buradaki kullanım yazar tarafından surenin aslının bilinmediğinden değil, bilinçli bir tercihin sonucudur:

Tablo-1: Nas suresi ve ez-Zilzâl'de metinlerarasılık örneği⁸

"مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ" (Nas 114/4).
"Sinsi şeytanın şerrinden..." (Nas 114/4).
"لعنه الله، الشيطان الرجيم.. لعنه الله الوسواس الخناس". (Nas 114/4; Vattâr 2013: 13).
"Allah lanet etsin kovulmuş şeytana... Allah lanet etsin sinsi şeytana" (Nas 114/4; Vattâr 2013: 13).

Vattâr'ın metinlerarasılık bağlamında yer verdiği bir diğer dini metin Hac suresinin ayetleri olmuştur. Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayı, kıyamet gününün azabından sakınmayı telkin eden bu surenin ayetlerine romanın farklı yerlerinde yer vermektedir. Yazar, romanda, yıkılışı temsil eden deprem teması ile kıyamet gününü ifade eden Hac suresinin 1., 2. ve 22. ayetlerini örtüşürmektedir. Özellikle sıkça başvurduğu 1. ve 2. ayetleri kimi yerde bütünüyle kimi yerde de başından veya sonundan eksilti olarak roman metnine katmıştır.

İlk olarak romanın kahramanı Bûlervâh'ın gözlemleri sonucu şehrin kalabalığı ve kötü havası dile getirilir. Bu sebeple şehrin sonunun geleceği gün kıyamete benzetilerek Hac suresinin 2. ayetinin giriş kısmı eksiltilmiş olarak ifade edilir. Yazar, roman boyunca Bûlervâh'ı şehirde dolaştırır. Bu dolaştırmanın amacı, ona şehirden manzaraları göstererek zihninde oluşan mekân ve yaşam fotoğrafının onda deprem ya da felaket temalı ayetleri serdedecek çağırışımı oluşturmasıdır. Bu sebeple kahramanın dile getirdiği ayetler her zaman farklı bir mekân veya insan betimlemesinin ardından gelir. Daha şehre ilk girdiği anda yarım milyona yakın insan manzarası ve şehrin duvarlarının bitkin görüntüsü onda kıyamet hissi

⁸ Metinlerarası ilişki düzeyini göstermek için tabloların içerisinde yer verilen ayetler ile roman kesitleri arasındaki farklılıklar (ayetlerde olup roman metninde olmayan ya da dönüştürülen) italik olarak belirtilmektedir. Her bir ayet ve roman kesitinin asıl metni ve meâli (çevirisi) birlikte verilmektedir. İkiye bölünmüş tabloların üst bölümünde ayetlerin Kur'an-ı Kerim'deki kesiti, alt bölümünde ise *ez-Zilzâl* romanında geçtiği hali yer almaktadır.

uyandırır. Bu noktada, yazar, yavaş yavaş Bûlervâh'ın psikolojik durumunu da göz önüne sermek ister. Zira insanlar ve şehir alelade yaşamına devam ederken kendisinin tedirginliği, gerçeği olduğundan daha kötü algılamasına sebep olmaktadır. Öyle ki ayette geçen “*insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin*” (Hac 22/2) ifadesi aslında şehirdeki insanları değil, Bûlervâh'ın kendisini kaybetme durumunu yansıtmaktadır. Yazar, Bûlervâh için yaklaşan trajedinin temellerini atar:

Tablo-2: Hac suresi ve ez-Zilzâl'de metinlerarasılık örneği (5/1)⁹

Hac) "يَوْمَ تَرُؤْنَهَا تُذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ" (Hac 22/2).

“Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin; çünkü Allah'ın azabı (kıyametin dehşeti) çok çetindir!” (Hac 22/2).

"...تذهل كل مرضعة عما أرضعت وتضع كل ذات حمل حملها، وترى الناس سكارى وما هم بسكارى ولكن عذاب الله شديد." (Hac 22/2; Vattâr 2013: 16).

“...her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin; çünkü Allah'ın azabı (kıyametin dehşeti) çok çetindir!” (Hac 22/2; Vattâr 2013: 16).

Bûlervâh, şehrin önemli mekânlarından olan Balbây isimli lokantanın halini görünce yaşadığı hayal kırıklığını vurgulamak için aynı ayetin son kısmını çıkararak dile getirir. Zira lokanta önceleri ağalara, paşalara, önde gelenlere, büyük toprak ve sürü sahiplerine, şöhretli kişilere hizmet vermekteyken şimdi alt tabakadan insanların uğrak yeri olmuştur. Vattâr, Bûlervâh'ın karşılaştığı manzara, Vattâr için arzulanan durumdur. Çünkü amaçladığı gibi alt sınıf emekçi kesim, artık bir zamanlar burjuva sınıfının yemek yediği lokantaya girebilmektedir. Yazar, Marksist eleştirinin savunduğu “*eserin konusu, olayları, kişileri, kahramanları, sömürücü ve yönetici bir sınıfın çıkarlarını sürdürmesine yardımcı olmamalı, ezilen sınıfların çıkarlarına ters düşmemeli*” (Moran 2013: 88) ilkesine uygun davranır. Buna karşın ana kahramanın sığındığı ayetler, her seferinde hayal kırıklığı ve endişenin düzeyini bir kat daha göstermektedir. Aynı ayeti bir önceki okuduğundan daha kısa sürdürebilmekte ve yarısında kesmektedir:

Tablo-3: Hac suresi ve ez-Zilzâl'de metinlerarasılık örneği (5/2)

(Hac/22: "يَوْمَ تَرُؤْنَهَا تُذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ." (Hac/22: 2)

“Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin; çünkü Allah'ın azabı (kıyametin dehşeti) çok çetindir!” (Hac/22: 2).

يوم ترونها تذهل كل مرضعة عما أرضعت، وتضع كل ذات حمل حملها وترى الناس سكارى... (Hac 22/2; Vattâr 2013: 17)

“Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecek ve insanları sarhoş gibi göreceksin...” (Hac 22/2; Vattâr 2013: 17).

⁹ Aynı ayet, metinlerarasılık kuramının bir unsuru olarak romanda farklı düzeylerde veya yerlerde kullanılmışsa bu ayetler yer verilme sayısınınca tablolarda sıralanmıştır: (4/1, 4/2; 5/1, 5/2 gibi).

Romanın olay örgüsü ilerledikçe Bûlervâh, ana tema olan depreme sözü getirir. Lokantanın sahibi Bâlbây ile aralarında geçen diyalog sonrası Hac suresinin 2. ayetini yineler.

“- *Bugün Büyük Cami'nin imamı deprem hakkında hutbe verdi. Aklında ne olduğunu anlamadım?*

- *Evet, bu imam geç kaldı. Kusantîne'de deprem oldu ve bitti.*

- *Ne diyorsun?*

- *Kusantîne gerçekten bitti diyorum. Depremi gerçekleşti. Bâlbây, Belfâkkûn, Bin Celûl, Bin Çîkû ve Bin Kerâre gibi Kusantîne ehlerinden kimse kalmadı. (Kusantîne'nin) depremi gerçekleşti. Depremi gerçekleşti ve Kusantîne yerini Bû Fenâre, Bû eş-Şa'ır, Bû el-Fûl, Bû Tamîn, bütün hayvanoğullarına ve bitkilere bıraktı.*

Fakat bu seferki deprem çok büyük. Allah'ın (cc.) nitelediği gibi hem içte hem de dışta olanı kapsayacak” (Vattâr 2013: 22).

Vattâr, romanın kahramanı Bûlervâh'ın karşısında konumlandıkça eserinin içeriğindeki psikolojik çöküntünün boyutunu da artırır. Bu sayede, anlatıyı onun için hazırladığı sona doğru taşır. Aralarındaki diyalogun ardından lokantacı Bâlbây'ın kendisine söylediği “*gerçek deprem hislerdir*” (Vattâr 2013: 22) cümlesiyle adeta Bûlervâh'ın yaşadığı her an deprem olacakmış hissini dile getirir. Yazar, kurguladığı bu diyalogla, kahramanın bilinçaltına yerleşmiş olan deprem vehmini bir kere daha gün yüzüne çıkarır:

Tablo-4: Hac suresi ve ez-Zilzâl'de metinlerarasılık örneği (5/3)

<p>“يَوْمَ تَرُوتُّهَا تَدُهْلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمَلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ” (Hac 22/2; Vattâr 2013: 22, 42)</p> <p>“<i>Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecek. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin; çünkü Allah'ın azabı (kıyametin dehşeti) çok çetindir!</i>” (Hac 22/2).</p>
<p>“...تذهل كل مرضعة عما أرضعت وتضع كل ذات حمل حملها، وترى الناس سكارى و ما هم بسكارى.” (Vattâr 2013: 22, 42)</p> <p>“...her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecek ve insanları sarhoş gibi göreceksin” (Hac 22/2; Vattâr 2013: 22, 42).</p>

Vattâr, eserinde metinlerarasılık kuramına işlerlik kazandırmaya Hac suresinin 1. ve 2. ayetleriyle devam etmektedir. Romanın kahramanı Bûlervâh şehirde dolaşırken Kusantîne şehrinin konumuna işaret ederek bir kaya üzerinde iç içe geçmiş satıcıların, tüccarların, komşuların, erkeklerin, kadınların, arabaların ve kokuların vb.nin betimlemesini yapar. Yazar, ana kahramanın gördüğü kaotik ortamı bir depremin tetikleyicisi olarak görür ve “*Çatılar yere bakıyor.. Bir kayanın üzerinde yarım milyon...*” (Vattâr 2013: 28) diyerek durumdan yakını. Bu atmosfer, Bûlervâh'ın gerçekleşmesini beklediği deprem sonrasında ortaya çıkacak maşeri durumun manzarası gibi algılanır. Ayetin başından ve sonundan çıkarma yaparak romanının özüne işaret eden depreme ilişkili kesiti alıntılar. Vattâr, roman kahramanına sık sık Hac suresinin 1. ve 2. ayetlerini tekrarlatırken şehirde yaşanan sosyolojik ve ekonomik dönüşümü hazmedemeyişinin şaşkınlığını yaşatmak ister. Fakat yazarın, esere alıntı yaparken Kur'an'da, Allah'ın mutlak hüküm sahibi oluşuna ve hesap gününün

çetinliğine işaret edilen kısımların çıkarılması ayetin müstahsen boyutunun tahrifatına sebep olmuştur:

Tablo-5: Hac suresi ve ez-Zilzâl’de metinlerarasılık örneği (5/4)

<p>"يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ. يَوْمَ تُرْوَنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ." (Hac 22/1-2)</p> <p>"Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kıyamet sarsıntısı gerçekten büyük bir olaydır. Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin; çünkü Allah'ın azabı (kıyametin dehşeti) çok çetindir!" (Hac 22/1-2).</p>
<p>"...إن زلزلة الساعة شيء عظيم، يوم ترونها تذهل كل مرضعة عما أرضعت ت تضع كل ذات حمل حملها و ترى الناس سكارى و ما هم بسكارى..." (Hac 22/1-2; Vattâr 2013: 28)</p> <p>"...kıyamet sarsıntısı gerçekten büyük bir olaydır. Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin..." (Hac 22/1-2; Vattâr 2013: 28).</p>

Bir feodal olan roman kahramanı Bûlervâh'ın gördüğü manzara karşısında ruhu ağırlaşır, başı dönmeye başlar. Fakat yazar eserinin bu kısmında metinlerarasılık kuramına başvururken metin dönüştürme yöntemini de kullanır. Öyle ki Hac suresinin hem 1. ayetinin hem de 2. ayetinin girişlerini eksilteli olarak eserine dâhil ederken aynı zamanda 2. ayetin "Her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin" (Hac 22/2) şeklindeki kesitini neredeyse tamamen değiştirir. Yazar, romanın ana kahramanının akrabalarını ararken çaresizliğinin ve tedirginliğinin boyutunu bir kat daha artırır. Bir âlim olmasına karşın onun Kur'an'dan kopukluğunu ve yalnızca ihtiyaç duyduğunda ayetlere başvurduğunu göstermek için ayetleri yarım yamalak ve orijinal halinden farklı ifadelerle dile getirtir:

Tablo-6: Hac suresi ve ez-Zilzâl’de metinlerarasılık örneği (5/5)

<p>"يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ. يَوْمَ تُرْوَنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ." (Hac 22/1-2)</p> <p>"Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kıyamet sarsıntısı gerçekten büyük bir olaydır. Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin; çünkü Allah'ın azabı (kıyametin dehşeti) çok çetindir!" (Hac 22/1-2).</p>
<p>"إن زلزلة الساعة شيء عظيم... تذهل المرضعة عما أرضعت و تسقط الحوامل، و يسكر الناس بدون خمر." (Vattâr 2013: 38)</p> <p>"Kıyamet sarsıntısı gerçekten büyük bir olaydır... her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak ve gebe kadınlar çocuklarını düşürecekler, insanlar içkisiz sarhoş olacaklar" (Hac 22/1-2; Vattâr 2013: 38).</p>

Bu tavır, bir feodal olan roman kahramanını imaj olarak biraz daha aşağı çekerken yazarın da desteklediği tarım devriminin etkisini artırdığına işaret etmektedir. Zira romanın iç biçiminin düzenlenişinde yer verilen ayetler, Bûlervâh'ın zihinsel durumunu ve buna bağlı olarak deprem algısını gösteren parametrelerdir. Bu noktada Hac suresinin metinlerarasılık kuramı çerçevesinde kullanılmasında iki farklı bakış açısı ortaya çıkmaktadır. Bûlervâh, ayetlerde geçen deprem imgesini fiziki bir gerçeklik olarak algılamak, romanın metninde işaret edilense onun psikolojik ve ruhsal bir deprem yaşamasıdır (Cox 2002: 167).

Vattâr'ın Hac suresinden sonra metinlerarasılık kuramı bağlamında en fazla alıntı yaptığı sure Me'âric olmuştur. eş-Şeyh Abdulmecid Bûlervâh'ın lokanta sahibi Bâlbây'a lokantasının durumunu vurgulamak için "Efendim? Bütün insanlar ilerlerken sen geride kalmışsın?" (Vattâr 2013: 19) sorusuna karşılık Bâlbây, Allah'a teslimiyetini göstermek için Me'âric suresinin 40. ve 41. ayetlerini okur. Yazar'ın lokantacı Bâlbây'a Kur'an'dan ayet okutması romanın alt metninde vermek istediği iletiyi barındırır. Zira bu âna kadar burjuva sınıfın temsilcisi olan Bûlervâh'ın dilinden dökülen Kur'an ayetlerini artık halk sınıfından birinin de okumasıyla şehirde meydana gelen köklü değişime işaret edilir. Bu değişim, bağımsızlıktan sonra gücü elinde bulunduran seçkin bir kesimin tekeline görülen İslam'ın tüm kesimlere ait olduğunu gösterme isteğidir. Öyle ki yazarın kendisi de bir zamanlar Abdulhamid bin Badîs Enstitüsü'ne devam etmiş ve bağımsızlık öncesi çoğu Kusantîneli gibi dini eğitimini burada almıştır. Vattâr, 40. ayetin girişindeki Allah'a yemin kısmını oluşturan ilk yarısını alımlama yaparken çıkarmış ve ayeti dini içerikten soyutlamıştır. Rus biçimcileri, özellikle Tomaşevski, alıntılanan metin parçasının bir bağlama oturtulabilmesi için anlamın ve yeni dâhil olduğu metnin ortamına uyumlu olması gerektiğini öne sürer (Lemon-Reis 2012: 78-79). Bu anlamda Vattâr'ın şehirdeki sosyolojik dönüşümü işaret etmek için Me'âric suresinden ayetleri alıntılması ve içerikteki bağlama uyarlaması yerindedir:

Tablo-7: Me'âric suresi ve ez-Zilzâl'de metinlerarasılık örneği (4/1)

<p>"فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ." (Me'âric 70/40-41)</p> <p>"Doğuların ve Batuların rabbine yemin ederim ki, onların yerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz yeter, kimse bizim önümüze geçemez" (Me'âric 70/40-41)</p>
<p>"...إنا لقادرون على أن نبدل خيرا منهم، و ما نحن بمسبوقين..." (Vattâr 2013: 19)</p> <p>"...onların yerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz yeter, kimse bizim önümüze geçemez..." (Me'âric 70/40-41; Vattâr 2013: 19).</p>

Vattâr, burada yer verdiği ayetle post-modern bir yaklaşım örneği sergiler. Ayetin özünde inkar edenlere, kendi heva ve isteklerine göre hareket edenlere Allah'tan bir uyarı gönderilir. Ancak yazar bu cümleleri, Bûlervâh'ın bir zamanlar lokantayı seçkin ve üst sınıf insanların gelebildiği bir yer olarak tanımlaması sonucu bağımsızlıktan sonra onların yerine gelen emekçi kesimin temsilcisi Bâlbây'ı işaret etmek için kullanır. Bu sayede Vattâr, roman metninin ana örgüsünü doldurmak için ayeti kullanmış olur (Sazyek 2013: 230). Romanın devam eden cümlelerinde Bûlervâh, Bâlbây'ın başlattığı ayetlere cevap olarak surenin 42, 43, ve 44. ayetlerini huşu içerisinde tamamlar:

Tablo-8: Me'âric suresi ve ez-Zilzâl'de metinlerarasılık örneği (4/2)

<p>"فَذَرَهُمْ يَبْجُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ. يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَانَهُمْ إِلَىٰ نُصْبٍ يُوفِضُونَ، خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرَاهُهُمْ ذُلَّةً ذَلِكِ الْيَوْمِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ." (Me'âric 70/42-44)</p> <p>"Bırak onları, kendilerine geleceği hususunda uyarıldıkları güne ulaşmaya kadar boş şeylere dalıp oyalanadursunlar! O gün onlar, bir hedefe çabucak varmak istercesine süratle kabirlerinden çıkarlar. O sırada gözlerine korku çökmüş, perişan olmuşlardır. İşte başlarına geleceği konusunda uyarıldıkları gün o gündür" (Me'âric 70/42-44).</p>

"فذرهم يخوضوا و يلعبوا حتى يلاقوا يومهم الذي يوعدون. يوم يخرجون من الأجداث سراعا، كأنهم إلى نصب يوفضون، خاشعة أبصارهم، ترهقهم ذلة ذلك اليوم الذي كان يوعدون." (Me'âric 70/42-44; Vattâr 2013: 19)

"Bırak onları, kendilerine geleceği hususunda uyarıldıkları güne ulaşıncaya kadar boş şeylere dalıp oyalanadursunlar! O gün onlar, bir hedefe çabucak varmak istercesine süratle kabirlerinden çıkarlar. O sırada gözlerine korku çökmüş, perişan olmuşlardır. İşte başlarına geleceği konusunda uyarıldıkları gün o gündür." (Me'âric 70/42-44; Vattâr 2013: 19)

Akrabalarını aramak için romanın ilerleyen sayfalarında şehri dolaşmaya devam eden Bülervâh, hayıflanarak geçmişe özlemini dile getirir: "*Burada sevgi vardı. Avrupalı ve İsraili genç kızların gözlerinden aşk, gönül ferahlığı ve neşe saçılırdı. Burada yasemin, altın düş ve çam sakızı kokuları kesilmezdi.*" (Vattâr 2013: 29) diyerek Me'âric suresinin 40 ve 41. ayetlerini başı eksilteli bir şekilde yineler. Ancak yazarın Bülervâh'ı şehrin sokaklarında dolaştırarak emekçi kesimden insanlarla yüz yüze getirme isteği Bülervâh için geçerli değildir. Zira o bir an evvel arazilerini kaydettirebileceği akrabalarını bulup şehirden ayrılmak istemektedir. Yazarın bu ayeti kullanmasının sebebi ise, ana kahraman Bülervâh'a bağımsızlıktan sonra daha iyi bir yaşam için kırsaldan şehre göçen alt tabakadaki insanlara yönelik eleştiri yaptırmaktır. Öyle ki bir zamanlar şehirde yaşayan Yahudilerin ve Fransızların yerine gelen kesimin şehri terk etmesini, yerlerine özlemini duyduğu insanların gelmesini arzulamaktadır. Vattâr, kahramanın bu düşüncesiyle, ayetler okumasına karşın, gerçek bir dindarlıktan ziyade kendi seçkinci anlayışının bir tezahürü olarak ortaya koyar:

Tablo-9: Me'âric suresi ve ez-Zilzâl'de metinlerarasılık örneği (4/3)

<p>"فَلَا أَقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ. عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ." (Me'âric 70/40-41)</p> <p>"Doğuların ve batuların rabbine yemin ederim ki, onların yerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz yeter, kimse bizim önümüze geçemez" (Me'âric 70/40-41).</p>
<p>"إننا لقادرون على أن نبدل خيرا منهم، و ما نحن بمسبوقين." (Me'âric 70/40-41; Vattâr 2013: 29)</p> <p>"...onların yerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz yeter, kimse bizim önümüze geçemez" (Me'âric 70/40-41; Vattâr 2013: 29).</p>

Bülervâh bir meydana gelip kavşakta bekleyen kamyon, taksi ve el arabası kuyruğunu; yaşlı erkeklerin, kadınların ve çocukların sağ sola koşuşturmasını görünce ortalığı mahşer gününe benzeterek bu duruma uygun düşen Me'âric suresinin 43. ayetini dile getirir. Vattâr, şehirdeki insanların hareketliliğini Kur'an'dan alıntıladığı ayetlerin ifade ettiği gerçek anlamından ziyade "*eski bir yapının yeni bir yapıya yeni bir işlevle katılması*" (Genette 2011; Sazyek: 2013: 225) yönüyle gerçekleştirir. Böylece metinlerarasılığın amacına uygun, yeni bir metinde yazarın bilinçli olarak tercih ettiği ve okuyucunun eserin içeriğini kavramasında yardımcı olan dış metin alıntısı gerçekleşir (Aytaç 2009: 210). Yazar, alıntıladığı kesiti pekala kendisi de bağımsız bir cümle olarak kurabilirdi fakat bir referans metninden alıntılıyarak eserindeki içeriğin etki gücünü artırmak istemiştir:

Tablo-10: Me'âric suresi ve ez-Zilzâl'de metinlerarasılık örneği (4/4)

<p>"يَوْمَ يُخْرَجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصَبٍ يُوْفَضُونَ." (Me'âric 70/43-44)</p> <p>"O gün onlar, bir hedefe çabucak varmak istercesine süratle kabirlerinden çıkarlar" (Me'âric 70/43-44).</p>

(Me'âric 70/43-44; Vattâr 2013: 42). "يخرجون من الاجداث سراعا كأنهم إلى نصب يوفضون."
 "...onlar, bir hedefe çabucak varmak istercesine süratle kabirlerinden çıkarlar" (Me'âric 70/43-44; Vattâr 2013: 42).

Bûlervâh, şehirdeki turu sırasında *Sidî Kammûş Cami*'nin bir göğüs hastalıkları doktoruna konut olarak tahsis edildiğini görünce "*Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh.*" (Bakara 2/156; Vattâr 2013: 28) der. Caminin kapatılıp bir doktora ev olarak tahsis edilmesi, Bûlervâh'ın gözünde dinin ikinci plana atıldığı ve yok sayıldığı fikrinin oluşmasına sebep olur. Bu manzara onu, Allah'ın mutlak güç sahibi olduğunu hatırlatan Bakara suresinin 156. ayetinin son kısmını okumaya sevk eder:

Tablo-11: Bakara suresi ve ez-Zilzâl'de metinlerarasılık örneği

<p>"الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ" (Bakara 2/156).   "Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, "Doğrusu biz Allah'a aidiz ve kuşkusuz O'na döneceğiz" derler" (Bakara 2/156).</p>
<p>"لا حول ولا قوة إلا بالله. إنا لله و إنا إليه راجعون." (Bakara 2/156; Vattâr 2013: 28).   Allah'tan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur. Doğrusu biz Allah'a aidiz ve kuşkusuz O'na döneceğiz (Bakara 2/156; Vattâr 2013: 28).</p>

Bûlervâh, kendi bakış açısına göre, bir kaya üzerine kurulmuş olan Kusanîne şehrinde hâlâ salih, hayırlı ve masum kulların olmasına karşın alt tabakadan halk yığınlarının kirli bedenleri ve kötü eylemleri ile bu kayanın üzerine toplandıklarını ifade eder (Vattâr 2013: 38). Romanın kahramanında beliren düşünce, alt tabakayı oluşturan insanların günahkâr ve kötü eylemler yapan kimseler olmasıdır. Bu günahkâr toplumu adeta Kâbe'yi yıkmaya gelen Ebrehe'nin fil ordusuna benzetir (Fayda 1996: 70-71). Zira bu kadar kalabalığın kaya üzerine kurulmuş olan Kusanîne şehrini kısa sürede yıkacağı vehmine kapılır. Bu sebeple onlara bir musibetin geleceği inancını ve beklentisini Fîl suresinin 3. ve 4. ayetleriyle dile getirir:

Tablo-12: Fîl suresi ve ez-Zilzâl'de metinlerarasılık örneği

<p>"وَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ." (Fîl 105/3-4).   "Onların üzerine pişkin tuğladan yapılmış taşlar yağdıran sürü sürü kuşlar salmadı mı" (Fîl 105/3-4).</p>
<p>"...طيراً أبابيل ترميهم بحجارة من سجيل..." (Fîl 105/3-4; Vattâr 2013: 38).   "...pişkin tuğladan yapılmış taşlar yağdıran sürü sürü kuşlar..." (Fîl 105/3-4; Vattâr 2013: 38).</p>

Vattâr, eserinde, bir taraftan ana kahramanı Bûlervâh'ın ağzından, Allah'ın dünya hayatında yasakladıklarına sabreden kullarına bunun karşılığını vereceğini (Vattâr 2013: 113) ifade ederken diğer taraftan da tıpkı Bûlervâh'ın lokantacı Bâlbây ile konuşması sırasında Me'âric suresinin 40. ve 41. ayetini kullandığı gibi bir benzer içeriğe sahip olan Allah'a teslimiyeti, O'nun her şeye gücünün yeteceğini ve inkârcıların cezalandırılacağını vurgulayan İbrâhîm suresinin 20. ayetine yer verir. :

Tablo-13: İbrâhîm suresi ve ez-Zilzâl'de metinlerarasılık örneği

"أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ يَشَاءُ يُدْهِبُكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ. وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ." (İbrâhîm 14/19-20)
 "Allah'ın gökleri ve yeri hikmetli olarak yarattığını görmüyor musun? O, dilerse sizi yok edip yerinize yeni varlıklar getirir. Allah'a göre bu zor bir şey değildir." (İbrâhîm 14/19-20).

"ما ذلك على الله بعزیز." (İbrâhîm 14/19-20; Vattâr 2013: 113)
 "Allah'a göre bu zor bir şey değildir" (İbrâhîm 14/19-20; Vattâr 2013: 113).

Vattâr, roman boyunca yer verdiği her ayet kesitinde kahramanın zihninden geçenleri belirli bir bağlam çerçevesinde, anlatının içeriğindeki düzene göre sıralar. Böylece olay örgüsünü bir yönüyle de motif olarak kullandığı ayetler etrafında geliştirir. Bunun bir örneğini Nûh suresinde verir. Yazar burada mekânla içeriği birbirine bağlar. Şehri dolaşmaya devam eden Bûlervâh, *Sîdî Râşid Köprüsü*'ne yaklaşınca köprünün altındaki vadide akan kararmış suda çocukların yüzdüğünü, kadınların ise yün, elbise ve keçi derisi yıkadığını görünce zihninde deprem ve tufan imgesi canlanır. Özellikle tarım reformuyla birlikte büyük çukurların doldurulacağı ve vadi yatağına *Me'rib Barajı*'na¹⁰ benzer bir baraj yapılarak her şeyi yutacağı düşüncesini aklından geçirir. Yazarın, kahramanın bilincinde yarattığı baraj ve tufan dikotomisi aynı zamanda Bûlervâh'ın kendisini dâhil ettiği salih kullarla inkârcılar olarak tanımladığı devrim yanlıları arasında bir anıştırma yapmasını sağlar. Bu düşüncesini de yeryüzünde sapıtmış ve günahkâr insanları helak eden Nuh tufanını konu edinen Nuh suresinin 26. ve 27. ayetleriyle destekler. Böylece Bûlervâh, okuduğu ayetler sayesinde İslamın kendi ayrıcalığını ve gücünü koruyacağını düşünürken, romanın yazarı, içeriği onun beklentisi dışında geliştirerek hem İslamın kendi kontrolünde olmadığını hem de tarım devriminin gerçekleşmesine yönelik ideolojik taraflılığını ortaya koyar (Cox 2002: 167):

Tablo-14: Nûh suresi ve *ez-Zilzâl*'de metinlerarasılık örneği

<p>"وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذُرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا. إِنَّكَ إِن تَذُرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فِاجِرًا كَفَّارًا." (Nûh 71/26-27) <i>"Nûh "Rabbim" dedi, "Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma! Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; günahkâr nankör nesillerden başkasını da yetiştirmezler..."</i> (Nûh 71/26-27).</p>
<p>"رب لا تذر على الأرض من الكافرين ديارًا. إنك إن تذرهم يضلوا عبادك ولا يلدوا إلا فاجرا كفارا." (Nûh 71/26-27; Vattâr 2013: 150) <i>"... "Rabbim" "Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma! Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; günahkâr nankör nesillerden başkasını da yetiştirmezler..."</i> (Nûh 71/26-27; Vattâr 2013: 150).</p>

Romanda anlatma-gösterme ve tasvir teknikleri kullanılarak ana kahraman Bûlervâh'ın düşünceleri mekân betimlemelerinde hayat bulmuştur. Yazar, romanın kahramanına gerek olaylara gerekse mekânlara karşı olumsuz bakış açısı yükleyerek pek çok insana kabul edilebilir gelecek sıradan insan yaşantılarını dahi seçkinci bir yorumlama sorumluluğuna terk etmiştir. Böylece Vattâr, kendi sosyalist fikirlerini yüceltmek ve buna uygun olan tarım devrimini desteklemek için feodal kimliğe sahip olumsuz kahraman örneğini İslami görüşe sahip kesimin bir mensubu olarak karakterize eder. Bu tutum, yazarın dine karşı önyargılı olduğu izlenimini verirken, yazarı, feodal kahramanın olumsuz yönlerinin günahını da İslami görüşe sahip kesimin tamamına şümul etme kusuruna düşürmüştür.

¹⁰ MÖ. 8. yüzyılda Yemen'de dikkat çekici mühendislikle inşa edilmiş bir barajdır.

Öte yandan Abdulmecid Bûlervâh'ın roman boyunca neredeyse yok denilecek kadar roman şahsı ile etkileşime girmesi, romanı gezi-gözlme dayalı tekdüze bir anlatı seviyesine düşürmüştür. Fakat bu durum biraz da yazar tarafından bilinçli bir şekilde kahramanı ayrıcalıklı üst sınıfın temsilcisi olarak halktan kopuk gösterme çabasının sonucudur. Her ne kadar eserde karşıtlığın ayarını kaçırsa bile toplumcu gerçekçi kimliğe sahip bir yazar olarak Vattâr'ın halka ve alt tabakaya yakın konumlanması, roman kahramanına cephe alması anlaşılabilir. Zira toplumcu gerçekçilik, "geniş emekçi sınıfına en uygun düşen yöntem" (Moran 2013: 63) olarak kabul edilmekte ve bu kesimden yana taraf olmaktadır.

Sonuç

Yirminci yüzyılın ortalarında kazanılan bağımsızlığın ardından Cezayir, hızlı bir dönüşüm ve gelişim sürecine girdi. Zira Fransız sömürgesi döneminde dilini, dinini ve kimliğini tamamen kaybetme tehlikesiyle yüz yüze kalan ülke, bu değerlerini geri kazanma yolunda ilk köklü adımları Huvârî Bûmedyen döneminde başta tarım ve kültür reformlarıyla atmaya çalıştı. Fakat bu reform faaliyetleri Fransızlar döneminden kalma ya da bağımsızlıktan edinme sonucu varlığını sürdüren geniş toprak sahibi feodal kimlikleri hem rahatsız etti hem de büyük bir endişeye sevk etti. Feodal kesimin topraklarını kaybetme korkusu, onları gerek devlet içindeki nüfuzlarıyla gerekse kendi gayretleriyle bu tehdide karşı direnç göstermeye itti.

Tarım reformunu takip eden süreç, onu tamamlayıcı nitelikte olan kültür reformunun önünü açtı. Bu bağlamda Cezayirlilerin dile ve kültüre yönelik girişimleri de eşzamanlı olarak gelişim gösterdi. Özellikle yeni yeni canlanan edebiyat, sınırlı imkânlar içerisindeki Cezayir'de yazarların kendilerini ifade alanı haline geldi. Yazarlar içinde buldukları siyasi, sosyolojik ve ekonomik durumu romanlar aracılığıyla dile getirmeye çalıştılar. Bu bağlamda, ilk Cezayir Arap romanlarından olan *ez-Zilzâl*, söz konusu dönemin en sıcak konusu olan tarım reformu yasasının etkilerini hükümet-tarım reformu-toprak sahipleri denkleminde tema edinir. et-Tâhir Vattâr, bu denklemi, esas önceliği geniş topraklarını elinde tutmak olan bir feodal prototipi olarak çizdiği eş-Şeyh Abdulmecid Bûlervâh aracılığı ile ortaya koyar. Bûlervâh gerçek manada, tam anlamıyla bir dindar kimlik taşımamasına karşın kendi topraklarını korumanın ve amaçlarını gerçekleştirmenin bir aracı olarak Kur'an ayetlerinin arkasına gizlenir. Zira Bûlervâh'ın bağımsızlık savaşı başladığında Tunus'a kaçması, evlilik yaptığı beş farklı eşine karşı kötü davranışı, arazilerini işleyen çiftçilerin haklarını gasp etmesi ve toplumun alt sınıfında gördüğü insanları tahkir etmesi onun söylemlerine rağmen gerçek bir dindar kimliğe sahip olmadığına işaret etmektedir. Bu noktada Vattâr, Cezayir'de, kişisel çıkarları için dini paravan yapan feodal kimliklerin ikiyüzlülüğünü ortaya sermek ister.

Bunu, İslam dininin en güçlü dayanaklarından biri olan Kur'an-ı Kerîm'den yaptığı ayet alıntlarıyla destekler. Böylece yazar, eserinde metinlerarasılık kuramına bir uygulama alanı açmıştır. Vattâr'ın bu tasarrufu, onun okuyucuya iletmek istediği mesajı daha etkili ve anlaşılır kılma amacından kaynaklanmaktadır. Zira bu amaç, yazarların eserlerinde metinlerarasılık kuramına başvurma gerekçelerinin başında gelen, önceden yazılmış daha güçlü bir metinden destek alarak kendisini ifade etme ve eserinin duygulanım düzeyini artırma çabasının sonucudur. Öyle ki yazarın *ez-Zilzâl* romanında metinlerarasılığa ayetlerle

işlerlik kazandırması söz konusu kuramın, bu araştırmanın amacı olan edebi esere ne kattığı sorusunun da cevabıdır. Çünkü Vattâr eserinde, benimsediği sosyalist ideolojiye taban tabana zıt olan din ile makyajlanmış feodal sistemin çöküşünü betimler. Bunu yaparken vermek istediği mesajı deprem temasıyla inşa eder ve prototip olarak çizdiği feodal Bûlervâh karakterinin psikolojik çöküşünü Kur’ân’dan seçtiği, temasına uygun ayetlerle pekiştirir. Vattâr, kullandığı deprem metaforunu Bûlervâh’ın temsilinde kendi komünist ideolojisinin karşıtı durumundaki feodal sistemin çöküşüyle örtüştürür. Aynı zamanda post-modern kuramın getirdiği farklı parçaların bir bütün içerisinde ahenkli birlikteliğini önceleyen anlayışını eserinde etkin bir şekilde uygular. Öyle ki alıntıladığı ayetler anlatının akışında çoğu zaman farklı bir metnin ürünü olduğunu hissettirmez. Bununla birlikte, bazı ayetleri roman metninde birden fazla yerde kullanırken her seferinde okuyucunun bakış açısına, kültürel ve toplumsal durumuna göre yorum farkı getirmesine imkân verir. Sonuç olarak, Vattâr, alıntıladığı Kur’an ayetlerini yapı ile içeriğin buluştuğu bir yazım aracı olarak eserinde başarıyla kullanmıştır.

Etik Beyan

“Et-Tâhir Vattâr’ın *Ez-Zilzâl* Romanında Metinlerarasılık Unsuru Olarak Kur’ân Ayetleri” adlı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; ULAKBİM TR Dizin 2020 ölçütlerine göre çalışmada etik kurul onayını gerektiren herhangi bir veri toplama ihtiyacı duyulmamıştır.

Kaynakça

- Allen, Graham (2000). *Intertextuality*. London: Routledge.
- Aoudjit, Abdelkader (2017). *Algerian Literature: A Reader’s Guide and Anthology*. New York: Peter Lang.
- Ataöv, Türkkaya (1975). *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Aytaç, Gürsel (2009). *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Childs, Peter-Fowler, Roger (2006). *The Routledge Dictionary of Literary Terms*. New York: Routledge.
- Cox, Debbie (2002). *Politics, Language, and Gender in the Algerian Arabic Novel*. New York: The Edwin Mellen Press.
- Çağlıyan Şakar, Kübra (2020). “İvan Bunin’in ‘Arsenyev’in Yaşamı’ Adlı Romanında Klasik Rus Edebiyatı Yansımaları”. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2): 1180-1186.
- Çeliker, Fahri (1979). *Afrika Devletlerinde Önemli Gelişmeler (1945-1975)*. Ankara: Silahlı Kuvvetler Dergisi Eki.
- Çetin, Nurullah (2005). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- D’Angelo, Frank J. (2010). “The Rhetoric of Intertextuality”. *Taylor & Francis, Rhetoric Review*, (29) 1: 31-47. <https://doi.org/10.1080/07350190903415172>.
- Durmuş, İsmail (2000). “İktibas”. *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları. C. 22: 52-54.
- el-İbrâhîmî, Ahmed Tâlib (1997). *Âsâru’l-İmâm Muhammed el-Beşîr el-İbrâhîmî*. Beyrût: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, el-Cuz’u’s-Sânî (1940-1952), et-Tab’atu’l-Ûlâ.

- Fayda, Mustafa (1996). "Fil Vak'ası". *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları. C. 13: 70-71.
- Genette, Gérard (2011). *Anlatının Söylemi*. Çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Hitchcock, Louise A. (2013). *Kuramlar ve Kuramcılar: Çağdaş Düşüncede Antik Edebiyat*. Çeviren: Seda Pekşen, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hizmetli, Sabri (1994). *Cezayir Bağımsızlık Mücadelesi Önderi Bin Badis*, Ankara: TDV Yayınları.
- Horne, Alistair (2006). *A Savage War of Peace: Algeria 1954-1962*. New York: New York Review Books.
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir/>. [15.04.2020].
- <https://quran.com/>. [03.06.2020].
- Huyugüzel, Ömer F. (2018). *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergah Yayınları
- Hüseyin, Âsaf (1991). *İslâm Dünyasına Siyasî Bakışlar*. Çeviren: Murat Çiftkaya, İstanbul: İz Yayıncılık
- Kristeva, Julia (1986). *The Kristeva Reader*. Toril Moi (Ed.), New York: Columbia University Press.
- Lemon, Lee T.-Reis, Marion J. (2012). *Russian Formalist Criticism: Four Essays*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Lesic-Thomas, Andrea (2005). "Behind Bakhtin: Russian Formalism and Kristeva's Intertextuality". *Paragraph*, (28) 3: 1-20.
- Masâyif, Muhammed (1983). *er-Rivâyetu'l-'Arabiyyetu'l-Cezâi'riyyetu'l-Hadîse beyne'l-Vâkı'ıyye ve'l-İltizâm*. el-Cezâi'r: Dâru'l-'Arabiyye li'l-Kitâb.
- Maskan, Ali (2014). *Korsanlıktan Siyasal İslâm'a Cezayir'de Siyasal ve Toplumsal Değişim*. Ankara: Hitabevi Yay.
- Moran, Berna (2013). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Naylor, Phillip C. (2015). *Historical Dictionary of Algeria*. London: Rowman & Littlefield.
- Sazyek, Hakan (2013). *Roman Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Hece Yayınları.
- Stora, Benjamin (2001). *Algeria, 1830-2000: A Short History*. trans. Jane Marie Todd, Ithaca: Cornell University Press.
- Şeref, Abdulazîz (1991). *el-Mukâveme fi'l-Edebi'l-Cezâi'riyyi'l-Mu'âsır*. Beyrut: Dâru'l-Cîl.
- Todorov, Tzvetan (2016). *Yazın Kuramı - Rus Biçimcilerinin Metinleri*. Çev. Mehmet Rifat - Sema Rifat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uzun, Mustafa (2000). "İktibas". *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları. C. 22: 52-54.
- Vattâr, et-Tâhir (2013). *ez-Zilzâl*. el-Cezâi'r: Mûfem li'n-Neşr.

ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ		Cilt: 3, Sayı: 1, 2020
		Vol: 3, Issue: 1, 2020
		Sayfa – Page: 103-118
INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE RESEARCHES		E-ISSN: 2667-4262
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ, ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ		

OSMANOFLAR ROMANINDA MEKÂN VE YABANCILAŞMA

PLACE AND ALIENATION IN THE NOVEL OF OSMANOFLAR

Yasemin ULUTÜRK SAKARYA*

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>✉ Geliş: 02.05.2020</p> <p>✓ Kabul: 22.06.2020</p> <p>Anahtar Kelimeler: Kenan Hulusi Koray, Osmanoflar, Mekân, Yabancılaşma.</p> <p>Araştırma Makalesi</p>	<p>İnsanın her türlü duygusuna ev sahipliği yapabilen roman türünde olay, kişi ya da zamanın somutlaşabilmesi, belirli bir mekânın olması ile mümkündür. Bu nedenle her roman mekâna ihtiyaç duyar. Romanlarda açık ve kapalı mekân olarak karşımıza çıkan bu unsur, romanın durum ya da olay eksenli / odaklı ilerlemesine göre şekillenir. Durum eksenli romanlarda psikolojik tahlillerin yoğun olarak işlenmesinden dolayı kapalı mekânlar, olay eksenli romanlarda ise olay örgüsünün geniş bir alanda gerçekleşmesi için açık mekânlar daha çok tercih edilmektedir. <i>Osmanoflar</i>'da ise durum eksenli bir roman olmasına rağmen hem açık hem de kapalı mekânlar, ruhsal tasvirlerin yansıtılmasında yoğun olarak kullanılmıştır. Kenan Hulusi Koray'ın 1938 yılında Kurun gazetesinde tefrika olarak yayımladığı tek romanı olan <i>Osmanoflar</i>, 1900'lü yılların başında Balkanlar'da yaşayan bir Türk ailesinin Bulgar komitacılar tarafından yaşadıkları topraklardan uzaklaştırılmaya çalışılmasını konu almaktadır. Roman boyunca kahramanların ruhsal betimlemeleri hem açık hem de kapalı mekâna tezahür etmekle birlikte, mekân-insan ilişkisi son derece kesif olarak detaylandırılmaktadır. Bu ayrıntılarda ortaya çıkan belirgin durum ise mekân-insan ilişkisinin menfi boyutta ele alınması ve bu tür mekânların kişinin kendi içine kapanarak yabancılaşmaya doğru giden bir ruhsal durum içine girmesine sebep olmasıdır. Biz de çalışmamızda, <i>Osmanoflar</i> romanında yer alan mekân-insan ilişkisini, insanın mekâna yabancılaşması bağlamında incelemeye çalışacağız.</p>
ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>✉ Received: 05.02.2020</p> <p>✓ Accepted: 06.22.2020</p> <p>Keywords: Kenan Hulusi Koray, Osmanoflar, Place, Alienation</p> <p>Research Article</p>	<p>In the novel genre type, which can host all kinds of feelings of the human, it is possible that the event, person or time can be materialized by having a certain place. Therefore, every novel needs a place. This factor, which appears as an open and closed space in the novels, is shaped according to whether the novel is focused on the situation or event. Because of the intensive processing of psychological analyzes in situation-based novels, closed spaces are preferred, whereas in event-based novels, open spaces are more preferred for the plot to take place in a wide area. In the <i>Osmanoflar</i>, although it is the situation based- novel, both open and closed places were used extensively to represent spiritual descriptions. <i>Osmanoflar</i>, the only novel Kenan Hulusi Koray published in the Kurun newspaper in 1938 as a serial, focuses on trying to remove a Turkish family living in the Balkans from the lands they had lived by the Bulgarian resistant movement in the early 1900s. Throughout the novel, the spiritual descriptions of the characters appear in open and closed places, in addition to this, place-human relationship is highly detailed. The apparent situation that emerges in these details is that the relationship between place and humanity is handled in a negative way, and that such places cause the person to close into himself and become in a spiritual state towards alienation. In our study, we will try to examine the place-human relationship in the <i>Osmanoflar</i> novel in the context of human alienation to place.</p>

* Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, İstanbul / Türkiye, E-mail: yasemin.uluturk@sbu.edu.tr.

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5755-5053>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz (APA):

Ulutürk Sakarya, Yasemin (2020). “*Osmanoflar* Romanında Mekân ve Yabancılaşma”. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 3 (1): 103-118. DOI: <http://dx.doi.org/10.37999/udekad.731073>.

Extended Abstract

Literature is one of the important disciplines that enables societies to come together with art. The novel type within this discipline turns its direction to the people on the street and synthesizes the real thing with fiction and reveals it in front of the reader. At this stage, the novel, which hosts all kinds of human emotions; the event requires a certain place for the person or time to become perceptible. In addition, the reasons such as the fact that the events are based on a foundation, the psychological or sociological perspectives of the characters are embodied, the conflicts in the plot take place and the ideology is revealed increases the importance of the place. Therefore, place becomes a living element, not just a place where the events occurred, but also hosts expectations and dreams while reflecting both the ambient and the product in the process of change of all kinds of events and situations that the society experiences.

While the place is classified as open and closed place in the novel, is shaped according to whether the novel is focused on the situation or event. Because of the intensive processing of psychological analyzes in situation-based novels, closed spaces are preferred, whereas in event-based novels, open spaces are more preferred for the plot to take place in a wide area. In the *Osmanoflar*, although It is the situation based- novel, both open and closed places were used extensively to represent spiritual descriptions. *Osmanoflar*, the only novel Kenan Hulusi Koray published in the Kurun newspaper in 1938 as a serial, focuses on trying to remove a Turkish family living in the Balkans from the lands they had lived by the Bulgarian resistant movement in the early 1900s. Throughout the novel, the spiritual descriptions of the characters appear in open and closed places, in addition to this, place-human relationship is highly detailed. The apparent situation that emerges in these details is that the relationship between place and humanity is handled in a negative way, and that such places cause the person to close into himself and become in a spiritual state towards alienation. Therefore, it is extremely difficult to exhibit a positive approach to the places belonging to people who are communicated with a negative feeling. This situation causes the person to become alienated from that place, to break from the environment they live in, to close into himself and fall into the vortex of loneliness. This feeling of loneliness creates the alienation by triggering incompatibility with that place, and this alienation is the reason for the feeling of escape.

While it is seen that the depictions of the place and the person made throughout the novel are progressing in this context, it is possible to link the fact that many of the depictions and the chosen spaces are related to the narrator's mental state rather than the heroes. Because the writer has established in a relation with the places he chose in the novel with various ways in real life. The most important of them has to do with his father being from the city of Karnabad, the main place of the novel. The writer, who had to leave his father's house at a young age due to his family problems, is someone who does not get along well with his father. Therefore, he does not have good feelings about his father's hometown. When evaluated in the context of person-place relationship, this prevents the author from looking positively in that city. Therefore, the author entrusts his word to the narrator in order to reflect this point of view by exhibiting a highly negative approach to the spaces; The narrator who is left with this trust can only evaluate the people and places from the window of the author. This situation should be seen as a result of the parallelism between the author and the narrator.

In our study, we will try to examine the place-human relationship in the *Osmanoflar* novel in the context of human alienation to place.

1. Giriş

1906 yılında İstanbul'da doğan Kenan Hulusi Koray, Bulgaristan'ın Karnabat (Karnobat / Karinâbâd / Karinabat) şehrinden olan Ömer Faruk Efendi'nin oğludur. Çeşitli okullarda öğrenim gördükten sonra bir süre İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine giden Koray, ailevi ve maddi bazı sorunlar ile karşılaşınca, babasının evini terk etmek zorunda kalır. İlk yazılarını ise Edebiyat Fakültesinde öğrenci iken 1928 yılında, *Servet-i Fünûn-Uyanış* dergisinde yayımlar. Aynı yıl Yedi Meşaleci gençlerden biri olarak çıktığı yola *Meşale*

dergisinin tek nasiri olarak devam eder. Dergi, sekizinci sayısında kapanınca *Muhit, Mektep, Yeni Mecmua* gibi çeşitli dergilerde hikâyelerini yayımlar. 1931 yılında Vakit gazetesine girer ve yazı işleri müdürlüğü görevine kadar yükselir. “İlk yıllarında gözleme dayanmayan ‘masabaşı’ köy hikâyeleri yazar[ken]” (Külahlıoğlu İslam 2011: 350) (Alıntıları tırnak içine almak yeterli, italik yazmaya gerek yok) gazetecilik mesleği ile hayata ve sanata bakışı değişmeye başlar. Sonrasında ise Ömer Seyfettin ve Sadri Ertem’in de tesiri ile gerçekçi bir anlayışa yönelerek “yeni hayatın ruhuna uygun değerli” (Kocatürk 2018: 775) eserlerini kaleme alır. “Gazeteciliği, [ise] onun bu yoldaki gelişmelerine engel olmakla beraber, bazı yönlerden de yardımcı olmuştur. Onu gerçekçi anlayışa götürmüş, toplum meseleleriyle, memleketin haliyle temasa getirmiştir” (Alangu 1968: 225). 1943 yılında, otuz yedi yaşında, Adapazarı’nda yedek subay olarak görev yaparken geçirdiği bir rahatsızlık sonucu vefat etmesi ise nasir olarak başladığı edebî hayatının hikâyeci olarak sona ermesine sebep olur (Necatigil 2004: 250).

Kenan Hulusi ölümünün ardından, sır saklamayı bilen ve ketum bir kişi olarak tarif edilmiştir. Yaşar Nabi onun için “Kenan Hulûsi’nin mahrem hayatı, en yakınları için bile meçhuldü. Hususi hayatından, sevgilerinden, aile bağlarından pek seyrek olarak, birer telmih halinde bahsederdi. On senelik arkadaşımızın kaç kardeşi vardır, annesi ve babası sağ mıdır, değil midir, çocuğu var mıdır, yok mudur, hâlâ kat’i olarak bilmiyoruz. Bunda belki biraz bizim kayıtsızlığımız, fakat daha ziyade onun çekingenliği ve sırseverliği vardı” (1943: 489) yorumunu yaparken Rüştü Şardağ “pek az konuşan, kızmayan, seven, kızacak yerde unutan, kimseyi kırmamak için hep ‘peki’ ” (1943: 494) diyen, naif bir kişiliğe sahip olduğunu ifade eder. “Sessiz hali, tatlı tevazuu ile herkes ile hoşnut yaşayan ve herkesi hoşnut eden” (1943: 495) biri olmasına dair tahlil ise edebiyat hocası olan Hakkı Süha Gezgin’e aittir.

2. Osmanoflar’a Dair

Osmanoflar, Kenan Hulusi Koray’ın tek romanıdır. 1 Ocak 1938 ile 16 Nisan 1938 tarihleri arasında *Kurun (Vakit)* gazetesinde tefrika edilmesi ile ortaya çıkan roman, Koray’ın sağlığında kitap olarak yayımlanamamışsa da Prof. Dr. İnci Enginün’ün uzun uğraşları neticesinde, 2004 yılında, hayatı ve eserlerine dair değerlendirme notlarını da eklediği bir kitap olarak Doğan Kitap tarafından neşredilmiştir. Daha sonra ise pek çok yayınevinin, romanın farklı baskılarını yaptığı görülmektedir.

Osmanoflar, 1 Ocak 1938 yılında tefrika edilmeye başlandığı vakit, gazetenin bu sayısı çeşitli sebeplerden dolayı yoğun ilgi ile karşılanmış ve bu nedenle tüm okurlara ulaşmadan tükenmiştir. Gazete okurlarının birçoğunun bu önemli tefrikayı okuyamamış olduğunu düşünen gazete yetkilileri, tefrikanın ikinci sayısının yayımlandığı 2 Ocak 1938 yılının gazetesinde, ikinci tefrikayı ilkiyle birlikte vermeyi uygun bulmuşlar ve bu durumu gazetenin ilk sayfasında okuyucularına şöyle duyurmuşlardır:

“Genç ve değerli muharrir Kenan Hulusi’nin büyük bir merak ve alaka ile takip edileceğine emin olduğumuz telif eseri OSMANOFLAR dünkü sayımızdan itibaren okuyucularımıza takdim edilmeye başlandı; yılbaşı münasebetiyle büyük hacimde ve bedava bir almanakla birlikte çıkarılmış olan dünkü sayımız okuyucularımızın minnettar olduğumuz büyük bir rağbet ve alakası ile karşılanmış, bazı kimseler bu

yüzden yeni romanımıza başlamak imkânını bulamamışlardır. Bu itibarla OSMANOFLAR romanının dünkü kısmını bugün beşinci sayfamızda tekrar ediyoruz” (Us 1938: 1).

Gazete yazarlarından biri olan Nizamettin Nazif ise 15 Haziran 1938 tarihli ve *Genç Neslin En Güzel Hikâyeleri Dolayısıyla* üst başlığına sahip olan *Unutulmuş Birkaç İsim III* başlıklı yazısında, *Osmanoflar* romanının Koray’ın sağlığında kitap olarak basılamamasının nedeni üzerinde durmuştur. Yazıda öncelikle Yaşar Nabi’nin hazırlamış olduğu *Genç Neslin En Güzel Hikâyeleri* adlı antolojiyi eleştirmiş, daha sonra eserde Yaşar Nabi ile hemfikir olduğu mevzulara değinmiştir. Onlardan biri, Kenan Hulusi’nin karakteristik özelliğinin yazılarına sirayet ettiğine dair olan yorumudur. Yaşar Nabi’ye göre Kenan Hulusi “*Pek büyük bir kolaylık (!) ve kayıtsızlıkla yazan arkadaşlarının hilâfına, yazılarında pek müşkül pesentti. Pek çok eserini bu yüzden yarıda bırakmış veya bittikten sonra yırtmış atmıştır*” (Nazif 1938: 3).

Yaşar Nabi’nin bu yorumu üzerine Kenan Hulusi’nin kendi edebî hazzı için eser kaleme aldığını belirten Nizamettin Nazif, edebî zevki için yazan birisinin söz konusu ‘yırtma’ eylemini hiç düşünmeden yapabilmesini son derece doğal olarak karşılar ve Yaşar Nabi’nin yorumuna mukabil aynı yazıda şunları ifade eder: “*Yırtıp attığını bilmiyorum ama... Bu genç bir eseri mutlaka her şeyden evvel kendi edebî zevkini tatmin etmek için yazıyor. Osmanoflar’ı yazdığı günlerdeki heyecanlı halini hatırlıyorum. Yazdığını beğenmezse yırtar mı? Yırtar*” (Nazif 1938: 3).

Kenan Hulusi Koray’a Mektup başlıklı yazısında edebî haz ile yazılan bu eserin üslûbu, kurgusu ve cümle seçimleriyle edebiyat dünyasına yeni bir soluk getirip fırtınalar estirmesi beklenirken kendi köşesine çekilmek zorunda kalmasından bahseden Selim İleri ise edebiyatçıların bu esere ve yazarın bir başka hikâyesine dair de benzer tarzda takındıkları bu umarsız tutumu eleştirir ve söz konusu sessizliği ‘ahmakça’ nitelendirip şunları dile getirir:

“*Osmanoflar sisler inmiş, buğulu anlatımıyla, alışlagelmiş sözdiziminin epey dışındaki cümleleriyle, öyküleyiş ve kurgudaki çok şaşırtıcı yenilikçiliğiyle edebiyat ortamımızda fırtınalar estirecek sanmıştım. Kıpırdattığı yaprak, bir iki yazarımızın önerisinden ibaret oldu. Ardından o korkunç sessizlik!*”

Yaz ve Aşk Hikâyeleri’nin kaderi de aynı oldu. İstanbul’un bir dönemini, Beyaz Rusların İstanbul serüvenlerini, ağustos böceklerinden sırları dökülmüş bir aynaya, doğayı, nesnelere, sahneleri, şarkıları yaşatan harikulade öyküler suskunlukla karşılandı. Bu haince, ahmakça susuş, edebiyat, sanat değerlerine saygılı bir ülkede yaşasaydınız, sevinç çığlığı olup çıkabilirdi” (İleri'den aktaran; Ertop 2011: 90).

Koray’ın karakteristik özellikleri baz alınarak (Yaşar Nabi ile Nizamettin Nazif’in ifadeleri) romanına gösterdiği tavır düşünüldüğünde, bu tavır ile edebiyat dünyasının romana göstermiş olduğu (Selim İleri’nin ifadesi) ‘haince ve ahmakça’ olan sükût tavrı arasında bir koşutluk kurmak mümkündür. Nitekim yazarın kendi eserine yeterince ehemmiyet göstermemesinin karşılığında edebiyat âlemi de belirgin bir mukabelede bulunmamışlardır.

2. 1. Romanın Olay Örgüsü

Osmanoflar romanı, Bulgaristan'ın Karnabad şehrinde yaşayan bir Türk ailesinin Bulgar komitacılar tarafından şehirdeki varlıklarının ortadan kaldırılmaya çalışılmasını ve o bölgenin hikâyesini anlatır. Ailenin kurucusu olan “*en büyük Osmanof Nemçe seferinden döndüğü sıralarda bir akşam burada gecelemiş ve eşsiz Karnabad asi ruhlu yeniçeri ağasını ölünceye kadar burada kalmaya mecbur etmişti[r]*” (Koray 2004: 42). Bu mecburiyet sayesinde Karnabad, “*Burgaz'ın az ötesinde ve su verilmemiş bir saksı gibi*” (Koray 2004: 42) köy olmaktan çıkmış; Osmanof ailesinin iktisadî ve siyasî nüfuzu ile bir Türk şehri olmuştur.

İki yüz yıl boyunca Karnabad şehrine her türlü bakımdan sahip çıkan en büyük Osmanof'un Ahmet, Yusuf ve Halil adında üç oğlu vardır. Olay örgüsü bu üç kişinin etrafında şekillenir. Ahmet Osmanof, kardeşlerin en büyüğüdür ve at yetiştiriciliği ile meşguldür. Büyük bir harası vardır. İlk eşini kaybedince Zehra Osmanof ile evlenmiştir. Ortanca kardeş olan Yusuf Osmanof ise roman boyunca ruhsal betimlemeleri ile okurun karşısına çıkan içine kapanık bir kişidir. Kendisine ait bir barakada, Karnabad toprağından altın üretmek için çalışır. Kardeşleri, onun bu işe yoğunlaşmasının sebebini, severek ayrıldığı eşi -bir Bulgar kadını olan- Yuvanna Mihailoviç'i unutmaya çalışmasına bağlar. Yuvanna, küçük kardeşin zorlamaları neticesinde evi terk etmek zorunda kalmıştır. Yusuf'un Yuvanna'dan Gülsüm adında bir kızı vardır. Lakin aile, Gülsüm yerine Bulgar ismi olan Groşenka'yı kullanmayı tercih eder. Küçük kardeş olan Halil Osmanof ise o asi ruhlu en büyük Osmanof'a en çok benzeyendir. Büyük bir silah odası vardır ve bu oda Karnabad halkının korkulu rüyasıdır. Halil Osmanof bu odadaki silahlar sayesinde ailesini ve şehirdeki nüfuzunu koruyabilmektedir. Aileden biri hâline gelen Petro Grigorof ise ailenin içine sızmış bir Bulgar komitacıdır. Aile mensuplarının güvenini kazanmış olan Grigorof, hain emellerine ulaşabilmek maksadıyla evin küçük kızı olan Gülsüm'ü ve Zehra Osmanof'u kullanır. Özellikle Gülsüm, babası ve annesinden göremediği ilgi ve sevgiyi Grigorof'ta görür ve aralarında baba-kız ilişkisine benzeyen bir ruhsal bağ kurulur. Herkesin tam olarak itimat ettiği Grigorof'a güvence de ona karşı içinde bir şüphe taşıyan kişi ise Halil Osmanof'tur. Anlatıcı ise 1900 yılında, babası ile çıktığı bir iş seyahati sebebiyle Karnabad'a gelmiş ve Osmanof ailesi ile tanışması neticesinde onların hikâyesine dâhil olmuştur. Bir süre Osmanofların pansiyonunda kalan ve ismi zikredilmeyen anlatıcı daha sonra şehirden ayrılmış; fakat dört yıl sonra yani 1904 yılında, Burgaz şehrindeki sıhhiye dairesine tayin edilmesiyle birlikte Karnabad'a gelerek Osmanofların ailesine tekrar müdahil olmuştur.

Romanda, Bulgar komitacıların Osmanof ailesini Karnabad topraklarından yok etmek için gerçekleştirdikleri çeşitli komplolar ele alınır. Bu eylemler şehirde yapılan panayırın basılarak anarşi çıkarılması, Osmanofların evinin baskına uğraması, Ahmet Osmanof'un at yetiştirdiği haranın yakılması, Aydos tren yolunun havaya uçurulması ve Halil Osmanof'a tuzak kurulması gibi olaylardır. Bu bağlamda roman kahramanlarının yaşanan olaylara verdikleri tepkisizlik, birbirleri arasındaki iletişimsizlik, güç ve kudretlerine güvenerek gösterdikleri tedbirsizlik ve psikolojik tahlilleri üzerinde de durulur. Grigorof'un da içlerinde bulunduğu Bulgar komitacıların, Bulgaristan'ın özgürlüğünü kazanması için Ruslara hizmet etmesi ve bu amaç uğruna gerçekleştirdikleri söz konusu eylemlerin aslında, Osmanof ailesinin temsil ettiği Osmanlı Devleti'nin güç ve kudretinin o topraklardan yok edilmeye

çalışılması ile bağdaştığını söylemek mümkündür. Öyle ki roman boyunca anlatıcı “*Bulgaristan’a dair iki düşüncenin ve birbirine zıt iki düşünce ve ruhun kımıldadığını görür. (...) İki ruh: daha açık söylemek lazım gelirse Türk ve Bulgar ruhu... Birisi, Bulgarya üzerinde sulhu isteyen bir ruh!..*” (Koray 2004: 147-148) Diğeri ise üstü kapalı olan Grigorof yani Bulgar ruhudur.

2. 2. İnsanın Mekânla Yabancılaşması

Var oluşun ruh ve beden ikilisinden mütevellit olduğu düşünüldüğünde, insanın bazen kendi ruhu ile bazen de somut olan bedeni ile bir mücadele içine girdiği görülür. Bu mücadelede kazanan da kaybeden de insanın ta kendisidir. Sonuç her ne olursa olsun, varlığın müşahhas delili olan beden, kendisinin dışında pek çok somut mevcudiyet ile karşı karşıya kalır. Bu karşılaşma ise insanın aynı frekansı yakalaması yahut birbirini itmesi şeklinde intaç edilirken netice, günümüz insanına bir şekilde yalnızlık olarak geri döner.

“ *‘İnsan yalnızlığı’nın, onun kendisine ve çevresine ‘yabancılaşması’nın 20. yüzyılın ana gerçeklerinden ve çağ edebiyatının da başat motiflerinden olduğunu söylediğimde, dinleyenlerden biri ‘ben yalnız değilim ki’ demişti ‘üstelik çevrele aramda bir kopukluk da yok.’ Bunu söyleyen, dünya ve kendisiyle ilgili sorunlarını çözümlenmiş bir yaşam bilgisi olabilirdi ancak ya da henüz diplerde kulaç atmayı öğrenememiş bir yenyetme...*” (1998: 45) der Yıldız Ecevit, *Edebiyatta Yabancılaşma ve Yabancılaştırma* başlıklı yazısında. Ruh her ne kadar uyumu yakaladığına inansa da aslında gerçek olan, ‘insanın yalnızlığı’nın yabancılaşmaya doğru giden serüveninden başka bir durum ihtiva etmemesidir. Dolayısıyla yabancılaştıkça azalan insan ne ailesi ne de arkadaş ve dostlarında aradığı huzuru ve aidiyeti bulamamakta, içinde bulunduğu ortamdan uzaklaşarak ‘yalnızlığa’ doğru koşar adım ilerlemeyi kendisi için önemli bir basamak olarak saymaktadır. Söz konusu ilerleyişin temelinde ise uyumsuzluk hissinin mevcut olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira kişi, içinde bulunduğu mekâna kişileri nezdinde uyum sağlayacak ya da sağlayamayacaktır.

Yabancılaşma genel bir ifade ile toplumun değişimlere ayak uydurması esnasında kişinin geride kalarak topluma uzaklaşması veya toplumdan kopması şeklinde zuhur ederken onunla toplum arasında meydana gelen kopukluk ile ortaya çıkan mesafeyi ifade etmektedir (Yürek 2005: 55). Bu mesafe kişinin yalnızca toplumdan uzaklaşması ile ortaya çıkmamakta, aynı zamanda belirli bir yerden, başka bir kişiden ya da kendi özünden uzaklaşması olarak da algılanmaktadır (Marshall 1999: 789). Bu algı ise kavramın menfi olanı işaret ettiğini göstermektedir. Nitekim zaman zaman “*insanın içselliği yaşayacağı tek bir köşe bile bul[amadığı]*” (Bachelard 2014: 61) durumlar zuhur eder ki böyle anlarda kişinin hangi şartlarda, nerede olduğu önemini yitirir.

Felsefi, sosyolojik ve psikolojik boyutlarda ele alınabilecek olan bu kavramın edebiyat dünyasında da karşılığı mevcuttur. Öyle ki Tanzimat Fermanı ile birlikte hızlanan yabancılaşma serüveninin eserlere tezahür etmesi son derece doğal bir neticedir. Batılı bir hayat tarzı ile gelenekselin korunması arasında kalan insan tipinin ele alındığı bu eserlerde, Batılılaşırken kendi özüne yabancılaşan insanın betimlemeleri oldukça yer tutar. Bilhassa roman türünde söz konusu arada kalmışlık ve değişimin gerçek dünya ile olan bağlantısı kurulmakta, romana sokaktaki insanı yansıtmaya rolü verilmektedir (Balcı 2002: 5). Daha

sonraki dönemlerde ise yabancılaşma kavramının kendine / özüne, kültüre, topluma ve mekâna yabancılaşılması ile somutlaştırıldığı görülmektedir.

Toplumda meydana gelen değişimlerin izlenebileceği yerlerden biri, mekânlardır. “Birçok eserde [gerçekleştirilen] mekânda[ki] değişiklik, metnin ritmine tesir eder[ken]” (Aktaş 1984: 133) kişide var olan değişimlerin de ortaya konulmasında önemli bir role sahip olan mekânları sadece bir ‘yer’ olarak değil, kişiyi ve toplumu ilgilendiren devinimlerin somutlaştığı bir yapı olarak değerlendirmenin gerekliliği ortaya çıkar (Alver 2006: 37). Aynı zamanda “Romancı, mekân unsurunu olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarını çizmek, toplumu yansıtmak, atmosfer yaratmak cihetinde kullanılabilir ve o, olayları şekillendirirken bunlardan birini devreye soktuğu gibi, birkaçını da dikkate alabilir” (Tekin 2002: 129). Bu aşamada ise mekândan beklenen, kişinin kendisini bulunduğu ortama ait hissetmemesini / yabancılaşmasını sağlamasıdır.

Mekânın bu rolü; kişinin ruhsal dünyasına, çevresindeki insanlarla olan iletişimine ve mekâna bakış açısına bağlı olarak şekil almaktadır. Sözelimi kişi, sevdiği birinin yanında mekânın olumsuz havasını göz ardı edebiliyorken hoşlanmadığı birinin yanında mekâna karşı olumlu bir duygu içine girememekte, kendisini yalnız hissederek ortama yabancılaşmakta ve ortamdan uzaklaşma isteği içine girebilmektedir. Böyle bir durumda aynı mekân hem menfi hem müspet olarak kişinin gördüğü çerçeveden tasvir edilebilmektedir.

Osmanoflar romanında ise sıklıkla karşılaşılan durumlardan biri olan ‘yalnızlık hissi’ ve ‘yabancılaşma duygusu’, roman kişilerinin aile fertleri ile olan iletişimlerini azaltmalarına neden olmakla kalmaz; yaşadıkları çevreden de uzaklaşmalarına, kendilerini soyutlamalarına sebep olmaktadır. Bu kendine yönelik ise roman boyunca farklı şekillerde zuhur ederken belirgin bir şekilde yapı unsurlarından biri olan mekânda kendisini ete kemiğe büründürür. Romandaki “*olaylar dizisini ve karakteri etkilediği ölçüde bütünün bir parçası*” (Stevick 2004: 264) olan mekân, roman kişilerinin yaşadıklarına “*can verir, derinlik kazandırır. Belki de mekân, yazında yaşamın hammaddesi, toprağıdır*” (Dener 1995: 73).

Mekân, önceleri herhangi bir fonksiyonu bulunmadan eserlerde yerini alırken özellikle 19. yüzyılla birlikte karakterlerin tesiri ile şekillenen belirleyici bir roman unsuru olarak varlığını sürdürür. Bu durum elbette ki tüm romanlar için geçerli değildir lakin söz konusu durumu bünyesinde barındıran romanlar, mekânı canlı bir varlık gibi ele alır ve onu, kişilerin ruhsal çözümlenmelerinde son derece belirgin bir rol içerisinde okuyucunun karşısına çıkarırlar. “*Vaka zincirinin muhtevası ve kahramanların psikolojik hali, mekân tasvirlerinden anlaşılabil[diği]*” (Aktaş 1984: 129) gibi, kişinin iç dünyasında yaşadığı her türlü duygu mekânda karşılık bulur; mekânın insan için vazgeçilmez olduğu hissi ile hâkimiyet alanı genişler ve mekâna farklı bir anlam yüklenir. “*Mekân, [hem] olayın [hem de duygunun] dili olma özelliğini kazanır[ken]*” (Kolcu 2006: 23) dış dünyanın algılanışını da etki altında bırakır. Lakin “*her canlının algıladığı dış dünya farklıdır. Her canlı için yapılacak dış dünya tanımı, aynı zamanda o canlının algıladığı dış dünyayı algılayabilme yetenek ve potansiyelinin tanımı, bir başka ifade ile o canlının tanımıdır*” (Kahvecioğlu 2008: 145). Öyleyse mekânın tanımının yazardan yazara göre değiştiği de bir gerçektir. Yazar bir mekânı, fotoğraf edasıyla detaylı olarak betimleyebilirken kendi yorumunu katarak duygu ve hayallerinin inşa ettiği

farklı bir mekân olarak da tasvir edebilir. Bu aşamada ise okuyucunun karşısına açık ve kapalı mekânlar çıkar.

2. 2. 1. Açık Mekânda İnsanın Yabancılaşması

Açık mekânlar geniş ya da dış mekân olarak da adlandırılır. Olayın vuku bulduğu köy, kasaba, şehir, park, bahçe, meydan gibi alanlardan oluşan açık mekânlar, daha çok olay odaklı romanların ihtiyacı doğrultusunda geniş bir çerçevede ele alınır. Bu tür mekânların yoğun olduğu romanlarda psikolojik bir tasvire pek rastlanmaz. Lakin kimi zaman yazar, mekânın kişi bağlamındaki aksini ortaya koymak için açık mekânlardan da yararlanabilir. Bu yararlanma ise çeşitli sembol, imge, teşhis, teşbih ve cümle tekrarlarının kullanılmasıyla gerçekleştirilirken insan ile mekân arasında bir bağ kurulur. Yazar mekânı anlatırken aslında insanı da anlatmış olur ve okuyucuyu psikolojik bir betimleme ile baş başa bırakır.

Osmanoflar ise daha çok durum eksenli ilerleyen bir romandır. Dolayısıyla romanda çok fazla açık mekâna rastlanmamakla birlikte yer alan bazı mekânların kimi zaman detaylı olarak tasvir edildiğini görmek mümkündür. Söz konusu detayın yer aldığı bölümlerde ise zaman zaman roman kahramanlarıyla olmakla birlikte daha çok anlatıcıyla ruhsal bir birliktelik kurulduğu görülürken okuyucunun mekândan yola çıkarak kişiye doğru bir düşünsel sürece girmesinin önü açılmış olmaktadır. Bu fikrî süreç ise insanın bulunduğu mekâna aksi yahut mekânın insana aksi ile yabancılaşmaya kadar uzanır. Hatta kişileştirme sanatı ile canlı bir varlık gibi ele alınan mekânlar da aynı yabancılaşma ve yalnızlaşma duygusunu hissetmekte ve okuyucuya bunu hissettirmektedir.

Romanın konusu Bulgaristan'da geçtiği için Bulgaristan'ın Burgaz, Sofya, Karnabad (Karnobat / Karinabad / Karinâbâd), Filibe şehirleri ile Çamkoru (Çamkoria) beldesi ve Delikamçı (Luda Kamçıya) Nehri romanda açık mekân olarak okuyucuya sunulan yerlerdir. Bu mekânlar; olay örgüsünün gerçekleştiği yerlerin okuyucunun muhayyilesinde somutlaşmasını, yaşanan gerçek trajedinin ortaya konulmasında zihinlerin geçmişi kurcalayarak romanın muhtevasına dâhil olmasını ve yazarın ele aldığı duyguya okuyucunun nüfuz etmesini sağlaması bakımından sınırlı lakin önemli açık mekânlar olarak karşımıza çıkar. Sözgelimi, yazar bu mekânlardan Burgaz, Delikamçı Nehri ve Çamkoru ile ilgili detaylı bilgi vermez ve bu mekânları psikolojik bir tahlilde kullanmaz; fakat Sofya, Burgaz Limanı, Filibe ve Karnabad'ı çeşitli şekillerde detaylandırır. Bu şehirlerden Sofya'ya gelen anlatıcı, Sofya'nın sokaklarında bulunan düzensizliğe dikkatleri çeker ve ortaya çıkan bitki örtüsü çoraklaşması ile düzensizlikten dolayı Sofya'nın bir Türk şehri olmaktan uzaklaştığını belirterek mekânı tarihî bir analiz ile şöyle karşılaştırır: “*Bulgar evlerinin intizamsızlığında bugün anlatmak istediklerimi çok sonraları Sofya'ya yaptığım bir ziyarette, bizzat şehrin içinde de bulmuştum. Sofya bir Türk şehri olmaktan çıkmış, bizimle beraber Balkanlar'a giren yeşil manzara değişmiş, binaların yerlerine bir türlü ısınamayan sekaleti (çirkinliği) içinde Sofya, bir yığın, kirlî bir yığın halini almıştı*” (Koray 2004: 124).

Alıntıda görüldüğü gibi, eski ve yeni hâli mukayese edilen şehrin mazideki hâinden eser kalmadığı üzerinde durularak şehrin eski hâline, anlatıcının da şehre duygusal olarak uzaklaşması, bu uzaklaşmanın ise anlatıcının da şehre karşı bir yabancılık çekmesine sebep olması şeklinde ortaya konulmaktadır. Zira içinde bulunulan mekânda eskiye / anılara dair bir

şeyler arayan kişi, bulamadığında doğal olarak bir yalnızlık içine girecek ve bu durum kişinin mekâna yabancılaşmasına sebep olacaktır. Benzer bir tasvire Filibe şehri için de rastlanmaktadır. Lakin burada şehir, teşhis sanatından yararlanılarak her şeyden uzaklaşmak isteyen bir insan gibi daha belirgin bir şekilde tasvir edilirken şehrin kendinden bile kaçmak arzusu içine girip ‘ben’e yabancılaştığı ve yağın karın bu istemediği görüntüden bir nebze de olsa kurtulmasına vesile olduğu şöyle anlatılmaktadır: “*Aşağı yukarı bir haftadan beri, onu bir kar şehri haline getiren beyazlığa rağmen, bu yumuşaklığın içine daha fazla gömülmek ve adeta kaybolmak yahut gözden silinmek istiyordu. (...) Kasaba, bir haftadır devam eden kar altında, beyazlık üzerinden çekilince, garip bir sihirle dümdüz olmuş bir manzara göstereceğe benziyordu*” (Koray 2004: 147).

Burgaz şehri ise yaşanan Karnabad baskınından sonra anlatıcının şehre gelmesi esnasında gördüğü manzarayı tasvir etmesi ile okuyucunun muhayyilesinde resme dönüşür. Örneğin şehrin sokaklarında dolaşmaya başlayan anlatıcı, “*Burgaz’ın silik ve suratsız vaziyetin*”den bahsederek gördüklerini anlatmaya başlar. “*Burgaz’ın ilk sabah aydınlığını alan sokaklar[1] bir kurşun vızıltısında birer işaret gibi konuş[maktadırlar].*” Ardından “*yollar, birdenbire umumî karargâha sevk edilecek adamlarla dolmuştu[r]; silahlar arabalarla yüklü gidiyordu[r] ve bir dakika içinde, Burgaz’ın bu gizli silah depolarıyla, şimdiye kadar nasıl infilak edivermediğine şaşır[an]”* (Koray 2004: 104-105) anlatıcı, şehre dair nesnel bir tasvir gerçekleştirirken kendi yorumunu eklemeyi de ihmal etmemiştir. Şehrin canlı vaziyetine dair olan bir başka tasviri de Burgaz Limanı’nda görmek mümkündür:

“Liman, Karnabad’a doğru açılan kapılarında, bütün öteki kasabalarda olduğu kadar aynı şenlik dakikalarını yaşıyordu. Baştanbaşa bayraklarla donanmıştı ve Karnabad’a giden zahire kafilelerinden kalan sayısız arabalar başıboş bırakılmış atlarla beraber limanı dolduruyor, yalnız, daima hareket halinde bulunan bu kalabalık tuhaf bir huzursuzlukla kımıldanıyordu” (Koray 2004: 91).

Hem Filibe hem de Burgaz ile ilgili yapılan bu yorumların sebebi olarak anlatıcının şehirlere uyum sağlayamamasından kaynaklı bir yabancılaşmayla baş başa kalmasının da etkisi yadsınamayacak kadar mühimdir. Nitekim roman boyunca kahramanların, bilhassa da anlatıcı kahramanın yaşadığı şehre ve kaldığı yerlere dair bir uyumsuzluk yaşadığı görülürken muhatap olduğu kişilerin kendisine vermiş oldukları duygu ile bu uyumsuzluğu besledikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla uyum sağlanamayan bir mekâna / yere kendini uzak hissetmek, son derece normal karşılanacak bir durumdur.

Mezkûr açık mekânların arasında en dikkat çekenini ise Karnabad’dır. Öyle ki Karnabad, yazarın babasının memleketi olması münasebetiyle ayrı bir öneme sahiptir. O şehre ait menfi / müspet tahlil, tasvir ve yorumlarının yazarın babası ile olan ilişkisine, şehri görmüş yahut babası ile birlikte şehirde yaşamış olmasına bağlamak, baba memleketinin romanda ana mekân olarak tercih edilmesinin sebebini ortaya koyacaktır. Nitekim yazar, yaşadığı sorunlardan dolayı babasının evini terk etmek zorunda kalmıştır. Böyle bir durumda iken oğul-baba arasında müspet bir ilişkinin olduğunu varsaymak pek mümkün değildir. Dolayısıyla yazarın yaşanan çeşitli menfi olaylara ev sahipliği yapması için Karnabad şehrini seçmesi, bilinçli bir tercih olarak değerlendirilebilir.

Karnabad, roman boyunca olayların büyük bir kısmının gerçekleştiği şehirdir. Roman kahramanları ile anlatıcı bu şehirde yaşamakta ve bu şehir okuyucuya bir fotoğraf albümünün arka arkaya sıralanan sayfaları gibi sunulmaktadır. Romanın pek çok sayfasında kimi zaman nesnel kimi zaman da romantik / izlenimci / öznel bir tasvir ile şehir adeta okuyucunun gözünde canlandırılırken özellikle romantik tasvirlerin gerçekleştiği cümlelerde mekân-insan ilişkisinin yoğun şekilde var olduğunu görmek mümkündür. Bu ilişki ise daha çok anlatıcının şehre dair bakış açısının yansıtılması ile ortaya konulur.

Örneğin Karnabad, anlatıcı için önceleri “*sulhperver bir memleketin kendi halinde yaşayan dağdağsız ve işi yolunda gider bir manzarası*” olan şehir olarak tarif edilir. “*Yeşil Karnabad, üstünde hiçbir vakit eksilmeyen rüzgârla, bir şehir sayfiyesi kadar cazipti[r]*” (Koray 2004: 28-29).

“*Karnabad, gözlerimin önünde, bir film çevrilmeye hazırlanan bir stüdyo kadar dağınık geliyordu. Büyük bahçeler arasına konulmuş evler, yollar, bilhassa Osmanoflara giden yol, Bulgarların yavaş yavaş toplanmaya başladığı Varuş, küçük kilise, istasyon,(...) ilk bakışta insana bu hissi veriyorlardı*” (Koray 2004: 32). Anlatıcının bu tanımı, babasının bir işi dolayısıyla 1900 yılında ilk kez gelmiş olduğu Karnabad’a aittir. Dört yıl sonra kendi işi vesilesiyle tekrar Karnabad’a gelen anlatıcı, şehirdeki kalabalığı fark eder ve bu durumdan rahatsızlık duyar. Kalabalığın ortadan kaldırılması ise tek isteğidir. Ancak o zaman şehri huzurla seyredebileceğini düşünen anlatıcı aslında, şehir ile kendisi arasında bir duygusal bağ kurmaktadır. Şehirde gördüğü vaziyetten olumsuz etkilendiği için şehre yabancılaşmakta, dolayısıyla şehre karşı olumlu bir ruh hâli besleyememektedir. Bu durumu açıkladığı cümleler ise şöyledir:

“*Bununla beraber manastırın dış kapısından içeriye girmeden çok daha evvel, Karnabad ayaklarımın altındaydı. Osmanofların odasından daha ziyade ayaklarımın altında. Ve işte, büyük Osmanof’un kendi kendine oturmayı itiyat edindiği kahve; istasyon (...) arka tarafta uçsuz bucaksız bir yeşillik; bazı kereler bir bozkır hayatı içinde gözükten Osmanofların çiftlikleri... Bütün bunları, küçük bir kartpostal üstündeki bir manzarayı adeseli bir kutuya yapıştırdığım tek bir gözle seyrediyordum ve hiçbir vakit kutunun içindeki manzara değişmiyordu. Yalnız büyük çiftliklerin ortasındaki tek tük evler birbirinden uzaklaştırılmış: Osmanoflara giden yol başındaki kahvenin etrafı bir karınca yuvası gibi kalabalık... Fakat her nedense gözlerimle bunu görmek istemiyorum. Bir el bu kalabalığı oradan kaldırıp kasabanın ötesine berisine serpiştirecek olsa, ancak, onu bir kasaba gibi daha huzurla seyredeceğim*” (Koray 2004: 48).

Bir başka mekân-insan ilişkisinden kaynaklanan yabancılaşmaya ise roman kahramanlarından olan Zehra Osmanof’un hissettiklerinden yola çıkarak anlatıcının Karnabad baskınından evvel şehirle ilgili çeşitli teşhislerde bulunduğu, panayır dolayısıyla şehre akın eden onca kalabalık ve yoğunluktan sıkılan insan gibi şehrin de bu durumdan muzdarip olduğunu, bu nedenle eski Karnabad’ın bir şekilde ortadan çekilip yerine yeni insanlarıyla farklı bir Karnabad’ın ortaya çıktığını anlatan cümlelerinde görmekteyiz.

“...Zehra bu tuhaf hissi yaşamış ve içerisinde bir madde gibi onu elle tutulur bir şekilde bulmuştu. Karnabad’ın içinde kendisini kaybetmek! Ve herhalde bu son fikir daha doğruduydu, kasabanın yabancı bir kalabalık arasında bir yere gizlenmek lüzumunu duymuş bir hâli vardı ve Karnabad yaşayan bir mahlûk gibi bunu yapmıştı da... Yalnız kasabanın neresine saklanmıştı Karnabad? Bütün dağ ve taşıyla beraber üç gündür kaybolan Karnabad’ın yerinde şimdi daha başka bir Karnabad gözükmeye başlıyordu” (Koray 2004: 95).

Bu cümleler bize, insanın yaşadığı şehirde kendisini nasıl kaybettiğini ve bu kaybediş hissinin madde gibi elle tutulur bir his hâlini nasıl aldığını göstermektedir. Zira Zehra Osmanof için “her şey Karnabad’da korkulu olmaya başla[mıştır]” (Koray 2004: 121). Bu hissi yaşayan ise sadece insan değildir, şehir de kendi içinde bulunduğu durumdan uzaklaşmak için kendisinden kaçmış ve -daha önceki alıntıda olduğu gibi- kaçtığı yerden kendisine yabancılaştığını görmüştür.

2. 2. 2. Kapalı Mekânda İnsanın Yabancılaşması

Kapalı mekânlar ise dar ya da iç mekân olarak adlandırılır ve durum odaklı romanlarda sıklıkla kullanılır. Ev, oda, otel, dükkân, baraka gibi sınırları duvarlar ile çizilmiş bu mekânların roman kişilerinin tasvirinde son derece önemli bir yeri vardır. Öznel / izlenimci / romantik bir tasvir ile oluşturulan bu mekânlar “kişinin ruh durumuna göre ilk bakışta gözüne çarpan unsurların algı dünyasında aldığı görüntüler[in] tasvir edilme[siyle oluşturulur]” (Çetin 2019: 141). “Bazı insanlar içe dönüktürler, yalnızlığı, kapalı mekânlara kapanmayı, inzivaya çekilmeyi severler. Bunlar, dışa dönük aktif değil, içe dönük pasif kişiliklerdir. Bireysel, felsefi, metafizik anlamda zihinsel faaliyetlerle uğraşırlar. Bu tür kişiler, kendi varoluşlarını ancak kapalı mekânlarda gerçekleştirebilir” (Çetin 2019: 136-137). Kapalı mekânlarda yer alan bu özellik, daha önce de zikredildiği gibi, kişinin içine kapanmasına, dış dünyadan kendisini soyutlamasına, çevresiyle iletişimini koparmaya çalışmasına ve dolayısıyla ciddi bir yabancılaşma içine girmesine sebep olurken bulunduğu mekânda mücerret ve muhayyel bir dünya yaratabilmesine de vesile olmaktadır. Bu yeni dünya ise kişinin ‘kaçış’ içinde olduğu gerçek hayattan uzaklaşması ile mümkün hâle gelebilecektir.

Psikolojik tahlillerin yoğun olduğu *Osmanoflar* romanında ise olay örgüsünün daha çok kapalı mekânlarda gerçekleştiğini görmekteyiz. Osmanofların pansiyonu / evi, Aleksî Todorof’un pansiyonu, Burgaz sıhhiye dairesi, manastır, Halil Osmanof’un silah odası, Yusuf Osmanof’un altın çıkarmaya çalıştığı barakası, anlatıcının Burgaz’daki memur odası, Filibe umumî karargâhı, Bulgar evi, Grigorof’un dağ odası ve Filibe’deki otel romanda yer alan kapalı mekânlardır. Açık mekânlarda olduğu gibi bu mekânlarda da bazıları ayrıntılarıyla ya da dikkat çeken özellikleriyle betimlenirken bazıları sadece birkaç cümle ile söz edilerek detaylandırılmadan zikredilmiştir.

Bu mekânlardan teferruat ile bahsedilenler arasında ilk olarak, anlatıcının görevli geldiği Burgaz’daki memur odası bulunmaktadır. Anlatıcı için bu oda, kalmaya başladığı vakitler önemli bir mekân olarak yer alırken daha sonraları kendini yalnız hissetmeye başladığı bir mekân olarak ele alınır. Öyle ki anlatıcı, odasında tek beğendiği yer olan pencere kenarındaki koltuğa oturarak Liman’daki kalabalığı seyrederek ve gördüğü kalabalığın çekilip

ortamı yalnızlık hissinin istila etmesinden son derece ürker. Zira anlatıcı, kendisini ailenin bir parçası kabul ettiği Osmanoflardan uzaktadır. Bu yalnızlık hissi ise tek başına kalmışlığın, odaya ve dolayısıyla şehre olan yabancılaşmanın bir neticesidir. Anlatıcının mekân tasvirinden yola çıkarak duygularını ele aldığı cümleleri şöyledir:

“Burgaz, Aşağı Balkanlar’da dolaşmak vazifesini aldığım yerlere belki daha yakın bir mevkide bulunuyordu. Fakat Burgaz’ın tabiatındaki yalnızlığa rağmen orada Osmanoflar yoktu. (...) Bu sebepten olacak ki, Burgaz’daki küçük memur odamın orta yerinde Karnabad’a taşımakla taşımamak arasında mütereddit kaldığım birkaç valiz apaçık duruyordu; kitaplarımı bir kenara yığmışım. Yalnız sac bir soba henüz takılmaya vakit bulunamamış borularıyla odanın göçebe manzarasını tamamlıyordu ve odanın içine yerleştirilmiş muntazam bir şey varsa pencerenin kenarında yerini değiştirmek istemediğim bir koltuktu. Onu istasyona doğru çevirmişim; bacaklarımı garip bir şekilde pencereye dayıyor ve bir gün limandaki kalabalığın kaybolmasıyla kasabayı istila ediverecek kadar korkunç bulduğum yalnızlığı unutmaya çalışıyordum” (Koray 2004: 92).

Anlatıcının bir başka yabancılik çektiği mekân ise Bulgar evleridir. Romanda *Bir Bulgar Evi* alt başlığı ile sunulan bölümde roman kahramanlarından olan keşiş Dimitri Aleksiyeviç’in Bulgar çiftliklerine yaptığı sabah ziyaretlerinden bahsedilir ve ziyaretten daha ziyade Bulgar evlerinin iç mimarisi üzerinde durulur. Anlatıcı bu evlerden birisini teferruatıyla betimledikten sonra evin intizamsızlığının kendi karakterine ters düştüğünü belirterek eşyaların olması gerektiği yerlere konulmasıyla bile kendisini teskin edemeyeceğini, içinin huzurlu olamayacağını ifade eder. Nitekim *“ev bize hem dağınık hayaller hem de bir hayaller bütünü sunar”* (Bachelard 2014: 33). Ardından bu evi, Osmanofların evi ile de mukayese etmekten kendisini alamaz. Bir Türk evi ile bir Bulgar evinin arasındaki o muazzam farkı dile getirmesi ise onun hem millî bakış açısını hem de kültürel farkındalığa sahip oluşunu göstermektedir. Dolayısıyla anlatıcı, Bulgar evinde her şey mükemmel olsa dahi memnuniyetsiz olmaya devam edecek ve ortama uyum sağlamaktan çok mekânın verdiği manevi huzursuzluktan dolayı yabancılaşacaktır. Bu yabancılaşma ise biz ve öteki ayrımından kaynaklanmaktadır. Anlatıcı, Bulgarları ‘öteki’ olarak gördüğünden dolayı, onlara karşı hissettiği güvensizlik duygusunu onların evlerine karşı da hissetmekte, kişi ile mekânın söz konusu bağlantısını ‘ötekilik’ kavramına yüklemektedir. Bahsi geçen evin tasviri ile güvensizlik hissi ise şu şekilde yapılmaktadır:

“Dışarıda, asma çardaklarının altında, topraklar bir Türk bahçesinde görülebilecek kadar temizdi. Tahta ayaklı bir masa avlunun bütün möblesini teşkil etmekle beraber, sabahtan akşama kadar vakit vakit değişen gölgeler, bu büyük boşluğu kapıyor ve nereden aktığı belirsiz bir suyun sesi için için duyuluyordu. (...)

Birer kat üzerine açılan avludan girer girmez içerde her şeyi değişmiş bulurdunuz. Ekseriya tahtadan yapılan eşyalar, su testileri, belki bir ayna, hepsinin birer birer nereye konulacaklarından tayin edilememiş tuhaf bir halleri vardı. İşin en garibi onları bizzat intihap edeceğiniz bir yere koyduğunuz takdirde yine kendi kendinizde bir türlü teskin edemediğiniz bir emniyetsizlikle karşılaşırdınız” (Koray 2004: 123).

Bir başka muazzam tasvire ise roman kahramanlarından olan Bulgar komitacı Petro Grigorof'un dağ odasının tarif edilmesinde rastlamaktayız. “*Bir ölüm yolunun nihayetinde*” (Koray 2004: 130) bulunan odayı ve odaya giden yolu kendi yorumlarıyla süsleyerek sayfalarca betimleyen anlatıcı, Grigorof'u, hazırladığı komplolar ile hedeflerini karakteriyle ilişkilendirerek ortaya koyar. Kötü kahraman olarak çizilen Grigorof, anlatıcının da son derece rahatsız olduğu, tehlikeli bulunduğu hatta korktuğu biri olarak resmedilirken onun yaşadığı oda da çevreye olumsuz hisler yaymaktadır. Grigorof ile odası arasındaki ilişkinin mekân-insan bağlamında son derece somutlaşmış olması, kişinin, karakterinden rahatsız olduğu biri için ona beslediği duygular ile odaya bakışının paralellik göstermesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla anlatıcının hoşlanmadığı / olumlu elektrik almadığı birinin odasından da hoşlanmaması oldukça doğal bir refleks olacaktır. Böyle bir durumu yaşayan kişi ise bulunduğu ortamda huzursuz ve mutsuz olacağı için ortama yabancılaşacak ve kendisini oraya ait hissetmeyecektir. Kişi tesiri ile mekânı değerlendiren anlatıcının bu duygu ve düşünceleri şöyledir:

“Grigorof'un Karnabad'dan uzaklaştığı dakikaları, Osmanoflar için, hakiki bir tehlike halinde düşündüğüm zaman haklıydım: (...) Aşağı Balkanlar'ın dağ aralarına kurulmuş gizli mekteplerini iki senedir Grigorof'un idare ettiği doğrudur. Nitekim Balkanlar'ın Karnabad'a açılan kapılarında, bu dağlardan birinin köşesi, Petro Grigorof'un söylediğim gizli mekteplere ait bir merkez ve talimat odasıydı. (...) Bir Bulgar dostumla beraber küçük mağara kapısına yaklaştığım sıralarda, Grigorof'la hayatında karşı karşıya geldiğim vakit duymadığım bir korkuyu, tenime geçirilmiş ikinci bir deri kadar soğuk ve ürpererek hissetmiştim. Bununla beraber Grigorof'un odasında kapı dediğim şey, dağ içerisine bakan karanlık bir methaldi ve ancak bir keçi ayağının geçebileceği kadar tehlike doluydu. Yan tarafta yuvarlanan bir uçurum, şimalin bir ok kadar hızla kopup gelen rüzgârını daha aşağılara, nihaysiz bir ova yoluna doğru sürüklüyordu ve 1900 başlarından itibaren, bu ova yolu üzerinde kaybolanların cesetlerini saklayan uçurum Grigorof'un hayali kadar korkunçtu (...)” (Koray 2004: 128).

Anlatıcının hem Grigorof'un odası hem de Bulgar evleri ile ortak bir ilişki kurduğu görülen bu alıntılardan da anlaşılacağı üzere mekânın menfi hissi, sahibi ile örtüşmekte hatta bu his o mekândan bir an önce kaçmak hissini ortaya çıkarmaktadır.

Roman kahramanlarından olan Halil Osmanof'un silah odası da roman boyunca çeşitli şekillerde olay örgüsüne dâhil edilen kapalı mekânlardan biridir. Halil Osmanof, ailenin en sinirli kişisidir ve bütün aile fertleri üzerinde tesiri bulunmaktadır. Bu yüzden şehirdeki sükûneti ve huzuru Halil Osmanof'un sağladığına inanan aile; onun silahlara olan düşkünlüğünü bütün şehir gibi bilmekte, silah odasına girmeye cesaret edememekte ve silah odasından çekinmektedirler. Silah odası “*Osmanofların en gizli yeri[dir] ve belki de Osmanofların ayakta durabilmesi için hazırlandıkları yer[dir]... Yahut bütün Karnabad böyle düşün[mektedir]*” (Koray 2004: 237). Lakin bu düşünce Halil Osmanof'a duyulan endişeli hislerin mekâna tezahüründen başka bir şey değildir. Öyle ki Halil Osmanof'un ortalarda görünmediği vakit nerede olduğu ve bulunduğu yerden çıktığında neler vuku bulacağı tüm Karnabad halkı tarafından defalarca tecrübe edilmiş ve bu tecrübeler halkı son derece tedirgin

etmiştir. Böylece aile fertlerinin ve halkın silah odasına olan bakış açısı Halil Osmanof'a olan nazarları cihetinde değişmektedir. Anlatıcı bu durumu şu şekilde özetlemiştir: “*Halil, eğer ortada yoksa, yeni birtakım silah planları hazırlamak üzere bu odanın içerisine kapanmıştı. Karnabad'ın bunu hissederek vakit vakit titrediği dakikaları biliyorum*” (Koray 2004: 237).

Silah odasını gördükten sonra halkın söz konusu çekincesine hak veren anlatıcı ise odayı şöyle tasvir eder:

“Halil Osmanof'un silah çeşitlerinde Aşağı Balkanlar'ın ve bilhassa Karbabad'ın ne kadar çekinmekte haklı olduğunu derhal anlamıştım; odanın dört tarafı tıpkı bir mağazanın içinde olduğu kadar silahlarla doluydu; en büyük Osmanof'tan itibaren bizzat kendisinin imal ettiği bir silah modeline kadar hepsini orada görebilirdiniz. Bir batın evvelki Osmanof'un manastıra hücum ettiği sırada bulunduğu silahlar, Halil Osmanof'un koleksiyonunda bilhassa yer tutuyordu” (Koray 2004: 52).

Bir diğer kapalı mekân tasviri ise şehirdeki tek manastıra aittir. Manastır “*aşağı yukarı 1850 senelerinde Karnabad'a yerleşmeye başlayan Bulgar azınlığı tarafından kurulmuştu[r]*” (Koray 2004: 45). Roman boyunca Bulgar komitacıların bir araya gelerek komplo teorilerini konuştukları yer olarak ele alınır. Anlatıcı “*(...) manastırın yeşil yapraklar arasında kızıl bir tehlike gibi, her dakika başkaldırmak üzere olduğu[nun]*” (Koray 2004: 122) farkındadır ve inşa edilme amacı ile hangi amaçlara hizmet ettiği konusunda son derece bilinçlidir. Bu perspektif ise anlatıcının Bulgar komitacılara olan bakışının manastıra yansımaları şeklinde gerçekleşir. Nitekim manastırı, bulunduğu konumu ve sahip olduğu madeni çanı ile kanatlarını açan bir kuşa benzeten anlatıcı, o kuşun her an Osmanoflara saldıracak bir şekilde durduğu izlenimine sahiptir. Bu durumu ise manastırın görünüşünün ve talihinin garipliği ile bağdaştırır. Bu bağlamda yalnızca taş ve duvardan oluşan bir mekâna yaşayanları ve sahip çıkanları sebebiyle olumsuz bir duygu ile yaklaşan anlatıcı, aynı zamanda yabancılaşmanın zirvesini de yaşamaktadır. Manastıra ait bu yorum ve tasvir şöyledir:

“Yarı kalmış bir manastırın ne garip bir görünüş ve talihi vardır! (...) Karnabad'ın daha istasyon tarafında gözüken madenî çan hemen başımın üzerinde gibiydi; olduğundan bile daha büyük duruyor ve çalındığı zaman düşüncelerimi susturacak yahut çıkardığı sesle beni istila edecek kadar derin gözüküyordu.

Bununla beraber manastırı bir kuş kadar ürkek buluyordum. İki tarafında iki kanat gibi gerilen ve yarıda kalan iki büyük daire ile madenî bir çanın sallandığı kule, manastıra karşı böyle bir his uyandırıyor. Kanatlar kasabanın üzerine doğru açılmıştı ve madenî çan üzerinde kuşun gagası tam Osmanoflara bakıyordu. Bulgarlar, Karnabad'ın yanı başında bu kuşu acaba ne vakit uçuracaklar?” (Koray 2004: 47).

Netice itibariyle roman boyunca ele alınan kapalı ve açık mekânların roman kahramanlarının ruhsal hissiyatları ile doğrudan ilişkisinin olduğu aşikârdır. Bu ilişkinin menfi bir hâl üzere ilerlemesi, şahıs kadrosunun yaşadığı tecrübeler ile şekillenirken buldukları ortamlara sirayetinin de oldukça yoğun olarak işlendiği görülmektedir. Kişinin kendisini mekâna bir şekilde uzak hissetmesi, onun ya yaşanmışlıklarından ya mekânın sahibine dair hissettiklerinden ya da huzursuzluğun verdiği uyumsuzluk ile uyumsuzluğun

getirdiği yabancılaşmadan kaynaklı olduğunu göstermektedir. Yaşanan bu duygusal süreç ise mekândan kaçışa sebep olmakta, uzaklaşma hissini kat be kat arttırmaktadır. Burada kişinin mekâna yabancılaşmasının yanında mekânın da kendisine uzaklaşması, kendisinden kaçmak istemesi durumu da mevcuttur ki, bu da anlatıcının mekânı şahıs kadrosunun bir üyesi olarak addederek mekâna canlılık payesi biçmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Mekân ile insan birbirinden menfi / müspet güç alan yahut birbirine güç veren önemli yapı unsurlarıdır. Kişinin mekâna dair hissettikleri, mekânın sahibi ya da mekânda yaşayan kişilere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla menfi bir duygu ile iletişim kurulan kişilere ait mekânlara müspet bir yaklaşım sergilenmesi son derece zordur. Bu durum ise kişinin o mekâna yabancılaşmasına, yaşadığı çevreden kopmasına, kendi içine kapanarak yalnızlık girdabına düşmesine sebep olmaktadır.

Kenan Hulusi Koray'ın kaleme aldığı bu eserde ise olay örgüsü daha çok durağan ilerlediğinden dolayı kişi analizlerine sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Bu tasvirler ise açık ve kapalı mekânlar bağlamında ele alınmaktadır. Durum odaklı bir romanda daha çok kapalı mekânların ruhsal betimlemeler için kilit rol oynadığı düşünülürken bu romanda hem kapalı hem de açık mekânların birlikte aynı görevi üstlendiği görülmektedir. Aynı zamanda bu mekânların roman boyunca menfi bir betimlemeye tabi tutulması ise dikkat çekici bir noktadır. Söz konusu olan olumsuz bakış açısı, mekânın ya da mekân sahibinin tesiri ile kişinin bulunduğu ortama yabancılaşmasına sebep olmaktadır. Bir başka deyişle, mekânın insana tezahürü 'yabancılaşma'nın temel sebebidir. Bu yabancılaşmanın kaynağını ise o mekâna dair olan uyumsuzluk ve kaçış hissi oluşturmaktadır.

Etik Beyan

"Osmanoflar Romanında Mekân ve Yabancılaşma" adlı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; ULAKBİM TR Dizin 2020 ölçütlerine göre çalışmada etik kurul onayını gerektiren herhangi bir veri toplama ihtiyacı duyulmamıştır.

Kaynakça

- Aktaş, Şerif (1984). *Roman Sanatı ve Roman İncelenmesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alangu, Tahir (1968). *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman (1919-1930)*. Cilt 1. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Alver, Köksal (2006). "Öyküde Mekân, Mekânda Öykü". *Hece Öykü Dergisi*, 17: 37-43.
- Bachelard, Gaston (2014). *Mekânın Poetikası*. çev. Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Balcı, Yunus (2002). *Türk Romanında Aydın Problemi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çetin, Nurullah (2019). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dener, Aytanga (1995). "Yazında Mekân". *Kuram*, 7: 73-79.
- Ecevit, Yıldız (1998). "Edebiyatta Yabancılaşma ve Yabancılaştırma". *Virgöl*. 14: 45-47.
- Ertop, Konur (2011). "Büyük Yapıtlarımız". *Bütün Dünya*, 90-94.

- Gezgin, Hakkı Süha (1943). “Zavallı Kenan”. *Vakit*. 240: 495.
- Kahvecioğlu, Hüseyin (2008). “Mekânın Üreticisi veya Tüketicisi Olarak Zaman”. *Zaman-Mekân*. Yay. Haz. Şentürer, A., Ural, Ş., Berber, Ö., Uz Sönmez, F.: 142-149.
- Kocatürk, Vasfi Mahir (2018). *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: İKÜ Yayınevi.
- Kolcu, Ali İhsan (2006). *Öykü Sanatı*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Koray, Kenan Hulusi (2004). *Osmanoflar*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Külahlıoğlu İslam, Ayşenur (2011). “Cumhuriyet Dönemi Türk Hikâyesi”. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*. ed. Ramazan Korkmaz. Ankara: Grafiker Yayıncılık. 341-373.
- Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Nabi, Yaşar (1943). “Hulusi”. *Varlık*, 240: 489.
- Nazif, Nizamettin (1938.06.15). “Genç Neslin En Güzel Hikâyeleri Dolayısıyla - Unutulmuş Birkaç İsim III”. *Kurun*. 3.
- Necatigil, Behçet (2004). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Stevick, Philip (2004). *Roman Teorisi*. çev. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şardağ, Rüştü (1943). “Kenan Hulûsi’nin Ölümü”. *Varlık*, 240: 494.
- Tekin, Mehmet (2002). *Roman Sanatı (Romanın Unsurları) I*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Us, Asım (1938.01.02). *Kurun*. 1.
- Yürek, Hasan (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Modernizmin Yeri*. Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.